

Musiekintegrasie in graad R: 'n teoretiese raamwerk gebaseer op 'n gevallestudie

M van Vreden
21047286

Proefskrif voorgelê vir die graad *Doctor Philosophiae* in **Musiek**
aan die Potchefstroomkampus van die Noordwes-Universiteit

Promotor: Prof HM Potgieter

Mede-promotor: Dr L van der Merwe

Dankbetuigings:

- Hansie vir liefde, baie geduld, ondersteuning en *cappuccino's*.
- Joshua, Lukas en Simeon vir inspirasie, perspektief, nederigheid en geel blommetjies en Benyah vir motivering.
- My ouers, Jeremi en Marlene, vir gebede, geleenthede en vlerke.
- Liesl vir vriendskap, motivering, opgewondenheid en detail.
- Hetta vir wysheid, insig, omgee en die groter prentjie.
- Graad R-juffrouens en skoolhoofde vir gasvryheid, passie en bereidwilligheid om aan die studie deel te neem.
- Graad R-leerders vir spontaniteit, entoesiasme en opregte kindwees.
- Jesus Christus vir kinders, musiek en genade.

Opsomming

Graad R verwys volgens die nuutste Afrikaanse beleidsdokumente na die voorskoolse opleiding wat tans in die Suid-Afrikaanse skoolstelsel ingefaseer word, alhoewel die Departement van Basiese Onderwys beoog dat alle leerders eers in 2019 toegang sal hê tot formele graad R-programme. Uitdagings vir onderrig in vroeë kinderontwikkeling in Suid-Afrika is onder meer 'n tekort aan gekwalifiseerde onderwysers, asook leer- en ondersteuningsmateriaal van 'n hoë gehalte.

Die Kurrikulum- en Assesseringsbeleidsverklaring (KABV) vir graad R bestaan uit drie vakke: Huistaal, Wiskunde en Lewensvaardighede. Lewensvaardighede bestaan uit vier studieareas, naamlik Aanvangskennis, Skeppende kunste, Liggaamsopvoeding, asook Persoonlike en Sosiale Welsyn. Slegs dertig minute per week word as deel van Skeppende kunste toegestaan aan formele musiekonderrig. Wanneer musiek in die dagprogram met ander aspekte van graad R-onderrig en -leer integreer word, word die holistiese ontwikkeling van die leerder bevorder. Graad R-onderwysers het egter selde in musiek gespesialiseer en is onseker oor die implementering daarvan in hul onderrigprogramme.

Uitvoerbare moontlikhede word in hierdie proefskrif ondersoek om musiek in die graad R-dagprogram te integreer ten einde 'n bydrae te lewer tot die sosiale, fisiese, emosionele, intellektuele en geestelike ontwikkeling van graad R-leerders. Die hoofnavorsingsvraag wat hieruit ontstaan, is watter teoretiese raamwerk verduidelik hoe musiek in graad R geïntegreer kan word.

Die navorsingsbenadering wat gevolg is om hierdie vraag te ondersoek, is 'n kwalitatiewe, veelvoudige gevallestudie vanuit 'n interpretatiewe perspektief. Aanvanklik is 'n literatuurstudie gedoen om huidige tendense ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R te beskryf. Daarna is die onderrig en leer in vyf multikulturele graad R-klasse in die Potchefstroom-omgewing waargeneem met die doel om die maniere waarop musiek in die praktyk geïntegreer word, in te samel. Die data is toe met behulp van Atlas.ti 7.1.6 georganiseer en gekategoriseer, waarna 'n oorkruis gevalle-analise gedoen is. Die bevindinge is geverifieer deur langtermyn-waarneming en deelnemer-kontrole.

'n Teoretiese raamwerk is ontwikkel deur die ses temas wat uit die data-analise gegenereer is in verband te bring met 'n geïntegreerde literatuuroorsig. Hierdie aspekte vir die integrasie van musiek in graad R waardeur onderrig en leer kan plaasvind, is geïdentifiseer as *oor musiek*, *uit musiek*, *op musiek*, *met musiek*, *in musiek* en *deur musiek*. In die raamwerk word elke aspek van integrasie verbind met aktiwiteite wat gebaseer is op die leerbeginsels vir

graad R, naamlik spel, ontdekking en praktiese ervarings, ten einde die ontwikkeling van die graad R-leerder te bevorder.

Alhoewel die bevindinge spesifiek is tot die Potchefstroom-omgewing, hou die teoretiese raamwerk verskeie moontlikhede in vir nasionale en internasionale toepassing in voorskoolse onderrig. Dit impliseer dat musiek suksesvol in die graad R-dagprogram geïntegreer kan word deur musiekspesialiste sowel as onderwysers wat nie in musiek gespesialiseer het nie.

Trefwoorde: graad R (ontvangsjaar, graad 0, kindertuin, voorskoolse jaar, *kindergarten*), graad R-leerder (kleuter, voorskoolse kind), graad R-onderwyser (opvoeder, fasiliteerder, klasonderwyser, leerkrag), musiek, KABV, integrasie, Skeppende kunste, vroeë kinderontwikkeling (VKO).

NWU Etieknommer: NWU-00132-12-S0

Abstract

According to the most recent policy documents from the Department of Basic Education, grade R refers to preschool education that is systematically being implemented into the South African school system, aiming at 100% of pre-schoolers having access to formal grade R education programmes by 2019. Challenges in Early Childhood Education in South Africa include a lack of qualified teachers as well as learning and support materials of a high quality.

The Curriculum and Assessment Policy Statement (CAPS) for grade R consists of three subjects: Home Language, Mathematics and Life Skills. Life Skills includes four study areas: Beginning Knowledge, Creative Arts, Physical Education as well as Personal and Social Well-being. Only a half an hour per week is dedicated to formal music education as part of the study area Creative Arts. When music is integrated into the daily programme with other aspects of grade R teaching and learning, the holistic development of the learner is enhanced. Grade R teachers are seldom trained music specialists and are unsure about the implementation of music in their daily teaching.

The practicability of integrating music into the daily programme in grade R is being explored in this thesis in order to contribute to the social, physical, emotional, intellectual and spiritual development of grade R learners. The main research question that determines this study is which theoretical framework explains how music can be integrated in grade R.

The research approach that guided the exploration of the main research question is a qualitative, multiple case study in an interpretivist paradigm. Initially, a literature study was carried out in order to describe the current trends related to the integration of music in grade R. Thereafter, the teaching and learning in five multicultural grade R classes in the Potchefstroom region were observed to document the ways in which music is being integrated into the grade R classroom. Afterwards, the data were organised and categorised with Atlas.ti 7.1.6 in order to execute a cross-case analysis. The findings were verified through long-term observation and member checking.

A theoretical framework was generated which describes six aspects for integrating music in grade R teaching and learning: *about* music, *from* music, *on* music, *with* music, *in* music and *through* music. In this framework, every aspect of integration is connected with activities in accordance with the grade R learning principles of play, exploration and practical experiences in order to promote the overall development of the grade R learner.

Even though the findings are specific to the Potchefstroom region, diverse possibilities exist for the application of the theoretical framework in national and international preschool

education. This implies that music can successfully be integrated into the daily programme in grade R by music specialists as well as teachers with no or minimal musical training.

Keywords: grade R (reception year, grade 0, preschool year, *kindergarten*), grade R learner (pre-schooler), grade R teacher (educator, facilitator, generalist teacher), music, CAPS, integration, creative arts, early childhood education, early childhood development (ECD).

NWU Ethics number: NWU-00132-12-S0

INHOUDSOPGAWE

DANKBETUIGINGS.....	i
OPSOMMING.....	ii
ABSTRACT.....	iv
HOOFSTUK 1: INLEIDING.....	1
1.1 Agtergrond.....	1
1.2 Navorsingsvrae.....	3
1.3 Moontlike beperkinge van die studie.....	3
1.4 Navorsingsbenadering.....	4
1.4.1 Data-insamelingsmetodes.....	4
1.4.2 Data-analisemetodes.....	5
1.4.3 Strategieë om bevindinge te verifieer.....	5
1.5 Uitleg van die proefskrif.....	6
1.6 Etiese kwessies.....	6
1.7 Bevindinge van loodsondersoek.....	6
1.8 Verwagte uitkomste.....	7
1.9 Skryfreëls.....	7
HOOFSTUK 2: LITERATUURSTUDIE.....	8
2.1 Antropologie.....	9
2.1.1 Die graad R-onderwyser.....	10
2.1.1.1 Musikale agtergrond.....	11
a. Musikale ervarings.....	11
b. Opleiding.....	12
c. Opvattinge rakende musiek in graad R.....	12
2.1.1.2 Uitdagings.....	13
2.1.1.3 Musikale ontwikkeling.....	14
2.1.2 Die graad R-leerder.....	15
2.1.2.1 Kognitiewe ontwikkeling.....	16
a. Geheue.....	17
b. Leerstrategieë.....	17
c. Taalvaardigheid.....	18
d. Wiskundige vaardighede.....	18
2.1.2.2 Emosionele ontwikkeling.....	19

2.1.2.3	Sosiale ontwikkeling.....	19
2.1.2.4	Fisiese ontwikkeling/Perseptuele vaardighede.....	20
a.	Grootmotoriese vaardighede.....	20
b.	Fynmotoriese vaardighede.....	20
c.	Sensoriese vaardighede.....	20
2.1.2.5	Moreel-normatiewe ontwikkeling.....	20
2.1.2.6	Musikale ontwikkeling.....	21
2.1.3	Die graad R-kurikulum.....	21
2.1.3.1	Leerbeginsels in graad R.....	22
a.	Leer deur middel van spel.....	22
b.	Leer deur ontdekking.....	23
c.	Leer deur praktiese ervarings.....	24
2.1.3.2	Integrasie van musiek in die KABV.....	25
2.1.3.3	Lewensvaardighede.....	26
a.	Aanvangskennis en Persoonlike en Sosiale Welsyn.....	26
b.	Skeppende kunste.....	26
c.	Liggaamsopvoeding.....	27
2.1.3.4	Huistaal.....	27
a.	Luister en Praat.....	27
b.	Fonologiese/Fonemiese bewustheid.....	27
c.	Ontluikende lees.....	28
2.1.3.5	Wiskunde.....	28
a.	Getallebewerkings en verwantskappe.....	29
b.	Patrone, funksies en algebra.....	29
c.	Ruimte en vorm (Meetkunde).....	30
d.	Abba-liedjies vir roetine-aktiwiteite en onderwerpe.....	31
2.1.4	Die dagprogram in graad R.....	31
2.1.4.1	Onderwyserbegeleide aktiwiteite.....	33
2.1.4.2	Roetine-aktiwiteite.....	34
2.1.4.3	Kindgesentreerde aktiwiteite.....	34
2.2	Kosmologie.....	34
2.2.1	Die noodsaaklikheid van integrasie van musiek in graad R.....	35
2.2.2	Die waarde van integrasie van musiek in graad R.....	35
2.2.3	Die uitdagings van integrasie van musiek in graad R.....	37
2.2.3.1	Integrasie met integriteit.....	38
2.3	Ontologie.....	38

2.3.1	Terme, definisies en eienskappe van integrasie van musiek.....	39
2.3.2	Benaderings tot integrasie van musiek in graad R.....	43
2.3.2.1	Onderrig <i>deur</i> musiek.....	43
2.3.2.2	Onderrig <i>gerig op</i> musiek.....	45
2.3.2.3	Onderrig <i>in</i> musiek as vak.....	46
2.3.2.4	Onderrig <i>met</i> musiek.....	47
2.3.2.5	Onderrig <i>oor</i> musiek.....	50
2.3.3	Leerstrategieë vir integrasie.....	50
2.3.3.1	Die tematiese webontwerp.....	50
2.3.3.2	Die gestruktureerde kurrikulum.....	50
2.3.3.3	Die vervlegte kurrikulum.....	52
2.3.4	Sintegrasie.....	53
2.4	Samevatting.....	54

HOOFSTUK 3: NAVORSINGSBENADERING.....56

3.1	Bepanning.....	57
3.1.1	Inleiding.....	57
3.1.2	Rasionaal vir gevallestudie.....	57
3.1.3	Beperkinge van gevallestudie.....	58
3.2	Navorsingsontwerp.....	58
3.2.1	Veelvoudige gevallestudie.....	60
3.2.2	Bekendstelling en beskrywing van gevalle.....	60
3.2.3	Ontwikkeling van 'n teoretiese raamwerk, voorstelle en probleme.....	61
3.2.4	Geloofwaardigheid.....	62
3.2.4.1	Konstruksie van geldigheid.....	62
3.2.4.2	Oordraagbaarheid.....	63
3.2.4.3	Betroubaarheid.....	64
3.2.4.4	Kristallisasie.....	64
3.3	Vorbereiding.....	64
3.3.1	Opskerping van vaardighede.....	64
3.3.2	Etiese kwessies.....	65
3.3.2.1	Ingeligte toestemming.....	66
3.3.2.2	Beskerming van deelnemers.....	66
3.3.2.3	Privaatheid en vertroulikheid.....	66
3.3.2.4	Spesiale voorsorgmaatreëls.....	67
3.3.3	Opleiding vir 'n spesifieke gevallestudie.....	67

3.3.4	Ontwikkeling en verfyning van protokol vir 'n gevallestudie.....	67
3.3.5	Loodsondersoek.....	68
3.4	Data-insameling.....	68
3.4.1	Navorsingsterrein.....	69
3.4.2	Verkry toegang.....	69
3.4.3	Strategiese data-insameling.....	69
3.4.4	Generering en dokumentering van data.....	71
3.4.4.1	Veelvoudige prosedures.....	71
a.	Direkte waarnemings.....	71
b.	Onderhoude.....	72
3.4.4.2	Veelvoudige bronne.....	74
a.	Dokumente.....	74
b.	Visuele- en oudiovisuele materiaal.....	74
c.	Fisiese artefakte.....	74
3.4.5	Storing van data.....	74
3.5	Data-analise.....	75
3.5.1	Organisering van die data.....	75
3.5.1.1	Kodering.....	75
3.5.1.2	Kategorisering.....	76
3.5.1.3	Benoeming van kategorieë.....	76
3.5.1.4	Hoeveelheid kategorieë.....	77
3.5.2	Analitiese strategieë.....	77
3.5.2.1	Teoretiese oriëntasie.....	78
3.5.2.2	Teoretiese raamwerk.....	78
3.5.3	Analitiese tegnieke.....	79
3.5.3.1	Saamgestelde verduideliking.....	79
3.5.3.2	Oorkruis-sintese.....	80
3.5.4	Kwaliteit van analise.....	80
3.6	Rapportering van bevindinge.....	81
3.6.1	Teikengroep.....	81
3.6.2	Struktuur.....	82
3.6.3	Prosedures.....	82
3.6.4	Selfevaluering.....	83
3.7	Samevatting.....	84

HOOFSTUK 4: DATA-ANALISE.....85

4.1	Leer op musiek.....	89
4.1.1	Aktiwiteite vir leer op musiek.....	89
4.1.1.1	Instrumentale spel op musiek.....	90
4.1.1.2	Beweging op musiek.....	90
a.	Struktuur.....	91
b.	Ritme.....	92
c.	Metrum.....	93
d.	Tempo.....	94
e.	Dinamiek.....	95
f.	Toonhoogte.....	95
4.1.1.3	Liggaamsperkussie op musiek.....	95
4.1.1.4	Dramatisering op musiek.....	96
4.1.2	Ontwikkeling van perseptuele vaardighede as gevolg van leer op musiek.....	98
4.2	Leer oor musiek.....	98
4.2.1	Leer oor musiekinstrumente.....	99
4.2.2	Leer oor musiekelemente.....	99
4.2.3	Gedagtes oor musiek.....	100
4.3	Leer met musiek.....	100
4.3.1	Aktiwiteite vir leer met musiek.....	101
4.3.1.1	Dramatisering met musiek.....	101
4.3.1.2	Instrumentale spel met musiek.....	104
4.3.1.3	Luisteraktiwiteite vir ontspanning met musiek.....	105
4.3.1.4	Spel met musiek.....	106
4.3.1.5	Beweging met musiek.....	108
4.3.1.6	Sang met musiek.....	111
4.3.1.7	Liggaamsperkussie met musiek.....	111
4.3.2	Funksies van leer met musiek.....	112
4.3.2.1	Konserte.....	112
4.3.2.2	Roetine-aktiwiteite.....	112
4.3.2.3	Oorgangsaktiwiteite.....	113
4.3.2.4	Agtergrondmusiek.....	114
4.3.2.5	Sosialisering.....	116
4.4	Leer uit musiek.....	116
4.5	Leer deur musiek.....	117
4.5.1	Funksies.....	118

4.5.1.1	Versterking van die tema.....	118
4.5.1.2	Atmosfeer.....	122
4.5.1.3	Dissipline.....	122
4.5.2	Belewenisse <i>deur</i> musiek.....	123
4.5.2.1	Genot.....	123
4.5.2.2	Gevoelens.....	124
4.5.2.3	Leefwêreld.....	125
4.5.3	Ontwikkeling <i>deur</i> musiek.....	125
4.5.3.1	Konsentrasie en Geheue.....	126
4.5.3.2	Luistervaardighede.....	126
4.5.3.3	Taalvaardighede.....	127
4.5.3.4	Sosialisering.....	128
4.5.3.5	Begrippe.....	128
4.6	Leer <i>in</i> musiek.....	130
4.6.1	Musiekelemente.....	131
4.6.1.1	Dinamiek.....	131
4.6.1.2	Toonhoogte en Toonkleur.....	131
4.6.1.3	Tempo.....	132
4.6.1.4	Artikulasie.....	132
4.6.1.5	Ritme.....	132
4.6.1.6	Toonduur.....	133
4.6.2	Aktiwiteite.....	133
4.6.2.1	Liggaamsperkussie <i>in</i> musiek.....	134
4.6.2.2	Instrumentale spel <i>in</i> musiek.....	134
4.6.2.3	Sang <i>in</i> musiek.....	135
4.6.2.4	Luisteraktiwiteite <i>in</i> musiek.....	139
4.6.2.5	Skepping en/of Improvisasie <i>in</i> musiek.....	140
4.7	Liedjies vir leer.....	140
4.8	Samevatting.....	147

HOOFSTUK 5: GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS.....148

5.1	Gevolgtrekkings.....	148
5.1.1	Onderrig en leer <i>oor</i> musiek.....	150
5.1.2	Onderrig en leer <i>uit</i> musiek.....	150
5.1.3	Onderrig en leer <i>op</i> musiek.....	151
5.1.4	Onderrig en leer <i>met</i> musiek.....	151

5.1.5	Onderrig en leer <i>in</i> musiek.....	152
5.1.6	Onderrig en leer <i>deur</i> musiek.....	153
5.2	Musiekintegrasie in graad R: 'n teoretiese raamwerk gebaseer op 'n gevallestudie...	153
5.3	Aanbevelings.....	159
5.3.1	Duidelike, eenvoudige en prakties uitvoerbare riglyne.....	159
5.3.2	Musiekgerigte opleiding.....	159
5.3.3	Toepaslikheid van die KABV.....	159
5.3.4	Hulpbronne.....	160
5.3.5	Inklusiewe onderrig.....	162
5.3.6	Ontwikkeling van selfvertroue.....	162
5.3.7	Musikale leesvermoë en notasie.....	162
5.4	Implikasies van 'n teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R.....	162
5.4.1	Beleidsbepalers: Die Suid-Afrikaanse Departement van Basiese Onderwys...	163
5.4.2	Navorsers en Vroeë kinderontwikkeling-musiekopvoedkundiges.....	163
5.4.3	Opleiding.....	163
5.4.3.1	Onderwysersopleiding.....	163
5.4.3.2	Indiensopleiding.....	164
5.4.4	Graad R-onderwysers.....	164
5.4.5	Ouers van graad R-leerders.....	164
5.4.6	Graad R-leerders.....	165
5.5	Koda.....	165
BRONNELYS.....		167
DISKOGRAFIE.....		177

BYLAES

Bylae A: Ingeligte Toestemming (Noordwes Onderwysdepartement)	
A1: Versoek aan die Noordwes Onderwysdepartement.....	180
A2: Toestemming van die Noordwes Onderwysdepartement.....	181
Bylae B: Ingeligte Toestemming (Graad R-leerkragte)	
B1: Versoek aan Graad R-leerkragte (Afrikaans).....	182
B2: Versoek aan Graad R-leerkragte (Engels).....	184
B3: Graad R-klas A.....	186
B4: Graad R-klas B.....	187
B5: Graad R-klas C.....	188
B6: Graad R-klasse D en E.....	189
Bylae C: NWU Navorsingsetiekverklaringvorm.....	190
Bylae D: Loodsondersoek.....	193
Bylae E: Protokol vir onderhoude met graad R-onderwysers	
E1: Protokol 1.....	194
E2: Protokol 2.....	196
E3: Protokol 3.....	198
E4: Protokol 4.....	200
Bylae F: Protokol vir direkte waarneming.....	202
Bylae G: Weeklikse temas.....	205
Bylae H: Protokol vir gesprekke	
H1: Protokol 1 (Musiek).....	206
H2: Protokol 2 (Sing).....	207
H3: Protokol 3 (Musiekinstrumente).....	208
Bylae I: Atlas.ti 7.1.6	
I1: Primêre Dokumente.....	209
I2: Kodelys.....	218

LYS VAN FIGURE

Figuur 1: Uiteensetting van die literatuurstudie.....	8
Figuur 2: Betrokkenes by die integrasie van musiek in graad R.....	10
Figuur 3: Die rol van die betrokkenes by die integrasie van musiek in graad R.....	10
Figuur 4: Die graad R-dagprogram.....	33
Figuur 5: Die aard van integrasie van musiek in graad R.....	35
Figuur 6: Ontologie van die integrasie van musiek in graad R.....	39
Figuur 7: Sinonieme/verwante terme vir integrasie.....	39
Figuur 8: Onderrig <i>deur</i> musiek.....	44
Figuur 9: Simmetriese korrelasies vir die Suid-Afrikaanse konteks.....	45
Figuur 10: Onderrig <i>gerig op</i> musiek.....	46
Figuur 11: Onderrig <i>in</i> musiek.....	47
Figuur 12: Onderrig <i>met</i> musiek.....	48
Figuur 13: Konneksies wat in diens van mekaar staan.....	49
Figuur 14: Die tematiese webontwerp.....	50
Figuur 15: Die gestruktureerde kurrikulum.....	51
Figuur 16: Die vervlegte kurrikulum.....	52
Figuur 17: Sintegrasie.....	53
Figuur 18: Die dialogiese verwantskap tussen 'n literatuurstudie en gevallestudie in die integrasie van musiek in graad R.....	56
Figuur 19: Reproduksie-benadering tot 'n veelvoudige gevallestudie.....	59
Figuur 20: Data-insamelingsiklus vir die integrasie van musiek in graad R.....	69
Figuur 21: Analitiese strategie.....	78
Figuur 22: Saamgestelde verduideliking.....	80
Figuur 23: Illustrasie van die graad R-klasse in die gevallestudie.....	85
Figuur 24: Die integrasie van musiek in graad R.....	88
Figuur 25: Atlas.ti voorstelling van die tema leer <i>op</i> musiek.....	89
Figuur 26: Atlas.ti voorstelling van die tema leer <i>oor</i> musiek.....	99
Figuur 27: Atlas.ti voorstelling van die tema leer <i>met</i> musiek.....	101
Figuur 28: Atlas.ti voorstelling van die tema leer <i>deur</i> musiek.....	118
Figuur 29: Atlas.ti voorstelling van die tema leer <i>in</i> musiek.....	131
Figuur 30: Musiekintegrasie in graad R: 'n teoretiese raamwerk gebaseer op 'n gevallestudie.....	154

LYS VAN TABELLE

Tabel 1: Die vyf gevalle in die gevallestudie.....	61
Tabel 2: Uiteensetting van besoeke aan graad R-klasse.....	70
Tabel 3: Temas en liedjies in graad R-klas B.....	119
Tabel 4: Liedjielys.....	141
Tabel 5: Integrasie van musiek met betrekking tot onderrig en leer in graad R.....	149
Tabel 6: Verwysings na praktiese voorbeelde van aktiwiteite vir die integrasie van musiek in graad R.....	157

HOOFSTUK 1: INLEIDING

1.1 Agtergrond

Die doel van hierdie veelvoudige gevallestudie¹ is om 'n bydrae te lewer tot die diskoers oor die integrasie van musiek in graad R, deur ondersoek in te stel oor hoe vyf onderwysers in die Potchefstroom-omgewing musiek op 'n daaglikse basis integreer met die drie vakke in graad R: Huistaal, Wiskunde en Lewensvaardighede. Aangesien die aanvang van 'n kind se formele skoolloopbaan graad R is, word benutting van musiek in graad R in hierdie studie ondersoek. Musiek in graad R is belangrik omdat sekere intrinsieke en unieke kwaliteite wat deur Skeppende kunste geleer kan word (onder meer die ontwikkeling van kreatiewe denke, sosialiseringvaardighede, ekspressie, kennis en koördinasie), deur middel van musiek bevorder word (Andrews, 2011; Barrett, 2001; Bresler, 1994; Longley, 1999). Die waarde wat musiekonderrig vir die jong kind inhou, is uiters noodsaaklik en word deurentyd nagevors en bewys (Campbell & Scott-Kassner, 2010; Forrai, 1990; Hallam & Creech, 2010; McPherson, 2006; McPherson & Welch, 2012).

Volgens Russell-Bowie (2009c:6) moet onderrig en leer plaasvind deurdat onderskeie dissiplines sowel as integrasie van die dissiplines geïmplementeer word. Drie vlakke van integrasie word onder andere deur Russell-Bowie (2009c:2) geïdentifiseer: 1) konneksies wat in diens van mekaar staan, 2) simmetriese korrelasies en 3) sintegrasie. Haar voorstel vir integrasie met integriteit is sintegrasie. Die term "sintegrasie" is saamgestel uit die woorde "sinergie" en "integrasie". Sinergie verwys na die moontlikheid dat mense meer suksesvol sal wees wanneer hulle saamwerk eerder as op hul eie. Deur die betekenis van hierdie twee terme te kombineer, word die essensie van hierdie vorm van integrasie geïmpliseer deurdat die uitkomst wat bereik word tydens sintegrasie met musiek groter is as wanneer elke vak op sy eie onderrig sou word (Freyberger, 1985:8; Gutierrez, 2000:357; Russell-Bowie, 2009c:7; Snyder, 1996:18; Winslow, 1939:32). Volgens Vermeulen *et al.* (2011:200) is die uitdaging van hierdie benadering om die doeltreffendste maniere te vind om sintegrasie te implementeer terwyl die integriteit van die betrokke dissiplines deurgaans behou word.

In Suid-Afrika word moontlikhede ondersoek om musiek in die skoolkurrikulum vir graad R te benut. Dit is egter nie duidelik hoe onderwysers in die Potchefstroom-omgewing die beperkte toegekende tyd van 30 minute² aan musiek in die praktyk hanteer nie. In die lig van die

¹ 'n Veelvoudige gevallestudie is die term wat gebruik word wanneer navorsers meer as een geval in 'n studie ondersoek. Dit staan ook bekend as 'n kollektiewe gevallestudie (Stake, 1995:5), 'n oorkruis-gevallestudie, 'n multi- of multiterrein-gevallestudie en 'n vergelykende gevallestudie (Merriam, 2009:49).

² In Suid-Afrikaanse skole neem gesyferdheid en geletterdheid 17 uit die 23 ure van die grondslagfase se kurrikulum in beslag. Per week word slegs twee ure aan Skeppende kunste toegestaan, en binne-in daardie raamwerk ongeveer dertig minute aan Musiek.

belangrike rol wat musiek in die holistiese ontwikkeling en leerbeginsels³ van die kind speel en vanuit my persoonlike ervaring as musiekopvoeder, is ek van mening dat dit te min tyd is. Voorts bestaan daar nie 'n bevredigende teoretiese raamwerk ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R vir die Suid-Afrikaanse konteks nie.

Die feit dat te min tyd in die grondslagfase aan musiek afgestaan word, is al deur verskeie studies aangespreek: die verkenning van die tydsbesteding in die algemene klaskamer in die vroeë kinderontwikkelingsfase (Benson, 2000; Com, 1993; Verkler, 2003; Wheat, 2005) maniere waarop integrasie van uitvoerende kunste plaasvind (Purnell *et al.*, 2007) en navorsing oor algemene klasmusiek en onderig waarin slegs op die uitvoerende kunste gefokus word (Curtis, 2007; Whitaker, 1996; Youm, 2007). Die vermindering van onderigtyd van musiek in die Suid-Afrikaanse konteks word egter nie deur enige van bogenoemde studies spesifiek in terme van graad R aangespreek nie.

Onlangse studies wat integrasie van musiek in vroeë kinderontwikkeling aangespreek het, is *Music Integration in the Kindergarten Classroom: An Ethnographic Case Study* (Gronski, 2012) en *An Examination of the Integration of Traditional Core Content Areas in a Kindergarten Music Classroom: A Music Specialist's Rationale, Understandings, and Perceptions* (Andrews, 2011). Eersgenoemde studie ondersoek die belangrikheid van musiek in die klaskamer en redes waarom dit benut moet word, terwyl die praktyke van 'n musiekspesialis in Texas vir die tweede studie bestudeer is. In my studie gaan die deelnemers graad R-klasonderwysers wees omdat musiekonderig in graad R, volgens McKean (2001:29), die verantwoordelikheid van onderwysers is wat nie noodwendig daarin gespesialiseer het nie.

'n Ander soortgelyke studie wat die integrasie van die kunste in vroeë kinderontwikkeling bestudeer, is gedoen deur Almodovar (2010): *Integrating music, drama, and the visual arts in the early childhood curriculum: A study of early childhood teachers in a metropolitan area of Puerto Rico*. Hierdie studie sluit al die kunste in en volg 'n kwantitatiewe benadering. Hierteenoor gaan my kwalitatiewe studie op die integrasie van musiek in graad R in die Suid-Afrikaanse konteks, spesifiek Potchefstroom, fokus.

Tot my wete het geen gevallestudies die integrasie van musiek in graad R binne die konteks van die Kurrikulum- en Assesseringsbeleidsverklaring (KABV)⁴ ontgin nie. Verder kon ek geen studies vind wat help om te verstaan hoe graad R-onderwysers die beperkte toegekende

³ Leerbeginsels vir graad R verwys na spel, ontdekking en praktiese ervarings (Maritz, 2011:10).

⁴ Die KABV (Kurrikulum- en Assesseringsbeleidsverklaring) vir graad R (South Africa, 2011a:6) bestaan uit drie vakke: Huistaal, Wiskunde en Lewensvaardighede. Lewensvaardighede bestaan uit vier studie-areas, naamlik Aanvangskennis, Skeppende Kunste, Liggaamsopvoeding, asook Persoonlike en Sosiale Welsyn (South Africa, 2011a:8).

tyd aan musiek in die klaskamer in die Potchefstroom-omgewing hanteer nie. Die bestudering van hierdie gevalle kan 'n bydrae lewer om die onderwerp van integrasie van musiek in graad R in die algemeen toe te lig.

Vroeë kinderontwikkeling-musiekopvoedkundiges sal in hierdie studie belangstel omdat die studie in gesprek tree met huidige navorsing en tendense in die wetenskaplike literatuur. Beleidsbepalers kan ook die beste praktyk van onderwysers en die teoretiese raamwerk oor die integrasie van musiek in graad R in die kurrikulum opneem, sodat onderwysers nie verkeerdelik onder die indruk sal wees dat hulle tot 30 minute per week vir musiek beperk is nie. Hierdie studie behoort die algemene graad R-klaskameronderwyser te bemagtig om musiek sinvol aan te wend. Deur middel van hierdie navorsing wil ek die waarde van musiek vir die holistiese ontwikkeling van die graad R-leerder in 'n nuwe lig stel, sodat die noodsaaklikheid van hierdie kunsvorm in die skoolkurrikulum onbetwisbaar is, en onderwysers, musiekspesialiste en beleidsbepalers musiek ten volle sal kan benut.

Die doel van hierdie gevallestudie is om 'n teoretiese raamwerk te ontwikkel wat verduidelik hoe musiek in graad R in vyf multikulturele klasse in die Potchefstroom-omgewing geïntegreer word. Musiek word in die konteks van hierdie proefskrif gedefinieer as 'n kunsvorm wat geïntegreer word met graad R-leerbeginsels, naamlik spel, ontdekking en praktiese ervaring, ten einde die sosiale, fisiese, emosionele en intellektuele ontwikkeling van graad R-leerders te bevorder.

1.2 Navorsingsvrae

Die hoofnavorsingsvraag ontstaan:

Watter teoretiese raamwerk verduidelik hoe musiek in graad R geïntegreer kan word?

Die hoofnavorsingsvraag hierbo lei tot verdere subvrae ten opsigte van musiek in graad R in geselekteerde skole:

- Hoe kan die integrasie van musiek in graad R vanuit die literatuur beskryf word?
- Watter navorsingsbenadering kan gevolg word om 'n teoretiese raamwerk te genereer?
- Watter temas kom na vore uit die data-analise van musiek in graad R?

1.3 Moontlike beperkinge van die studie

Weens die beperkte omvang van hierdie studie word slegs spesifieke skole in 'n bepaalde omgewing betrek en nie al die skole in die Noordwes-Provinsie nie. Die rol van musiek in onderwysersopleiding gaan nie bestudeer word nie. Aangesien die KABV reeds goedgekeur is, gaan ek nie poog om die inhoud aan te spreek nie, maar slegs om die implementering daarvan te ontgin en te verstaan. Die graad R-onderwysers se vermoë om hul opvattinge en

begrippe te verwoord, sal die kwaliteit van die data wat ingesamel word, beïnvloed. Die bevindinge en gevolgtrekkings van hierdie studie is die resultate van 'n unieke gevallestudie en lesers kan self besluit tot watter mate dit in ander kontekste veralgemeen kan word.

1.4 Navorsingsbenadering

Die tipe navorsing vir hierdie studie is kwalitatief. Kwalitatiewe navorsers het ten doel om te verstaan hoe mense hul ervarings interpreteer, hul wêreld konstrueer en watter betekenis aan hierdie ervarings geheg word (Merriam, 2009:5).

Die paradigma waarbinne die navorsing uitgevoer word, is interpretatief van aard en sorteer onder sosiale konstruktivisme. Die doel van hierdie paradigma is volgens Creswell (2007:20) om soveel moontlik op die deelnemers se sienings van die betrokke onderwerp te steun. Hierdeur word subjektiewe betekenis gevorm deur middel van interaksie met ander en deur historiese en kulturele norme wat in individue se lewens teenwoordig is.

'n Veelvoudige gevallestudie is die benadering wat in hierdie studie gevolg word. Creswell (2007:73) noem dat 'n gevallestudie 'n onderwerp is wat bestudeer word en terselfdertyd die produk van 'n ondersoek is.

Aangesien 'n teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R ontwikkel word, bestaan die navorsingsbenadering van hierdie gevallestudie volgens Rule en John (2011:99) uit vier fases: 1) Bekendstelling van die geval, 2) Beskrywing van die geval na aanleiding van die data wat ingesamel is, 3) Analise van patrone, generering van temas en kodering en laastens 4) Generering van die teoretiese raamwerk. Die eerste twee fases is relevant tot die data-insamelingsmetodes, terwyl die laaste twee fases betrekking het op die analise van data. Die uiteensetting van die navorsingsbenadering is dus 'n kombinasie van Yin (2009:1) se liniêre, iteratiewe proses vir 'n gevallestudie en Rule en John (2011:100) se dialogiese benadering tot 'n teoretiese benadering in 'n gevallestudie.

1.4.1 Data-insamelingsmetodes

Bruikbare bronne ten opsigte van die literatuurstudie is boeke, joernale, koerantberigte, kurrikulumdokumente en internetartikels. Databasisse wat geraadpleeg is, is *EBSCOhost*, *Academic Search Premier*, *ERIC*, *Ejournals*, *Google*, *JSTOR*, *MasterFILE Premier*, *Newspaper Source*, *RILM*, *Abstracts of Music Literature*, *PsycINFO*, *PsycARTICLES*, *Sabinet Online*, *SAGE Journals Online* en *Teacher Reference Center*.

Vir hierdie gevallestudie is die onderrig in vyf multikulturele graad R-klasse⁵ ondersoek deur middel van gedetailleerde data-insameling. Veelvoudige inligtingsbronne om die relevante

⁵ Fase 1 (Rule & John, 2011:99): Bekendstelling van die geval.

temas te beskryf is waarnemings, onderhoude, oudiovisuele materiaal, dokumente en verslae (Creswell, 2007:73). 'n Nuwe navorsingsonderwerp kan volgens Henning (2010:100) deur veelvoudige onderhoude versterk word, en inligting wat deur waarneming ingesamel word, vul die onvermydelike gapings wat deur onderhoude gelaat word. Na afloop van die data-insameling volg die beskrywing van die geval.⁶

1.4.2 Data-analisemetodes

Die derde fase van hierdie gevallestudie is die analise van temas en patrone (Rule & John, 2011:99). Die formaat wat Merriam (2009:75) vir data-analise in 'n veelvoudige gevallestudie aanbeveel, is om eerstens 'n gedetailleerde beskrywing te gee van elk van die vyf gevalle⁷ (vir die doel van hierdie studie vyf graad R-klasse) met temas binne die beskrywing. Hierdie gevalle-analise word gevolg deur 'n tematiese analise van al die gevalle, wat 'n oorkruis gevalle-analise genoem word, asook deur die navorser se interpretasie van die betekenis van die gevalle. Kwalitatiewe data-analise word gedoen na afloop van die data-organisering deur middel van Atlas.ti 7.1.6. Atlas.ti is rekenaargebaseerde programmatuur vir kwalitatiewe data-analise wat gebruik word om groot hoeveelhede narratiewe data vanaf onderhoude of ander inligtingsbronne te kategoriseer en te kodeer. Atlas.ti is deel van CAQDAS wat 'n akroniem is wat gebruik word vir computer-assisted qualitative data analysis software (Yin, 2009:128). Vir hierdie analise word *ontvanklike kodering*⁸, *analitiese kodering*⁹ en analitiese notas (Rule & John, 2011:99) betrek.

Die vierde en laaste fase van hierdie gevallestudie is die generering van konsepte en modelle om 'n teoretiese raamwerk wat op die temas en patrone gebou word uit die data te voorskyn te laat kom (Rule & John, 2011:99).

1.4.3 Strategieë om bevindinge te verifieer

Die prosedures wat geïmplementeer is¹⁰ om die bevindinge te verifieer, is langtermyn-waarneming en deelnemer-kontrole.¹¹ Langtermyn-waarneming of herhaalde waarneming van dieselfde verskynsel verhoog die geloofwaardigheid van die bevindinge (Merriam, 1989:204). Deelnemer-kontrole beteken dat die navorser data, analyses, interpretasies en

⁶ Fase 2 (Rule & John, 2011:99).

⁷ Ryk beskrywings van die gevalle kom voor in Hoofstuk 4, hoewel 'n opsommende tabel op bladsy 59 verskaf word.

⁸ Ontvanklike kodering word in hierdie proefskrif gebruik as die Afrikaanse term vir "open coding" (Merriam, 2009:178).

⁹ Analitiese kodering is in Engels bekend as "axial coding" (Merriam, 2009:180).

¹⁰ Kyk 3.2.4 Geloofwaardigheid.

¹¹ In hierdie studie word die woord "deelnemer-kontrole" gebruik as Afrikaanse term vir *member checking* (Creswell, 2007:208).

gevolgtrekkings terugneem na die deelnemers sodat hulle die akkuraatheid en kredietwaardigheid daarvan kan beoordeel (Creswell, 2007:208).

1.5 Uitleg van die proefskrif

Die eerste hoofstuk is die inleiding tot die proefskrif, waarin 'n oorsig gegee word oor die uitleg en inhoud van die navorsing. Die navorsingsvrae en doel van die navorsing word ook in die eerste hoofstuk uiteengesit. In die tweede hoofstuk word die literatuurstudie beskryf. Die eerste subvraag word in die tweede hoofstuk aangespreek, naamlik "Hoe kan die integrasie van musiek in graad R vanuit die literatuur beskryf word?". Die derde hoofstuk is 'n beskrywing van die navorsingsbenadering wat gevolg is ten einde die navorsingsvrae te ondersoek. Die tweede subvraag, "Watter navorsingsbenadering kan gevolg word om 'n teoretiese raamwerk te genereer?", word in die derde hoofstuk ondersoek.

Die analise van die data word in die vierde hoofstuk breedvoerig bespreek, wat gerig word deur die derde subvraag, "Watter temas kom na vore uit die data-analise van musiek in graad R?". Die vyfde hoofstuk bevat die gevolgtrekkings ten opsigte van hierdie studie en aanbevelings vir verdere navorsing. Die bevindinge word in hierdie laaste hoofstuk met die literatuur in verband gebring ten einde die hoofnavorsingsvraag van hierdie studie toe te lig, naamlik "Watter teoretiese raamwerk verduidelik hoe musiek in graad R geïntegreer kan word?".

1.6 Etiese kwessies

Toestemming is van die Noordwes Onderwysdepartement verkry om hierdie navorsing te doen.¹² Leerkragte wat aan hierdie navorsing deelneem, het toestemmingsdokumente voltooi wat inligting bevat rakende die aard van die studie, 'n waarborg dat terugvoer vertroulik en anoniem sal bly, my kontakbesonderhede, die datum en 'n plek vir die deelnemer se handtekening waardeur ingeligte toestemming verleen word.¹³

Noordwes-Universiteit se etiekaansoekvorms is voltooi en deur die etiekkomitee goedgekeur om te verseker dat geen onetiese praktyke tydens die navorsing sal plaasvind nie.¹⁴

1.7 Bevindinge van loodsondersoek

Tydens die loodsondersoek¹⁵ is aanvangsonderhoude met graad R-onderwysers in geselekteerde skole gevoer en graad R-lesse waargeneem om die vakterrein te verken en 'n idee te kry van wat deur onderwysers gedoen word wat musiek in graad R betref.

¹² Kyk Bylae A.

¹³ Kyk Bylae B.

¹⁴ Kyk Bylae C.

¹⁵ Kyk 3.3.5 Loodsondersoek.

Uit die aanvangsonderhoude met graad R-onderwysers wat nie in musiek gespesialiseer het nie, blyk dit dat hulle ten gunste is van integrasie van musiek met ander vakke, maar van mening is dat hulle nie weet hoe musiek by hul alledaagse onderrigprogramme geïntegreer kan word nie. Hulle is ook dikwels onseker oor die onderrig van musiek in die klaskamer.

1.8 Verwagte uitkomst

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te verduidelik ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R (Hoofstuk 5).

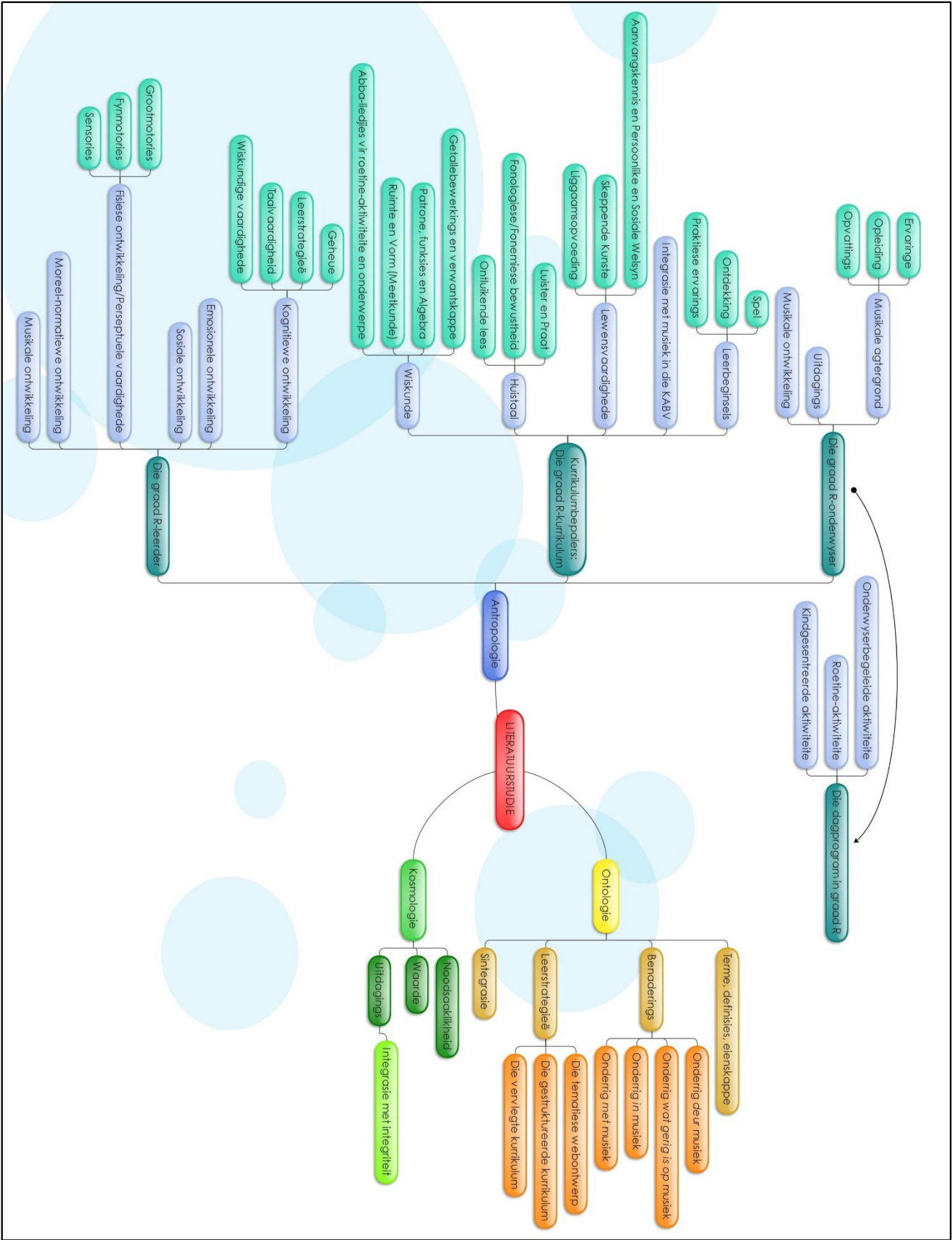
Die subdoelwitte ten opsigte van musiek in graad R in geselekteerde skole is:

- om die integrasie van musiek in graad R vanuit die literatuur te beskryf (Hoofstuk 2);
- om die navorsingsbenadering te beskryf wat gevolg is om die teoretiese raamwerk te genereer (Hoofstuk 3);
- om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken (Hoofstuk 4).

1.9 Skryfreëls

- Musiek word in hierdie proefskrif met 'n kleinletter geskryf, behalwe wanneer daar na die vak Musiek verwys word.
- Skuinsgedrukte letters word gebruik vir:
 - Woorde van liedjies wat aangehaal word
 - Voorsetsels wat die integrasie van musiek beskryf
 - Terme wat direk uit Engels na Afrikaans vertaal word
 - Woorde wat in ander tale as Afrikaans is
 - Spesifieke vaardighede in verskillende vakke soos deur die KABV aangedui.
- Aanhalingstekens word gebruik wanneer daar na graad R-temas verwys word.

HOOFSTUK 2: LITERATUURSTUDIE

Figuur 1: Uiteensetting van die literatuurstudie

The children's own contribution to the arts is like the flame of an ever-burning torch – it illuminates the future even though it was kindled in the past by previous generations. A high quality education in and through the arts ... is the way in which society invests in the future (Bloomfield & Childs, 2000:136).

Bogenoemde aanhaling beklemtoon die noodsaaklikheid van onderrig waarby die kunste betrek word. Hierdie hoofstuk fokus spesifiek op die beskikbare literatuur ten opsigte van musiek as kunsvorm en die rol wat dit in graad R-onderrig en -leer speel. Die doel van die literatuurstudie is om die huidige benaderings tot integrasie in die literatuur te bestudeer. In hierdie studie word die integrasie van musiek in die konteks van graad R ondersoek – van die begin tot aan die einde van die skooldag.

Na my mening is dit wenslik om musiek in die graad R-dagprogram te inkorporeer, alhoewel dit nie met elke aspek regdeur die skooljaar geïntegreer kan word nie. In hierdie hoofstuk fokus ek onder meer op die moontlikhede om musiek in die skooldag te integreer in plaas daarvan om dit van ander vakke te isoleer en slegs 'n paar periodes per week daaraan te bestee (Campbell & Scott-Kassner, 2010:347).

Die subvraag wat in hierdie hoofstuk ondersoek word, is:

HOE KAN DIE INTEGRASIE VAN MUSIEK IN GRAAD R VANUIT DIE LITERATUUR BESKRYF WORD?

Die uiteensetting van die literatuurstudie word bepaal deur drie uiteenlopende vrae wat bekend staan as die *antropologiese* vraag, die *kosmologiese* vraag en die *ontologiese* vraag.

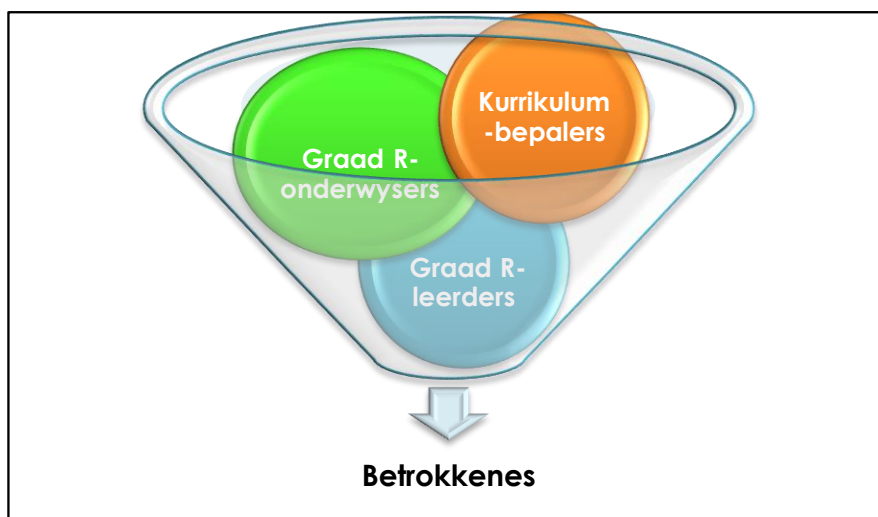
2.1 Antropologie

Die antropologie van die literatuurstudie sentreer rondom die persone wat in hierdie studie betrokke is by die integrasie van musiek in graad R:

Wie is betrokke by integrasie van musiek in graad R en wat is hulle rol?

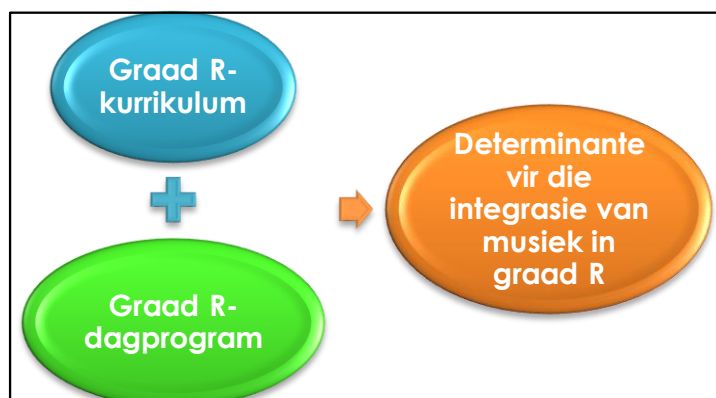
Die eerste deel van bogenoemde vraag, naamlik wie betrokke is by die integrasie van musiek in graad R, verwys na die graad R-onderwysers,¹⁶ die graad R-leerders en die kurrikulumbepalers.

¹⁶ Waar daar in die literatuur verwys word na 'n voorskoolse onderwyser of 'n *kindergarten*-onderwyser, word die terme in hierdie proefskrif vervang met graad R-onderwyser en/of klasonderwyser.

Figuur 2: Betrokkenes by die integrasie van musiek in graad R

Die tweede deel van die antropologiese vraag, naamlik wat die rol is van die betrokkenes, dui op die determinante vir integrasie van musiek in graad R: die graad R-kurrikulum en die graad R-dagprogram. Hierdie determinante word onderskeidelik bepaal deur die kurrikulumbepalers en graad R-onderwysers en ervaar deur die graad R-leerders.

Figuur 3: Die rol van die betrokkenes by die integrasie van musiek in graad R

Weens die wisselwerking tussen die antropologie en die determinante, word dit in hierdie literatuurstudie onder een afdeling aangespreek.

2.1.1 Die graad R-onderwyser

Een van die belangrikste rolle van die graad R-onderwyser is om aan leerders 'n omgewing te bied wat veilig, skoon en geborge is, met genoegsame geleenthede om te speel en die wêreld onder die sorgsame leiding van die onderwyser te verken (South Africa, 2011a:10).

Die aansporing tot musikale kreatiwiteit is een van graad R-onderwysers se hoof funksies (Smith, 2008:58). Boonop is die graad R-onderwyser na Hackett en Lindeman (2004:83) se mening in die ideale posisie om musiek met ander vakke te integreer. Die rede wat hulle

hiervoor aanvoer, is dat 'n klasonderwyser sy/haar leerders en kurrikulum ken en in kontak is met die gemeenskap, wat onder meer bestaan uit die leerders, hul versorgers en die skool. Hy/sy is bekend met die kulturele agtergrond van elke leerder. Omdat alle klasse se dinamika verskil, kan die klasonderwyser die mees geleë tyd kies vir integrasie met musiek en sodoende bepaal hoe leerders baat vind by die selfvertroue wat uit 'n suksesvolle musikale ervaring ontstaan.

Wanneer musiek deur die graad R-onderwyser onderrig word, help dit dat leerders musiek beskou as deel van hul totale kurrikulum en nie as 'n vreemde verskynsel wat net tydens spesiale geleenthede gebruik word nie (Mills, 1989:126). Graad R-onderwysers sonder die nodige vaardighede kan egter nie almal musikale ervaringe van 'n hoë standaard vir hul klasse beskikbaar maak nie en loop selfs die gevaar om hul eie ongemak en vrees vir musiekonderrig aan hul klasse oor te dra (Siebenaler, 2006:14). Wiggins en Wiggins (2008:24) voer aan dat die graad R-onderwyser musiek dikwels as 'n onbelangrike nagedagte beskou, met die funksie om te vermaak, groepsgees te versterk of nie-musikale vaardighede te onderrig (byvoorbeeld motoriese vaardighede of die navolging van instruksies). Die effektiwiteit van musiekonderrig deur graad R-onderwysers word dikwels bepaal deur die betrokke onderwyser se eie musikantskap en gemak met Musiek as vak (Siebenaler, 2006:19).

Ten einde die rol te kan vervul van 'n graad R-onderwyser, word 'n kort oorsig gegee oor die invloed wat die voorbereiding van 'n onderwyser het op die rol wat hy/sy speel in die integrasie met musiek.

2.1.1.1 Musikale agtergrond

a. Musikale ervaringe

Die musikale vaardighede en begrippe waarmee onderwysers buite hul formele opleiding in aanraking kom, is deur Kelly (1998:377) geïdentifiseer as die aanleer en seleksie van liedere, sang wat begelei word deur die onderwyser self en sang wat begelei word deur begeleiding wat vooraf opgeneem is. Graad R-onderwysers wat musiek studeer het, onderrig musiek dikwels op dieselfde manier as wat hulle tydens hul skooljare onderrig is (Wiggins & Wiggins, 2008:16). Kelly (1998:381) beweer dat blootstelling en opleiding wat onderwysersopleiding voorafgegaan het, moontlike redes kan wees waarom voorskoolse onderwysers musiek in hul eie onderrig inkorporeer, aangesien tradisionele fundamentele musikale vaardighede (wat gespesialiseerde kennis vereis) nie noodwendig deur onderwysers in graad R-onderrig gebruik word nie. Om hierdie rede is hy van mening dat die integrasie van musiek en musikale aktiwiteite met ander vakke meer toepaslik en nuttig is vir graad R-onderwysers.

b. Opleiding

Klasonderwysers skryf 'n behoefte aan musikale vaardighede toe aan 'n leemte ten opsigte van musikale fokus tydens hul onderwysersopleiding (Bainger, 2010:18; Joseph *et al.*, 2008:4). Musikale vaardighede en begrippe waarin voorskoolse onderwysers opleiding ontvang en in hul onderrig gebruik, is onder meer die ontwikkeling van bewegingsaktiwiteite, die gebruik van ritme-instrumente, die onderrig van liedere, die verskaffing van kreatiewe musikale ervarings en die ontwikkeling van luistervaardighede (Kelly, 1998:377). Bresler (1993:3) is van mening dat die mees algemene musikale aktiwiteite wat klasonderwysers implementeer, sang en beluistering is.

c. Opvattinge rakende musiek in graad R

Scott-Kassner (1999:20) skryf dat hoewel 'n groot aantal graad R-onderwysers deeglik bewus is van die noodsaaklikheid van musiek vir jong kinders as ekspressiewe medium, hulle dikwels nie weet wat 'n goeie voorskoolse musiekprogram presies behels nie. Janse van Rensburg (2011:1) lig die doelwitte van 'n musiekprogram in die kleuterskool toe met die volgende voorbeelde:

- Blootstelling aan 'n wye verskeidenheid musiekervarings
- Musikale sang
- Aanmoediging om die kleuters te laat eksperimenteer met tempo, volume en verskillende klanke
- Aanmoediging vir die kleuters om hulle kreatief uit te leef deur middel van sang en beweging
- Bekendstelling, korrekte hantering en die speel van basiese slaginstrumente
- Aanleer van musikale konsepte, waaronder toonhoogte, tempo en artikulasie wat ook onder ouditiewe perseptuele vaardighede en kognitiewe ontwikkeling ressorteer
- Ontwikkeling van ouditiewe diskriminasievaardighede
- Ontwikkeling van grootmotoriese en kleinmotoriese vaardighede
- Ontwikkeling van koördinasie en konsentrasie
- Geleenthede om luistervaardighede in verskillende genres te oefen
- Aanwending van musiek as 'n sosiaal-emosioneel terapeutiese hulpmiddel.

Onderwysers met positiewe houdings teenoor musiek is volgens Kelly (1998:375) meer effektief in die ontwikkeling van jong kinders se musikale vaardighede. In 'n studie wat deur Oreck (2006:11) geloods is, het hy bevind dat die onderwysers wat aan sy navorsing deelgeneem het, nie die kunste beskou as afsonderlike dissiplines wat onderrig moet word nie, maar dat hulle aktiwiteite uit die kunste (wat musiek insluit) met ander vakke integreer om aan 'n verskeidenheid onderrigdoelwitte te voldoen. Bresler (1993:1) beskryf hoe musiek

deur klasonderwysers gebruik word om nie-musikale doelwitte te bereik, eerder as vir die intrinsieke estetiese/kognitiewe waarde daarvan:

- Ter illustrasie van vakinhoud
- Om die onderrigtempo te verander. Bresler (1993:6) beskryf hoe luisteraktiwiteite dikwels versteek is, byvoorbeeld wanneer dit gebruik word vir die oorgang van kurrikulêre- na nie-kurrikulêre aktiwiteite
- Om agtergrond-aktiwiteit te verskaf. Bresler (1993:6) maak melding van hierdie tipe beluistering, waar agtergrondmusiek gespeel word tydens etes, huiswerk en ontspanning.

2.1.1.2 Uitdagings

Graad R-onderwysers wat nie musiekspecialiste is nie, gebruik dikwels nie musiek in hul onderrig nie as gevolg van 'n gebrek aan selfvertroue, vaardighede en kennis (Mills, 1989:137). Dit is dikwels as gevolg van swak ervarings in die kunste in hul eie skoolloopbaan en onvoldoende onderwysersopleiding wat onderwysers daartoe lei om die kunste (in hierdie geval Musiek) in hul onderrig te marginaliseer (Russell-Bowie, 2009b:24). Mills (1989:137) beklemtoon egter dat 'n gebrek aan selfvertroue nie beteken dat 'n klasonderwyser nie musiek effektief kan onderrig nie.

Die uitdagings wat deur Russell-Bowie (2009b:23) geïdentifiseer is uit haar navorsing in vyf lande wat Suid-Afrika insluit, is (in volgorde van belangrikheid) 'n gebrek aan:

- persoonlike musikale vaardighede en -ervaring
- prioritisering van Musiek as vak in skole [byvoorbeeld verpligte, gestandaardiseerde toetse in ander vakke wat die onderrigtyd vir Musiek onder druk plaas (Siebenaler, 2006:14)]
- hulpbronne
- onderrigtyd
- voorbereidingstyd
- vakkennis van Musiek ten opsigte van die vereistes van die kurrikulum.

Nel (2007:7-7) het bevind dat sommige graad R-onderwysers in Suid-Afrika nie oor die finansiële hulpbronne beskik om vir opleiding en hulpbronne te betaal nie. Ten einde hierdie onderwysers in staat te stel om musiekprogramme in hul klaskamers te implementeer, benodig hulle eksterne befondsing.

Die mees algemene kurrikulummateriaal wat deur klasonderwysers in Amerika gebruik word om musiek te onderrig, is aktiwiteitspakkette wat kommersieel beskikbaar is of deur die onderwysdepartement beskikbaar gestel word (Wiggins & Wiggins, 2008:12). Hierdie pakkette word dikwels gebruik omdat klasonderwysers nie weet:

- hoe om konsepte in konteks te plaas nie
- watter aanvangsvaardighede in musiek belangrik is nie
- hoe om hul eie kontekste te genereer nie (Wiggins & Wiggins, 2008:17).

Onderwysers is ook van mening dat hulle nie genoegsaam toegerus is as musikante of musiekspesialiste nie en om hierdie rede maak hulle gebruik van materiaal wat basiese vaardighede in nie-musikale areas versterk (Scott-Kassner, 1999:20). Nel (2007:ii) rapporteer egter dat dit moontlik is om onderwysers sonder musikale opleiding in 'n praktiese werkwinkel wat oor een dag strek op te lei om hulle toe te rus om voorskoolse leerders op 'n aanvaarbare en genotvolle manier bekend te stel aan Westerse Klassieke musiek.

Groot groepe om te onderrig kan intimiderend wees vir 'n klasonderwyser, veral wanneer hulle nie deeglike kennis dra van wat die kurrikulum vereis en nie oor genoegsame selfvertroue beskik om dit te onderrig nie (Wiggins & Wiggins, 2008:21). Bainger (2010:22) merk op dat 'n groot hoeveelheid klasonderwysers bekommerd is dat hulle beheer oor hul klasse gaan verloor wanneer hulle aktiewe en raserige musikale aktiwiteite doen, veral wanneer instrumente en speletjies betrokke is.

2.1.1.3 Musikale ontwikkeling

Oreck (2006:11) skryf dat 'n uitgebreide persoonlike agtergrond in die kunste of 'n spesifieke stel vaardighede nie 'n voorvereiste is vir die gebruik van musiek in die klaskamer nie. Volgens hom is die gebruik van byvoorbeeld musiek eerder verwant aan meer algemene waardes en houdings waardeur onderwysers gemotiveer word om deel te neem aan indiensopleiding en professionele ontwikkeling ten einde hul vaardighede as deelnemers en fasiliteerders te ontwikkel. Sodoende raak hulle ook betrokke by kunste buite skoolverband.

Wanneer graad R-onderwysers meer selfvertroue en vaardighede ontwikkel in verhouding tot hul eie musikale leer en die maak van musiek, is die waarskynlikheid groter dat hulle musiek suksesvol sal onderrig (Russell-Bowie, 2009b:34). As gevolg van die pedagogiese kennis van die algemene klasonderwyser, redeneer Wiggins en Wiggins (2008:22) dat musieklesse steeds suksesvol kan wees omdat klasonderwysers leerders vertrou om selfstandig te dink en hoef hulle daarom nie so sterk op die vakinhoud te steun nie.

Siebenaler (2006:17) het bevind dat onderwysers meer selfvertroue het om spesifieke musikale aktiwiteite te onderrig wanneer hulle meer gereeld daarmee in aanraking kom. Hierdie aktiwiteite is sangspeletjies, die sing van liedjies, bewegingsaktiwiteite, die seleksie van toepaslike liedjies, beluistering en musieknotasie.

Bainger (2010:23) noem dat graad R-onderwysers 'n meer instruktiewe benadering tot onderrig volg wanneer hulle 'n gebrek aan selfvertroue het. Hierdie benadering kan egter

die sukses van 'n speelse aktiwiteit saboteer en die jong kind se opregte ontdekking van musiek inhibeer. Sy stel daarom voor dat die graad R-onderwyser eerder die rol moet oorneem van medespeler, waar al die kinders betrek word in 'n musiekspeletjie sodat die onderrigbenadering aanpasbaar en speels is en die kinders se genot daardeur verhoog word. Yim *et al.* (2007:261) kom tot die gevolgtrekking dat graad R-onderwysers sang beskou as die moeilikste aspek van musiekonderrig om met selfvertroue te beoefen, maar dat dit ook die aktiwiteit is wat die meeste gebruik word. Graad R-onderwysers word ook gemotiveer om leerders se idees en voorstelle as hulpbronne te gebruik. Dit het tot gevolg dat leerders entoesiasties op musikale aktiwiteite reageer, wat die graad R-onderwysers se selfvertroue vermeerder en daartoe lei dat die leerders se terugvoer ryker en meer verbeeldingryk word (Bainger, 2010:24).

Scott-Kassner (1999:22) lys 'n aantal eienskappe wat deur MENC¹⁷ opgestel is vir onderwysers wat musiek aan jong kinders onderrig, hetsy hulle in musiek opgelei is al dan nie. Hierdie eienskappe waarvoor onderwysers verkieslik moet beskik, is:

- Liefde en respek vir jong kinders
- Waardering vir musiek en die bewussyn dat vroeë bekendstelling aan musiek belangrik is in jong kinders se lewens
- Belangstelling en gebruik van musiek in die daaglikse lewe
- Selfvertroue om Musiek te onderrig en die besef dat die veelvoudige fasette van musikale interaksie effektiewe maniere skep om jong kinders se musikale groei te beïnvloed
- Bereidheid om persoonlike musikale- en kommunikasievaardighede te verryk en te verbeter
- Speelse interaksie met jong kinders en musiek
- Benutting van materiaal en onderrigstrategieë wat toepaslik is op die jong kind se ontwikkelingsfase
- Skepping of ontdekking van toepaslike musikale hulpbronne
- Konstruksie van toepaslike omgewings vir musikale leer
- Sensitiewe en aanpasbaarheid wanneer jong kinders se belangstellings afwyk van 'n beplande aktiwiteit.

2.1.2 Die graad R-leerder

Ten einde alle areas van die graad R-leerder se ontwikkeling te bevorder, beklemtoon Greyling (2011:3) dat die onderwyser die verskillende fases van kinderontwikkeling en die

¹⁷ MENC is die akroniem vir die *Music Educator's National Conference* in Amerika wat vanaf 1998-2011 bekend gestaan het as *MENC: The National Association of Music Education*. Sedert 1 September 2011 is die organisasie bekend as *NAfME*, die akroniem vir *National Association for Music Education*.

tempo van elke fase moet verstaan, omdat die sosiale, emosionele, kognitiewe, fisiese en geestelike ontwikkeling altyd interafhanklik is. Die ontwikkelingsfases van die graad R-leerder en die tempo van elke fase is determinante vir die integrasie met musiek in graad R, omdat die vlak van ontwikkeling in elke fase bepaal tot watter mate die graad R-leerder musiek kan ervaar en musikale begrippe kan begryp en toepas. Terselfdertyd het musiek ook 'n invloed op die holistiese ontwikkeling van die jong kind deurdat ontwikkeling positief beïnvloed kan word deur musiek (Yim & Ebbeck, 2011:77). Feierabend (1995:1) skryf dat die belangrikheid van die rol wat musiek in die ontwikkeling van die jong kind speel selfs meer prominensie verkry soos wat navorsers die leerproses beter verstaan.

Plato (428/427 – 347 v.C.) se Griekse driehoek verteenwoordig drie vlakke wat noodsaaklik is vir 'n opgevoede mens: Wiskunde vir die ontwikkeling van gesonde verstand, liggaamsopvoeding vir die ontwikkeling van 'n gesonde liggaam en musiek vir die ontwikkeling van 'n sensitiewe siel. 'n Opvoedkundige raamwerk wat verstandelike en fisiese ontwikkeling beklemtoon, maar musikale ontwikkeling afskeep, kan volgens Feierabend (1995:1) die ontwikkeling van 'n tweedimensionele gemeenskap bevorder, in plaas van die driedimensionele model wat deur die Griekse driehoek verteenwoordig word. 'n Gebalanseerde opvoedkundige raamwerk en kurrikulum vir die graad R-klaskamer word bepaal aan die hand van die belangstellings en agtergrond van die leerders. Graad R-klaskamers wat die leerders se ontwikkeling in gedagte hou, het een ding in gemeen: die kind in die geheel (Miranda, 2002:53). Om 'n effektiewe graad R-program vir musiekopvoeding te ontwerp, beklemtoon Ray en Smith (2010:6) die noodsaaklikheid daarvan om elke ontwikkelingsfase te ondersoek en te bepaal hoe die onderwyser en leerders se tyd ten beste benut kan word.

Ontwikkeling word deur Greyling (2011:19) gedefinieer as 'n geordende proses waar daar van ongedifferensieerde bewegings en reaksies oorgegaan word na verfynde, gedifferensieerde en beheersde bewegings en spesifieke reaksies. In Suid-Afrika is 'n verskeidenheid literatuur beskikbaar wat musiekopvoedingsprogramme uiteensit wat vir graad R ontwikkel is en fokus op die holistiese ontwikkeling van die leerder (Le Roux, 2011; Potgieter & Grové, 2006; Potgieter, 2004; Van Aswegen & Vermeulen, 1999; Heiberg & Steyn, 1982; Pienaar, 1979). Verskillende aspekte van ontwikkeling wat relevant is vir die graad R-leerder word hieronder bespreek.

2.1.2.1 Kognitiewe ontwikkeling

Die tydperk tussen twee en sewe jaar oud word deur Piaget geklassifiseer as die preoperasionele fase (Botha *et al.*, 1990:256), wat verdeel word in fases van prekonseptuele denke en intuïtiewe denke. Intuïtiewe denke begin van die ouderdom tussen vier en sewe

jaar ontwikkel. Kenmerke van kognitiewe ontwikkeling van vyfjariges is 'n gretigheid om te leer en vrae te vra, asook dat hulle stories oor sterk mense, byvoorbeeld Simson uit die Bybel, geniet. Kenmerke van sesjariges se kognitiewe ontwikkeling is dat hulle vrylik gesels, geïnteresseerd is in die leer van nuwe woorde, begin lees en skryf en stories steeds baie geniet (De Witt, 2011:23).

Warrener (1985:24) voer aan dat die kleuter in die preoperasionele fase sy/haar aandag slegs op die dominante aspek van die musiek waarna hy/sy luister, kan fokus. 'n Lied met 'n sterk ritmiese en interessante begeleiding kan moontlik die kleuter se aandag slegs op die begeleiding fokus, terwyl die melodie ignoreer word. Tydens 'n musiekles waarsku hy dat dit moeilik sal wees om 'n melodie vir 'n graad R-leerder aan te leer waarvan die lied 'n sterk kitaar, klavier of ander slagwerkbegeleiding het. Daar moet volgens hom nie van kleuters verwag word om 'n ritmiese begeleiding vir 'n bekende lied te speel nie. Na my mening kan hierdie stelling egter nie veralgemeen word nie en is daar wel kleuters wat oor die vaardighede beskik om terselfdertyd op die melodie en begeleiding te fokus en wat 'n bekende lied suksesvol ritmies kan begelei.

a. Geheue

Greyling (2011:11) noem dat die gemiddelde graad R-leerder se brein teen die ouderdom van ses jaar 90% van sy volwasse gewig bereik het. Die geheuekapasiteit het 'n direkte invloed op hoe graad R-leerders probleme oplos (Kron-Sperl *et al.*, 2008:91).

b. Leerstrategieë

Bloomfield en Childs (2000:3) is van mening dat leerstrategieë in musiek gebaseer moet wees op maniere waarop graad R-leerders kennis, vaardighede en begrippe verkry deur vier verskillende tipes betrokkeheid, naamlik die musikale proses (deelname), die musikale produk (bekendheid), die kritiese reaksies op die musikale proses en produk (bespreking), en die kontekstuele musikale begrip (ontdekking). Hulle beweer ook dat goeie leerstrategieë leerders se nuuskierigheid prikkel, hul aandag behou, begrip verdiep en onafhanklike denke bevorder.

Kognitiewe ontwikkeling vind plaas wanneer graad R-leerders leer deur te doen. Praktiese ervarings laat leerders toe om te wys wat hulle weet en verstaan, aangesien leer ook die resultaat is van interaksie met hul eie denke en ervarings (Hackett & Lindeman, 2004:110).

c. Taalvaardigheid¹⁸

Hackett en Lindeman (2004:111) voer aan dat hoewel leesvaardighede beperk is, taal en spraakvaardighede in die graad R-jaar vinnig ontwikkel. As gevolg van verskeie studies wat reeds die verwantskap tussen taalontwikkeling en musiek in graad R ondersoek het (Jentschke *et al.*, 2005; Paquette & Rieg, 2008; Cardany, 2013), is hulpmiddels vir onderwysers beskikbaar wat in die graad R-klas geïmplementeer kan word. Hierdie studies behels die aanwending van musiek om taalvaardighede te verbeter deur middel van sang (Trinick, 2011) en die invloed wat musikale leer op leesvaardighede het (Hansen & Bernstorf, 2002; Hall & Robinson, 2012). Anzalone (2013:1) rapporteer hoe musiekopvoeding deur voorskoolse onderwysers leerders se woordeskat en grammatikale begrip verbeter het. Beskikbare hulpbronne bevat voorstelle vir die verbetering van spelling deur middel van sang (MacGregor & Chadwick, 2011), die bevordering van algemene taalvaardighede met behulp van kleuterliedjies en kleuterrympies wat getoonset is (Goodkin, 2008; MacGregor & Chadwick, 2005) en moontlikhede vir instrumentale spel, beweging op musiek, musiekbeluistering en musikale skepping (Wheeler, 2006).

d. Wiskundige vaardighede¹⁹

Aspekte van kognitiewe ontwikkeling wat integrasie met musiek kan beïnvloed, word deur Brewer (2007:17) uitgelig. Die graad R-leerder se aandagspan vergroot vanaf die ouderdom vyf tot ses. Effektiewe onderrig vind plaas wanneer die aandag van 'n graad R-leerder behou word. Warrener (1985:24) beveel aan dat die graad R-onderwyser om hierdie rede liedjies gebruik met bekende onderwerpe, byvoorbeeld speelgoed, skoolaktiwiteite en troeteldiere. Ten einde kleuters se aandag te behou, benodig graad R-leerders baie individuele aandag, aanmoediging en motivering (Hackett & Lindeman, 2004:111). Eady en Wilson (2004:244) lewer verslag van 'n studie waar leerders se motivering verhoog word deur die gebruikmaking van musiek. Leerders in graad R begin belangstelling toon in syfers en letters, omdat die graad R-leerder se logika ontwikkel en dit mettertyd makliker word om oorsaak en rede te verstaan. Daarom sal die graad R-leerder musikale simbole ook interessant vind. Die graad R-leerder kan in hierdie stadium reeds drie onverwante bevels uitvoer (Moog, 1976:123).

Improvisasie op musiek laat graad R-leerders hul kognitiewe en affektiewe probleemoplossingsvaardighede oefen, omdat kreatiewe denke betrek word wat afwissel tussen divergente (verbeelding) en konvergente (feitelike) denke (Webster, 1990:225). Die graad R-leerder se verbeeldingswêreld bestaan in teenstelling tot en saam met sy/haar wêreld van objektiewe realiteit (Moog, 1976:124).

¹⁸ Kyk 2.1.3.4 Huistaal.

¹⁹ Kyk 2.1.3.5 Wiskunde.

2.1.2.2 Emosionele ontwikkeling

De Witt (2011:29) beskryf vyfjariges as emosioneel stabiel. Hulle is volgens haar vol selfvertroue, trots wanneer hulle iets bereik het, selfvoldaan en waardeer die grense wat deur reëls gestel word. Die vyfjarige kan op 'n klein skaal sy/haar eie besluite neem en na hom-/haarself omsien in sy/haar versorger se afwesigheid. Sesjariges, daarteenoor, kan buierig, selfgesentreerd, aggressief en rebels wees. Terselfdertyd is hulle egter ook liefdevol, vriendelik en entoesiasies, maar vind dit moeilik om frustrasie en mislukking te hanteer. Bloomfield en Childs (2000:3) beweer dat alle jong kinders, ten spyte van hul agtergrond en/of vaardighede, hulle kan uitdruk deur middel van musiek. Op hierdie manier bou hulle selfvertroue en verkry hulle nuwe metodes om ander areas van die kurikulum te ontdek.

Musiek verryk die ontwikkeling van selfbeeld en kreatiwiteit wanneer graad R-leerders artistieke vaardighede aanleer en dit kreatief toepas (Bloomfield & Childs, 2000:134). 'n Aspek van ontwikkeling van die graad R-leerder wat deur Brewer (2007:17) beskryf word en die integrasie met musiek beïnvloed, is die ontwikkeling van humorsin ten opsigte van grappies en nonsens-woorde. Liedjies wat grappies of nonsens-woorde bevat sal dus aan die graad R-leerder groot pret verskaf. Die ontwikkeling van 'n humorsin het 'n direkte invloed op die kleuter se sosiale vaardighede.

2.1.2.3 Sosiale ontwikkeling

De Witt (2011:34) voer aan dat die vyfjarige tevrede is om vir lang tye alleen te speel, maar interaksie met ander ook geniet. Kompetierende speletjies is vir die vyfjarige lekkerder as spanspeletjies, maar 'n volwassene moet verkieslik teenwoordig wees as arbiter. Sesjariges baklei dikwels met ander, maar het 'n behoefte om saam te speel. Alhoewel leerders geleidelik leer om by groepervarings baat te vind, benadruk Hackett en Lindeman (2004:111) dat daar steeds geleenthede moet wees om individueel met musikale materiaal om te gaan.

Sosiale aspekte wat die integrasie met musiek beïnvloed, is dat die graad R-leerder beurte kan maak (Brewer, 2007:16). Hierdie vaardigheid is noodsaaklik vir die uitruil van instrumente, asook ritmiese- en ander musiekspeletjies, byvoorbeeld beurtsang en vraag-en-antwoord klappatrone. Leerders in graad R is ook gretig om aan skoolaktiwiteite deel te neem. Omdat musiekaktiwiteite praktiese ervarings is, is die graad R-leerder gemotiveerd om daaraan deel te neem. Graad R-leerders beskou hul onderwyser as baie belangrik. Onderrigstrategieë word met gemak suksesvol geïmplementeer wanneer leerders hul samewerking gee. Die graad R-leerder is deurentyd afhanklik van volwasse goedkeuring.

2.1.2.4 Fisiese ontwikkeling/Perseptuele vaardighede

Gronski (2012:13) is van mening dat die liggaam moet beweeg om musiek te maak. Die integrasie met musiek berus op die volgende fisiese vaardighede (Brewer, 2007:17):

a. Grootmotoriese vaardighede

Die graad R-leerder kan afwisselend op albei voete huppel en neem deel aan speletjies waar fisiese vaardighede vereis word. Alhoewel Hackett en Lindeman (2004:110) beklemtoon dat grootmotoriese koördinasie op hierdie stadium meer gereed is as fynmotoriese koördinasie, kan laasgenoemde ontwikkel word deur musikale aktiwiteite.

b. Fynmotoriese vaardighede

Die graad R-leerder se fynmotoriese vaardighede, waaronder oog-hand-koördinasie, verbeter tydens die speel van slaginstrumente (Bloomfield & Childs, 2000:80). Wanneer die graad R-leerder sesjarige ouderdom bereik, is links- of regshandigheid vasgelê.

Moog (1976:126) het bevind dat klap die aktiwiteit is wat die meeste voorkom teen sesjarige ouderdom. Hy beweer dat dit die gevolg is van 'n aangeleerde reaksie. Aan die einde van die sesde jaar, behalwe vir enkele uitsonderings, reageer leerders nie meer met herhalende spontane bewegings op musiek nie. Die bewegings wat kleuters saam met hul eie sang uitvoer, is beter gekoördineer as die bewegings wat hulle uitvoer wanneer hulle na musiek luister.

c. Sensoriese vaardighede

Musiek verskaf groot vreugde aan graad R-leerders deur 'n unieke manier van ervaring waardeur hulle idees en gevoelens waarneem en uitdruk, wat onder meer auditiewe intelligensie aanmoedig (Bloomfield & Childs, 2000:10). Graad R-leerders geniet dit om na musiek met 'n ryk klank te luister, waar eenvoudige ritmes regdeur die stuk behou word. Moog (1976:135) het bevind dat die ritmiese modelle waarvan kleuters hou byna almal in tweeslagmaat is. Hulle hoor klanke, voel ritmiese patrone en ervaar verskille in toonhoogte.

2.1.2.5 Moreel-normatiewe ontwikkeling

De Witt (2011:37) beskryf die moreel-normatiewe ontwikkeling van die vyf- tot negejarige. Die graad R-leerder ressorteer onder hierdie ouderdomsgroep. In hierdie fase begin kleuters tussen goed en sleg onderskei. Reg en verkeerd word grootliks bepaal deur die waarde van die beloning vir elke aksie. Hulle beoordeel hulleself op grond van hul versorgers se norme. Net voordat kleuters skool toe gaan, ontwikkel hulle 'n begrip van verantwoordelikheid, onafhanklikheid en goeie maniere. Pligsbesef, waardering en respek vir ander en die omgewing ontwikkel geleidelik. Die kleuter kan reeds om verskoning vra vir verkeerde

gedrag en 'n bewussyn van skuldgevoel ontwikkel. Hy/sy leer ook mettertied om kontrole uit te oefen oor sy/haar gedrag (De Witt, 2011:37).

2.1.2.6 Musikale ontwikkeling

Die musikale ontwikkeling van die graad R-leerder word kortliks bespreek aan die hand van die elemente van musiek en waartoe kleuters in staat is ten opsigte van die onderskeiding van elkeen (Hackett & Lindeman, 2004:112; Van Aswegen & Vermeulen, 1999:108). Wat melodie betref, kan toonhoogtes hoog of laag wees, hoër beweeg, laer beweeg of dieselfde bly. 'n Melodie word saamgestel uit 'n reeks toonhoogtes wat op mekaar volg. Ritmes word ervaar deur spraakrympies of musiek met 'n reëlmatige polsslag. Melodieë se ritmes kan lang en kort klanke insluit en verwys na die manier waarop klanke in 'n reëlmatige patroon gegroepeer is. Ten opsigte van harmonie voer Moog (1976:135) aan dat graad R-leerders nog nie harmonie kon onderskei nie, maar alhoewel dit deesdae anders mag wees, kan melodieë steeds uitgevoer word met of sonder begeleiding. Uit ervaring weet ek egter dat sommige graad R-leerders wel op eenvoudige harmoniese progressies kan reageer.

Wat vorm betref, kan 'n duidelike einde in liedjies deur graad R-leerders herken word. Herhalende patrone skep eenheid, en melodieë wat saamgestel kan word uit verskillende seksies is effektief. Graad R-leerders kan onderskei tussen herhalende en kontrasterende patrone. Ekspressiewe kwaliteite sluit dinamiek (harde of sagte musiek, of musiek wat geleidelik harder of sagter word) en tempo (vinnig, middelmatig of stadig afhangende van die polsslag) in. Dit is ook relevant om aan graad R-leerders te verduidelik hoe klanke deur vibrasies veroorsaak word. Toonkleur word aan graad R-leerders verduidelik deur die klankkwaliteit wat een instrument van 'n ander onderskei (Van Aswegen & Vermeulen, 1999:108).

2.1.3 Die graad R-kurrikulum

Die doelwitte van die voorskoolse jaar wêreldwyd is onder meer om kreatiewe denke, spel en ontdekking te bevorder, alhoewel onderwysers deesdae onder druk is om te fokus op geletterdheid en gesyferdheid (Ray & Smith, 2010:5; Leseman *et al.*, 2001:368). Greyling (2011:4) benadruk dat die benadering tot graad R-onderdig informeel is. Die onderstaande leerbeginsels wat ondersoek word, naamlik spel, ontdekking en praktiese ervarings kan verryk word deur integrasie met musiek. Die implementering van hierdie drie leerbeginsels bepaal dus die implementering van integrasie met musiek, omdat die graad van integrasie ontwikkeling en leer positief beïnvloed.

2.1.3.1 Leerbeginsels in graad R

Gronski (2012:111) beklemtoon dat spel en ontdekking integrale komponente is van die graad R-leerder se ontwikkeling. Wanneer hierdie komponente met onderrig geïntegreer word, word ontwikkeling en leer verryk. Die leerbeginsels vir graad R wat deur Maritz (2011:11) gespesifiseer word, is spel, ontdekking en praktiese ervarings. Omdat musiek met elk van hierdie leerbeginsels geïntegreer kan word, word musikale spel, musikale ontdekking en praktiese musikale ervarings ondersoek as moontlikhede vir die integrasie met musiek in graad R.

a. Leer deur middel van spel

Andrews (2012:169) definieer *spel* as die generiese term wat alles insluit wat jong kinders doen wat nie emosioneel beperkend is of deur volwassenes bepaal word nie, maar deur die deelnemers self. Maxim (1989:253) beweer dat graad R-leerders dit geniet om speletjies te speel wat met musiek geassosieer word.

Spel skep baie moontlikhede vir die integrasie met musiek in graad R, omdat daar soveel raakpunte is tussen spel en musiek. Die waarde van musikale spel bepaal dus tot watter mate musiek in graad R geïntegreer word. Van der Linde (1999:610) beskou genot as die hoofdoel van sing en speel en verduidelik dat leerders hulle deur middel van spel uitdruk, wat weer 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van verstandelike kapasiteit en intellek; wat die grondslae is van taal. Die moontlikhede en potensiaal van spel en musiek is eindeloos. Van der Linde (1999:614) beskryf hoe spel en musiek 'n verbeeldingswêreld skep waar die graad R-leerder vaardighede en 'n begrip kan ontwikkel van sy/haar leefwêreld wat andersins onmoontlik sou wees. Spel en musiek kan ook die graad R-leerder se kreatiwiteit stimuleer, byvoorbeeld wanneer leerders hul eie instrumente maak wanneer hulle speel. Kreatiewe spel betrek 'n verskeidenheid musikale aktiwiteite wat ontwerp is om ontdekking, verbeelding en vryheid van denke en uitdrukking aan te moedig (Maxim, 1989:261).

Graad R-leerders leer die wêreld ken deur spel, wat hul primêre wyse is van doen. Leer vind plaas wanneer hulle 'n speletjie speel, pret het en bymekaar is. Ray en Smith (2010:8) het bevind dat kindgesentreerde spel, eerder as onderwysergeoriënteerde spel, geassosieer word met 'n gebalanseerde ontwikkeling van die kognitiewe en affektiewe domeine. Musiek word geskep deur die aard van die spel, hetsy met note, instrumente, die liggaam, gevoelens of denke. In hierdie konteks word musiek dus gespeel en nie gewerk nie (Uibel, 2012:52).

Alhoewel dit mag lyk of kinders net speel (Dzansi, 2002:8) en repertorium van speletjies op die speelgrond irrelevant is, is die gebruike en praktyke wat hierdie speletjies onderlê, van

onskatbare waarde. Die betekenis van die gebruike wat in kinders se sangspeletjies voorkom, kan musiekonderrig en -leer in die graad R-klaskamer op verskeie maniere verryk. Dzansi (2002:8) glo dat leerders hul musieklesse meer sal waardeer wanneer die inhoud en konteks van hul speletjies op die speelgrond geïntegreer word in informele onderrig. Sy voeg ook by dat hierdie perspektief 'n bydrae kan lewer tot die bewaring en oordrag van inheemse tradisies en kulturele diversiteit van die leerders.

Moyles (2010:22) identifiseer drie perspektiewe ten opsigte van spel wat verwant is aan pedagogiese praktyke om leer te ondersteun. Hierdie perspektiewe is suiwer spel, speel-speel leer en speelse onderrig.

- **Suiwer spel**

Suiwer spel word deur die jong kind beheer, geïnisieer en gelei, en ontwikkel vir hul eie doelstellings. Hierdie tipe spel is intuïtief en kreatief en word moeilik geïmplementeer in 'n gestruktureerde omgewing.

- **Speel-speel leer**

Speel-speel leer is verwant aan leerervaringe wat deur volwassenes sowel as deur die jong kind geïnspireer is, waar die leerder speel-speel betrek word. Hierdie ervaringe hou ook verband met intuïtiewe spel, maar het 'n spesifieke leerdoelwit en word nie deur die leerder beskou as suiwer spel nie.

- **Speelse onderrig**

Speelse onderrig fokus op die onderwyser se rol in onderrig, deur 'n benadering wat die graad R-leerder se oriëntering ten opsigte van spel benut wanneer leeraktiwiteite ontwerp word. Dit is die taak van die graad R-onderwyser om aktiwiteite aan te bied op 'n manier wat betekenisvol en genotvol vir die graad R-leerders is. Voorbeelde van musikale spel word deur Campbell en Scott-Kassner (2014:23) geïdentifiseer as sangspeletjies, oorspronklike kinderkomposisies, musikale improvisasies en komposisies wat ingeoefen en herhaaldelik uitgevoer word.

b. Leer deur ontdekking

Die graad R-leerder het 'n natuurlike neiging om deur middel van spel te ontdek, en leer die effektiefste deur voorwerpe te hanteer. Om hierdie rede voer Greyling (2011:20) aan dat graad R-leerders voorwerpe moet hanteer en moet nadink oor die uitkomst van hierdie hantering.

Gray en Macblain (2012:141) beskryf die omgewing wat vir leerders geskep word en die wyse waarop hulle aangemoedig word om deel te neem aan probleemgebaseerde

ontdekkende leer, hetsy as individue of saam met hul portuurgroep en die volwassenes rondom hulle. Omdat musiek soveel moontlikhede bied vir ontdekkende leer, word hierdie leerbeginsel versterk wanneer leer in graad R met musiek geïntegreer word.

c. Leer deur praktiese ervarings

Wanneer leer geïntegreer word met musiek, hou dit baie moontlikhede vir praktiese ervarings in. Praktiese ervarings in musiek, wat ook op ander vakke toegepas kan word deur middel van integrasie, berus op benaderings deur prominente musiekopvoedkundiges (Le Roux, 2011:246). Dit word kortliks bespreek.

- **Instrumentale Spel**

Kleuters geniet dit om op eenvoudige instrumente te speel wat hulle kan skud, tik, vryf en slaan om hul sang en ander musikale ervarings te begelei (Hackett & Lindeman, 2004:110). Die basis van Carl Orff se *Orff Schulwerk*-benadering word deur Campbell en Scott-Kassner (2014:56) beskryf as die natuurlike gedragspatrone van jong kinders, naamlik *sing, gesels, dans, speel, improvisasie* en *kreatiewe beweging*. Hierdie pedagogie is nou verbind met die jong kind se leefwêreld van spel en fantasie, liedjies en spraakrympies. Die hoofkomponente van *Orff Schulwerk* in Europa is nabootsing en ontdekking van musiek en musiekkomponente, met geleenthede om oorspronklike werke te improviseer soos wat leerders se musikale vaardighede ontwikkel. In die res van die wêreld word hierdie proses in vier fases verdeel, naamlik nabootsing, ontdekking, geletterdheid en improvisasie.

- **Sang**

Die graad R-leerder se stem is lig en fyn. Die stemomvang is beperk tot vyf of ses toonhoogtes en nootvastheid is nog nie vasgelê nie. Daarom moet graad R-leerder aangemoedig word om met 'n ligte, suiwer stem te sing en geleenthede moet geskep word vir individuele- en groepsang (Hackett & Lindeman, 2004:110).

Die Kodály-metode van Zoltán Kodály sluit sang, *solfa*, bladlees en volksliedmateriaal in. Kodály se uitgangspunt was die ontdekking van volks- en kunsmusiek deur 'n proses wat met sang begin en vorder na die ontwikkeling van musikaal-onafhanklike individue wat met gemak musiek kan lees en skryf. Kodály was 'n voorstander van onbegeleide groepsang (Campbell & Scott-Kassner, 2014:52).

Campbell en Scott-Kassner (2014:64) beskryf hoe Mary Helen Richards maniere ondersoek het waarop die ideale van Kodály se pedagogie aangepas kon word vir kinders en onderwysers in die algemene onderrigstelsel. Die beweging wat sy gestig het, staan bekend

as Onderrig deur Musiek,²⁰ met die hoofdoelwitte om leerders op hul gemak te stel en selfvertroue te bou, sowel as samewerking met ander in die konteks van groepsmusiek. Ander doelwitte is die ontwikkeling van gehoorvaardighede en 'n begrip vir die melodiese en ritmiese patrone van musiek.

- **Musiek en beweging**

Hackett en Lindeman (2004:110) beklemtoon die noodsaaklikheid en genot van musiek en beweging, waar kleuters lokomotories, non-lokomotories en kreatief kan beweeg en eenvoudige musiekspeletjies kan speel.

Die benadering van Émile Jacques-Dalcroze is drieledig en bestaan uit Euritmiek (ritmiese beweging), gehooropleiding (solfège en solfège-ritmiek) en improvisasie. Verbeelding, beluistering en 'n onmiddellike reaksie op 'n musikale stimulus word deur hierdie drieledige benadering bevorder. Euritmiek is die kern van Dalcroze se benadering (Campbell & Scott-Kassner, 2014:48).

Cslovjecsek (2007:311) het bevind dat jong kinders aktief kennis opdoen deur die ontdekking van klank en beweging. Hy lei daaruit af dat noodsaaklike stappe in jong kinders se manier waarop die wêreld ontdek word, geanker is in hul begrip van klank en beweging – die simboolsisteme van musikale en kinestetiese intelligensie.

2.1.3.2 Integrasie van musiek in die KABV

Die “Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad R-12” word gedefinieer as 'n beleidsverklaring vir onderrig en leer in Suid-Afrikaanse skole (South Africa, 2011a:3) en bestaan uit die KABV vir elke goedgekeurde skoolvak,²¹ 'n beleidsdokument waarin die program- en bevorderingsvereistes vir graad R-12 uiteengesit is en 'n beleidsdokument waarin die assesseringsriglyne vir graad R-12 vervat is.

Een van die vooruitsigte is dat leerders die wêreld moet kan begryp as 'n stel verwante stelsels waarin probleme nie in isolasie opgelos word nie (South Africa, 2011a:5). Hierdie vooruitsig hou direk verband met die rol wat integrasie in die Suid-Afrikaanse kurrikulum speel. In die volgende afdelings word die integrasie met musiek, soos wat dit deur die KABV uiteengesit word, vir die drie vakke in graad R bespreek.

Die KABV is die kern van die voorgeskrewe graad R-kurrikulum in Suid-Afrika se staatskoolstelsel. Onderwysers se gebruik van die KABV in hul beplanning van graad R-onderrig word bepaal deur 'n verskeidenheid faktore. Om 'n kurrikulum te beplan wat

²⁰ Onderrig deur Musiek is vir die doel van hierdie proefskrif die Afrikaanse term wat gebruik word vir die beweging *Education through Music*, ook bekend as ETM.

²¹ Daar is 'n enkele, samevattende KABV ontwikkel vir elke vak om die vorige vakverklarings, leerprogramriglyne en vakassesseringsriglyne in graad R-12 te vervang (South Africa, 2011a:3).

geïntegreer is met musiek, beveel Campbell en Scott-Kassner (2010:347) aan dat onderwysers begin met die beplanning van musiekaktiwiteite wat die leerders na hul mening sal geniet, voordat die res van die inhoud bekendgestel word.

2.1.3.3 Lewensvaardighede

Lewensvaardighede is die middelpunt vir die holistiese ontwikkeling van leerders. Dit het betrekking op die sosiale, persoonlike, intellektuele, emosionele en fisiese groei, en die manier waarop dit geïntegreer word (South Africa, 2011a:8).

Die vak Lewensvaardigheid bestaan uit vier studie-areas: Aanvangskennis, Persoonlike en Sosiale Welsyn, Skeppende kunste en Liggaamsopvoeding. Omdat Lewensvaardigheid oor verskillende terreine strek, vereis die kurrikulumbeplanners dat dit die onderlig van die ander kernvakke in die grondslagfase, naamlik Tale en Wiskunde, moet ondersteun en versterk (South Africa, 2011a:8).

Die studie-areas in die vak Lewensvaardigheid word in onderwerpe georganiseer. Die rede wat hiervoor aangevoer word (South Africa, 2011a:14), is dat dit 'n manier is om die inhoud van die verskillende studie-areas, waar moontlik en waar van toepassing, te integreer. Elke kwartaal bestaan uit nege onderwerpe, plus addisionele geleentheid vir die ontdekking van feite en spesiale dae wat in die spesifieke kwartaal voorkom.

a. Aanvangskennis en Persoonlike en Sosiale Welsyn

Die leerplan vir Aanvangskennis en Persoonlike en Sosiale Welsyn (20 ure per kwartaal) maak voorsiening vir roetine- en vryspelaktiwiteite binnenshuis en buite. Die KABV spesifiseer dat die musiekarea deel moet uitmaak van die binnenshuise vryspelaktiwiteite, vandaar die integrasie met musiek. Die liggaamlike vaardighede wat gedurende vryspel aangeleer en ingeoefen word, word deur Liggaamsopvoeding en Skeppende kunste (wat Musiek insluit) ondersteun (South Africa, 2011a:11).

b. Skeppende kunste

Skeppende kunste is in twee parallelle en komplementêre strome verdeel, naamlik Visuele kuns (10 ure per kwartaal) en Uitvoerende kuns, wat bestaan uit Dans, Drama en Musiek (10 ure per kwartaal). In die oorsig oor die leerplan word daar in Uitvoerende kuns aangedui dat Dans en Drama deurgaans met Musiek geïntegreer word deur middel van kreatiewe speletjies en vaardighede, improvisasie en interpretasie. Die inhoud van Visuele kuns word afsonderlik bespreek en alhoewel daar nêrens spesifiek melding gemaak word van integrasie met Musiek en Visuele kuns nie, kan die graad R-onderwysers hul eie inisiatief gebruik om Musiek en Visuele kuns te integreer, byvoorbeeld deur die gebruik van agtergrondmusiek.

c. Liggaamsopvoeding

Die leerplan vir Liggaamsopvoeding (20 ure per kwartaal) spesifiseer dat Ritme (’n musikale konsep) ’n vaardigheid is wat graad R-leerders in Liggaamsopvoeding moet ontdek. Ritme word op verskillende maniere in die KABV met musiek geïntegreer, deurdat daar van leerders verwag word om op die maat van ’n spesifieke ritme te spring of te beweeg (kwartaal 1), waar musiek of liggaamsperkussie gebruik word om liggaamsdele te identifiseer en ritmies te beweeg wanneer opdragte gegee word (kwartaal 2) en deur die gebruik van aksieliedjies waar leerders onderwysers se bewegings nadoen (kwartaal 4). Laasgenoemde bewegings sluit marsjeer, galop, spring, huppel, draai en balanseer in (South Africa, 2011a:31).

2.1.3.4 Huistaal²²

Die organisasie van taal en leer in graad R berus op die beginsels van integrasie en spel (South Africa, 2011b:21). In die KABV word daar gestipuleer dat die Tale-program met ander vakke geïntegreer is. Hierdie integrasie behels dat baie van die luister- en praatvaardighede ontwikkel sal word in Wiskunde en Lewensvaardighede (Skeppende kunste, Aanvangskennis, Persoonlike- en Sosiale Welsyn), Natuurwetenskap, Tegnologie en Sosiale Wetenskap (South Africa, 2011b:8). In die oorsig van taalvaardighede vir onderrig in Huistaal, word daar pertinent aangedui hoe integrasie met Musiek in graad R moet plaasvind.

a. Luister en Praat

Om die vaardigheid *Luister en Praat* te ontwikkel, moet leerders eenvoudige liedjies sing en aan aksierympies deelneem. Aanvanklik voer leerders die bewegings saam met die klas uit, dan op hul eie totdat hulle uiteindelik die bewegings met selfvertroue kan uitvoer. Hierdie eenvoudige liedjies en bewegings is byvoorbeeld die liedjie *Dit is hoe ek my hande was, hande was, hande was*. Dieselfde word gedoen wanneer *hare kam en tande borsel* die woorde *hande was* vervang (South Africa, 2011b:31). Leerders moet ook na ritmiese patrone luister en dit korrek herhaal, byvoorbeeld *klap, klap-klap, klap (herhaal)*.

Voorgestelde hulpmiddels vir die jaar vir *Luister en Praat* sluit onder meer in:

- CD's of kassette met stories, gedigte, rympies en liedjies
- Musiek-/slaginstrumente soos ’n trom, klokkies en ritmestokkies.

b. Fonologiese/Fonemiese bewustheid

Vir *Fonologiese/Fonemiese bewustheid* moet leerders rymwoorde in bekende rympies en liedjies identifiseer. Integrasie met musiek kom voor waar rymwoorde in bekende rympies en liedjies geïdentifiseer word (byvoorbeeld *Jan Viljoen woon in ’n **sko**en*) en deur rymwoorde

²² Kyk 2.1.2.1 c Taalvaardigheid.

in nuwe rympies of liedjies te identifiseer en te vervang deur 'n spesifieke reël of sin te voltooi (South Africa, 2011b:40).

c. Ontluikende lees

Ten einde die vaardigheid *Ontluikende lees* te bevorder, moet leerders dele van 'n storie, liedjie of rympie dramatiseer. In die derde kwartaal in graad R word daar van leerders verwag om prente te teken van stories, rympies of liedjies (South Africa, 2011b:40).

2.1.3.5 Wiskunde²³

Die onderrigbenadering vir Wiskunde word gebaseer op die beginsels van integrasie en spelgeoriënteerde leer. Dit word in die KABV (South Africa, 2011c:15) beklemtoon dat alle aspekte van graad R, wat die omgewing in die klaskamer sowel as onderrig- en leerpraktyke insluit, die holistiese ontwikkeling van die jong kind moet bevorder. Musiek word deurgaans met Wiskunde-onderrig geïntegreer deur die gebruik van onder meer relevante liedjies.

Die ontwikkeling wat 'n integrale deel van ontwikkelende wiskunde vorm, sluit kognitiewe ontwikkeling (probleemoplossing, logiese denke en redenering), taalontwikkeling (woordeskat van wiskunde), perseptueel-motoriese sowel as emosionele en sosiale ontwikkeling in. Al hierdie aspekte kan deur stories, liedjies, versies en vingerbordspeletjies, asook waterspel, opvoedkundige speelgoed, konstruksie en ontdekkingsaktiwiteite (massa, tyd, volume, meting, en fantasiespel, buitospel en speelgrondspeletjies) ontwikkel word. (South Africa, 2011c:15)

Wiskunde in die grondslagfase bestaan uit vyf inhoudsareas. Elke inhoudsarea dra tot 'n spesifieke vaardigheid by. Hierdie inhoudsareas is:

- Getalle, bewerkings en verwantskappe
- Patrone, funksies en algebra
- Ruimte en vorm (Meetkunde)
- Meting
- Datahantering.

In die KABV is daar spesifieke verwysings na spesifieke liedjies en musiekaktiwiteite wat met sekere inhoudsareas in Wiskunde geïntegreer moet word. Hierdie verwysings word vervolgens afsonderlik bespreek.

²³ Kyk 2.1.2.1 d Wiskundige vaardighede

a. Getallebewerings en verwantskappe

Ritmiese tel in graad R word versterk deur telrympies en -liedjies. Daar word van die graad R-onderwyser verwag om leerders deurgaans aan te moedig om op 'n daaglikse basis telliedjies te sing en ritmies te tel, hoewel leerders nog nie almal oor 'n getalbegrip beskik wanneer hulle met graad R begin nie (South Africa, 2011c:64). Die inhoud wat hierdeur aangespreek word, is die skatting en tel van voorwerpe om getalbegrip te ontwikkel, asook die identifikasie en beskrywing van heelgetalle (South Africa, 2011c:44). Getalle word sistematies bekendgestel van 1 tot 10 en daarna word die begrip 0 vasgelê.

Enkele voorbeelde van musiekaktiwiteite vir die bekendstelling en vaslegging van verskillende getalle wat in die KABV beskryf word, is:

- Om leerders te help om woordsomme wat met die getal 2 te doen het op te los, word die gebruik van telrympies en -liedjies voorgestel.
- Vanaf die getal 3, word daar van leerders verwag om vorentoe en agteruit te tel en eenvoudige optel- en aftreksomme te begryp om die begrippe *meer* en *minder* te verduidelik (South Africa, 2011c:127).
- Wanneer die getal 5 bekendgestel word, word die liedjies *Vyf klein paddatjies* en *1, 2, 3, 4, 5, Hier kom Jan met sy lang, slap lyf* voorgehou as voorbeelde om die betekenis van die getal 5 te internaliseer (South Africa, 2011c:150). Leerders moet teen hierdie tyd die begrippe *meer*, *minder* en *dieselfde* verstaan, wat die graad R-onderwyser vaslê met behulp van telrympies en -liedjies (South Africa, 2011c:157).

Vir die voorstelling en verduideliking vanaf die getal 2 moet leerders liggaamsperkussie doen, byvoorbeeld klap die hande twee keer, knik kop twee keer, tik twee keer met die voet op die vloer, spring twee keer, ensovoorts (South Africa, 2011c:102). 'n Kinestetiese aktiwiteit vir die vaslegging van die getal 5 word soos volg uiteengesit (South Africa, 2011c:160):

Die graad R-onderwyser speel 'n instrument, byvoorbeeld 'n trom, terwyl die leerders rondbeweeg. Wanneer die trom ophou speel, roep die onderwyser 'n getal tussen 1 en 5 uit. Die leerders orden hulle in klein groepe volgens die getal wat die onderwyser uitgeroep het, byvoorbeeld: die onderwyser roep "3" en die leerders vorm groepies van 3.

b. Patrone, funksies en algebra

Die herkenning van simmetrie in die self en die omgewing word versterk deur die gebruik van rympies, liedjies en aktiwiteite tydens Skeppende kunste (South Africa, 2011c:53). 'n Voorbeeld hiervan is wanneer graad R-leerders ritmies op die maat van 'n ratel²⁴ na die een

²⁴ 'n Ratel kan tuisgemaak wees – 'n houer met 'n deksel wat met byvoorbeeld klippies/sand, gevul is.

kant van die klaskamer beweeg. Sodra die ratel ophou speel, moet leerders na die ander kant van die klaskamer beweeg (South Africa, 2011c:81). 'n Opvolgaktiwiteit is waar twee leerders teenoor mekaar staan en oorkruisklap, waar die een leerder se linkerhand die ander leerder se linkerhand klap terwyl hulle 'n telliedjie sing (South Africa, 2011c:93).

Sodra graad R-leerders se bewustheid dat 'n mens se liggaam 'n linker- en 'n regterkant het wat onafhanklik kan beweeg ontwikkel word, word die gebruik van die aksieliedjie *I put my left foot in*²⁵ voorgestel. 'n Rekkie word om elke leerder se regterpols gebind terwyl hulle hul linkervoete op die ooreenstemmende woorde van die liedjie beweeg (South Africa, 2011c:211).

c. Ruimte en vorm (Meetkunde)

Wanneer leerders leer om aanwysings te volg (individueel of as deel van 'n groep) om hulle ruimtelik te oriënteer, word hierdie vaardigheid geïntegreer met musiekaktiwiteite. Alhoewel daar nie in die KABV gespesifiseer word watter musiekaktiwiteite hier geïmplementeer moet word nie, is daar verskeie moontlikhede wat deur die graad R-onderwyser ondersoek kan word (South Africa, 2011c:54).

Tydens die herkenning, identifikasie en benoeming van tweedimensionele vorms in die klaskamer en in prente, word die liedjie *Koljander, Koljander, so deur die bos* voorgestel vir die bekendstelling van 'n sirkel. Die musiekspeletjie wat daarmee gepaardgaan, is waar leerders hande vashou en 'n sirkel met hul liggame maak. Terwyl hulle in die rondte stap, word die liedjie gesing. Sodra die eerste versie klaar is, gaan sit die leerders in hul sirkel en stuur 'n voorwerp aan terwyl hulle die tweede versie sing. Wanneer die versie klaar is, moet die leerder wat die voorwerp op daardie stadium vashou in die middel van die sirkel gaan sit (South Africa, 2011c:72).

Vir die onderwerp "Meetkundige patrone", vir die nabootsing en uitbreiding van ouditiwe patrone, word 'n kinestetiese aktiwiteit voorgestel waarvoor die graad R-onderwyser 'n CD-speler en musiek nodig het sodat die leerders met hul liggame op die maat van die musiek kan beweeg en die volgende passies uitvoer:

Stap, stap, hop, hop...
Spring een been, spring een been, spring twee bene, spring twee bene...

Vir die voltooiing van 'n gegewe meetkundige patroon word patroonspeletjies voorgestel. Leerders beweeg in die klas rond terwyl musiek in die agtergrond speel. Op 'n sein of wanneer die musiek ophou, roep die onderwyser die naam van 'n vorm uit. Leerders trek die vorm met hul vingers na. Hulle kan ook groepe vorm en die vorm met hul liggame uitbeeld.

²⁵ Daar word nie 'n Afrikaanse alternatief vir hierdie aksieliedjie in die KABV voorgestel nie.

d. Abba-liedjies vir roetine-aktiwiteite en onderwerpe

Die graad R-onderwyser moet 'n liedjie vir die leerders aanleer om die dae van die week te memoriseer, wat herhaal moet word wanneer die weerkaart op 'n daaglikse basis bespreek word (South Africa, 2011c:56). Die graad R-onderwyser kan sy/haar eie liedjie komponeer of die voorgestelde liedjie sing op die wysie van die Engelse volksliedjie *Clementine*:

*Daar is sewe dae, daar is sewe dae, daar is sewe dae in die week:
Sondag, Maandag, Dinsdag, Woensdag,
Donderdag, Vrydag, Saterdag, Sondag (x2)*

Daar word van die graad R-onderwyser verwag om self 'n verjaarsdagwysie op die volgende woorde te komponeer:

*Januarie, Februarie, Maart,
April, Mei, Junie, Julie.
Augustus, September, Oktober, November, Desember.*

Hierdie liedjie moet dan deur die jaar gesing word wanneer 'n leerder sy/haar verjaarsdag vier (South Africa, 2011c:70).

Aksieliedjies word voorgestel vir die onderwerp "My liggaam", wanneer graad R-leerders hul verskillende liggaamsdele identifiseer en tel (South Africa, 2011c:69). 'n Voorbeeld van 'n toepaslike liedjie volgens die KABV (South Africa, 2011c:111), is *Kop en skouers, knieë en tone*. Wanneer vergelykings getref word sodat leerders die begrip "minder as" kan verstaan, word daar pertinent verduidelik hoe Wiskunde met Uitvoerende kunste geïntegreer moet word in 'n Lewensvaardigheidsdansie op dieselfde liedjie:

*Sing die liedjie: Kop en skouers, knieë en tone.
Sing elke woord die eerste rondte.
Sing die volgende rondte een woord minder, byvoorbeeld: Kop en skouers,
knieë en..., knieë en...
Sing die liedjie met nog 'n woord minder, byvoorbeeld: Kop en skouers,...
en..., ... en ...
Die onderwyser wys uit dat hulle elke keer 'n woord minder sing, totdat geen
woorde gesing word nie (South Africa, 2011c:111).*

Alhoewel hierdie slegs enkele voorbeelde uit die KABV is, bestaan daar 'n groot aantal liedjies wat die graad R-onderwyser sou kon integreer ten einde spesifieke konsepte aan leerders te verduidelik met behulp van musiek.

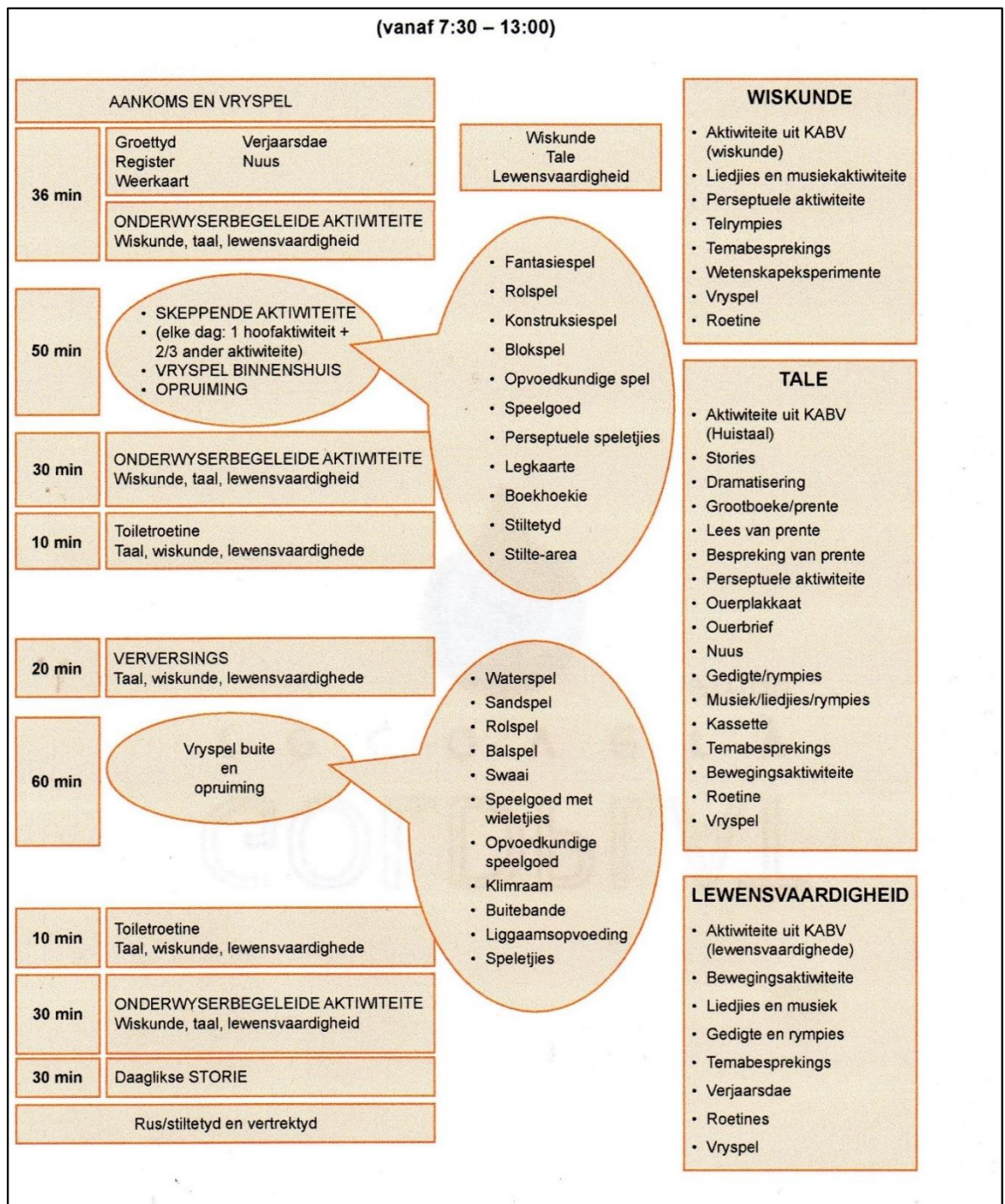
2.1.4 Die dagprogram in graad R

'n Stimulerende omgewing is noodsaaklik vir kreatiewe onderrig – Bloomfield en Childs (2000:133) beskryf die omgewing waarin onderrig plaasvind as "'n aperitief wat 'n hongerte na die artistieke versadig."

Hierdie omgewing is:

- Aktief eerder as passief
- Proaktief eerder as reaktief
- Responsief eerder as verkleinerend
- Interaktief eerder as didakties
- Georganiseerd eerder as chaoties
- Gefokus eerder as 'n risiko
- Simpatiek teenoor drome en visualisering
- Nie-voorskriftelik.

Die dagprogram in graad R bestaan uit drie hoofkomponente, naamlik onderwysgerigte aktiwiteite, roetine-aktiwiteite en kindgesentreerde aktiwiteite. Voorbeelde vir integrasie met musiek word kortliks onder elke aktiwiteit genoem. Die uiteensetting van die graad R-dagprogram volgens die KABV, is soos volg:

Figuur 4: Die graad R-dagprogram (South Africa, 2011a:15)

2.1.4.1 Onderwyserbegeleide aktiwiteite

Onderwyserbegeleide aktiwiteite is aktiwiteite wat verband hou met die drie vakke in graad R, naamlik Wiskunde, Huistaal en Lewensvaardigheid. Die KABV is 'n determinant vir integrasie en moontlikhede vir integrasie met musiek in die verskillende vakke en studie-areas soos wat dit in die KABV voorkom, is reeds vroeër in hierdie hoofstuk noukeurig uiteengesit.²⁶

²⁶ Kyk 2.1.3.2 Integrasie van musiek in die KABV.

2.1.4.2 Roetine-aktiwiteite

Roetine-aktiwiteite sluit groettyd, register, weerkaart, verjaarsdae, nuus, opruim, verversings en toiletroetine in (South Africa, 2011a:15). Nye (1975:109) beskryf die positiewe invloed van musiek wanneer die onderwyser dit op prettige maniere in die dagroetine integreer. Die rede hiervoor is dat musiek met positiewe aktiwiteite geassosieer word en 'n bydrae lewer tot leer op alle gebiede. Alhoewel daar 'n groot aantal liedjies bestaan wat spesiaal vir spesifieke roetine-aktiwiteite gekomponeer is (byvoorbeeld groetliedjies, opruimliedjies, slaappliedjies, liedjies oor die seisoene, verjaarsdagliedjies), merk Nye (1975:109) op hoe dikwels liedjies spontaan deur die onderwyser, en dikwels die leerders self, geskep word.

Musiek, hetsy instrumentaal en/of vokaal, word ook as hulpmiddel gebruik om die oorgang van aktiwiteite aan te dui of te vergemaklik. Wanneer leerders moeg is, kan 'n bekende opname gebruik word wat 'n ritmiese respons van leerders verwag om hul energievlakke te verhoog. Spesifieke musiek kan ook gebruik word om rustyd en opstaantyd aan te dui. Nye (1975:110) noem dat dit nie noodwendig net opnames hoef te wees nie, maar dat die onderwyser ook kan sing of neurie om bogenoemde funksies te vervul. Musiek kan ook gebruik word om kinders by groepsaktiwiteite te betrek. Wanneer 'n leerder musiek geniet, pas hy/sy makliker by 'n groep aan.

2.1.4.3 Kindgesentreerde aktiwiteite

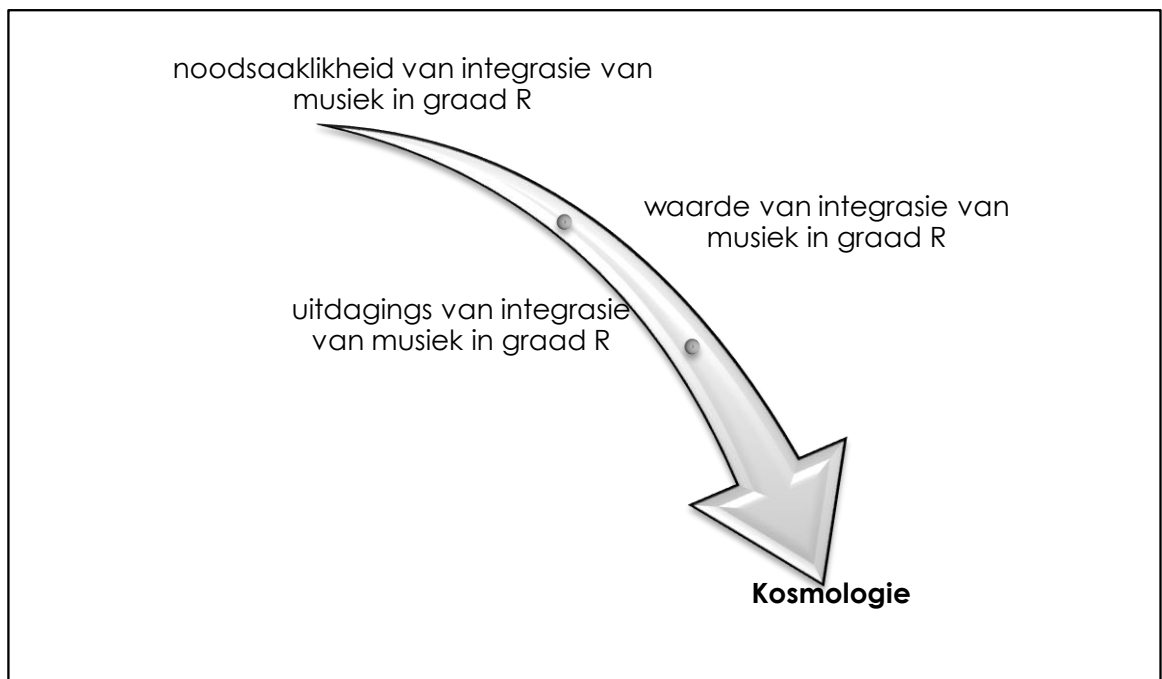
Kindgesentreerde aktiwiteite is binnenshuise en buitenshuise vryspel. Die beplanning van vryspelaktiwiteite deur die onderwyser moet op die soort leergeleentheid gegrond wees wat hy/sy graag wil bevorder (South Africa, 2011a:16). Binnenshuise vryspel sluit fantasiespel, rolspel, konstruksiespel, blokspel, opvoedkundige spel, speelgoed, perseptuele speletjies, legkaarte, boekhoekie, stiltetyd en stilte-area in. Buitenshuise vryspel is waterspel, sandspel, rolspel, balspel, swaai, speelgoed met wieletjies, opvoedkundige speelgoed, klimraam, buitebande, liggaamsopvoeding en speletjies (South Africa, 2011a:15).

2.2 Kosmologie

Die kosmologiese vraag het betrekking op die funksie en rol van integrasie met musiek in die samelewing:

Wat is die aard van integrasie van musiek in graad R?

'n Bespreking van die kosmologiese vraag verwys na die noodsaaklikheid, waarde en uitdagings van integrasie met musiek in graad R.

Figuur 5: Die aard van integrasie van musiek in graad R

Hackett en Lindeman (2004:79) beskryf hoe musiek leer in alle vakke stimuleer en verryk deurdat leerders hul gevoelens, kreatiwiteit en kultuurerfenis kan ontdek in 'n geïntegreerde kurrikulum.

2.2.1 Die noodsaaklikheid van integrasie van musiek in graad R

Grobler (1987:11) sê dat musiek deel is van die graad R-leerder se alledaagse lewe en daarom ook deel moet wees van die daaglikse onderrigaktiwiteite en nie slegs 'n geïsoleerde periode op sekere dae nie. Enige tyd van die dag kan volgens haar gebruik word om te sing en spontane sang aan te moedig. Indien die bydrae wat musiek kan lewer tot onderrig en leer in graad R na waarde geskat word, beveel sy aan dat graad R-onderwysers elke geleentheid gedurende die dagprogram gebruik om deelname aan musiek te bevorder.

Die redes vir integrasie wat deur Russell-Bowie (2009a:257) aangevoer word, is:

- Leerders ervaar 'n begrip en toepassing van konsepte in plaas van die aanleer van feite
- Leerders ontwikkel generiese vaardighede vir werk en leer, naamlik navorsing, analise, sintese, probleemoplossing, spanwerk, leierskap en kritiese denke.

2.2.2 Die waarde van integrasie van musiek in graad R

Campbell (2010:4) beskryf hoe leerders deur middel van musiek hardop dink, sosialiseer, speel, hul gevoelens uitdruk en ritmies beweeg. Wanneer musiek dus met ander vakke geïntegreer word, word hierdie vaardighede ontwikkel. 'n Geïntegreerde benadering tot

onderrig bevorder holistiese opvoeding, waar eenheid belangriker is as fragmentasie en intellektuele kennis as enigste doelwitte. Leerders en onderwysers het leerervaringe wat intellektueel en emosioneel stimulerend is wanneer musiek met die kurrikulum geïntegreer word, aangesien geïntegreerde leer kreatiwiteit bevorder (Russell & Zembylas, 2007:289).

Alhoewel die doelwitte van graad R in verskillende kontekste verskil, word Excell en Linington (2010:6) se doelwitte uit internasionale literatuur opgesom as voorbereiding vir die lewe en 'n grondslag vir lewenslange leer, die holistiese ontwikkeling van die graad R-leerder, ontwikkeling van 'n leeringesteldheid wat lewenslange leer sal ondersteun en die voorbereiding vir graad 1. Hulle merk egter op dat navorsing daarop dui dat graad R-leerders gereed is vir graad 1 wanneer die eerste drie doelwitte bereik is, met ander woorde dat hulle die onderliggende kennis, vaardighede, houdings en waardes verkry het wat hulle sal help om die vereistes van 'n meer gestruktureerde opvoedkundige omgewing te hanteer.

Die waarde wat musiek vir die graad R-leerder inhou, ondersteun, motiveer en moedig die integrasie van musiek aan. Leer word positief deur musiek beïnvloed, omdat musiek leerders help om meer effektief te leer (Eady & Wilson, 2004:243). Redes hiervoor wat deur verskeie studies bewys is, word deur Brewer (1995:1) uitgelig.

Musiek:

- skep positiewe leertoestande
- skep 'n gunstige atmosfeer
- skep afwagting
- gee leeraktiwiteite energie
- verander die stadia van bringolwe
- rig konsentrasie
- vermeerder aandagspan
- verbeter die geheue
- fasiliteer 'n multisensoriese leerervaring
- verlig spanning
- verryk die verbeelding
- bevorder groepwerk
- ontwikkel samewerking
- verskaf inspirasie en motivering
- dra 'n element van pret by tot die leersituasie
- beklemtoon tema-georiënteerde eenhede
- beïnvloed die gemoedstoestand, bevorder motivering en verbind leer (Cane, 2009:33)

- verskaf ander vorms van geletterdheid wat toeganklik is vir almal (jong kinders gebruik die kreatiewe prosesse van musiek om leer regoor die kurrikulum te demonstreer) en
- veronderstel 'n pedagogiese benadering tot onderrig en leer waar denke, aksies en ingesteldhede geïntegreer word wanneer musiek oorkruis-kurrikulêr onderrig word (Campbell & Scott-Kassner, 2010:349).

2.2.3 Die uitdagings van integrasie van musiek in graad R

Die benutting van integrasie van musiek word gedebatteer. Overland (2013:32) waarsku dat wanneer musiek gebruik word om 'n ander vak te verryk met akademiese prestasie as enigste doelwit, bestaan die moontlikheid dat die waarde van die kunsvorm verminder word. Indien hierdie proses volgens hom nie gekontroleer word nie, kan musiek op 'n onbeduidende manier in die kurrikulum vermeng word en uiteindelik deur kernvakke met 'n hoë prioriteit verswelg word.

Teenargumente teenoor hierdie stelling is dat wanneer musiek geïntegreer word, dit nie altyd afgewater word as belangrike gereedskap vir intellektuele ontdekking nie en dat dissipline-gedrewe onderrig en die integrasie van musiek mekaar nie noodwendig uitsluit nie. Met ander woorde, musiek as dissipline kan steeds met integriteit onderrig word al word dit terselfdertyd vir integrasie gebruik.

Russell en Zembylas (2007:290) voer aan dat hulle die voordele en effektiwiteit van integrasie in die kurrikulum betwyfel, aangesien daar na hul mening nie genoegsame empiriese navorsing gedoen is om aan te dui dat 'n geïntegreerde kurrikulum effektief is in terme van leerders se prestasie nie. Hulle beklemtoon egter dat navorsing oor die integrasie met musiek eerder die impak daarvan op verskeie faktore moet ondersoek en nie net op toetsresultate in spesifieke vakke moet fokus nie.

Uit die literatuur lei ek af dat die uitdagings vir integrasie van musiek die volgende inhoud: aan die een kant kan integrasie bydra tot 'n reeds oorlaaide kurrikulum en aan die ander kant kan die begrip en ervaring van musiek as dissipline ondermyn word, wat kan lei tot die verdwyning van musiekspesialiste in skole. Nog 'n uitdaging wat deur May (2012:5) bespreek word, is die addisionele tyd wat nodig is om saam met ander onderwysers geïntegreerde lesse te beplan. Moontlike redes vir teenkanting teen integrasie is afgewaterde doelwitte en die onsuksesvolle onderrig van dissiplines wanneer dit op 'n geïntegreerde manier aangebied word. Russell-Bowie (2009a:257) waarsku teen betekenislose, onsamehangende aktiwiteite sonder diepte wanneer integrasie nie op die korrekte manier geïmplementeer word nie.

2.2.3.1 Integrasie met integriteit

Integrasie met integriteit beteken om buigbaar te wees ten opsigte van die konteks, maar onbuigbaar ten opsigte van die inhoud (Cane, 2009:38). May (2012:6) benadruk hoe geïntegreerde lesse die inhoud en doelstellings van beide vakke wat betrokke is by integrasie, moet aanspreek.

Die onderwyser se begrip omtrent die aard van musiek bepaal die vlak van integrasie met integriteit (Campbell & Scott-Kassner, 2010:362). Deurdragte integrasie deur graad R-onderwysers wat nie musiekspecialiste is nie, kan volgens Campbell en Scott-Kassner (2010:362) bewerkstellig word deurdat hulle nadink oor maniere waarop leerders se musikaliteit ontwikkel word wanneer hulle geïntegreerde aktiwiteite beplan. Op hierdie manier word die musikale waarde gemeet.

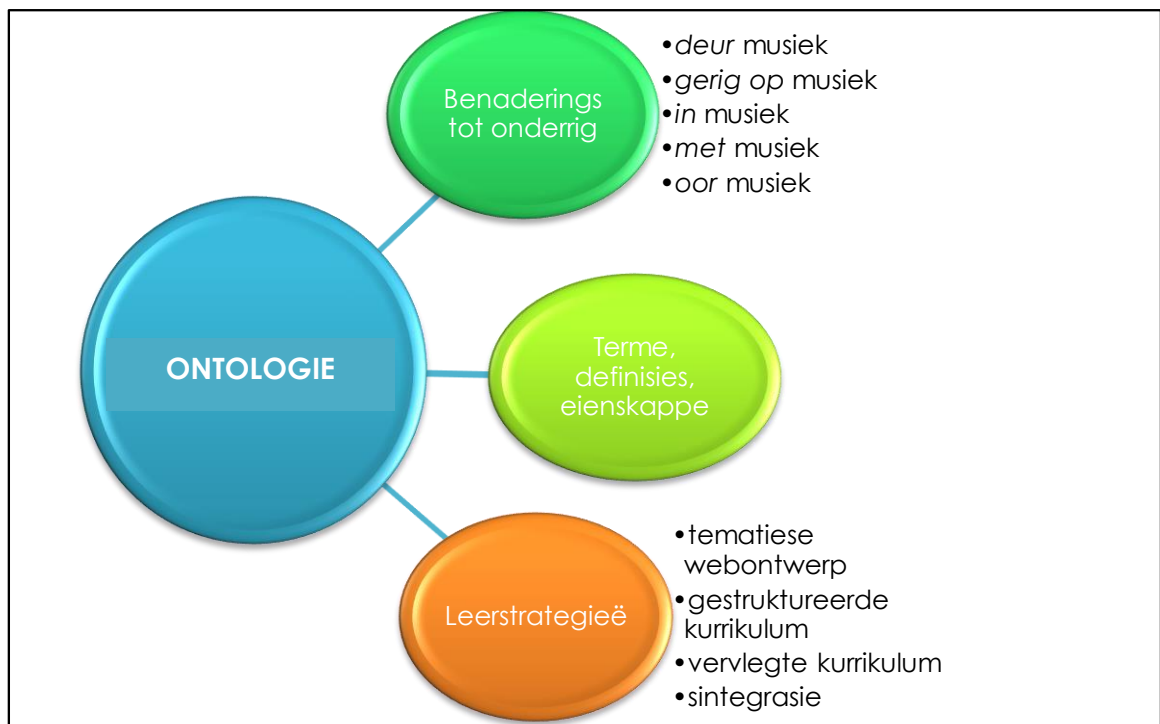
Die integrasie van musiek met die kurrikulum het die potensiaal om kinders en onderwysers se lewens te verryk. Om deur musiek omring te word, het 'n verrykende lewe tot gevolg (Campbell & Scott-Kassner, 2010:370).

2.3 Ontologie

Die ontologiese vraag lui:

Hoe kan integrasie van musiek in graad R beskryf word?

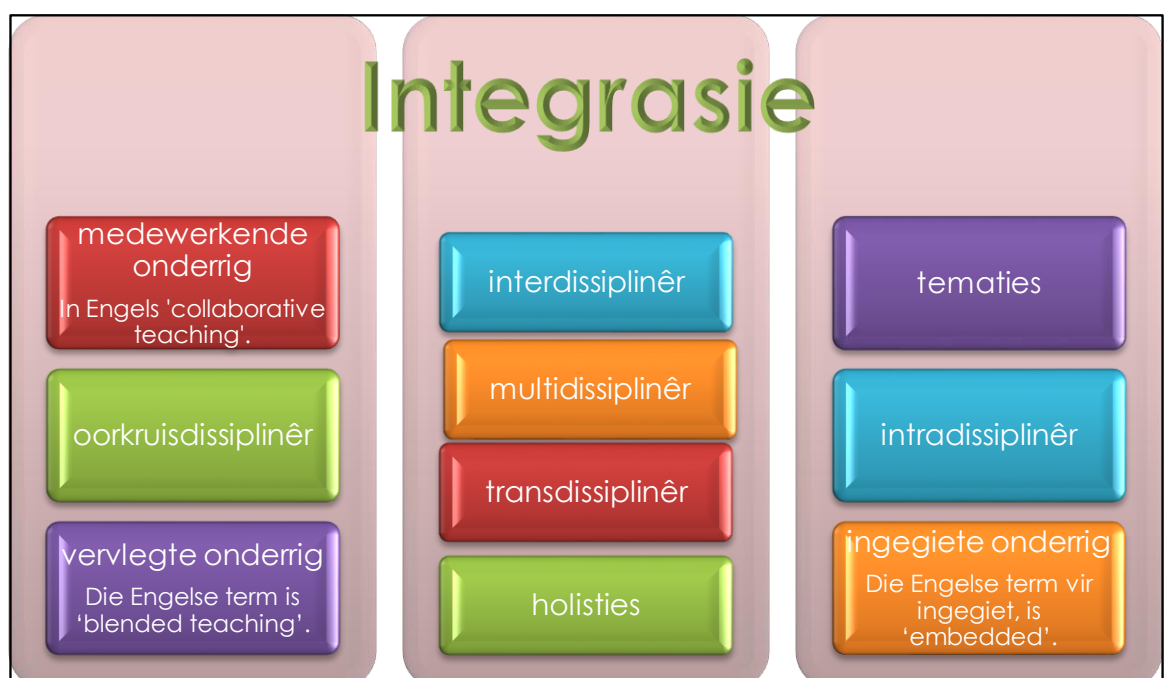
Aspekte uit die literatuur wat op die ontologie van integrasie met musiek in graad R van toepassing is, is terme, definisies en eienskappe van integrasie met musiek; benaderings tot integrasie; leerstrategieë en sintegrasie.

Figuur 6: Ontologie van die integrasie van musiek in graad R

2.3.1 Terme, definisies en eienskappe van integrasie van musiek

Wanneer daar na integrasie verwys word, word 'n verskeidenheid sinonieme of verwante terme gebruik wat moontlik verwarring kan veroorsaak (Russell & Zymbylas, 2007:289). Sinonieme of verwante terme wat vir integrasie gebruik word, word in die onderstaande figuur gelys.

Figuur 7: Sinonieme/verwante terme vir integrasie

Okongo (2009:22) veronderstel dat holistiese musiekonderrig begin wanneer die onderwyser se aandag gefokus is op die bydraende faktore, deurdat musiekopvoeding benader word as 'n dissipline waardeur leerders toegerus word met 'n holistiese opvoeding. Die graad R-onderwyser wat musiek vanuit 'n holistiese perspektief benader, gebruik musiek om onder andere lesse bekend te stel, as oorgangsaktiwiteit, om te tel, vir taalontwikkeling en om ander onderrigdoelwitte te bereik.

Wilcox (1994:42) voer aan dat kennis nie gekompartementeer is nie, maar interdissiplinêr. Kleuters leer volgens haar beter deur middel van praktiese, sensoriese ervarings. Sy beveel 'n groot verskeidenheid aktiwiteite in die kurrikulum aan om leerders se belangstelling te behou. Integrasie van musiek skep geleentheid vir praktiese onderrig en sensoriese ervarings en kan onderrig word deur 'n uiteenlopende verskeidenheid aktiwiteite. Sy glo dat leerders deur middel van integrasie toegerus kan word om hul eie idees te ontwikkel. Jacobs (1989:6) definieer 'interdissiplinêr' as die doelbewuste toepassing van metodologie en taal van een of meer dissiplines wat op 'n tema gebaseer is. Burton (2001:21) is van mening dat interdissiplinêre onderrig dui op doelbewuste integrasie, waar daar interaksie is tussen twee of meer dissiplines. Hy sê verder dat die motivering vir interdissiplinêre onderrig so oud is soos die antieke ideaal van 'n kenniseenheid.

Die voordele van interdissiplinêre onderrig wat Burton (2001:21) uiteensit, is:

- Basiese vaardighede word aangeleer wat in werklike situasies toegepas kan word
- Leerders word aangemoedig om in groepe te werk wat lei tot eenheid in die klaskamer
- Leerders met verskillende vaardighede werk saam
- Onderwysers ondervind minder dissiplinêre probleme omdat leerders as 'n span benader word
- Onderwysers word beskou as fasiliteerders
- Daar is veelvoudige geleenthede vir kreatiwiteit
- Onderwysers leer hul leerders beter ken
- Kommunikasie en die klimaat in die klaskamer verbeter
- Onderwysers kan hul lesse visueel rondom 'n tema beplan.

Loepp (1999:21) trek 'n nou verband tussen interdissiplinêre onderrig en geïntegreerde onderrig en daarom word die voordele van interdissiplinêre en geïntegreerde onderrig in hierdie studie gelykgestel aan mekaar. Die voordele van interdissiplinêre onderrig wat deur Burton (2001:21) aangevoer word, is dat dit nuttig is in 'n milieu waar leerders van diverse agtergronde onderrig word. Diverse leerstyle word tegemoet gekom deur interdissiplinêre onderrig. Loepp (1999:21) sê verder dat intellektuele nuuskierigheid 'n uitvloeisel is van

interdissiplinêre onderrig, wat 'n positiewer houding teenoor onderrig en leer tot gevolg het. Laasgenoemde ontwikkel vaardighede vir probleemoplossing, wat lei tot beter prestasie en uiteindelik meer gereelde skoolbywoning. Hy waarsku egter dat interdissiplinêre onderrig nie outomaties in alle kontekste relevant is nie.

Integrasie in die Afrika-konteks is volgens Addo *et al.* (2003:236) noodsaaklik vir nadenke oor die aard van integrasie in die klaskamer. In tradisionele Afrika was daar geen grense tussen vakke nie, terwyl die onderskeid tussen verskillende vakke in die huidige kurrikulum afkomstig is van Afrika se koloniale opvoedkundige agtergrond. Mans (1997:2) sluit hierby aan deur te beskryf hoe musiek en dans in tradisionele gemeenskappe in Afrika gebruik word as 'n onderrig- en leermiddel om onder meer lewensvaardighede (byvoorbeeld roetineake en jag), rituele, politiese sensitisering (deur middel van danse) en sosialisering oor te dra. Tradisionele onderrigmetodes het volgens haar bestaan uit waarneming en nabootsing, opleiding, eksperimentering, verbale instruksies en straf. In die huidige onderrigstelsel in Afrika vorm waarneming, nabootsing en opleiding steeds die grondslag vir onderrig. Omdat daar duidelike verwantskappe tussen hierdie tradisionele en moderne onderrigmetodes bestaan, beklemtoon Mans (1997:2) die noodsaaklikheid om tradisionele metodes (met die klem op integrasie) aan te pas in moderne onderrigpraktyke. Flolu en Amuah (2003:95) noem hierdie benadering 'n musikale en geïntegreerde benadering, waar etnisiteit prakties relevant is vir musiekonderrig om in kreatiewe onderrig geïntegreer te word. Hulle beveel aan dat 'n opvoedkundige agenda gedefinieer moet word waar inheemse kultuur en tradisionele oraliteit met die literêre en wetenskaplike hulpbronne van moderne onderrig gekombineer word.

Hackett en Lindeman (2004:80) voer verskeie redes aan waarom leerders in ander vakke uitblink wanneer 'n kurrikulum gevolg word wat met musiek geïntegreer is:

- Musiek is 'n opwindende stimulus vir ander vakke omdat dit 'n kreatiewe, praktiese ervaring bewerkstellig
- Musiek is 'n manier van uitdrukking en kommunikasie, in 'n soortgelyke konteks as die vak Taal en die onderafdelings daarvan
- Musiek is 'n dinamiese aspek van kultuur en geskiedenis en stel alternatiewe metodes beskikbaar om die wêreld te begryp. Op hierdie manier is musiek verwant aan die vak Lewensvaardighede.

Onderrigdoelwitte wat deur musiek sowel as ander vakke ontwikkel word, word deur Hackett en Lindeman (2004:81) geïdentifiseer as kritiese en kreatiewe denke, interpersoonlike vaardighede, waardes en betekenisvolle sosiale deelname. Musiek speel 'n sentrale rol in die opvoeding van die kind as geheel. Campbell en Scott-Kassner (2010:350) beskryf hierdie

onderrigdoelwitte as 'n uitdaging om esteties te ontwikkel en die taal van emosies te begryp en te gebruik. Die versinnebeelding van verstand en gees is na hul mening meer ekspressief as woorde of getalle.

May (2012:5) se omskrywing van integrasie met die kunste is die kombinasie van 'n 'ander' vak (nié Uitvoerende- of Skeppende Kunste nie) met 'n vak vanuit Skeppende- of Uitvoerende Kunste (vir die doel van hierdie studie met Musiek) om 'n gekonsolideerde kurrikulum te skep waar beide vakke gelykgestel word as 'n saamgestelde eenheid. Sodoende word leerders die geleentheid gebied om hulle uit te druk terwyl hulle aktief met die leermateriaal omgaan (Cornett, 2006:237). Integrasie met Musiek, wat tegelyktydig 'n konsep en proses is, word deur Addo *et al.* (2003:236) gedefinieer as die prosedure waarvolgens leer plaasvind waarin temas aangespreek word vanuit unieke, dissiplinêre en komplementêre perspektiewe. Overland (2013:32) definieer integrasie as 'n metode waar idees, terminologie of voorbeelde van meervoudige, onverwante vakke 'n dieper begrip van die leermateriaal aanmoedig – meer as wanneer die vakke apart onderrig sou word.

Daar bestaan 'n wanopvatting dat die inhoude van enige twee dissiplines met mekaar geïntegreer kan word (Burton, 2001:20). Sommige opvoeders in Brittanje is byvoorbeeld van mening dat kennis in interdissiplinêre studies outomaties 'n herverpakking en verruyking is van dissipline-gedrewe kennis (Kain, 1993:313), terwyl alle onderrig volgens Burton (2001:20) dissipline-gedrewe sowel as interdissiplinêre ervarings moet insluit om volhoubaar te wees.

DeMoss en Morris (2002:7) vermeld ses eienskappe van programme wat suksesvol met musiek geïntegreer word:

- Die onderwyser onderrig gedefinieerde aktiwiteite, verwagtinge en uitkomst
- Leerders weet wat van hulle verwag word en hul verantwoordelikhede en werkgewoontes is in die geïntegreerde programme ingesluit, byvoorbeeld die bêre van instrumente
- Daar is duidelike ooreenkomste tussen die leerders en onderwyser se deelname en onderrig
- Die inhoud van die integrasie voldoen aan die vereistes van geïntegreerde sowel as dissipline-gedrewe onderrig. Suksesvolle integrasie tussen vakke vind plaas wanneer die inhoud van een vak nie die inhoud van 'n ander oorskadu nie, die lesse prakties en intellektueel is (Burnaford, 1993:45) en verwantskappe tussen die geïntegreerde vakke getrek word sodat betekenisvolle leer kan plaasvind (Bohannon & McDowell, 2010:29)
- Musiekkonsepte word aktief toegepas om die inhoud van die ander vakke te verdiep en te ondersoek

- Alle leerders het goed gedefinieerde, gefokusde en aktiewe rolle wat hulle tydens die integrasie-proses speel.

2.3.2 Benaderings tot integrasie van musiek in graad R

Elliott (1995:12) beskryf vier basiese betekenisse van die term musiekonderrig wat direk van toepassing is op integrasie: onderrig *in*²⁷ musiek, onderrig *oor* musiek, onderrig *gerig op* musiek en onderrig *deur* musiek. Uibel (2012:51) se studie van die *Musikkindergarten Berlin* wat in 2005 deur die pianis en dirigent Daniel Barenboim gestig is, sentreer rondom 'n kleuterskool waar musiek nie slegs sporadies as 'n byvoeging tot onderrig gebruik word nie, maar as die sentrale onderrigmedium vir elke kind op 'n daaglikse basis. Die metode in hierdie konteks is nie slegs onderrig *in* of *met*²⁸ musiek nie, maar *deur middel van* musiek en *gerig op* musiek. Bresler (1995) identifiseer ook vier maniere van integrasie van musiek in die klaskamer, naamlik onderdanige integrasie, sosiale integrasie, gebalanseerde integrasie en affektiewe integrasie. Russell-Bowie (2009c) se bestaande drie integrasiemodelle is simmetriese korrelasies²⁹, konneksies wat in diens van mekaar staan³⁰ en sintegrasie³¹. In hierdie onderafdeling van die literatuurstudie word die verwantskappe tussen musiek en onderrig soos wat dit deur Elliott, Bresler, Uibel en Russell-Bowie beskryf word gebruik om 'n geïntegreerde literatuuroorsig³² te skets waarbinne musiekintegrasie in graad R kan plaasvind. Hierdie verwantskappe stem ooreen met die uiteenlopende funksies van musiek in die onderrigsituasie en word kortliks verduidelik.

2.3.2.1 Onderrig *deur*³³ musiek

Onderrig *deur* musiek oorvleuel volgens Elliott (1995:13) met onderrig *in* musiek, onderrig *oor* musiek en onderrig *gerig op* musiek. Die rede vir die oorvleueling is volgens hom omdat al drie hierdie aspekte van integrasie direk of indirek verband hou met doelwitte waar die gesondheid, verstand, siel of bankbalans verbeter kan word.

Wanneer onderrig *deur* musiek plaasvind, is musiek die medium wat die onderrigprosesse binne en buite skoolverband inisieer en ondersteun ten opsigte van leerders se

²⁷ *In* as voorsetsel kan vervang word met "Aanduiding daarvan dat die dinge waarvan sprake is aanwesig is binne die ruimte" en "ingesluit is in wat in die bepaling genoem word" (Odendal & Gouws, 2005:444).

²⁸ Toepaslike sinonieme vir *met* is "Ter aanduiding van 'n vereniging, begeleiding of vermenging" (Odendal & Gouws, 2005:712).

²⁹ Kyk 2.3.2.1 Onderrig *deur* musiek.

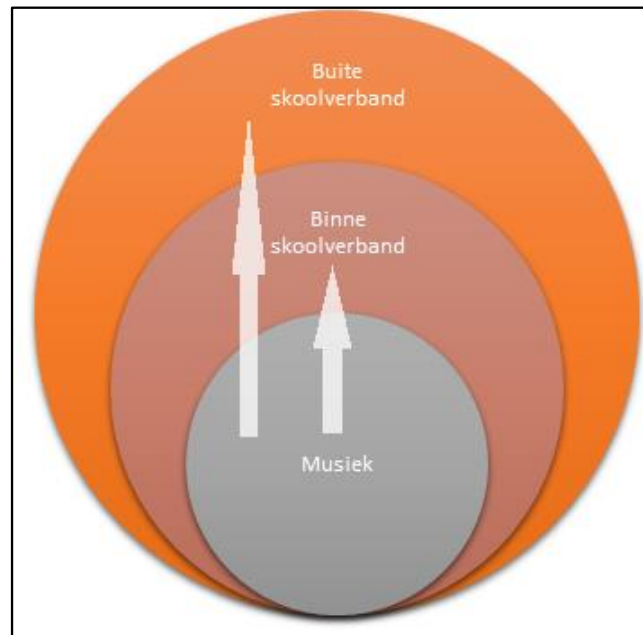
³⁰ Kyk 2.3.2.4 Onderrig *met* musiek.

³¹ Kyk 2.3.4 Sintegrasie.

³² 'n Geïntegreerde literatuuroorsig word deur Torracó (2005:356) gedefinieer as 'n navorsingstyl wat die literatuur oor 'n betrokke onderwerp op 'n geïntegreerde manier beoordeel en sintetiseer sodat nuwe raamwerke en perspektiewe oor die onderwerp gegenereer word.

³³ *Deur* word in die HAT gedefinieer as "Deur middel van, as gevolg van" (Odendal & Gouws, 2005:154).

wêreldbeskouing. Die onderstaande figuur toon aan hoe onderrig binne, sowel as buite skoolverband deur musiek kan plaasvind.

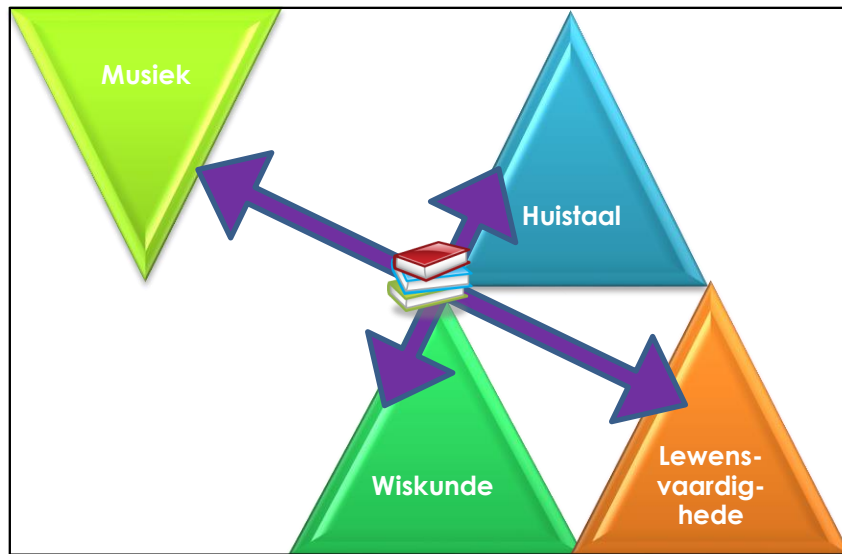

Figuur 8: Onderrig *deur* musiek

Voorbeelde van onderrig *deur* musiek in die praktyk wat deur Uibel (2012:53) uitgelig word, is:

- Ouditiewe persepsie en differensiasie wat deur 'n lewende musiekvertoning onderrig word
- Kommunikasieprosesse wat in ensemblespel ervaar en ontdek word
- Motoriese aktiwiteite na aanleiding van innerlike beweging en musikale aard
- Vaardighede
- Die konstruksie van instrumente en eenvoudige beginsels van klankproduksie wat ondersoek word
- Numeriese en wiskundige proporsies wat deur middel van ritme, liedjies en komposisies ontdek word.

Die integrasiemodel wat met hierdie benadering ooreenstem, is simmetriese korrelasies (Russell-Bowie, 2009a:258; Snyder, 1999:4). Die term word gedefinieer as integrasie waar twee vakke dieselfde leermateriaal gebruik om elk hul eie spesifieke doelstellings te bereik. In die konteks van graad R-onderrig in Suid-Afrika kan 'n voorbeeld 'n liedjie oor getalle (die leermateriaal) wees wat gebruik word vir die onderrig van twee vakke, byvoorbeeld Musiek en Wiskunde, om spesifieke doelstellings te bereik. Die boeke word in die onderstaande diagram gebruik as simbool om die leermateriaal voor te stel. Die rigting van die pyle is 'n aanduiding van die vakke waarin die spesifieke doelstellings bereik word.

Figuur 9: Simmetriese korrelasies in die Suid-Afrikaanse konteks

Gebalanseerde integrasie (Bresler, 1995) manifesteer wanneer verskillende vakke tegelyktydig die ontwikkeling van kurrikulummateriaal ondersteun.

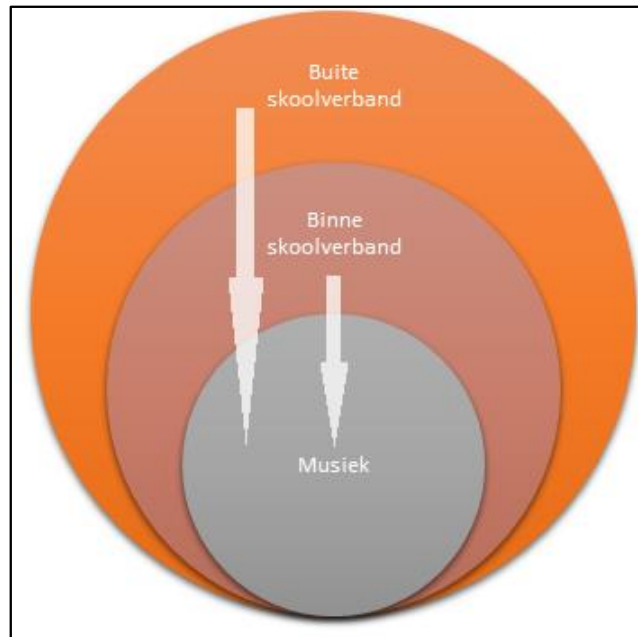
'n Ander voorbeeld van onderrig *deur* musiek is die beweging *Learning Through The Arts*.³⁴ Onderrigmateriaal, hulp met programkoördinerings, progamevaluering en lesbeplanning asook opgeleide musikante word aan skole verskaf deur LTTA (Russell & Zembylas, 2007:292).

2.3.2.2 Onderrig *gerig op* musiek

Onderrig *gerig op* musiek komplementeer onderrig *deur* musiek. Musiek is in hierdie verwantskap die *element* van onderrig wat die leerder se wêreldbeskouing verryk deur netwerke van estetiese en kulturele verwantskappe te konstrueer. Musikale verskynsels in onderrig *gerig op* musiek is gebaseer op daaglikse aktiwiteite, waar musiek 'n voorafbeplande stap is tydens 'n leerder se lang en geleidelike leerproses (Uibel, 2012:51). Volgens Elliott (1995:13) is onderrig wat *gerig is op* musiek tweeledig. Enersyds beskryf dit onderrig en leer as voorbereiding tot praktiese musiekstudie en andersyds beskryf dit onderrig en leer as voorbereiding vir 'n loopbaan as musikale uitvoerder, komponis, musiekhistorikus, musieknavorsers, musiekkritikus of musiekonderwyser.

In die onderstaande tabel is die fokus binne en buite skoolverband op musiek ten einde 'n musikale produk te kan genereer.

³⁴ *Learning Through The Arts* se handelsmerk, LTTA, word deur die Kanadese inisiatief van die Royal Conservatory of Music in Toronto beskryf as 'n samevattende program vir die verbetering van staatskole (Russell & Zembylas, 2007:292).

Figuur 10: Onderrig *gerig* op musiek

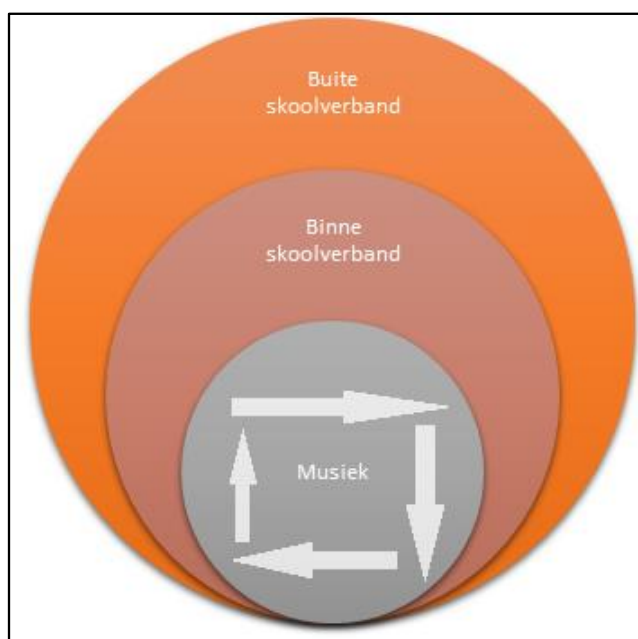
Affektiewe integrasie (Bresler, 1995), wat hiermee ooreenstem, is wanneer musiek direk in die leeromgewing ingegiet word. Hierdie benadering geskied wanneer die leerders passief of aktief aan die artistieke proses deelneem om sodoende emosionele deelname te bevorder (Overland, 2013:35).

Mills (2001) het in haar navorsing in Engeland bevind dat fokusmusiek (ook bekend as agtergrondmusiek) die tegniek is wat die meeste gebruik word vir die integrasie van musiek in die klaskamer, terwyl Gronski (2012:6) meen dat die mees algemene musiekaktiwiteit in die Amerikaanse klaskamer sang is. In die betrokke studies is daar egter nie musikale inhoud, konsepte of sangvaardighede op 'n betekenisvolle manier aangeleer nie. Wanneer onderrig *gerig* op musiek geïmplementeer word, kan die onderwyser dit bewerkstellig dat fokusmusiek en sang wel verband hou met musikale inhoud, konsepte en vaardighede omdat die fokus van onderrig verskuif word. 'n Ander vorm van integrasie waar musikale inhoud, konsepte en vaardighede op 'n betekenisvolle manier aangeleer kan word, is deur onderrig *in* musiek.

2.3.2.3 Onderrig *in* Musiek as vak

Anders as onderrig *gerig* op musiek, hou onderrig *in* musiek nie verband met ander aspekte binne- of buite skoolverband nie,³⁵ aangesien die fokus op dissipline-gedrewe musiekonderrig is.

³⁵ Kyk Figuur 11: Onderrig *in* musiek.

Figuur 11: Onderrig *in* musiek

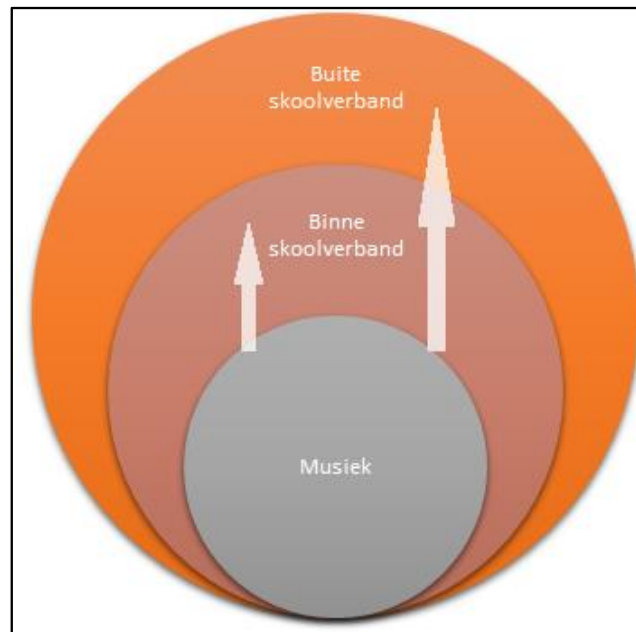
Musiek is die leerdoelwit in hierdie verwantskap, waar leerders bekendgestel word aan basiese musikale begrippe of terme, byvoorbeeld klank en stilte, sag en hard, hoog en laag, kort en lank, vinnig en stadig. Sentrale onderwerpe in hierdie verwantskap is samespel, bekendstelling aan instrumente en speeltegnieke. Elliott (1995:12) verduidelik dat onderrig *in* musiek die onderrig en leer van musiekbeluistering en musiekmaak insluit.

In hierdie benadering word Musiek beskou as 'n dissipline-gedrewe vak met teikengeoriënteerde onderrig wat afgesonder bly van ander areas in die daaglikse lewe. Integrasie vind egter steeds plaas – tussen die elemente van musiek (byvoorbeeld dinamiek, toonhoogte, ritme en tempo).

2.3.2.4 Onderrig met musiek

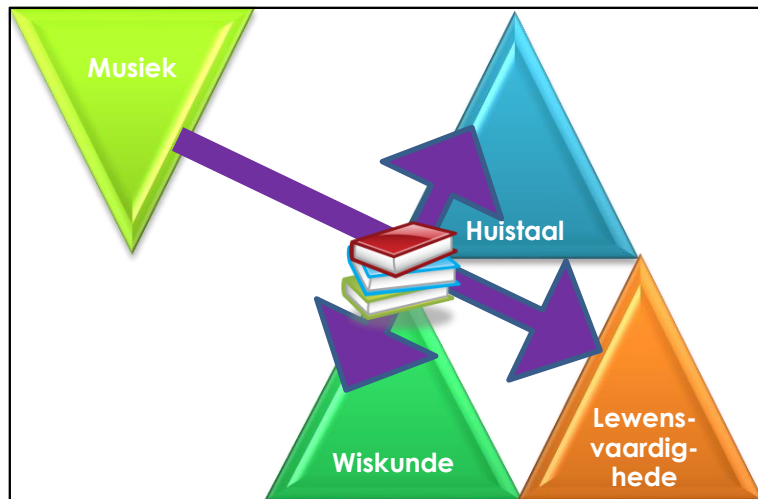
Onderrig *met* musiek verwys na musiek as didaktiese metgesel vir 'n nie-musikale doelwit. Met ander woorde, musiek staan in diens van 'n ander vak of nie-musikale doelwit. Dit is wanneer leermateriaal van 'n spesifieke vak (in hierdie geval Musiek) gebruik word om 'n doelstelling in 'n ander vak te bereik, byvoorbeeld wanneer 'n liedjie oor getalle gebruik word om leerders te leer tel, sonder dat enige musikale doelstellings bereik word. Voorbeelde hiervan is die aanleer van kort instrumentale patrone, liedjies of ritmiese spraakrumpyes in die kleuterskoolroetine. Hierdie onderrigmetode is maklik om te implementeer, maar dikwels oneffektief ten opsigte van die belangrike rol wat musikale ontwikkeling in graad R speel. Alhoewel graad R-leerders se sin vir ritme en toonhoogte-onderskeiding ontwikkel deur blootstelling aan kort ritmiese patrone en spraakrumpyes, is die onderrig in hierdie geval nie gefokus op musiek as dissipline nie.

In die onderstaande figuur word musiek gebruik om te onderrig. Onderrig vind nie deur musiek plaas soos in Figuur 8 nie, omdat die musiek wat gebruik word en die onderrig wat plaasvind in Figuur 12 apart van mekaar staan. Musiek is dus die instrument wat gebruik word om binne- en buite skoolverband te onderrig. Hackett en Lindeman (2004:81) pleit egter dat musiek meer moet wees as 'n stuk gereedskap of instrument om oor ander vakke te leer. 'n Waardevolle integrasie-ervaring is veronderstel om die begrip van musiek sowel as die ander betrokke vakke te verdiep.

Figuur 12: Onderrig met musiek

Die integrasiemodel wat hierdie benadering uitbeeld, is konneksies wat in diens van mekaar staan (Russell-Bowie, 2009a:258; Snyder, 1999:3). Dit word in die onderstaande diagram geïllustreer in die konteks van die Suid-Afrikaanse KABV vir graad R en die vakke wat deel is van die graad R-kurrikulum. Die boeke verteenwoordig die leermateriaal en die rigting van die pyle dui op die vakke waarin doelstellings bereik word.

Figuur 13: Konneksies wat in diens van mekaar staan

Onderdanige integrasie (Bresler, 1995) is pseudo-artisitiese aangeleenthede wat 'n kurrikulum-eenheid verryk, maar uiteindelik nie 'n grondige begrip van musiek vereis nie (Overland, 2013:35). Net soos onderdanige integrasie, stem sosiale integrasie (Bresler, 1995) ook ooreen met onderrig *met* musiek, omdat dit musikale aanbiedinge vir die gemeenskap is in die vorm van opvoerings, uitstallings of demonstrasies. Musiek is die medium waarmee hierdie musikale aanbiedinge verwesenlik word.

Cornett (2006:237) waarsku teen die gevare van kunsmatige aktiwiteite soos *abba-liedjies*.³⁶ Die kunsmatigheid van abba-liedjies, waar die fokus van onderrig nie op musikale leer is nie, kan oorkom word deur elemente van 'n liedjie te ontdek wat gebruik word tydens die integrasie van musiek met ander vakke. So kan die belangrikheid daarvan in die konteks van die ander vak ondersoek word (Hackett & Lindeman, 2004:81). Sommige onderwysers dink dikwels verkeerdlik dat hulle vir leerders 'n liedjie oor 'n onderwerp moet aanleer om hul musikale intelligensie te betrek. Dit kan egter leer onderdruk in plaas daarvan om leer te bevorder, omdat musikale intelligensie minimaal in hierdie leerproses betrek word. Onderwysers moet toegerus word met genoegsame inligting sodat hulle weet hoe om leerders se musikale intelligensie op 'n toepaslike en effektiewe manier te betrek. Musikale intelligensie is uniek omdat dit met die ander intelligensies verbind kan word³⁷ (Gardner, 2011:134). Terwyl benaderings tot integrasie³⁸ van toepassing is op die maniere waarop onderrig plaasvind sodat integrasie plaasvind, word die onderstaande leerstrategieë vir

³⁶ Cornett (2006:237) verwys na 'piggy-back songs', waar liedjies bloot gesing word omdat dit by die tema pas sonder dat die musikale inhoud daarvan ontdek word.

³⁷ Kyk 2.3.3.2 Die gestruktureerde kurrikulum.

³⁸ Kyk 2.3.2 Benaderings tot integrasie van musiek in graad R.

integrasie bespreek wat direk verband hou met die manier waarop die kurrikulum uiteengesit is.

2.3.2.5 Onderrig oor musiek

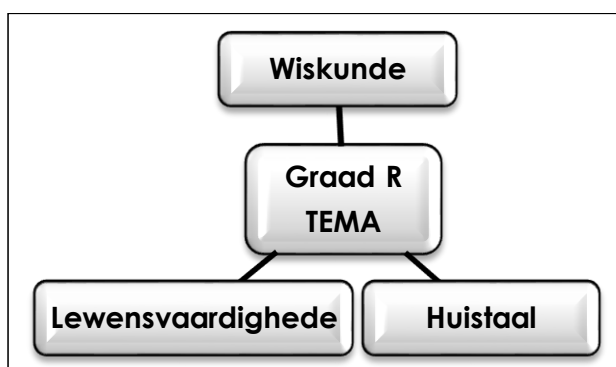
Onderrig oor musiek is die onderrig en leer van formele kennis (of verbale inligting) oor byvoorbeeld musiekmaak, musiekbeluistering, musiekgeskiedenis en musiekteorie (Elliott, 1995:13).

2.3.3 Leerstrategieë vir integrasie

Campbell en Scott-Kassner (2010:359) is van mening dat musiekaktiwiteite onder meer 'n bydrae kan lewer om leer in ander areas van die kurrikulum te versterk en terselfdertyd belangrike vaardighede en begrippe te ontwikkel. Musiek moet egter met diepte en integriteit benader word en nie op 'n oppervlakkige wyse nie.

2.3.3.1 Die tematiese webontwerp

Die tematiese webontwerp word gebruik vir integrasie wanneer vakke se grense behoue bly, terwyl die verbindings tussen vakke 'n leerbegrip veronderstel (Campbell & Scott-Kassner, 2010:359). In die Suid-Afrikaanse konteks (Figuur 14), beteken dit dat die drie verskillende vakke in graad R apart van mekaar staan, maar dat raakpunte tussen die vakke ontstaan as gevolg van 'n oorkoepelende tema wat gebruik kan word om leer te verryk.

Figuur 14: Die tematiese webontwerp³⁹

2.3.3.2 Die gestruktureerde kurrikulum

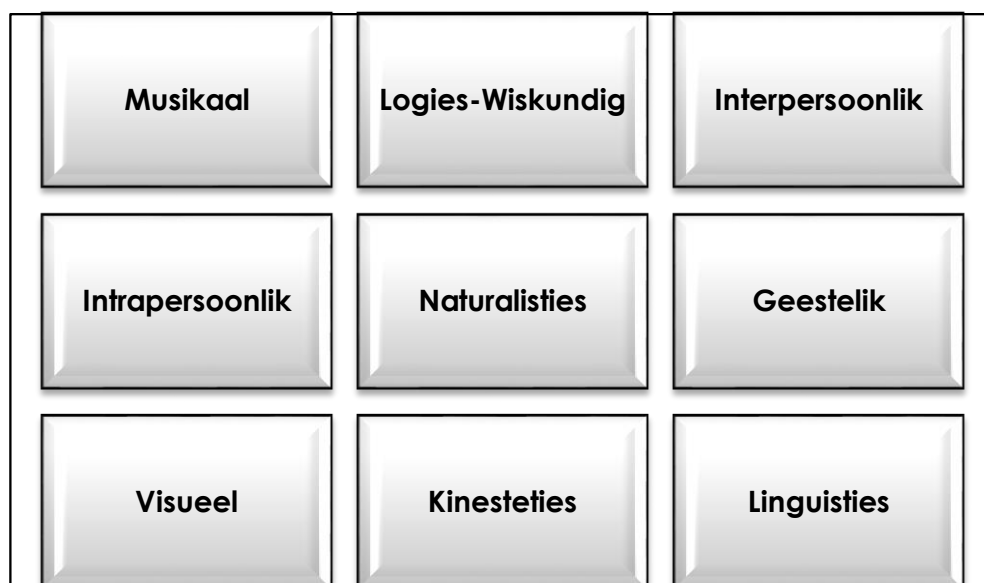
Wanneer musiek met ander vakke geïntegreer word, beklemtoon Hackett en Lindeman (2004:81) dat individuele sowel as kollektiewe onderrigdoelwitte bepaal moet word. 'n Kurrikulum wat geïntegreer is met musiek, dra volgens hulle by tot uitnemendheid in alle vakke en versterk die veronderstelling dat musiek ook 'n volwaardige vak met hoë standaarde is wat opvoedkundig verantwoord kan word. Die simboliese sisteme wat in

³⁹ Hierdie illustrasie vir die tematiese webontwerp (Campbell & Scott-Kassner, 2010:359) is vir die doel van hierdie studie aangepas sodat dit van toepassing is op die huidige onderrigstelsel in Suid-Afrika.

musiek gebruik word, hou verband met 'n verskeidenheid vorms van intelligensie (Hackett & Lindeman, 2004:84).

Gardner (2011) se Veelvoudige intelligensieteorie word gebruik as uitgangspunt om verskillende intelligensies waarvoor leerders beskik, te identifiseer. Die verskillende intelligensies hou direk verband met die spesifieke leerstyle wat leerders verkies ten einde optimaal te leer. Shepard (2004:210) beweer dat wanneer die kurrikulum met 'n verskeidenheid leerstyle en leervoorkeure onderrig word, dit vir leerders moontlik is om hul vaardighede en intelligensies op veelvoudige maniere uit te druk. So kan hulle op verskillende vlakke aan leer deelneem.

In 'n gestruktureerde kurrikulum begin onderrig met 'n spesifieke tema, wat verteenwoordig word deur die reghoek rondom die verskillende intelligensies in Figuur 15. Dit word op 'n gestruktureerde manier ontdek deur middel van verskeie intelligensies, wat deur die kleiner reghoeke voorgestel word. Campbell en Scott-Kassner (2010:361) merk op dat hierdie strategie dikwels slegs gebruik word wanneer die *ervaring* van die integrasie van musiek met leer geïntegreer word. Die onderstaande illustrasie van die gestruktureerde kurrikulum is vir hierdie studie aangepas om in die huidige onderrigstelsel in Suid-Afrika geïmplementeer te kan word.

Figuur 15: Die gestruktureerde kurrikulum (Campbell & Scott-Kassner, 2010:361)

Die verskillende intelligensies waarvoor graad R-leerders oor 'n meerdere of mindere mate kan beskik is musikale intelligensie, logies-wiskundige intelligensie, interpersoonlike intelligensie, intrapersoonlike intelligensie, naturalistiese intelligensie, geestelike intelligensie, visuele intelligensie, kinestetiese intelligensie en linguistiese intelligensie. Alhoewel musikale intelligensie apart gelys word, is navorsing gedoen wat argumenteer dat musiek emosionele intelligensie verbeter, sodat kinders beter in die samelewing funksioneer en kognitiewe

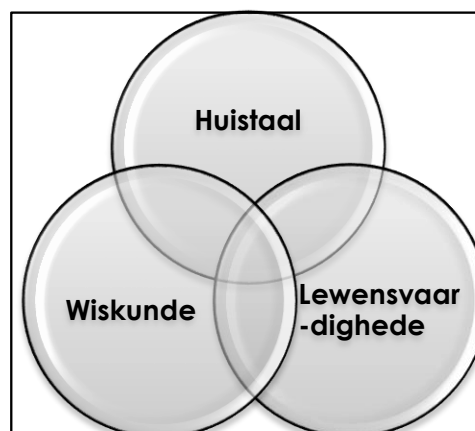
intelligensie as sodanig bevorder word (Spies & Groenewald, 2005:412). Gardner (1993:xvii) noem self dat musikale intelligensie multidimensioneel is en buite-musikale domeine gemobiliseer kan word.

Hackett en Lindeman (2004:80) beskryf hoe linguistiese (geletterdheid) en logies-wiskundige (gesyferdheid) vaardighede dikwels die enigste meetinstrumente vir akademiese sukses is, terwyl die ander intelligensies geïgnoreer word. Hulle beveel aan dat die kurrikulum georganiseer word om die individuele intelligensies van individue te optimaliseer. Die gestruktureerde kurrikulum word ten opsigte van musikale intelligensie toegepas wanneer estetiese beginsels in musiek oorgedra kan word tot die begrip van oorhoofste estetiese beginsels in die kunste. Campbell en Scott-Kassner (2010:350) lys hierdie beginsels as spanning en ontspanning, herhaling en kontras, patroon, motief, tema en variasie, digtheid, balans en simmetrie, voor- en agtergrond.

Bloomfield en Childs (2000:68) se raamwerk vir musiekonderrig en leer bestaan uit deelname (waar tegnieke vir musikale spel, sang, komposisie, uitvoering en beluistering aangeleer word), repertorium (die verkryging van vaardighede ten opsigte van 'n verskeidenheid klankkombinasies, musiekstyle en musiekstories), konteks (die ontdekking van die musikale agtergrond) en kritiese bewussyn (ontdekking ten opsigte van musiekstories).

2.3.3.3 Die vervlegte kurrikulum

Die onderwyser speel die rol van fasiliteerder en bron van inligting en idees in die vervlegte kurrikulum. Afhangende van die tema, word musiek direk of indirek met die ander vakke verbind (Campbell & Scott-Kassner, 2010:262). Die onderstaande illustrasie is vir hierdie studie aangepas sodat dit van toepassing is op die huidige onderrigstelsel in Suid-Afrika.

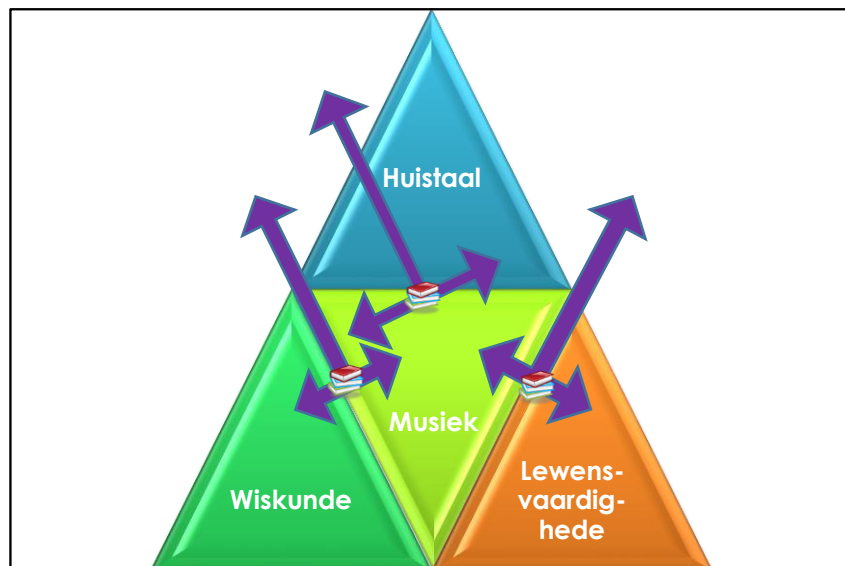
Figuur 16: Die vervlegte kurrikulum (Campbell & Scott-Kassner, 2010:362)

Campbell en Scott-Kassner (2010:361) interpreteer 'n vervlegte kurrikulum as die moeilikste leerstrategie om te implementeer, aangesien dit hoofsaaklik deur die leerders se

belangstellings gemotiveer word. Idees en hulpbronne in 'n vervlegte kurrikulum is in 'n netwerk gerangskik, wat daartoe lei dat die grense tussen die vakke vervaag. In die vervlegte kurrikulum is al drie vakke deel van 'n groter geheel en word hulle nie van mekaar geskei nie. Affektiewe en kognitiewe ontwikkeling word deur middel van die vervlegte kurrikulum verryk en 'n sintese vind plaas in individue en in die groep wanneer persoonlike en gedeelde betekenis deur die gemeenskaplike ervaringe verkry word.

2.3.4 Sintegrasie

Die onderstaande diagram is 'n visuele voorstelling van sintegrasie. Dit is die term wat Russell-Bowie (2009a:261) gebruik wanneer die doelstellings wat bereik word in die vakke wat geïntegreer word, beter is omdat beide vakke gekombineer word as wat dit sou wees indien afsonderlike doelstellings nagestreef is.

Figuur 17: Sintegrasie

Leer is in hierdie geval relevant vir 'n leerder se alledaagse lewe, belangstellings, intelligensies, leerstyle, behoeftes en vaardighede en nie net van toepassing op die aktiwiteite wat in die klas gedoen word nie. In die Suid-Afrikaanse konteks vind sintegrasie plaas wanneer die leermateriaal 'n graad R-tema is wat vanuit twee invalshoeke ontdek word, byvoorbeeld "Die tandarts". Hierdie tema kan ontdek word deur 'n lied daaroor te sing en musikale konsepte te ontdek, terwyl die boodskap wat deur die lied oorgedra word leerders motiveer om 'n tandarts te besoek en die nut van goeie mondhigiëne bevorder. Die manier waarop 'n tema oorgedra word aan leerders, deurdat 'n verskeidenheid intelligensies en spanwerk geïntegreer word, kan 'n bydrae lewer om sosiale vaardighede te ontwikkel.

2.4 Samevatting

Die integrasie van musiek in graad R is vanuit die literatuur beskryf deur drie vrae te beantwoord ten opsigte van die antropologie, kosmologie en ontologie. Die antropologiese vraag sentreer rondom die persone wat by die integrasie van musiek in graad R betrokke is en wat hulle rol is. Die betrokkenes is graad R-onderwysers, graad R-leerders en die kurrikulumbepalers. Die graad R-onderwyser is verantwoordelik vir die implementering van die dagprogram, wat bestaan uit onderwyserbegeleide-, kindgesentreerde- en roetine-aktiwiteite. Die manier waarop musiek in die dagprogram geïntegreer word, word bepaal deur die musikale agtergrond, musikale ontwikkeling en uitdagings in die graad R-onderwyser se onderrig. Die graad R-leerder se ontwikkelingsvlak bepaal tot watter mate musiek ervaar kan word om musikale begrippe te begryp en toe te pas. Kognitiewe ontwikkeling (geheue, leerstrategieë, taal- en wiskundige vaardigheid), emosionele ontwikkeling, sosiale ontwikkeling, fisiese ontwikkeling/perseptuele vaardighede (motoriese en sensoriese vaardighede), moreel-normatiewe ontwikkeling en musikale ontwikkeling moet hierin ag geneem word. Die kurrikulumbepalers moet spesifieke leerbeginsels in ag neem, naamlik leer deur middel van spel, ontdekking en praktiese ervarings en die raakpunte van hierdie leerbeginsels met musiek. Die KABV se vereistes vir die integrasie van musiek word duidelik uiteengesit in die vakomskrywings vir Lewensvaardighede, Huistaal en Wiskunde.

Die kosmologiese vraag ondersoek die aard van integrasie van musiek in graad R deur die noodsaaklikheid en waarde van musiek te beklemtoon en uitdagings te identifiseer. 'n Manier om hierdie uitdagings te oorkom, is deur integrasie met integriteit waar die musikale waarde van onderrig deurgaans gemeet word.

Die ontologiese vraag ondersoek die benaderings tot integrasie (waarvoor 'n verskeidenheid sinonieme in die literatuur bestaan)⁴⁰ wat berus op onderrig *deur* musiek, *gerig op* musiek, *in* musiek en *met* musiek. Die verwantskappe tussen onderrig en musiek is vir hierdie studie binne die konteks van Barenboim (Uibel, 2012:51) se model vir die *Musikkindergarten Berlin* ontgin en neem onder meer Bresler (1995) en Russell-Bowie (2009c) se beskouinge van integrasie in ag. Leerstrategieë vir integrasie is die tematiese webontwerp, die gestruktureerde kurrikulum, die vervlegte kurrikulum en sintegrasie. Hierdie benaderings tot integrasie skep die agtergrond vir die geïntegreerde literatuuroorsig ten opsigte van die huidige tendense wat relevant is vir die studie. Dit lê die grondslag waarop die veelvoudige gevallestudie gebou word ten einde 'n teoretiese raamwerk te ontwikkel deur die temas wat uit die data-analise

⁴⁰ Kyk Figuur 7: Sinonieme/verwante terme vir integrasie.

gegenereer word in verband te bring met die benaderings tot integrasie vanuit die literatuurstudie.

HOOFSTUK 3: NAVORSINGSBENADERING

Die navorsingsbenadering is 'n kombinasie van 'n liniêre, iteratiewe proses en 'n dialogiese benadering tot 'n teoretiese raamwerk in 'n gevallestudie (Rule & John, 2011:100; Yin, 2009:1).

Die onderstaande diagram is 'n visuele voorstelling wat die dialogiese verwantskap tussen die literatuurstudie en die gevallestudie aantoon.

Figuur 18: Die dialogiese verwantskap tussen 'n literatuurstudie en gevallestudie in die integrasie van musiek in graad R.

'n Literatuurstudie word as uitgangspunt gebruik om die gevalle te selekteer en te problematiseer. Die gevalle lei dan tot die ontwikkeling van nuwe teoretiese perspektiewe (Rule & John, 2011:91).

Die subvraag wat in hierdie hoofstuk ondersoek word, is:

WATTER NAVORSINGSBENADERING KAN GEVOLG WORD OM 'N TEORETIESE RAAMWERK TE GENEREER?

3.1 Beplanning

Die volgende paragrawe verduidelik waarom 'n veelvoudige gevallestudie 'n geskikte benadering is vir hierdie navorsing en hoe die studie beplan is.

3.1.1 Inleiding

In hierdie proefskrif word 'n teoretiese raamwerk gegenereer wat verduidelik hoe musiek in graad R geïntegreer word. Die eerste subvraag word beantwoord deur ondersoek in te stel na die manier waarop die integrasie van musiek in graad R in die literatuur beskryf word (Hoofstuk 2: Literatuurstudie). Die tweede subvraag ondersoek 'n navorsingsbenadering wat gevolg kan word om 'n teoretiese raamwerk te genereer (Hoofstuk 3: Navorsingsbenadering). In die derde subvraag word die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R verken (Hoofstuk 4: Data-analise).

Die navorsing word uitgevoer binne die paradigma van sosiale konstruktivisme en interpretivisme. Die navorsing is sosiaal konstruktivisties omdat dit steun op graad R-onderwysers se sienings omtrent die integrasie van musiek in graad R (Creswell, 2013:24). Hierdie sienings word gevorm deur interaksie sowel as historiese en kulturele norme in hul lewens. Interpretasies van die onderwysers se sienings word deur 'n persoonlike, kulturele en historiese agtergrond in musiekopvoeding beïnvloed. Daarom word kwalitatiewe navorsing dikwels interpretatiewe navorsing genoem (Creswell, 2013:25).

In hierdie kwalitatiewe studie is:

- die fokus op die integrasie van musiek in graad R
- die navorser die primêre instrument vir data-insameling en -analise
- die eindproduk baie beskrywend (Merriam, 2009:14).

3.1.2 Rasionaal vir gevallestudie⁴¹

Die gevalle wat bestudeer word, is vyf graad R-klasse by vier kleuterskole. Daarom is hierdie studie 'n veelvoudige, ondersoekende gevallestudie.⁴² In die proefskrif word insigte met die leser gedeel en betekenis uitgelig wat hul ervaringe verryk. Hierdie insigte kan bydra om toekomstige navorsing te struktureer. Gevallestudie speel in hierdie navorsing 'n belangrike rol om die kennissisteme van musiekopvoeding te verryk. Wanneer die prosesse, probleme en programme bestudeer word om spesifieke insigte te verkry, kan dit die praktyk beïnvloed

⁴¹ Merriam (2009:50) voer aan dat 'n gevallestudie 'n metode is om komplekse sosiale eenhede te ondersoek wat uit veelvoudige veranderlikes van potensiële belang bestaan om 'n spesifieke geval of gevalle te verstaan.

⁴² Die tipe gevallestudie word volgens Yin (2009:8) bepaal deur drie belangrike komponente: die navorsingsvraag, tot watter mate die navorser die navorsing kan beheer en hoeveel daar op huidige gebeure teenoor historiese gebeure gefokus word.

en moontlik verbeter. Gevallestudies is veral nuttig vir vernuwing in opvoeding, die evaluasie van programme en beleidsbepaling (Merriam, 2009:51). In hierdie ondersoekende gevallestudie⁴³ word 'n teoretiese raamwerk gegenereer vir die integrasie van musiek in graad R. Na my mening kan die bevindinge 'n positiewe rol speel in veral graad R-onderwysers se opvattinge oor musiek in graad R.

Omdat 'n teoretiese raamwerk alle aspekte van hierdie navorsing infiltreer, is 'n dialogiese model 'n toepaslike benadering vir hierdie studie, vir:

- die identifikasie en keuse van die gevalle
- die formulering van navorsingsvrae en -doelwitte
- die literatuurstudie, data-insameling en -analise
- die aanbieding en interpretasie van die bevindinge.

Die navorsing wat tydens bogenoemde fases gedoen is, het implikasies vir die ontwikkeling, aanpassing of hersiening van 'n teoretiese raamwerk (Rule & John, 2011:100), omdat navorsing 'n wederkerende proses is. Daar is konstante beweging tussen teorie, navorsingspraktyke en die verskillende navorsingsprosesse (Rule & John, 2011:101). Die teoretiese raamwerk het ontwikkel uit die temas wat uit die data-analise gegenereer is in verband te bring met die benaderings tot integrasie vanuit die literatuurstudie.

3.1.3 Beperkinge van gevallestudie

Opleiding in waarneming en onderhoudvoering is nie geredelik beskikbaar vir aspirant-navorsers nie en daar bestaan nie genoegsame riglyne om die finale verslag van 'n gevallestudie te konstrueer nie (Merriam, 2009:52). Ten einde 'n deeglike gevallestudie uit te voer, is daar tydens hierdie navorsing resente bronne geraadpleeg (Creswell, 2013; Merriam, 2009; Stake, 1995; Yin, 2009) wat die korrekte prosedures bespreek. Daar word nie veralgemenings in hierdie studie gemaak nie en 'n veelvoudige, kollektiewe gevallestudie is geloods ten einde 'n breër perspektief te hê om teorieë uit te brei en toe te pas (Yin, 2009:15). Doeldata is vooraf vasgestel waarbinne die navorsing vir hierdie studie uitgevoer moet word sodat die ondersoek deurgaans relevant bly. In die verlede is daar beweer dat gevallestudies te lank neem en massiewe, onleesbare dokumente oplewer (Yin, 2009:15).

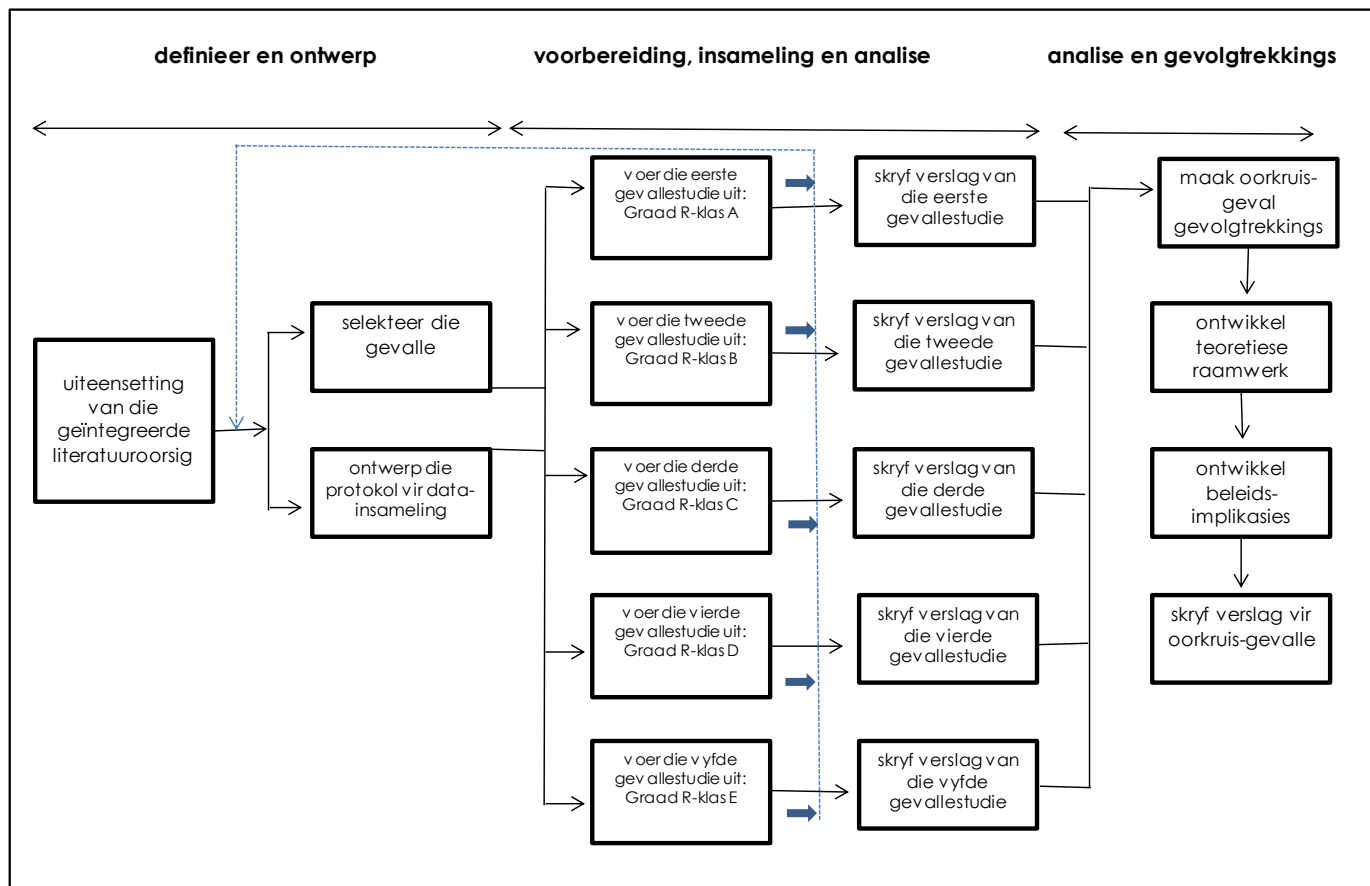
3.2 Navorsingsontwerp⁴⁴

Hierdie navorsing is gebaseer op 'n holistiese ontwerp in 'n veelvoudige gevallestudie, waar kwalitatiewe data van elke graad R-klas afsonderlik ingesamel is (Yin, 2009:47, 59). Figuur 19

⁴³ Die doel van 'n ondersoekende gevallestudie is om situasies wat moontlik alreeds nagevors is verder te ondersoek omdat daar nie noodwendig teorieë daarvoor vasgelê is nie (Rule&John, 2011:28).

⁴⁴ Die navorsingsontwerp is die bloudruk van enige studie en die logiese verband tussen die navorsingsvrae, hantering van die data en gevolgtrekkings (Yin, 2009:24, 26).

is 'n visuele voorstelling van dié studie se navorsingsontwerp, gebaseer op Yin (2009:56) se reproduksie-benadering tot veelvoudige gevallestudies.

Figuur 19: Reproduksie-benadering tot 'n veelvoudige gevallestudie

Die vertrekpunt is 'n uiteensetting van die huidige benaderings tot integrasie vanuit die literatuur. Die seleksie van gevalle⁴⁵ bepaal die ontwerp van die protokol vir data-insameling. Hierna word daar van elke individuele geval 'n volledige studie gedoen, waarvan die gevolgtrekkings die inligting bevat wat benodig word vir reproduksie deur die ander gevalle. Die individuele gevalle sowel as die bevindinge van die gevallestudie in geheel word by die finale verslag (Hoofstuk 5) ingesluit. Die verbindingslyn tussen die uiteensetting van die huidige benaderings tot integrasie vanuit die literatuur en die uitvoering van die gevallestudies is 'n belangrike komponent in die visuele voorstelling. Hierdie lyn verteenwoordig 'n situasie waar 'n belangrike ontdekking plaasvind in die uitvoering van 'n enkele gevallestudie. Hierdie ontdekking kan vereis dat een of meer van die studie se oorspronklike teoretiese voorstelle heroorweeg word.

⁴⁵ Kyk 3.2.2 Bekendstelling en beskrywing van gevalle.

3.2.1 Veelvoudige gevallestudie

In 'n veelvoudige gevallestudie is die bevindinge meer gesaghebbend en word die studie deur meer as een geval versterk (Creswell, 2013; Merriam, 2009; Stake, 1995; Yin, 2009). Aangesien die maniere waarop musiek in graad R geïntegreer word van skool tot skool verskil en om daardie rede verskillende bevindinge sal oplewer, is 'n teoretiese reproduksie (Yin, 2009:53) van toepassing op hierdie gevallestudie. Alhoewel elke skool individueel ondersoek word, is die fokus van die studie as geheel op al vyf skole, in ooreenstemming met die definisie van 'n veelvoudige gevallestudie.

3.2.2 Bekendstelling en beskrywing van gevalle

Gevalle is geselekteer wat oor die meeste leermoontlikhede beskik, omdat ek wil ontdek, verstaan en insig verkry ten opsigte van die integrasie van musiek in spesifieke graad R-klasse (Merriam, 2009:266).

Die kriteria weerspieël die doel van die studie en lei my om gevalle wat ryk is aan inligtingsmoontlikhede te eien. Die kriteria vir die gevalle wat gekies is, was soos volg:

- Elke geval moet 'n graad R-klas wees
- Elke klas moet multikultureel wees
- Die onderrig moet in 'n taal wees wat ek magtig is
- Die klas moet in die Potchefstroom-omgewing wees
- Die onderwyser moet sy/haar onderrig baseer op die KABV of besig wees om die KABV te implementeer
- Die gevalle moet uit die staanspoor van mekaar verskil, byvoorbeeld ten opsigte van die sosio-ekonomiese omstandighede.

Die vyf klasse (die "gevalle" van die gevallestudie) word in die onderstaande tabel opgesom. Hierdie gevalle word omvattend beskryf in Hoofstuk 4. Daar word van skuilname gebruik gemaak om die deelnemers se privaatheid te beskerm.

Tabel 1: Die vyf gevalle in die gevallestudie

Graad R-klas	Onderwyser	Onderrigtaal	Multikulturaliteit	Ligging in Potchefstroom
A	Juffrou Johanna	Afrikaans	Verskeidenheid inheemse Afrika-kulture en Bruinmense	Informele nedersetting
B	Juffrou Linda	Afrikaans	Bruinmense Blankes	Middelklas woonbuurt
C	Juffrou Jessica	Engels	Verskeidenheid inheemse Afrika-kulture	Sentrale Besigheidsdistrik
D ⁴⁶	Juffrou Simoné	Afrikaans	Bruinmense Blankes	Buitewyke van die dorp
E	Juffrou Beulah	Engels	Indiërs, Portugese en 'n verskeidenheid inheemse Afrika-kulture	Buitewyke van die dorp

3.2.3 Ontwikkeling van 'n teoretiese raamwerk, voorstelle en probleme

Vyf komponente vir die ontwerp van 'n gevallestudie is 1) navorsingsvrae, 2) navorsingsvoorstelle, 3) die gevalle, 4) die verband tussen die data en voorstelle en 5) die kriteria waarmee die bevindinge geïnterpreteer word (Yin, 2009:27). Hierdie komponente is gebruik om vooraf 'n geïntegreerde literatuuroorsig saam te stel deur 'n sintese te maak vanuit die literatuur. Die ontwikkeling van 'n geïntegreerde literatuuroorsig as deel van die ontwerpsfase in 'n gevallestudie is onontbeerlik (Yin, 2009:35).

Dit is 'n uitdaging om die teoretiese raamwerk in 'n gevallestudie te definieer, omdat kwalitatiewe navorsing ontwerp is om induktief te konstrueer eerder as om konsepte, hipoteses en teorieë te toets. Die meeste bestaande teorieë word inherent deur kwalitatiewe navorsing aangepas, omdat 1) data geanaliseer en geïnterpreteer word in die lig van die konsepte van 'n spesifieke teoretiese oriëntasie en 2) 'n studie se bevindinge bespreek word

⁴⁶ Alhoewel graad R-klas D en graad R-klas E afsonderlik funksioneer, is hierdie twee klasse deel van dieselfde skool.

in verhouding tot bestaande kennis. Hierdie bevindinge demonstreer hoe die betrokke studie 'n bydrae gelewer het deurdat bestaande kennis daardeur uitgebrei is (Merriam, 2009:64).

'n Teoretiese oriëntasie⁴⁷ is vanuit die literatuurstudie⁴⁸ geïntegreer op grond van Merriam (2009:66) se aanbevelings ten opsigte van die bepaling van die dissiplinêre oriëntasie, naamlik musiekopvoeding. Alle aspekte van 'n studie word deur die geïntegreerde literatuuroorsig beïnvloed wat saamgestel word uit die konsepte, definisies, modelle en teorieë van 'n spesifieke uitgangspunt van die betrokke literatuur (Merriam, 2009:67). Dit bepaal die waarnemings wat gemaak word, die vrae wat gevra word en die dokumente wat bestudeer word. Die teoretiese oriëntasie ten opsigte van hierdie studie word breedvoerig in die literatuurstudie bespreek. Teorieë oor leerstrategieë, onderrig-, kurrikulum- en integrasie modelle dien as basis vir die data-insameling. Die teoretiese oriëntasie van die navorsingsprobleem, spesifieke navorsingsvrae, data-insameling en -analisetegnieke en hoe die bevindinge geïnterpreteer word, beïnvloed mekaar wedersyds (Merriam, 2009:69).

Die aanvanklike opstel van 'n geïntegreerde literatuuroorsig is nie net 'n metode om data-insameling te fasiliteer nie, maar ook om die vlak te bepaal waarop die oordraagbaarheid van die bevindinge plaasvind (Yin, 2009:38). Die funksie van 'n teoretiese raamwerk is "analitiese oordraagbaarheid", een van die vier toetse vir geloofwaardigheid (Yin, 2009:40).

3.2.4 Geloofwaardigheid

Strategieë om die nougesetheid en betroubaarheid van 'n kwalitatiewe studie te verbeter, word toegepas om geldigheid te konstrueer en betroubaarheid en oordraagbaarheid in 'n interpretatiewe kwalitatiewe studie te verseker (Merriam, 2009:228). Die strategieë wat in hierdie navorsing gebruik word, is onder meer deelnemerkontrole, nadenke deur die navorser en omvattende beskrywings.⁴⁹ Hierdie strategieë word bespreek soos wat dit van toepassing is in hierdie navorsing met betrekking tot die toetse wat deur Yin (2009:40) voorgestel word om die kwaliteit van 'n navorsingsontwerp vas te stel.

3.2.4.1 Konstruksie van geldigheid

Die geldigheid word gekonstrueer deur kwessies in te sluit waarmee die lesers reeds bekend is, naamlik die integrasie van musiek en/of musiek as dissipline-gedrewe vak (Stake, 1995:87).

⁴⁷ Merriam (2009:64) beskryf hoe 'n geïntegreerde literatuuroorsig die grondslag is in alle kwalitatiewe studies, omdat 'n studie nie ontwerp sou kon word sonder dat daar 'n eksplisiete of implisiete vraag gevra word nie. Die manier waarop daardie vraag gestel word en hoe dit in die probleemstelling ingewerk word, weerspieël 'n teoretiese oriëntasie.

⁴⁸ Om struikelblokke te oorkom ten opsigte van die ontwikkeling van 'n teoretiese raamwerk, beveel Yin (2009:37) aan dat 'n literatuurstudie gedoen word ter voorbereiding van die gevallestudie. Hierdie literatuurstudie vervul terselfdertyd die behoefte om kennis vas te lê van die huidige tendense wat relevant is vir die studie waaruit die geïntegreerde literatuuroorsig ontstaan het.

⁴⁹ In hierdie proefskrif, is *omvattende beskrywings* die Afrikaanse term vir "rich, thick descriptions" (Merriam, 2009:229).

Genoegsame onverwerkte data word voor die interpretasie daarvan aangebied, sodat die lesers hul eie interpretasies kan maak. Taktieke wat in 'n gevallestudie gebruik word om die geldigheid daarvan te bepaal, is om tydens data-insameling veelvoudige bronne te gebruik en 'n reeks bewyse te vestig (Yin, 2009:41). Veelvoudige prosedures wat gebruik word om data in te samel, is waarnemings en onderhoude, terwyl die veelvoudige bronne visuele- en audiovisuele materiaal, dokumente en fisiese artefakte is.⁵⁰

Tydens die samestelling van die navorsing is dit wesenlik dat sleutelpersone die konsepverslag van die gevallestudie beoordeel (Yin, 2009:41). Merriam (2009:229) beskryf hierdie prosedure as deelnemerkontrolle, waartydens data en tentatiewe interpretasies teruggeneem word na die deelnemers om uit te vind of dit vir hulle aanneemlik is. Aan die einde van die data-analise het die graad R-onderwysers die verslag gekontroleer om die geloofwaardigheid van die waarnemings, gevolgtrekkings en interpretasies te bepaal.⁵¹ Geldigheid word ook gekonstrueer deur nadenke,⁵² om seker te maak dat 1) die konsepte wat relevant is tot die studie gedefinieer is en verband hou met die oorspronklike doelstellings en 2) te verwys na gepubliseerde studies wat soortgelyke doelstellings aanspreek. Stake (1995:87) beaam dit en noem dat daar duidelik in die navorsingsprosedures beskryf moet word watter pogings aangewend is om teenstrydighede aan te spreek.

3.2.4.2 Oordraagbaarheid⁵³

'n Noodsaaklike aspek tydens die bepaling van die geloofwaardigheid van hierdie studie is die vraag of die teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek op alle graad R-klasse van toepassing is. Alhoewel die bevindinge van toepassing gemaak word op 'n breër teorie (Yin, 2009:42), word daar nie veralgemeen nie, omdat 'n gevallestudie nie 'n goeie basis is vir veralgemenings nie (Stake, 1995:7).

Die algemeenste strategieë om die oordraagbaarheid van 'n kwalitatiewe studie se bevindinge te verbeter, is omvattende beskrywings (Merriam, 2009:227): 'n beskrywende, gedetailleerde aanbieding van die uiteensetting, deelnemers en bevindinge van die studie met genoegsame bewyse wat versterk word deur aanhalings uit onderhoude, veldwerknote en dokumente. Hierdeur kan die studie gekontekstualiseer word, sodat die lesers kan bepaal tot watter mate hul eie situasies ooreenstem met die konteks waarin die navorsing plaasvind en die bevindinge sodoende oordraagbaar is.

⁵⁰ Hierdie aspekte word verder bespreek in 3.4 Data-insameling.

⁵¹ Kyk 3.6.3 Prosedures.

⁵² Merriam (2009:209) beskou nadenke as 'n strategie om betroubaarheid en geldigheid te bepaal. Sy beklemtoon kritiese nadenke oor afleidings, paradigmas, teenstrydighede en teoretiese oriëntasies ten opsigte van die studie wat die ondersoek kan beïnvloed.

⁵³ Die oordraagbaarheid of "eksterne geldigheid" (Yin, 2009:41) van 'n navorsingsontwerp in 'n veelvoudige gevallestudie word bepaal deur teoretiese reproduksie te implementeer.

3.2.4.3 Betroubaarheid

Betroubaarheid word tydens data-insameling gevestig deur protokol⁵⁴ te volg en 'n databasis van die spesifieke gevallestudies te ontwikkel (Yin, 2009:41). Die databasis vir hierdie studie is deurentyd aangevul deur nuwe kennis wat verkry is deur die literatuurstudie en data-insameling met vorige kennis te kombineer. Wanneer nuwe insigte op hierdie manier verkry is, is die betrokke aspekte wat daartoe gelei het, aangeteken en elektronies op rekenaar gestoor asook harde kopieë in my databasis geliasseer.

3.2.4.4 Kristallisasie

Richardson (1994:522) verduidelik dat kristallisasie die tradisionele idee van geldigheid afbreek sonder dat die struktuur daarvan verlore gaan. Hieruit beskryf sy hoe kristallisasie tot 'n dieper, meer komplekse (hoewel gedeeltelike) begrip van 'n onderwerp aanleiding gee sodat ons as navorsers terselfdertyd meer weet en twyfel oor wat ons reeds oor 'n onderwerp weet. Die aspekte van musiekintegrasie wat in hierdie studie gekristalliseer het deur die temas wat uit die data-analise na vore gekom het in verband te bring met die geïntegreerde literatuuroorsig, het 'n teoretiese raamwerk gegenereer. Hierdie raamwerk verteenwoordig egter steeds slegs 'n gedeeltelike begrip ten opsigte van ontwikkeling in graad R deur onderrig en leer deur die integrasie van musiek. Die rede hiervoor is volgens Ellingson (2009:4) dat 'n ryk, maar gedeeltelike begrip van 'n onderwerp (in hierdie studie musiekintegrasie in graad R) deur kristallisasie gebou word omdat:

- die konstruksie van die onderwerp geïntegreer word
- die navorsers se kwesbaarheid en posisionering uitgelig word
- bewerings gemaak word oor betekenis wat sosiaal gekonstrueer is
- die onbeslisheid ten opsigte van kennisannames ontbloot word terwyl dit gemaak word.

3.3 Voorbereiding

Om te verseker dat die gevallestudie glad verloop, is daar vyf stappe wat toegepas moet word voor data-insameling doeltreffend uitgevoer kan word (Yin, 2009:67). Hierdie stappe behels die opskerpings van vaardighede, etiese kwessies, opleiding vir 'n spesifieke gevallestudie, ontwikkeling en verfynings van protokol, asook die loodsondersoek.

3.3.1 Opskerping van vaardighede

Die eerste stap wat geneem kan word om te verseker dat data-insameling doeltreffend uitgevoer word, is wanneer aaneenlopende interaksie plaasvind tussen die teoretiese

⁵⁴ Kyk 3.3.4 Ontwikkeling en verfynings van protokol.

kwessies wat bestudeer word en die data wat ingesamel word. Ten einde my eie kundigheid op te skerp, doen ek navorsing en implementeer die eienskappe wat deur Yin (2009:68) voorgehou word as vereiste vaardighede om 'n mens voor te berei vir die uitvoering van 'n gevallestudie:

- Eerstens moes die regte vrae gevra en die antwoorde korrek geïnterpreteer⁵⁵ word. Hierdie vrae is die navorsingsvrae wat die omvang van die studie bepaal asook die vrae wat tydens onderhoude gevra word, en vrae tydens die voorbereiding vir waarneming van lesse en dokumente.
- 'n Tweede noodsaaklike vaardigheid is noukeurige luistervermoëns.⁵⁶ Om groot hoeveelhede inligting onpartydig te kan assimileer, moet voorafopgestelde ideologieë en idees op die agtergrond geskuif word. As onderhoudvoerder moes ek deeglik luister na die deelnemers se reaksies op my vrae en is die struktuur van die daaropvolgende vrae aangepas indien die antwoorde dit vereis.
- Vraagstukke⁵⁷ wat bestudeer word, bepaal die koers van die ondersoekende gevallestudie, omdat daar regdeur die data-insamelingsproses interpretasies gemaak word.
- Elke situasie word met 'n oop gemoed, sonder vooroordele, benader – ook ten opsigte van opvattings wat uit teorieë voortvloei (Yin, 2009:69).

Lesers en skrywers van gevallestudies moet bewus wees van teenstrydighede ten opsigte van etiese kwessies wat die finale produk kan beïnvloed (Merriam, 2009:52). Hierdie gevallestudie is met die nodige sensitiwiteit uitgevoer om die deelnemers te beskerm.

3.3.2 Etiese kwessies

Etiese kwessies kom voor in 'n hele aantal fases van die navorsingsproses: tydens die samestelling van die navorsingsvoorstel, wanneer deelnemers uitgenooi word om aan die studie deel te neem, tydens data-insameling, data-analise en wanneer daar verslag gelewer word na afloop van die studie (Creswell, 2013:65).

Om teenstrydighede uit die weg te ruim, moes daar formele goedkeuring verkry word omdat mense by hierdie studie betrokke is. Merriam (2009:230) noem dat werklike etiese praktyke gebaseer is op die navorser se eie waardes, sensitiwiteit en etos, ten spyte van die etiekkodes wat deur instellings ontwikkel is. Die navorsing is uitgevoer met 'n etiese bewussyn, wat uiteindelik bydra tot die betroubaarheid en kredietwaardigheid van die studie. Die etiek rondom hierdie navorsing is aan die begin van die proefskrif uiteengesit⁵⁸ en breedvoerig

⁵⁵ Navorsing word gebaseer op goeie vrae en nie noodwendig op die antwoorde daarvan nie (Yin, 2009:69).

⁵⁶ 'n Goeie luisteraar is onbevooroordeeld, het 'n goeie geheue en waarnemingsvermoë (Yin, 2009:70).

⁵⁷ Yin (2009:71) beskryf hierdie vraagstukke as teoretiese en beleidsverwante kwessies.

⁵⁸ Kyk 1.6 Etiese kwessies.

bespreek in die NWU se etiekaansoekvorm.⁵⁹ Die navorsingsvoorstel is goedgekeur deur die NWU Skool vir Musiek in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte se Navorsingskomitee en die etiekaansoekvorm deur die NWU Departement Navorsingsondersteuning se Etiekkomitee.

3.3.2.1 Ingeligte toestemming

Die persone wat vrywillig aan die studie deelneem, het ingeligte toestemming verleen deur toestemmingsbriewe te onderteken.⁶⁰ Hierdie briewe is aan die superintendent van onderwys in die Noordwes provinsie, skoolhoofde van die betrokke skole en onderwysers van elke graad R-klas uitgedeel. Bogdan en Biklen (2006) identifiseer vyf vrae wat navorsers vir die deelnemers van 'n gevallestudie moet kan beantwoord. Die antwoorde van hierdie vyf vrae is in die briewe van ingeligte toestemming aan die Noordwes Onderwysdepartement⁶¹ en die deelnemende graad R-onderwysers uiteengesit.⁶²

3.3.2.2 Beskerming van deelnemers

Die etiekaansoekvorm van die Noordwes-Universiteit maak voorsiening vir 'n verduideliking van die prosedures wat in plek is sodat die deelnemers aan die studie ten alle tye veilig is. Yin (2009:73) sê dat hierdie beskerming ook beteken dat die deelnemers nie deur die studie mislei sal word nie. Aangesien die onderwysers en leerders wat aan hierdie studie deelneem in hul normale omgewing waargeneem word, is daar nie eksterne faktore wat as gevolg van die ondersoek vir die deelnemers gevaar inhou nie.

3.3.2.3 Privaatheid en vertroulikheid

Die standaardprosedures vir onderhoude en waarnemings in kwalitatiewe navorsing beïnvloed die etiek daarvan. Etiese probleme wat teenwoordig is tydens waarnemings hang af van die mate waarin die navorser by die aktiwiteit betrokke is. Enersyds kan die waarnemings veroorsaak dat die aktiwiteit onnatuurlik is as gevolg van die teenwoordigheid van die navorser en andersyds kan die deelnemers so gewoond raak aan die navorser se teenwoordigheid dat hulle te veel inligting blootlê (Merriam, 2009:232). Om hierdie probleme te voorkom, is maatreëls in plek gestel om te verhoed dat deelnemers in 'n ongewenste situasie beland as gevolg van hul deelname aan die ondersoek (Yin, 2009:73). Die privaatheid van die deelnemers van hierdie studie word beskerm deurdat daar van skuilname gebruik gemaak word wanneer daar na die skole en die klasonderwysers verwys word, sodat hulle deurgaans anoniem bly.

⁵⁹ Kyk Bylae C.

⁶⁰ Kyk Bylae B3-B6.

⁶¹ Kyk Bylae A1.

⁶² Kyk Bylae B1 en B2.

3.3.2.4 Spesiale voorsorgmaatreëls

Die etiekaansoekvorm van die Noordwes-Universiteit maak spesifiek voorsiening vir persone wat besonder kwesbaar of onbevoeg is om ingeligte toestemming te gee. In hierdie studie word graad R-leerders in hul klassituasies waargeneem. Hulle is besonder kwesbaar omdat hulle minderjariges is. Aangesien die leerders nie as individue aan die studie deelneem vir eksperimentele doeleindes nie, maar as 'n eenheid waargeneem word, is daar van die onderwysdepartement, skoolhoofde en onderwysers gevra om ingeligte toestemming tot die studie te verleen in die beste belang van hul graad R-leerders.

3.3.3 Opleiding vir 'n spesifieke gevallestudie

As enigste navorser in hierdie studie, win ek deurgaans kennis in van die gevallestudie en kry ek deurgaans opleiding oor hoe om dit uit te voer. Hierdie opleiding het in werking getree toe die navorsingsvoorstel deur my promotors geëvalueer is en hulle relevante bronne voorgestel het vir die studie omtrent gevallestudies. Die terugvoer na afloop van verskeie evaluasies deur die promotors en navorsingskomitee het spesifieke probleme in die navorsingsontwerp en -vrae blootgelê wat betyds aangespreek en verbeter kon word. Yin (2009:78) benadruk die hersiening van die navorsingsvoorstel wanneer moontlike probleme geïdentifiseer word. Sedertdien is die bestudering van tekste wat op gevallestudies van toepassing is 'n suksesvolle metode om stelselmatig verdere kennis op te doen, om vaardighede te verbeter en insigte te verbreed.

3.3.4 Ontwikkeling en verfyning van protokol

Die protokol vir 'n gevallestudie bestaan uit die volgende afdelings:

- 'n oorsig van die doelstellings van die studie
- relevante kwessies en literatuur oor die onderwerp
- die prosedures wat geïmplementeer gaan word vir die veldwerk
- die navorsingsvrae
- 'n templaar vir die verslag van die gevallestudie⁶³ (Yin, 2009:81).

Bogenoemde afdelings word aangespreek in die eerste hoofstuk van hierdie proefskrif, wat 'n verduideliking is van die protokol vir die gevallestudie. Protokol is noodsaaklik omdat die navorser se fokus daardeur op die onderwerp van die gevallestudie bly. In die tweede plek kan 'n paar probleme voorsien word tydens die voorbereiding van die protokol, sodat hulle betyds hanteer kan word. Dit sluit die manier in waarop die verslag van die gevallestudie gefinaliseer word, deur byvoorbeeld vooraf te weet wie die teikengroep is wat moontlik kan baat vind by die navorsing (Yin, 2009:81). Die teikengroep vir wie hierdie studie van waarde

⁶³ Die templaar is die uiteensetting van die hoofstukke wat in hierdie proefskrif vervat is.

gaan wees, bevind hulle in soortgelyke situasies as die deelnemers aan hierdie studie: graad R-onderwysers en -leerders. Om hul huidige behoeftes te bepaal ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R, is daar voor die aanvang van hierdie studie 'n loodsondersoek gedoen.

3.3.5 Loodsondersoek⁶⁴

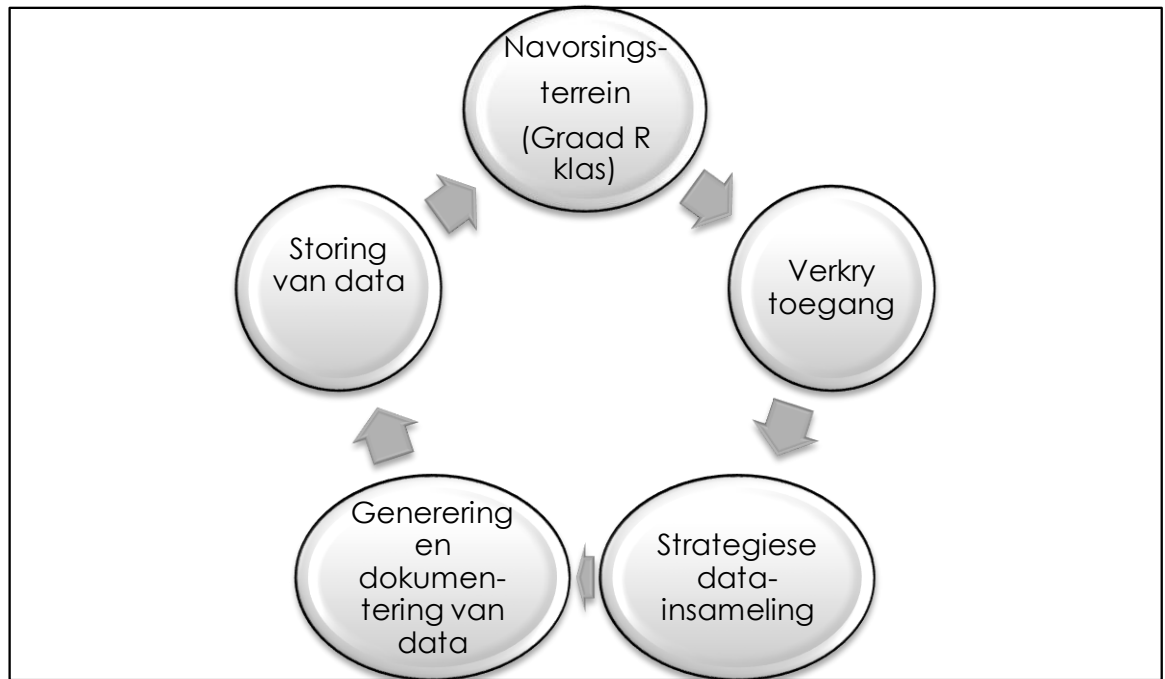
Alvorens die navorsingsvoorstel uiteengesit is, is 'n loodsondersoek in 2011 gedoen deur middel van onderhoude en waarnemings by geselekteerde graad R-klasse in die Potchefstroom-omgewing. Die onderhoude is gebaseer op 'n vraelys⁶⁵ wat sentreer rondom die KABV en die implementering daarvan ten opsigte van die integrasie van musiek. Die data wat tydens hierdie onderhoude ingesamel is, is geanaliseer en het bygedra om die behoeftes van graad R-onderwysers te bepaal. 'n Studie wat op hierdie behoeftes gebaseer word, is ontwerp. Die onderrig in die graad R-klasse wat in hierdie loodsondersoek waargeneem is, was hoofsaaklik musieklesse. In die studie is egter al die fases van die dagprogram waargeneem. Die data wat tydens hierdie waarnemings ingesamel is, het my 'n breë oorsig gegee in terme van die inhoud en integrasie van musiek in die huidige onderrigsituasie.

3.4 Data-insameling

Daar is nie 'n spesifieke oomblik wanneer data-insameling begin nie en 'n merkwaardige proporsie van alle data is impressionisties (Stake, 1995:49): die data word informeel ingesamel soos wat die navorser die geval(le) leer ken. Alhoewel die data later verfyn en/of vervang word, bevat al die data wat uiteindelik ingesamel word die vroegste waarnemings. Data-insameling word bepaal deur die navorsingsvrae (Stake, 1995:51). Die onderstaande siklus, wat gebaseer is op Creswell (2013:145) se siklus vir data-insameling, word op hierdie studie toegepas deur die prosedures wat gevolg word by data-insameling onder elke subopskrif te bespreek.

⁶⁴ 'n Loodsondersoek bevorder die verfyning van die taktieke vir data-insameling ten opsigte van die inhoud van die data en prosedures vir die insameling daarvan. Die loodsondersoek is informatief en kan behulpzaam wees tydens die opstel van die navorsingsvrae en die navorsingsontwerp (Yin, 2009:92).

⁶⁵ Kyk Bylae D.

Figuur 20: Data-insamelingsiklus vir die integrasie van musiek in graad R

3.4.1 Navorsingsterrein

Die eerste fase van die data-insameling sluit aktiwiteite in oor die navorsingsterrein, in hierdie geval een van vyf graad R-klasse in die Potchefstroom-omgewing, waarvan die klasaktiwiteite bestudeer gaan word.

3.4.2 Verkry toegang⁶⁶

Ten einde data-insameling te fasiliteer, moes die Noordwes Departement van Onderwys, die skoolhoofde en graad R-onderwysers toestemming verleen. Daar is vooraf met die graad R-onderwysers ooreengekom watter dae vir hulle gerieflik sal wees vir waarnemings en die geskikte tye is voor elke besoek met hulle bevestig.

3.4.3 Strategiese data-insameling

Die benadering vir strategiese data-insameling in hierdie studie is kriteria-gebaseer, waar gevalle ten opsigte van sekere kriteria ooreenstem. Dit is nuttig vir kwaliteitsversekering. Die deelnemers aan die studie, die strategie vir data-insameling en die grootte van elke geval is die bepalende faktore vir die benadering wat gevolg word vir strategiese data-insameling in 'n kwalitatiewe studie (Creswell, 2013:155).

⁶⁶ Vir die etiese kwessies om toegang te verkry tot die navorsingsterreine, kyk 3.3.2.1 Ingeligte toestemming.

Data-insameling het plaasgevind gedurende die eerste en tweede skoolkwartale van 2013. Besoeke is só beplan dat ek by elk van die vyf graad R-klasse 'n volle skooldag op elke dag van die week deurgebring het om die volle dagprogram waar te neem. Omdat elke vak ongeveer 30 minute lank onderrig word, het ek 'n verteenwoordigende oorsig van die algemene skooldag in elke graad R-klas gedurende hierdie tydperk verkry. Semi-gestruktureerde onderhoude is ook met die graad R-onderwysers gevoer, fisiese artefakte en dokumente is bestudeer en audio- en visuele materiaal is vasgelê en gestoor. Die datums en dae van kleuterskoolbesoeke, word in die onderstaande tabel uiteengesit:

Tabel 2: Uiteensetting van besoeke aan graad R-klasse

GRAAD R-KLASSE	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRYDAG
Graad R-klas A	22-Apr	19 Maart	30-Jan	11-Apr	Deurlopend
Graad R-klas B	10 Junie	18 Junie	10-Apr	18-Apr	26-Apr
Graad R-klas C		30-Apr	8 Mei	25-Apr	7 Junie
Graad R-klas D	12-Aug	7 Mei	6 Maart	12-Sep	26 Julie
Graad R-klas E		28 Mei	24-Apr	30 Mei	19-Apr

Genoegsame data is ingesamel om ooreenstemmende bewyse te hê uit twee of meer bronne vir die hoofonderwerpe van die studie. Die data sluit bewyse in waar uiteenlopende hipoteses of verduidelikings ondersoek is. Alhoewel daar nie altyd 'n afsnydatum vir data-insameling vasgestel kan word nie (Yin, 2009:100), is voldoende data ingesamel wanneer:

- bronne uitgeput is
- kategorieë versadig is
- reëlmatighede na vore tree uit nuwe inligting wat verwyder is uit die kern van die lewensvatbare kategorieë wat reeds bepaal is (Merriam, 2009:173).

Data-analise en data-insameling het terselfdertyd plaasgevind, wat dit maklik gemaak het om volgens bogenoemde kriteria te kon bepaal wanneer data-versadigingspunt bereik is. Versadigingspunt word bereik wanneer die navorser besef dat daar nie nuwe inligting, insigte of begrip na vore kom nie. Merriam (2009:183) beskryf hierdie fase as deduktief, waar die tentatiewe kategorieë slegs teenoor die data getoets word. Daar is nie besoek afgelê op die geskeduleerde Maandae by Graad R-klas C en E nie, omdat 'n versadigingspunt reeds op daardie stadium van die data-insameling bereik is.

3.4.4 Generering en dokumentering van data

Die navorsingsvrae is as uitgangspunt vir die generering en dokumentering van data gebruik. Drie sleutelaspekte van data-insameling in gevallestudies kan moontlike probleme voorkom wat verband hou met die geldigheid en betroubaarheid van die data wat ingesamel is (Yin, 2009:98):

- veelvoudige inligtingsbronne, waar bevindinge ooreenstem
- die noodsaaklikheid van 'n databasis, waar die verwantskappe tussen die navorsingsvrae, die data wat ingesamel word en die gevolgtrekkings deurgaans behoue bly
- die aaneenskakeling van bewyse,⁶⁷ wat die betroubaarheid van die inligting in 'n gevallestudie versterk.

Die generering en dokumentering van data vir hierdie proefskrif is so verwoord dat die leser die navorsingsvrae met die gevolgtrekkings kan verbind, om verwantskappe tussen die protokol en die navorsingsvrae te kan sien (Yin, 2009:123).

3.4.4.1 Veelvoudige prosedures

Die twee oorhoofste uitkomstes van 'n gevallestudie is om die beskrywings en interpretasies van ander te verkry en veelvoudige sienings van die geval uit te beeld, asook om veelvoudige realiteite te ontdek en te ondersoek deur middel van onderhoude (Stake, 1995:64). Eersgenoemde uitkoms is bereik deur middel van waarnemings en onderhoude, terwyl die tweede uitkoms met onderhoude bereik is.

a. Direkte waarnemings

Yin (2009:109) voer aan dat 'n gevallestudie die geleentheid vir direkte waarneming skep, omdat waarneming in die natuurlike omgewing van die geval moet plaasvind. Direkte waarneming is enersyds voordelig, omdat dit realisties en kontekstueel is; dit kan aan die ander kant baie tyd in beslag neem en selektief en duur wees (Yin, 2009:102). Die meganiese aspekte van direkte waarneming is om veldwerknote te neem, aanhalings te dokumenteer, op die regte tyd te beweeg van buitestander tot deelnemer, die vaardigheid om waarnemings gefokus te hou en nie oorweldig te word deur die groot hoeveelheid data wat ingesamel word nie.

⁶⁷ "Die aaneenskakeling van bewyse" word in hierdie proefskrif gebruik as vertaling vir "*chain of evidence*" (Yin, 2009:122).

Creswell (2013:167) se stappe is as riglyne gebruik vir direkte waarneming:

1. Die plek vir die waarnemings is bepaal en toestemming is verkry om die terrein te betree.⁶⁸ Aangesien 'n paar graad R-klasse reeds besoek is vir navorsing tydens die loodsondersoek, is die ander klasse vooraf informeel besoek (Merriam, 2009:268) om die konteks, graad R-onderwysers en leerders beter te leer ken.
2. Die deelnemers is geïdentifiseer en die tydsraamwerk is bepaal.
3. My rol as waarnemer is bepaal. Die tipe waarnemingsprosedure is dié van nie-deelnemende/waarnemer as deelnemer,⁶⁹ waar ek 'n buitestander is van die graad R-klas wat bestudeer word. Data is ingesamel sonder om direk betrokke te wees by die aktiwiteit of die deelnemers. Die twee benaderings wat tydens waarnemings toegepas is, is die insameling van veldwerknotas deur waarneming en die insameling van veldwerknotas deur meer tyd as waarnemer te spandeer as deelnemer (Creswell, 2013:160).
4. Die protokol vir direkte waarneming is gebaseer op die navorsingsvrae en -doelwitte (Creswell, 2013:166), en die kontrolelys is gebaseer op 'n kombinasie van Stake (1995:50) en Creswell (2013:169) se kriteria vir 'n protokol vir direkte waarneming in gevallestudies.⁷⁰
5. Spesifieke aspekte is volgens die protokol genotuleer. Die gebeure in graad R-klasse is beskryf en verwerk deur persoonlike nadenke, insigte, idees, verwarrings, veronderstellings, aanvanklike interpretasies en deurbrake. Alle sintuie is gebruik tydens die waarneming van die omgewing, deelnemers, aktiwiteite, interaksies en gesprekke, sodat die leser 'n gevoel van teenwoordigheid sal ervaar – omdat die fisiese ruimte grondliggend is tot die betekenis vir navorsers en lesers (Stake, 1995:63).
6. Aan die einde van 'n waarneming is daar geleidelik aan die situasie onttrek, die deelnemers is bedank en hulle toegang tot die studie is bevestig.
7. Elke waarneming is verfilm en daarna is die notas van die waarneming onmiddellik vasgelê (Creswell, 2013:168). Die uitkoms van waarnemings is om toepaslike oomblikke te ontdek wat die unieke kompleksiteit van hierdie gevallestudie openbaar (Stake, 1995:63).

b. Onderhoude

Semi-gestruktureerde en informele onderhoude is met die graad R-onderwysers gevoer, wat oor die tyd heen versprei is (Yin, 2009:107). Informele gesprekke is ook met die graad R-leerders gevoer en het spontaan plaasgevind op die speelgrond tydens pouses. Hierdie gesprekke en onderhoude het plaasgevind in die graad R-klasse of nabye omgewing, waar

⁶⁸ Kyk 3.4.2 Verkry toegang.

⁶⁹ "Nie-deelnemende/waarnemer as deelnemer" word in hierdie studie gebruik as Afrikaanse vertaling vir "nonparticipant/observer as participant" (Creswell, 2013:167).

⁷⁰ Kyk Bylaag F: Protokol vir direkte waarneming.

die onderwysers en graad R-leerders op hul gemak is. Daar is vooraf toestemming verkry om die onderhoude te voer, deurgaans gepoog om nie af te wyk van die vrae nie, kontrole is uitgeoefen om die onderhoude binne die tydgleuf te voltooi, die respondente te respekteer en aandagtig te luister (Creswell, 2013:160).

Dikwels het ek tussen aktiwiteite met die graad R-onderwysers gesels en my onderhoudsvrae op 'n informele manier gevra. Die vrae is gememoriseer om oogkontak met die respondente te behou (Creswell, 2013:164), wat hulle in staat gestel het om op sekere punte uit te brei soos wat hulle goedgevind het. Dit sluit aan by die manier waarop Yin (2009:106) onderhoude definieer as gerigte gesprekke eerder as gestruktureerde ondervragings. Protokol is gevolg en onpartydige vrae gevra. Die onderhoudsvrae was direk op die onderwerpe van die gevallestudie gerig en het gelei tot 'n begrip van die informele verduidelikings en gevolgtrekkings. Sodoende was die respondente nie genoodsaak om hul antwoorde te baseer op wat hulle dink die onderhoudsvoerder wil hoor nie.

Die onderhoude is in die meeste gevalle opgeneem en alle opnames is getranskribeer. Die toepaslikheid van geskikte opname-prosedures is in ag geneem. Deelnemers was bewus van die opnames wat gemaak is sonder dat hul spontane reaksies daardeur beïnvloed is. Stake (1995:66) voel dat die presiese woorde van die respondent nie so belangrik is as die betekenis daaragter nie. Daarom het ek aandagtig geluister, notas geneem en die antwoorde geverifieer met die betekenis en interpretasies daaragter, aangesien transkribering 'n tydrowende proses is.

'n Protokol vir onderhoude verg deeglike beplanning, aangesien dit die geleentheid optimaliseer om aantekeninge te maak tydens die onderhoud oor die reaksies van die respondent. Gedagtes is hierdeur georden met betrekking tot opskrifte, aanvangsinligting, afleidings, die afsluiting van die onderhoud en bedankings aan die deelnemer (Creswell, 2013:168). Die vrae in die protokol-dokumente⁷¹ is vooraf opgestel sodat die onderwysers se antwoorde gebruik kon word om die derde subvraag vir hierdie navorsing te beantwoord, naamlik watter temas na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R. Hierdie vrae is verder verfyn deur die loop van die studie.

⁷¹ Kyk Bylae E: Protokol vir onderhoude met graad R-onderwysers.

3.4.4.2 Veelvoudige bronne

a. Dokumente

Dokumente speel in hierdie studie 'n noodsaaklike rol om musiek in graad R te ondersoek, omdat slegs 'n paar dae se klasse waargeneem is en nie 'n hele jaar se lesse nie. Ten einde insae tot die lesvoorbereiding van die graad R-onderwysers te kon kry, is vooraf toestemming gevra om hul onderrigleërs en lesplanne te bestudeer. Dokumente is dikwels plaasvervangers vir aktiwiteite wat die navorser nie direk kan waarneem nie (Stake, 1995:68).

b. Visuele- en audiovisuele materiaal

Die klasaktiwiteite wat deur die loop van 'n graad R-skooldag plaasvind, is op video vasgelê vir navorsingsdoeleindes. Die aktiwiteite wat direk verband hou met die integrasie van musiek tydens onderrig en leer in graad R, is getranskribeer.

c. Fisiese artefakte⁷²

Leerders se skriftelike werk, asook plakkate en uitstallings in die klas is tydens waarnemings bestudeer as navorsingshulpmiddels.

3.4.5 Storing van data

Die rou data van hierdie gevallestudie word in 'n heuristiese eenheid in Atlas.ti 7.1.6 gestoor, sodat dit beskikbaar is vir onafhanklike inspeksie. Daar is 'n formele, vertoonbare databasis ontwikkel sodat ander navorsers toegang het tot die data en nie beperk is tot die finale verslag van die gevallestudie nie. Hierdeur word die betroubaarheid van die gevallestudie versterk. Die finale verslag bevat egter steeds genoegsame data sodat die leser onafhanklike gevolgtrekkings kan maak (Yin, 2009:119).

Creswell (2013:175) noem vyf beginsels vir die storing en hantering van data tydens kwalitatiewe navorsing. Hy beklemtoon die ontwikkeling van addisionele kopieë van rekenaarlêers, toerusting van 'n hoë gehalte vir audio-opnames, die dokumentering van die tipes data wat ingesamel word, die beskerming van deelnemers se anonimiteit en die ontwikkeling van 'n data-insamelingsmatriks ten einde inligting te vind en te identifiseer. Hierdie beginsels is deurgaans in hierdie studie in ag geneem.

⁷² Fisiese artefakte word deur Yin (2009:113) beskryf as kunswerke of ander fisiese bewyse wat ingesamel en ondersoek kan word vir die gevallestudie.

Twee komponente vir die ontwikkeling van 'n databasis is:

- Die navorser se eie notas, wat bestaan uit die bevindinge van onderhoude, waarnemings en analise van dokumente. Die belangrikste kenmerk van die notas is dat dit georganiseer, gekategoriseer, volledig en toeganklik is (Yin, 2009:120). Die notas van hierdie studie is handgeskrewe en getik en word elektronies sowel as in kartonlêers gekategoriseer.
- Dokumente is deur die loop van die gevallestudies versamel sodat dit beskikbaar is vir toekomstige inspeksie of noukeurige ondersoek (Yin, 2009:120).

3.5 Data-analise⁷³

Interpretasie word deur middel van data-analise verkry, aangesien omvattende beskrywings gekonstrueer word, temas geïdentifiseer word, denkprosesse verduidelik word en geval(le) geteoretiseer word. 'n Kwalitatiewe ontwerp kom dan te voorskyn, wat in hierdie geval beteken dat ek nie vooraf weet presies watter vrae gevra gaan word in die onderhoude nie, en die data daarom analiseer soos wat dit ingesamel word (Merriam, 2009:169). Aangesien van die data direk na afloop van die waarnemings geanaliseer is, is die protokol vir die daaropvolgende onderhoude en waarnemings telkens aangepas.

3.5.1 Organisering van die data

Atlas.ti 7.1.6 is gebruik om data te stoor, te organiseer, te kodeer, te kategoriseer en temas te abstraher. Die heuristiese eenheid waarin die data vir hierdie studie gestoor word, bevat 162 primêre dokumente⁷⁴. Die navorser moet egter self die bevindinge bestudeer om die betekenisvolle patrone wat te voorskyn kom, te identifiseer (Yin, 2009:128). Intense denke en analise is geïmplementeer na afloop van die kategorisering en kodering met behulp van die programmatuur. Atlas.ti is relevant vir die navorsingsontwerp waar 'n teoretiese raamwerk ondersoek word waar groot hoeveelhede data ingesamel word, sodat nuwe konsepte gebruik kan word om 'n teoretiese raamwerk te genereer (Yin, 2009:129).

3.5.1.1 Kodering⁷⁵

Die doel van kodering is om 'n bydrae te lewer tot die teoretiese raamwerk oor die integrasie van musiek in graad R. Twee fases van kodering is gekombineer (Rule & John, 2011:91),

⁷³ Data-analise is die wyse waarop daar aan eerste indrukke en finale gevolgtrekkings betekenis gegee word (Stake, 1995:71). Dit is 'n kreatiewe, intellektuele proses waar die data verwerk word om betekenisvolle patrone te ondersoek (Rule & John, 2011:75).

⁷⁴ Kyk Bylae I1: Primêre Dokumente (PD) vir 'n inhoudsopgawe van die Primêre Dokumente soos wat dit in Atlas.ti 7.1.6 gestoor is.

⁷⁵ Kyk Bylae I2: Kodelys vir die kodes wat aan die data in Atlas 7.1.6 toegeken is.

aangesien 'n dialogiese benadering tot die teoretiese raamwerk in die gevallestudie gevolg word.

Die eerste fase van die konstruksie van kategorieë is ontvanklike kodering. Dit behels die toekenning van spesifieke woorde, frases, kleure of kombinasies hiervan aan die data wat ingesamel is, ten einde spesifieke segmente van die data makliker toeganklik te maak. Sommige kodes is vooraf bepaal deur die geïntegreerde literatuuroorsig (deduktiewe analise) en ander kodes is deur die data bepaal (induktiewe analise) (Rule & John, 2011:77). Ontvanklike kodering word in die eerste fase van data-analise in 'n gevallestudie toegepas waar die geval(le) en konteks beskryf word (Creswell, 2013:190). Die geheelbeeld van die kategorieë in 'n gevallestudie word gebruik om temas of patrone vas te stel (Creswell, 2013:190). Hierdie temas en patrone word afgelei uit die data wat ingesamel is by elke graad R-klas wat aan hierdie studie deelneem. Daarna is betekenis wat relevant is vir die kwessies afgelei (Stake, 1995:78).

Die tweede fase, analitiese kodering, is waar kodes aan data-segmente toegeken word om kategorieë te konstrueer. Hierdie kodering is relevant vir die interpretasie van en nadenke oor die betekenis in 'n gevallestudie. In hierdie fase vind die analise van inhoud en temas uit die data plaas, ten einde ooreenkomste en verskille te vind (Rule & John, 2011:78).

3.5.1.2 Kategorisering

Na afloop van die samestelling van 'n tentatiewe skema van kategorieë, is die data in die kategorieë gesorteer (Merriam, 2009:182). Die konstruksie van kategorieë is induktief, deurdat dit vasgelê is deur opvolgonderhoude, -waarnemings, dokumente en fisiese artefakte.

3.5.1.3 Benoeming van kategorieë

Die benoeming van kategorieë is tegelykertyd intuïtief, teoreties en sistematies. Die proses word bepaal deur die navorsingsdoelwitte, die oriëntasie en kennis van die navorser en die betekenis⁷⁶ wat deur die deelnemers bekend gemaak word (Merriam, 2009:184).

Kategorieë:

- stem ooreen met die navorsingsdoelwitte, aangesien dit inherent die antwoorde op die navorsingsvrae is
- is allesomvattend, wat beteken dat al die data wat relevant is vir die studie in 'n kategorie of subkategorie geplaas kan word

⁷⁶ *In vivo*-kodes is die term wat gebruik word wanneer die naam van 'n kode die presiese woorde van 'n deelnemer is (Creswell, 2013:185).

- is eksklusief, omdat spesifieke data-eenhede slegs by 'n enkele kategorie hoort⁷⁷
- word beskryf deur die naam waarmee die inhoud daarvan benoem word
- is kongruent ten opsigte van die konsepte (Merriam, 2009:185).

3.5.1.4 Hoeveelheid kategorieë

Die aantal kategorieë word bepaal deur die data en navorsingsfokus. Aanvanklik was daar tussen 25 en 30 kategorieë, wat uiteindelik verminder is tot ses temas wat gebruik is om die narratief te skryf (Creswell, 2013:152).

3.5.2 Analitiese strategieë⁷⁸

Data-analise is die proses waardeur betekenis gegee word aan die data (Merriam, 2009:175). Dit behels konsolidasie, reduksie en interpretasie van die veldwerk en literatuurstudie. Die analitiese strategie wat vir hierdie studie ontwikkel is, is tegelykertyd induktief en vergelykend (Merriam, 2009:269): 'n geïntegreerde literatuuroorsig en 'n teoretiese raamwerk (Yin, 2009:126) is gekombineer met Merriam (2009:188) se drie vlakke van data-analise in 'n kwalitatiewe studie.

Die onderstaande diagram is 'n voorstelling van die siklus vir data-analise wat in hierdie studie gevolg is. Op grondvlak word data chronologies of tematies georganiseer en in 'n beskrywende narratief aangebied. Hierna word die data deur die kategorieë beskryf en gedeeltelik geïnterpreteer. Uiteindelik word 'n teoretiese raamwerk gegenereer, deur die temas uit die data-analise in verband te bring met die benaderings tot integrasie in die bestaande literatuur. Die teoretiese raamwerk word in Hoofstuk 5 geïllustreer in 'n eenvoudige diagram wat die verwantskappe tussen die kategorieë en subkategorieë van die data uitbeeld. Sodra kategorieë en hul eienskappe verminder en verfyn word en herverbind word, beweeg die analise van data na die ontwikkeling van 'n teoretiese raamwerk om die betekenis van die data te beskryf.

⁷⁷ Waar 'n data-eenheid in meer as een kategorie geplaas kan word, is aanvullende konseptuele werk gedoen om die kategorieë te verfyn.

⁷⁸ 'n Analitiese strategie definieer die prioriteite vir analise en verseker dat die data konsekvent verwerk word, onomstootlike analitiese gevolgtrekkings gemaak word en alternatiewe interpretasies uitgeskakel word (Yin, 2009:126).

Figuur 21: Analitiese strategie

3.5.2.1 Teoretiese oriëntasie

Die doelwitte en ontwerp van hierdie studie is op 'n teoretiese oriëntasie gebaseer, wat 'n weerspieëling is van die navorsingsvrae, literatuurstudie en nuwe oriëntasies. Hierdie oriëntasie word geïmplementeer om die data te sif.

Die eerste stap van data-analise is om aspekte in die data te identifiseer wat relevant is vir die navorsingsvrae. Elke aspek is 'n data-eenheid wat 'n potensiële antwoord of gedeeltelike antwoord op die navorsingsvrae is. Lincoln en Guba (1985:345) identifiseer twee vereistes waaraan 'n data-eenheid moet voldoen: 1) Dit moet heuristies wees. Met ander woorde, die inligting wat dit bevat moet relevant vir die studie wees en moet die leser stimuleer om verder te dink. 2) Dit moet onafhanklik geïnterpreteer kan word binne die konteks van die navorsing.

3.5.2.2 Teoretiese raamwerk

Die ander analitiese strategie is om 'n beskrywende teoretiese raamwerk te ontwikkel om die studie te organiseer. Hierdie raamwerk is gegenereer deur die temas wat uit die data-analise na vore gekom het in verband te bring met die benaderings tot integrasie uit die literatuur, wat gapings en temas vir verdere ondersoek openbaar het. Alhoewel die doel van die gevallestudie nie *beskrywend* is nie, maar *ondersoekend*, dra 'n *beskrywende benadering* by om die toepaslike verwantskappe wat geanaliseer moet word, te identifiseer (Yin, 2009:131). Die analitiese strategieë is parallel met die tegnieke geïmplementeer om die gevallestudie te analiseer.

3.5.3 Analitiese tegnieke

Die toepaslike analitiese tegnieke is saamgestelde verduideliking en oorkruis-sintese (Yin, 2009:126). Hierdie tegnieke kan aan Merriam (2009:204) se twee fases van data-analise vir 'n veelvoudige gevallestudie gelykgestel word. Die eerste fase, interne sintese, stem ooreen met saamgestelde verduideliking wat hieronder beskryf word, aangesien elke geval tydens hierdie fase individueel verwerk word. Oorkruis-sintese begin sodra die analise van die individuele gevalle afgehandel is.

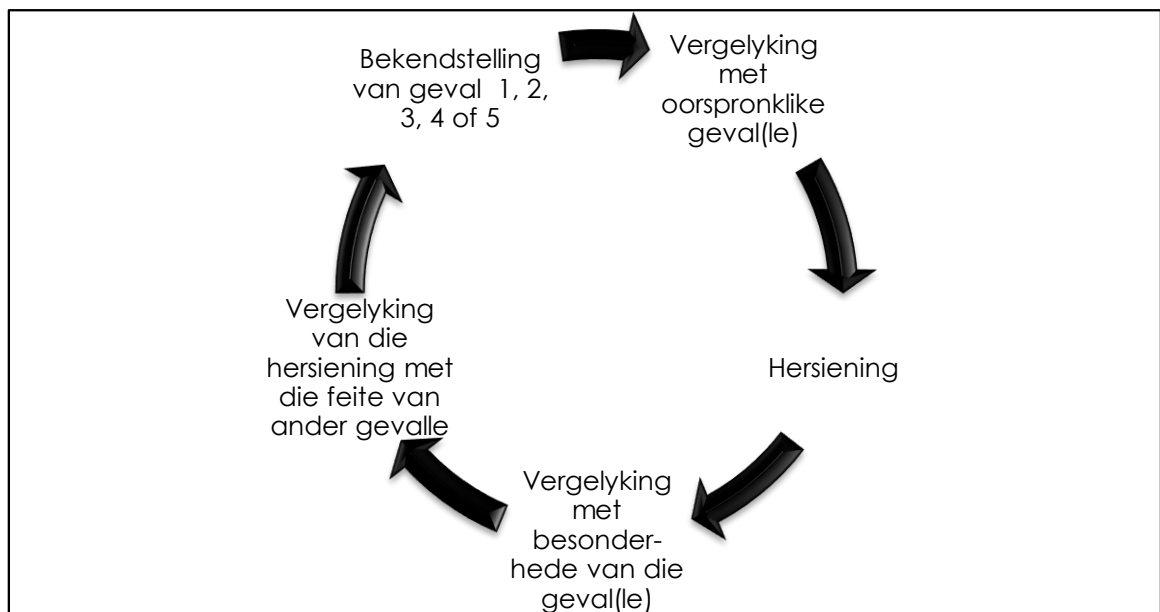
3.5.3.1 Saamgestelde verduideliking⁷⁹

Alhoewel hierdie prosedure relevant is vir *verduidelikende* gevallestudies en my gevallestudie 'n *ondersoekende* gevallestudie is, kan dit in hierdie gevallestudie geïmplementeer word. Die rede hiervoor is dat die verduidelikings betekenisvolle teoretiese veronderstellings weerspieël, terwyl die einddoel van my studie is om 'n teoretiese raamwerk te skep ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R. Saamgestelde verduideliking is ook met behulp van Atlas.ti 7.1.6 gedoen.

Om die potensiële probleme van 'n saamgestelde verduideliking te voorkom of te oorkom, is analitiese insig noodsaaklik, omdat dit maklik is om stelselmatig van die oorspronklike onderwerp af te dwaal (Yin, 2009:144). Om dit te voorkom, moet daar konstant na die oorspronklike doel van die studie en alternatiewe verduidelikings verwys word. Die protokol vir die gevallestudie, die databasis vir elke geval wat bestudeer word en die aaneenskakeling van bewyse is addisionele, maar essensiële veiligheidsmaatreëls wat in die studie gevolg is.

Die finale verduideliking is die resultaat van 'n reeks herhalings (Yin, 2009:143). Elke geval (graad R-klas) word individueel bekend gestel, met die vorige geval vergelyk en na aanleiding van die vergelyking hersien. Daarna volg 'n vergelyking ten opsigte van die besonderhede van die gevalle wat uiteindelik vergelyk word met al die gevalle wat reeds bestudeer is. Hierna word die daaropvolgende geval bekend gestel en die siklus begin weer van voor af. Hierdie siklus word as volg geïllustreer:

⁷⁹ Die doel van saamgestelde verduideliking is om die data van die gevallestudie te analiseer deur 'n verduideliking oor elke geval saam te stel (Yin, 2009:141).

Figuur 22: Saamgestelde verduideliking

3.5.3.2 Oorkruis-sintese

Oorkruis-sintese is spesifiek van toepassing op die analise van veelvoudige gevalle, omdat elke geval as 'n afsonderlike studie deur hierdie tegniek verwerk word (Yin, 2009:156). Dit is gebruik om die ooreenkomste tussen gevalle te ondersoek, wat weer gelei het tot die analise van gevallestudies wat subgroepe of kategorieë van algemene gevalle weerspieël.

3.5.4 Kwaliteit van analise

Tydens data-analise is die produksie van 'n analise van hoë gehalte die konstante uitdaging (Yin, 2009:126). Hierdie beginsels is in die navorsing geïntegreer, gebaseer op Yin (2009:160) se voorstelle:

- Die data-analise bewys dat al die data verwerk en soveel moontlik daarvan gebruik is. Dit word deur die interpretasies aan die leser oorgedra. Die kritiese taak in kwalitatiewe navorsing is nie om soveel moontlik data te versamel nie, maar om van die meeste data wat versamel word, ontslae te raak (Wolcott, 1990:35). Hierdeur word sleutelaspekte ontdek wat in konteks blootgelê kan word en om nie alles in te sluit wat moontlik beskryf kan word nie. Omdat groot hoeveelhede data in die hedendaagse samelewing geakkommodeer kan word, is selektiwiteit noodsaaklik ten opsigte van wat werklik relevant is.
- Die data-analise spreek teenstrydige interpretasies aan saam met die bewyse en bevindinge daarvan. Aanbevelings word aan die einde van die proefskrif gemaak

ten opsigte van die vraag of dit noodsaaklik is dat hierdie interpretasies in toekomstige studies ondersoek moet word.

- Die analitiese strategie is deur die navorsingsvraag bepaal en spreek die belangrikste aspek van die gevallestudie aan, naamlik die integrasie van musiek in graad R (Yin, 2009:161).
- Voorafgaande kennis word in hierdie gevallestudie geïntegreer (Yin, 2009:161) deur 'n bewussyn van huidige denke en diskoerse van die navorsingsonderwerp te demonstreer.

3.6 Rapportering van bevindinge

Die verslag van die gevallestudie is nie die grondslag vir die optekening of storing van data nie, maar die databasis is (Yin, 2009:164). Slegs die relevante data is saam met die bevindinge gerapporteer. Die hoeveelheid konkrete bewyse, teenoor die analise, interpretasie en integrasie daarvan, is op so 'n wyse gedokumenteer dat die narratief informatief en interessant bly (Stake, 1995:254). Die struktuur vir die verslag wat op hierdie gevallestudie van toepassing is, is een van Yin (2009:164) se ses komposisionele strukture. Dit is die struktuur wat gebruik word wanneer die generering van 'n teoretiese raamwerk die doel van 'n gevallestudie is.

3.6.1 Teikengroep

Tydens die rapportering van data is die teikengroepe wat uiteindelik die proefskrif gaan lees, in gedagte gehou (Yin, 2009:167). Alhoewel dit onmoontlik is om vooraf presies te weet wie almal die verslag van die gevallestudie gaan lees (Stake, 1995:125), kan die teikengroep op wie die bevindinge en gevolgtrekkings van die navorsing gerig gaan wees geantisipeer word as akademië, eksaminatore, beleidsbepalers en graad R-onderwysers. Verwantskappe tussen die gevallestudie, bevindinge en die literatuurstudie word noukeurig getrek. Daar is ook deurgaans aangetoon dat die metodologie en teoretiese kwessies benader is deur bewys te lewer van die juistheid van die prosedures (Yin, 2009:167).

Hierdie gevallestudie is van toepassing op die algemene publiek,⁸⁰ aangesien elke kind geregtig is op onderrig in graad R. 'n Teoretiese raamwerk ten opsigte van die integrasie van musiek gaan graad R-leerders nie net aan die begin van hul skoolloopbaan beïnvloed nie,

⁸⁰ Wanneer die gevalle van toepassing is op die algemene publiek, is 'n gevallestudie relevant (Yin, 2009:185). Die onderliggende kwessies van 'n relevante gevallestudie is van nasionale belang – hetsy teoreties, beleidsgeoriënteerd of prakties.

maar dit gaan 'n invloed hê op hul persepsie van musiek in die algemeen. Die onderliggende kwessies wat in die gevallestudie aangespreek word, sal 'n bydrae lewer tot die beleid vir onderrig in graad R.

3.6.2 Struktuur

Die doel van 'n gevallestudie wat *ondersoekend* is, bepaal dat die struktuur van die verslag duidelik aantoon dat 'n teoretiese raamwerk gegenereer word (Yin, 2009:176). Die manier waarop die inhoud van hierdie struktuur georganiseer is, stem ooreen met die logiese uiteensetting van 'n teoretiese raamwerk. In hierdie verslag is daar nie afsonderlike hoofstukke of afdelings vir elke spesifieke geval nie (Yin, 2009:170), maar die verslag bestaan uit die oorkruis-analise van die graad R-klasse wat aan die studie deelgeneem het. Elke afdeling van die hoofstuk spreek 'n kwessie aan wat oorkruis geanaliseer is en die inligting van die individuele gevalle word deurgaans gekombineer.

Aangesien die verslag in die narratiewe styl is, word alternatiewe benaminge vir algemene navorsingsterme gebruik (Creswell, 2013:215). In stede daarvan om die woord "metodes" te gebruik, beskryf "prosedures" die navorsingsmetodes. Die term "resultate" word vir die doel van hierdie studie vervang met "bevindinge". Elke afdeling in die verslag van die teoretiese raamwerk lê 'n nuwe aspek van die teoretiese argument bloot. Die waarde van verdere ondersoeke word ook uitgelig (Yin, 2009:177).

3.6.3 Prosedures

Die drie prosedures vir rapportering in gevallestudies wat gebruik is, is

- metode
- identiteit van gevalle en
- konsepverslag (Yin, 2009:179).

Die aanvang van die samestelling van die verslag geskied reeds aan die begin van data-insameling en -analise (Yin, 2009:179). Dit sluit die bibliografie, metodologiese afdeling, voorafgaande literatuurstudie en 'n beskrywende afdeling rakende die kwalitatiewe inligting van die gevalle in.

Die studie is anoniem en daar is deurgaans gebruik gemaak van pseudonieme ter wille van die etiese kwessies, omdat dit so aan die deelnemers gekommunikeer is. Dit is nie die identiteite van die gevalle wat die bevindinge van die studie bepaal nie, maar die

gevolgtrekkings wat gemaak word na aanleiding van die data wat ingesamel en geanaliseer is.

Laastens word die geldigheid van die gevallestudie bepaal, waar die konsepverslag aan die deelnemers gegee is om te hersien. Daar was egter geen kritiek op hierdie verslag nie en my interpretasies ten opsigte van die bevindinge is in die laaste hoofstuk van hierdie proefskrif gedokumenteer.

3.6.4 Selfevaluering

Deur die loop van die navorsing en na afloop van die afhandeling van die verslag is hierdie proefskrif geëvalueer aan die hand van eienskappe van 'n voortreflike gevallestudie. Hierdie eienskappe bepaal of die studie 'n blywende bydrae tot die navorsingsveld gaan lewer (Yin, 2009:185).

Die eienskappe van 'n volwaardige gevallestudie is:

- Deur die aanbieding van data en logiese redenasie word dit duidelik wanneer inligting oorbodig is, omdat die grense van 'n volwaardige gevallestudie, of die onderskeid tussen die geval en die konteks daarvan, duidelik afgebaken is (Yin, 2009:186).
- Relevante data is met inspanning ingesamel. Die leser moet oortuig word daarvan dat slegs 'n klein persentasie van die ingesamelde data nie vir die doel van die studie verwerk is nie.
- Die studie is ontwerp om ten spyte van beperkinge op tyd en hulpbronne uitgevoer te word, in plaas daarvan om die beperkinge te oorskry. Die afwesigheid van kunsmatige toestande is 'n aanduiding dat 'n volwaardige gevallestudie geloods is (Yin, 2009:187).

Ten einde verskillende perspektiewe genoegsaam te verteenwoordig, is alternatiewe ondersoek wat die gevolgtrekkings van die gevallestudie weerspreek (Yin, 2009:187). Hierdie perspektiewe kom voor in teenstrydige kulturele standpunte, verskillende teorieë, variasies tussen die besluitnemers wat deel is van die gevallestudie of soortgelyke kontraste.

Genoegsame bewyse word aangebied om aan te toon dat deeglike kennis gedra word van die navorsingsveld. Daar kan aan die leser bewys gelewer word dat elke individuele geval regverdig benader is en dat die oorkruis-gevolgtrekkings onpartydig is. Inligting is natuurlik aangebied, en sluit die ondersteunende en teenstrydige data in. Die verslag is daarom beperk tot die belangrikste inligting en strem nie die aanbieding met

ondersteunende, sekondêre inligting nie (Yin, 2009:188). Genoegsame bewyse is ingesamel wanneer daar 'n balans is tussen die beskrywing, interpretasie, analise en data (Stake, 1995:254).

Daar is in die direkte rede verslag gedoen van die bevindinge, omdat verantwoordelike interpretasie in die direkte rede meer oortuigingskrag dra (Creswell, 2013:216).

Engagement, enticement, and seduction – these are unusual characteristics of case studies ... In fact, the good investigator might even think that the case study contains earth-shattering conclusions. This sort of inspiration should pervade the entire investigation and will indeed lead to an exemplary case study (Yin, 2009:189).

3.7 Samevatting

Die navorsingsbenadering wat gevolg is om 'n teoretiese raamwerk genereer, is 'n liniêre, iteratiewe proses en 'n dialogiese benadering tot 'n teoretiese raamwerk vir 'n gevallestudie. Hierdie proses is voorafgegaan deur deeglike beplanning ten opsigte van die rasionaal en beperkinge van die gevallestudie. Die navorsingsontwerp volg 'n reproduksie-benadering tot 'n veelvoudige gevallestudie waarin die gevalle bekendgestel en beskryf word, en waarna 'n geïntegreerde literatuuroorsig ontwikkel word waarvan die geloofwaardigheid bepaal word deur die konstruksie van geldigheid, oordraagbaarheid en betroubaarheid. Die voorbereiding tot die studie behels die opskerping van navorsingsvaardighede, 'n benadering tot etiese kwessies, opleiding vir die studie, die ontwikkeling en verfyning van protokol en die loodsondersoek.

Data-insameling en -analise is gedurende die hele proses in konstante wisselwerking. Die data-insamelingsiklus word bepaal deur die navorsingsterrein, toestemming, strategie, generering en dokumentering van data deur veelvoudige prosedures (direkte waarnemings en onderhoude) en veelvoudige bronne (dokumente, visuele- en oudiovisuele materiaal en artefakte) wat uiteindelik in die databasis gestoor word.

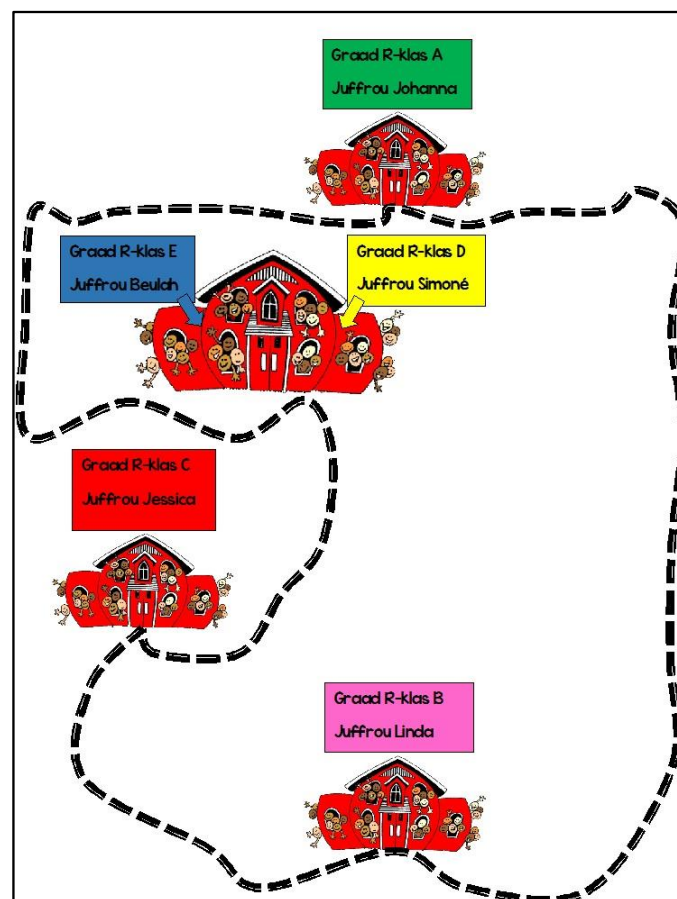
Ten einde die data te analiseer, is Atlas.ti 7.1.6 gebruik om dit te stoor, te organiseer, te kodeer, te kategoriseer en temas te abstraher. Daarna is die data beskryf en geïnterpreteer om uiteindelik 'n teoretiese raamwerk te genereer. Die analitiese tegnieke wat geïmplementeer is ten einde die kwaliteit van die analise te verseker, is saamgestelde verduideliking en oorkruis-sintese.

Uiteindelik word die bevindinge gerapporteer deur die teikengroep (akademici, eksaminatore, beleidsbepalers en graad R-onderwysers) in gedagte te hou. Die struktuur en prosedures vir die rapportering van bevindinge toon duidelik aan dat 'n teoretiese raamwerk gegenereer word, terwyl selfevaluering deur die loop van die studie plaasvind.

HOOFSTUK 4: DATA-ANALISE

Die doel van hierdie hoofstuk is om die temas te ondersoek wat ten opsigte van die integrasie met musiek in graad R uit die data-analise na vore gekom het. Die temas is met behulp van Atlas.ti 7.1.6 geïdentifiseer, gekategoriseer en in visuele voorstellings gestruktureer. Na afloop van hierdie proses is subtemas vasgestel en het ek verwantskappe tussen die subtemas en temas getrek, ten einde 'n logiese verloop vir die beskrywing van die temas en subtemas te bepaal.

Die onderstaande diagram is 'n vereenvoudigde illustrasie van die ligging van die graad R-klasse in die Potchefstroom-omgewing wat aan die gevallestudie deelgeneem het. Die leerders is afkomstig uit 'n wye spektrum sosio-ekonomiese omgewings en is saamgestel uit 'n multikulturele groep kleuters uit 'n verskeidenheid Afrika-kulture. Al die onderwysers in die gevallestudie is graad R-klasonderwysers wat nie in musiek gespesialiseer het nie.

Figuur 23: Illustrasie van die graad R-klasse in die gevallestudie

Graad R-klas A bestaan uit dieselfde hoeveelheid dogters as seuns en die kleuterskool word daagliks bygewoon deur tien tot vyftien kleuters. Hierdie leerders verteenwoordig 'n verskeidenheid etniese Afrika-kulture. Alhoewel Juffrou Johanna Afrikaans as onderrigmedium gebruik, is haar moedertaal Tswana en is sy ander Afrika-tale magtig sodat

sy die leerders kan help ten opsigte van begrip. Sy beskou die rol van musiek in graad R as “opvoedkundig”(116:2)⁸¹ en daarom gebruik sy musiek hoofsaaklik om ander vakke te onderrig, om “orde te bring”(116:6) en vir “goeie kommunikasie”(116:7). Die betekenis wat musiek vir haar as graad R-onderwyser in die onderrig- en leersituasie inhou, is “goeie opvoeding en dat musiek dit baie maklik maak om te leer”(116:22). Graad R-klas A se dagprogram bestaan uit roetine-aktiwiteite, spel, taal- en syfervaardighede (twintig minute lank), skeppende aktiwiteite (dertig minute lank), lessies⁸² (dertig minute lank) en storietyd aan die einde van die dag.

Tussen 20 en 25 kleuters woon die kleuterskool by in graad R-klas B. Ongeveer die helfte van die klas is dogters en die ander helfte seuns. 10% van die klas se moedertaal is Tswana, 5% se moedertaal is Xhosa, 5% se moedertaal is Afrikaans met 'n Kaapse dialek en 80% se moedertaal is Afrikaans. Die akademiese onderrigtyd in die dagprogram bestaan uit drie kringe van 'n halfuur elk. Lewensvaardighede word by elke kring geïntegreer.

Juffrou Linda het nie formele musiekopleiding nie, maar ag die waarde van musiek baie hoog in haar onderrig. Sy is reeds 35 jaar lank 'n onderwyseres en 32 jaar by haar huidige kleuterskool werksaam. Sy maak dikwels en op 'n daaglikse basis gebruik van integrasie met musiek in haar dagprogram en sê dat “alhoewel die integrasie van musiek dikwels onbewustelik en spontaan is, is dit integraal tot die graad R-leerders se skooldag”(10:9). Musiek is volgens haar “'n natuurlike proses”(10:6). Sy gebruik musiek in die klas vir “agtergrondmusiek, lesse in ander, nie-musiek vakke en dramatisering”(10:11). Buite die klaskamer word musiek gebruik vir “Liggaamlieke opvoedingslesse, byvoorbeeld wanneer leerders saamsing met speletjies soos *Musical Chairs*”(10:12). Hieruit is dit duidelik dat musiek as dissipline op sy eie onderrig word, maar ook met ander vakke geïntegreer word. Musikale hulpbronne wat sy in haar onderrig gebruik, is CD's wat sy vooraf saamgestel het wat baie liedjies bevat wat verband hou met die spesifieke temas. Voorbeelde van suksesvolle musieklesse in graad R-klas B sluit in “saamsing, samewerking, motivering sodat almal saamwerk en die bydrae wat musiek lewer tot skoolgereedheid”(10:17).

Graad R-klas C bestaan uit ongeveer 25 leerders, waarvan die helfte seuns en die helfte dogters is. Alhoewel die onderrigtaal Engels is, is die leerders verteenwoordigend van 'n

⁸¹ Hierdie skryfwyse is die manier waarop daar in Hoofstuk 4 en Hoofstuk 5 van hierdie proefskrif na direkte aanhalings verwys word, soos wat dit in die primêre dokumente in die data-analise deur middel van Atlas.ti voorkom. Die eerste getal verwys na die nommer van die Primêre Dokument (PD) (in hierdie geval PD nr. 116) en die tweede getal dui op die chronologiese volgorde van die aanhaling in die spesifieke dokument (in hierdie geval is dit die tweede aanhaling wat in die spesifieke dokument geselekteer is). Hierdie verwysingsmetode maak dit vir die leser moontlik om die aanhaling in die oorspronklike data-insamelingsdokumente op te spoor (Friese, 2012:66).

⁸² Die inhoud van “lessies” stem plek-plek ooreen met Persoonlike- en Sosiale Welsyn (kyk 2.1.3.3 a) soos uiteengesit in die KABV vir graad R.

diverse groep etniese Afrika-kulture. Die leerders arriveer soggens tussen 7:00 en 7:45, waartydens hulle buite speel. Van 7:45 tot 8:00 sing hulle Bybelliedjies en open die dag met skriflesing en gebed. Dit dien as geestelike ontwikkeling. Musiek word as dissipline op sy eie onderrig, maar ook met ander vakke geïntegreer. Graad R-klas C se onderrighandleiding "bevat min verwysings na musiek"(161:2). Dus speel musiek nie volgens die handleiding 'n groot rol in graad R nie, maar Juffrou Jessica is baie musikaal en bewus van die gebruik en doelbewuste integrasie van liedjies in die onderrigsituasie. Sy kan 'n groot aantal instrumente speel en is van mening dat "hoewel musiek gespesialiseerd is, dit toeganklik is vir almal wanneer dit met deernis onderrig word"(161:1). Sy improviseer gedurig tydens lesse deur te dink aan kreatiewe maniere om musiek in die dagprogram te inkorporeer.

Graad R-klas D en E is deel van dieselfde kleuterskool, maar funksioneer afsonderlik. Graad R-klas D ontvang onderrig in Afrikaans, terwyl graad R-klas E se onderrigtaal Engels is. Tussen vyftien en twintig leerders in graad R-klas D woon die kleuterskool by en die dogters en seuns is gelykop verdeel. Die oorgrote meerderheid leerders se moedertaal is Afrikaans en slegs 13% van die leerders se moedertaal is Tswana. Juffrou Simoné is reeds sewentien jaar lank onderwyseres by hierdie kleuterskool. Die leerders arriveer om 7:45, sodat die eerste kring, wat bestaan uit "rympie en kuns"(94:2) om 8:00 kan begin. Daarna is dit tyd vir die tweede kring, "persepsie en lied of beweging". Die derde kring na pouse is storietyd. Musiek word as dissipline op sy eie onderrig, maar ook met ander vakke geïntegreer. Juffrou Simoné se musikale hulpbronne is die woorde van liedjies wat op gelamineerde kaartjies in 'n roomyshouer gebêre word. Die CD's in haar klas is *Majors for Minors* se Beegees en Barok CD's, *Singgoed vir Kleingood* (Potgieter, 2004) en *60 Beste Kinderliedjies nommer 2*.⁸³

Die onderrigtaal van Graad R-klas E is Engels. Vyftien tot twintig kleuters is elke dag teenwoordig, waarvan die helfte seuns is en die ander helfte dogters. 6% van die klas is van Europese, terwyl 13% van Indiese afkoms is en 81% verteenwoordigend van verskillende etniese Afrika-kulture. Hul dagprogram bestaan uit twee kringe van 25 minute elk deur die loop van die oggend. Juffrou Beulah hou baie van musiek. Sy is reeds agt jaar graad R-onderwyseres by hierdie kleuterskool se Engelse klas. Sy is baie musikaal en kreatief en haar kitaar staan altyd gereed vir gebruik. Sy is egter onseker oor integrasie van musiek. Musiek word daarom as dissipline op sy eie onderrig en in 'n mindere mate met ander vakke geïntegreer. Sy het op skool musiek as vak gehad en baie revues afgerig tydens haar jare as laerskoolonderwyseres. Sy rig tans die kleuterskool se koor af.

⁸³ 'n Diskografie van die CD's en DVD's waarop die liedjies voorkom wat in hierdie hoofstuk genoem word, is by die proefskrif ingesluit.

Die subvraag wat in hierdie hoofstuk beantwoord word, is:

WATTER TEMAS KOM NA VORE UIT DIE DATA-ANALISE VAN MUSIEK IN GRAAD R?

Die geïntegreerde literatuuroorsig is 'n samevatting van bestaande benaderings tot integrasie in die praktyk. Dit is egter nie vanselfsprekend dat die integrasie van musiek in graad R op hierdie benaderings berus nie en daarom is hierdie benaderings in verband gebring met die temas wat uit die data-analise gegenereer is⁸⁴ ten einde 'n teoretiese raamwerk te genereer in die konteks van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is en huidige onderrigpraktyke waarin integrasie voorkom.

Die temas wat uit die data-analise na vore gekom het, word in die onderstaande diagram uiteengesit:

Figuur 24: Die integrasie van musiek in graad R

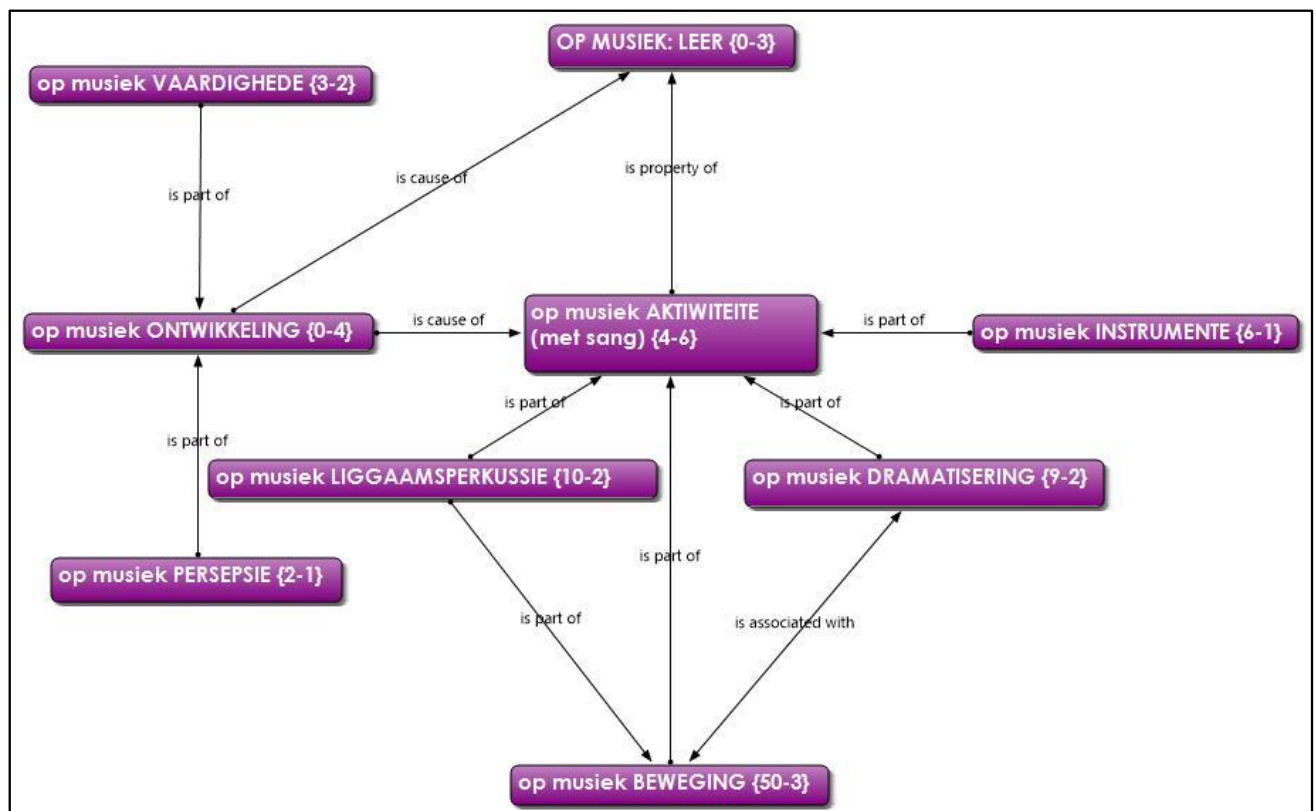
Bogenoemde diagram is 'n aanduiding van die verskillende maniere waarop musiek gebruik word wat leer in graad R tot gevolg het. Elke aspek word vervolgens afsonderlik bespreek volgens die data wat geanaliseer is uit die graad R-klasse wat deelgeneem het aan die gevallestudie. Alhoewel die tipes integrasie vir die doel van die analise geskei word, hou baie van die aktiwiteite verband met meer as een aspek van integrasie wat oorvleuel. 'n Tabel wat al die liedjies bevat wat tydens observasies gebruik is, word aan die einde van hierdie hoofstuk ingesluit. Hierdie liedjies is deur die graad R-onderwysers gekies om by die spesifieke lesse wat hulle onderrig het te pas. Hierdie liedjies is deel van die graad R-onderwysers se hulpbronne in die vorm van CD-opnames, bladmusiek en lirieke wat hulle versamel het.

⁸⁴ Kyk 3.5.1.1 Kodering

4.1 Leer op musiek

Leer op musiek vind plaas wanneer graad R-leerders se vaardighede ontwikkel word waar 'n verskeidenheid aktiwiteite op musiek uitgevoer word wat verband hou met die elemente van musiek. Hierdie elemente sluit in ritme, toonhoogte, artikulasie, toonkleur, dinamiek, harmonie, toonaard, tempo en tekstuur.

Die onderstaande breinkaart is 'n visuele voorstelling van die subtemas wat in Atlas.ti na vore gekom het tydens die analise van die tema "leer op musiek".⁸⁵

Figuur 25: Atlas.ti voorstelling van die tema "leer op musiek"

4.1.1 Aktiwiteite vir leer op musiek

Graad R-onderwysers implementeer 'n verskeidenheid aktiwiteite wat leerders op musiek uitvoer. Omdat daar in die meerderheid van aktiwiteite tydens leer op musiek van leerders verwag word om saam te sing, word sang nie as 'n aparte subtema bespreek nie, maar parallel tot die ander aktiwiteite wat tydens leer op musiek waargeneem is. Die aktiwiteite wat waargeneem is wanneer leer op musiek plaasvind, is instrumentale spel, beweging, liggaamsperkussie en dramatisering.

⁸⁵ Die subtema "op musiek ONTWIKKELING" is geskep as 'n *abstrakte kode* met die doel om die onderafdelings "op musiek VAARDIGHEDE" en "op musiek PERSEPSIE" te kan identifiseer. Die skep van *abstrakte kodes* word deur Friese (2012:211) aanbeveel wanneer die subtema nie na enige aanhalings uit die data verwys nie (aangetoon deur die eerste syfer in die krulhakie, in hierdie geval 0). Die syfer 4 is 'n aanduiding na die tema en subtemas waarmee die betrokke subtema verband hou.

4.1.1.1 Instrumentale spel op musiek

Instrumentale spel in graad R-klas B word uitgevoer deurdat leerders orkesinstrumente in die liedjie *Ons orkes*⁸⁶ speel wanneer daar na die spesifieke instrument in die liedjie verwys word. Ander liedjies waar instrumente vir hierdie doel gebruik word, is *Ouma se keteltjie* en *Spieëltjie*, afhangend van die weeklikse tema⁸⁷ wat behandel word. Instrumente word oor en weer tussen leerders uitgeruil vir variasie. Leerders speel op die klanksnit *Tik-Tok* spontaan op instrumente vir “vrye vertolking in die groep”(35:1). Hulle doen ook slagwerk met houtblokkies, terwyl hulle saam met die *Vingerliedjie*⁸⁸ sing en beweeg. Terwyl die lied *Somer in Afrika* gesing word, gebruik leerders hul lyfie, slagwerk en 'n trom of twee.

'n Trom word gebruik vir die liedjie *When I'm marching*, waar graad R-klas D beurte maak om die ritme te speel. Dan doen hulle liggaamsperkussie ter voorbereiding van hul instrumentale spel-aktiwiteit terwyl hulle die liedjie *Wasdag* aanleer. Laastens word die kleuters in drie groepe verdeel en aan elke groep word 'n ander instrument uitgedeel. Die leerders speel op die ritme van die liedjie. Groep 1 gebruik klokkes en speel die ritme van die eerste reël van die liedjie. Groep 2 gebruik driehoekies om die tweede reël van die liedjie se ritme te speel. Groep 3 gebruik marakkas vir die ritme van die liedjie se laaste reël. Die liedjie word herhaal sodat die drie groepe saamspeel.

4.1.1.2 Beweging op musiek

Daar is ongeveer vyftig verwysings na beweging op musiek in Atlas.ti 7.1.6 gestoor wat tydens die waarnemings in die graad R-klasse waargeneem is. Dit is die meeste verwysings na 'n enkele aspek in die tema leer op musiek en bevestig die belangrikheid van beweging op musiek. Russell-Bowie (2009a:65) benoem die ses kernelemente van beweging as aksie (die voorwerp wat beweeg word), dinamika (die manier waarop beweeg word), tyd (wanneer beweeg word), ruimte (waar beweeg word), verhoudings (saam met wie beweeg word) en struktuur (die vorm in opeenvolging van bewegings). Die aktiwiteite wat in hierdie afdeling beskryf word, bevat een of meer van hierdie kernelemente.

Buitemuurse aktiwiteite wat by sommige van die kleuterskole aangebied word, byvoorbeeld Trompoppies, maak ook gebruik van beweging op musiek en kleuters word dus in verskillende ruimtes aan hierdie tipe leer blootgestel. Graad R-klas C hou ook jaarliks 'n

⁸⁶ Kyk Tabel 4: Liedjielys vir 'n inventaris van al die liedjies wat tydens die waarnemings in graad R-klasse gesing is en waarna daar in die beplanningsdokumente van die onderwysers verwys word. Verdere besonderhede aangaande die bronne of bundels waar hierdie liedjies gevind kan word, word ook genoem (indien beskikbaar).

⁸⁷ Kyk Bylae G: Weeklikse temas, vir 'n lys van die weeklikse temas wat in die graad R-klasse bespreek is tydens die waarnemings en bestudering van dokumente.

⁸⁸ *Vingerliedjie* is ook bekend as *My familie*. Daar bestaan 'n hele aantal variasies op die woorde, soos gesien kan word in 4.3 Leer met musiek en 4.5.1.1 Versterking van die tema.

modeparade, waar die kleuters uitrustings vertoon terwyl hulle op die maat van die musiek modelleer.

Leerplanne dui soms verkeerdlik aan dat “gekontroleerde beweging op die maat van musiek” plaasvind, terwyl die aktiwiteit dan behels dat leerders “hul eie ruimte vind sonder om aan ’n maat te raak. Gebruik trom om op te slaan. Dan stop kleuters en loop agteruit”(66:3). Inderwaarheid het hierdie aktiwiteit geen verbintenis met die “maat van musiek” wat in die instruksies aangedui word nie, maar eerder met die bewegings wat saam met die musiek uitgevoer word en ressorteer dit eerder onder die subtema “beweging met musiek”.⁸⁹ ’n Beter beskrywing sou wees “Om ritme te ervaar, te identifiseer en daarop te beweeg”(99:1). Wanneer bewegings ritmies op die maat van die musiek uitgevoer word, kan dit onder die tema “leer op musiek” geklassifiseer word. Waar bewegings egter volgens die woorde gedramatiseer word, sal die aktiwiteit eerder ressorteer onder die afdeling “dramatisering met musiek”,⁹⁰ aangesien die musiekelemente nie die essensie van die aktiwiteit is nie, maar die dramatisering. Die leer wat plaasvind tydens beweging op musiek, word in hierdie studie geklassifiseer volgens die musiekelement wat ervaar en/of ontwikkel word tydens die betrokke aktiwiteite.

a. Struktuur

Die warm herfsson skyn helder deur die klaskamervenster. Die klanke wat deur die mure sytel, is die vrolike musiek van ‘Lord of the Dance’. My voete jeuk om die ingewikkelde passies met ’n paar klopdansskoene op die lere ritmes uit te probeer. Juffrou Linda roep die klas (en my gedagtes) tot orde en verduidelik dat almal op die maat van die musieksnit wat binnekort gaan begin moet dans en/of beweeg. Niemand mag stilstaan nie! Die note wat Wouter Kabouter se sprokiesverhaal aankondig, weerklank helder sodat die entoesiastiese kleuters begin beweeg soos wat die eerste reëndruppels van ’n dreigende storm aarde toe val. Terwyl hulle ritmies in pare en individueel dans, hou hulle hul juffrou uit die hoek van hul nuuskierige ogies dop, waar sy telkens ’n nuwe aktiwiteit inisieer wanneer die vers en refrein van die gewilde kinderliedjie mekaar afwissel, sodat die begrip ‘vorm’ in musiek op ’n speelse manier ervaar en vasgelê kan word. Saam met die son wat aan die einde van die liedjie ondergaan, sak die uitgeputte lyfies op die maat van Wouter Kabouter se laaste klanke op die mat neer.⁹¹

In die vignette word struktuur ontdek deur ’n bewegingsaktiwiteit waarvoor die lied Wouter Kabouter gebruik word. Later beleef die leerders struktuur op die lied Lappop: wanneer die verse gesing word, lig die leerders hul bene op en sodra die refrein begin, klap hulle hande.

⁸⁹ Kyk 4.3.1.5 Beweging.

⁹⁰ Kyk 4.3.1.1 Dramatisering.

⁹¹ Hierdie aktiwiteit is ’n voorbeeld van leer op musiek en is op die 18e April 2013 by graad R-klas B om 9:30 die oggend waargeneem.

b. Ritme

Kleuters geniet dit om te dans, hetsy tydens skooltyd of tuis. Daar is gegiggel en gelag by al die kleuterskole wanneer dansies op musiek uitgevoer is. Toe daar tydens 'n gesprek⁹² met die kleuters van graad R-klas C aan hulle gevra is na watter musiek hulle luister wanneer hulle dans, antwoord hulle dat dit enigiets insluit: Tswana, Engels, Afrikaans, Zulu, Xhosa, Sjangaan en musiek van Senegal. Die musiek wat hulle saam met hul families maak, is ook op dans gebaseer. Een kleuter verduidelik en demonstreer hoe hulle soms soos die wind dans en ander kere asof hulle by 'n bruilof is. 'n Leerder van graad R-klas A wys hoe sy ma "soos 'n ou antie"(123:2) dans. 'n Kleuter in graad R-klas D sê dat hy dans wanneer sy tannie "musiek aansit"(123:3). Hy demonstreer die dans deur plat op die vloer te gaan lê en voer 'n ruk en rol-passie uit. Op die vraag of hulle saam met hul maats musiek maak, gaan staan die leerders van graad R-klas A in 'n ry, gereed vir 'n rubbersteweldans, wat hulle op *Shosholoz*a uitvoer. Hieruit lei ek af dat hierdie leerders musiekmaak met dans assosieer.

Die kleuters van graad R-klas A stap op die maat van *Eendjies, eendjies, stap in 'n ry* met hul hande op mekaar se skouers. Juffrou Johanna maak seker dat *links* en *regs* korrek uitgevoer word, waardeur ruimtelike oriëntasie vasgelê word.

Een keer per kwartaal is die gestruktureerde spelaktiwiteit vir al die leerders van graad R-klas B "Musiek en Serpe" tydens speelyd. 'n Juffrou laat die kleuters met serpe dans op die maat van musiek. Beweging is spontaan met behulp van serpe uitgevoer terwyl hierdie leerders op die maat van *Blinkoogsterretjie*⁹³ in hoepels staan. Leerders hou 'n serp in die regterhand en swaai in 'n vol sirkel voor die gesig verby. Die beweging word herhaal met die linkerhand en dan met albei arms gedoen. Die bewegings word uitgevoer terwyl hulle sing:

*Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?
As ek op my tone strek, is jy nog veel hoër as ek.*

Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?

*Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?
Ver daarbo in die hemel hoog, sien ek jou waar jy knipoog.*

Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?

*Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?
Elke aand dan skyn jy blink. Op jou pos so ewe flink.*

Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?

*Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?
Elke aand as ek gaan slaap, glimlag jy daar waar jy waak.*

Blinkoogsterretjie, sê vir my: Hoe kan ek jou in die hande kry?

⁹² Kyk Bylae H: Protokol vir gesprekke met graad R-leerders vir die vrae wat tydens informele gesprekke aan die leerders gevra is.

⁹³ *Blinkoogsterretjie* word gesing op die melodie van *Twinkle, twinkle little star*.

Graad R-klas B beweeg spontaan op die maat van 'n musieksnit wat bepaal word deur die weeklikse tema en voer terselfdertyd aksies uit volgens die woorde. Tydens "Musiek en Bewegingslesse", doen hulle vrye sowel as gestruktureerde bewegings en sing hier en daar saam soos op die maat van *Potjiekos*. Die instruksie vir vrye beweging in Juffrou Linda se lesplanne, is: "Leerders wieg en swaai op die maat van die musiek na aanleiding van die ritme. Serpe kan ook gebruik word" (62:2). 'n Opwarmingsaktiwiteit waar beweging en ritme geïntegreer word, behels dat graad R-klas B ritmies tussen balle deur draf wat uitgesprei is in die ruimte van die klaskamer, op die maat van 'n liedjie en 'n tamboeryn.

Leerders marsjeer ritmies op 'n toepaslike stuk musiek, *Sjakadoem*, waar hulle hul eie ruimte moet vind sonder om aan mekaar te raak terwyl hulle in 'n sirkel marsjeer. Sodra Juffrou Linda op die trom slaan, is dit die teken dat die leerders van rigting moet verander. Nie net word ritmiese vaardighede tydens hierdie aktiwiteit ontwikkel nie, maar ook luistervaardighede. 'n Soortgelyke aktiwiteit word uitgevoer op *Kaboemielies*, maar hierdie keer is die onderskeid tussen groot treë en klein treetjies. Die trom word gebruik om die treë te verander.

Ander aksies wat ritmies op die maat van musiek uitgevoer word, is:

- om herfsblare te hark tydens die bespreking van die tema "Herfs"
- ritmies op die maat van musiek soos 'n trein te beweeg tydens die tema "Klanke"
- agteroor te lê en in die lug te skop om fietsie te trap op die maat van musiek met die bespreking van die tema "Vervoer"
- vry en spontaan te beweeg op die maat van *Daar's 'n hele klomp brakke op Turffontein*.

'n Variasie van ritmiese marsjering is wanneer graad R-klas C op verskillende maniere moet marsjeer, soos deur die musiek aangedui word. Dit sluit in marsjering terwyl leerders wuif, marsjering met 'n huppelpassie en marsjering op die tone.

Tydens een van graad R-klasse D en E se kooroefeninge beweeg leerders spontaan ritmies op die twee liedere wat hulle oefen, naamlik *Waka, Waka, Waka* en *I've got peace like a river*.

c. Metrum

Graad R-klas B stap op 'n musieksnit in drieslagmaat deur een groot tree en dan twee klein treë direk na mekaar te gee. Hierdie passasie word herhaal om die begrip van drieslagmaat vas te lê.

d. Tempo

Om die gebruik van liggaamsdele aan te moedig en die musiekelement 'tempo' te ervaar, speel Juffrou Linda walsmusiek. Terwyl die musiek speel, buig kleuters met hul bolyfies vorentoe met 'n serp in albei hande. Hoepels word eenkant geplaas. Kleuters gaan lê nou plat op hul rûe en die serp word tussen hul groottoon en tweede toon van die regtervoet vasgeknyp. Dan swaai hulle hul bene van die eenkant na die anderkant, waarna hulle bene ruil. Hierna hou twee kleuters hande vas met serpe tussenin. Eers gaan die een maat onderdeur sy serp en draai dan terug. Hierdie bewegings word deur die ander maat herhaal. Aan die einde van die musieksnit moet elke kleuter op sy of haar eie hoepel saam met die musiek stap (met 'n serp op die kop). Die musiekelement 'tempo' word ontdek deur twee kontrasterende musieksnitte te speel waarop die leerders vinnig beweeg, op die maat van die musiek. Daarna word 'n stadige musieksnit gespeel waarop hulle stadig beweeg, volgens die ritme. Tydens die tema "Winter" word die leerders in groepe verdeel. Elke groep doen 'n ander bewegingsaktiwiteit op drieslagmaat ten einde 'n storm uit te beeld. Die eerste groep swaai hul arms herhaaldelik drie keer heen en weer wat die wind voorstel, die tweede groep beeld die vallende reëndruppels uit deur tot by drie te tel terwyl hul arms bo hul koppe, voor hul middels en op die grond rigting aandui, terwyl die laaste groep die donderweer en weerligstrale uitbeeld deur die geluide "doem, doem, flits" na te boots met hul stemme en bypassende bewegings.

Die begrip van tempo is verder deur beweging op musiek ontwikkel tydens die tema "Somer" op *Lekker losliedjie*. Daar is van die kleuters verwag om vinnig of stadig aan sekere liggaamsdele te raak na gelang van die tempo van die liedjie. Leerders sing daarna *Die wiele van die bus* teen verskillende tempo's en pas hul bewegings aan volgens die tempo van die sang.

Sowel tempo as dinamiek word aan graad R-klas B bekendgestel en ontwikkel met behulp van ritmestokkies tydens die tema "Weer". Juffrou Linda slaan saggies met die ritmestokkies teen mekaar, sodat kleuters saggies op hul tone trippel. Daarna slaan sy 'n bietjie harder, sodat kleuters met groter, harde treë loop. Vinnige en stadige bewegings moet ooreenstem met die tempo van die ritmestokkies.

'n Rekwisiet wat gebruik word vir beweging op musiek in graad R-klas D is 'n sagte bal wat in die rondte gestuur word op die maat van 'n Strauss-wals. Juffrou Simoné spesifiseer dat gekontroleerde bewegings op musiek uitgevoer word sodat 'n musikale doelwit bereik word, byvoorbeeld waar daar van die leerders verwag word om "vrylik en beheers op die maat van die musiek te beweeg"(97:2). Dit was tydens die waarnemings onduidelik of die betekenis daaragter is dat leerders beheersde bewegings moes uitvoer en of die woord na

dissipline verwys. Beweging op musiek vind later in hierdie klas plaas deur 'n les waar klockies en 'n handtrom gebruik word tydens die vaslegging van die musiekelement 'tempo'. Wanneer Juffrou Simoné die klockies vinnig skud, was die kleuters denkbeeldige klere met hul vuisties wat vinnig teenmekaar skuur. Wanneer Juffrou Simoné stadig op die handtrom slaan, droog die kleuters hul denkbeeldige wasgoed met stadige draaibewegings uit.

e. Dinamiek

Beweging op musiek is ook gebruik om dinamiek te ervaar. Vir 'n les tydens die tema "Voel", is die opwarmingsaktiwiteit op die liedjie *Friend like me* uit die film *Aladdin*. Juffrou Linda draai self die volume van die CD-speler hard en sag. Wanneer die musiek hard is, moet die kleuters so hoog in die lug spring as wat hulle kan. Wanneer die musiek sag is, moet hulle in 'n bondeltjie opkrul. Hulle leer dus om te reageer op dinamiese verskille. Met die tema "Sig" sit die leerders in 'n kring met hul bene reguit voor hulle uit. Hulle sing self *Blinkoogsterretjie* hard en dan weer sag. Op die harde musiek, is hul bene reguit en op die sagte musiek word dit opgetrek.

f. Toonhoogte

Tydens die tema "Wasdag" word 'n xilofoon gebruik om verskille in toonhoogte te ervaar. Wanneer Juffrou Simoné lae note op xilofoon speel, was die kleuters denkbeeldige klere terwyl hulle op die grond sit. Sodra Juffrou Simoné hoë note op die xilofoon speel, staan die kleuters op hul tone om die denkbeeldige klere op die wasgoeddraad te hang.

4.1.1.3 Liggaamsperkussie op musiek

Liggaamsperkussie⁹⁴ is 'n aktiwiteit wat dikwels in graad R-klasse waargeneem is, wanneer leerders ritmies op die musiek waarna hulle luister hande klap en voete stamp. In graad R-klas B speel Juffrou Linda 'n musieksnit aan leerders en verwag van hulle om die aktiwiteite wat hulle daarop wil uitvoer, vrylik te interpreteer. Leerders moet hande klap en in die ruimte beweeg sonder om aan mekaar te stamp. Ander opdragte is: "Hou 'n vaste ritme, byvoorbeeld hande klap en voete stamp deur lyfie-slagwerk en gebruik aksies met verskillende liggaamsdele"(16:1), "Klap ritmies met vingers in verskillende posisies"(58:2) en "Beleef en identifiseer ritme deur saam te klap"(45:1). Die liedjies waarop hierdie liggaamsperkussie uitgevoer word, is *Lekkerliedjie*, *Kom ons loop*, *Tingeling-tingeling*, *Voel hoe waai die wind* en *Ek het hande*.

Een oggend verdeel die leerders in pare en sing *Goeie, goeiemôre* terwyl hulle op die maat van die musiek oorkruisklap op polsslae 1,2,3,4 en daarna hande klap op polsslae 1,2,3 en

⁹⁴ Liggaamsperkussie staan onder graad R-onderwysers bekend as lyfie-slagwerk.

op polsslag 4 aan hul neus en ore raak met die teenoorgestelde hande (volgens Juffrou Linda se instruksies). Die vaardigheid wat deur hierdie aktiwiteit ontwikkel word, is kruising van die middellyn. Juffrou Linda maak seker dat die kleuters bewus is daarvan dat hierdie vaardigheid deur middel van die bewegings verbeter word. Op *Die Dorslied* gedurende die tema "Sintuie", sit kleuters regoor 'n maat en klap teen mekaar se hande op die maat van die musiek. Daarna hou hulle mekaar se hande vas en doen 'n springdans deur die voet wat voor is eerste te gebruik. 'n Soortgelyke aktiwiteit word later uitgevoer wanneer leerders regoor 'n maat sit en handjies klap, waarna hulle oorkruis teen hul maat se hande op ritme van die musiek klap. Die tema van die week is "Klanke" en die liedjie se naam *Kokkewiet*. Oorkruising van die middellyn word ook deur hierdie aktiwiteit versterk.

In graad R-klas D word 'n CD gespeel net voor die aanvang van die weeklikse Poppekas. Sommige leerders klap spontaan hande op die maat van die musiek terwyl hulle instap en weer na afloop van die vertoning met hul terugkeer klasse toe. Bewegings word in die klas uitgevoer op 'n liedjie wat handel oor 'n huis wat gebou word. Wanneer daar op die huis se dak gekap word, hoor ons "kap-kap-kap". Kleuters klap hande en stamp voete na aanleiding van die ritme van die musiek. Een groep kleuters moet ritmies hande klap op die liedjie *Kyk hoe was ek my gesig*, terwyl die ander groep ratels skud en 'n ander groep die aksies uitbeeld. Terwyl hierdie leerders die liedjie *Wasdag* sing, moet hulle ook die ritme van die woorde klap. Die leerders hou Juffrou Simoné noukeurig dop om te weet wanneer hulle moet klap op hul bene, met hul hande en met hul vingers. Hierdie aktiwiteit is egter net ter inleiding van 'n instrumentale spel-aktiwiteit wat later in die les op dieselfde liedjie uitgevoer word.

4.1.1.4 Dramatisering op musiek

Wanneer dramatisering op musiek plaasvind, is dit noodsaaklik dat 'n musiekelement die dramatisering bepaal. Dit is dan ook die verskil tussen dramatisering op musiek teenoor dramatisering *met* musiek, waar musiek bloot die agtergrond is vir die aktiwiteit.

Graad R-klas B doen 'n vrye dramatisering op die *Herfslied*, waar hulle hul arms swaai en lywe wieg saam met die wind wat waai, deur te wys hoe die blare val van hoog in die boom tot laag op die grond. Toonhoogte word op hierdie manier ervaar.

Leerders leer oor gevoelens wanneer gesigsuitdrukkings op musiek gedramatiseer word, wat leerders help om dit te verwerk. Graad R-klas C sing die liedjie *Look at me* in 'n hartseer stem, 'n kwaai stem en met 'n bang stemmetjie. Hulle produseer ook gepaste gesigsuitdrukkings wat hul emosies uitbeeld tydens die sing van die lied. Antwoorde op die vraag "Hoe laat musiek jou voel?", sluit in "dromerig", "gelukkig", "mooi" en "lekker"(121:2).

Graad R-klas C luister na verskillende klanksnitte en dramatiseer aksies volgens die kontraste in die musiekelemente 'toonhoogte' en 'artikulasie'. Leerders moet 'n slapende voëltjie naboots terwyl 'n rustige slaaptema gespeel word. Wanneer die toonhoogte styg, is dit die teken dat die son opkom en die voëltjies hul vlerke moet spreid. Wanneer die sleëklokkies gehoor word, boots leerders voëltjies na wat uit hul neste vlieg tot hoog in die lug bo-oor bome en dakke. Die toonhoogte van die musiek daal, wat 'n aanduiding is dat die voëltjies grond toe vlieg om iets te ete te soek. *Staccato* note beteken dat leerders ligvoets rondhop en stop sodra daar 'n stilte is. Hierdie genotvolle aktiwiteit word 'n paar keer herhaal. Die aktiwiteit word afgesluit wanneer 'n *legato*-passasie gespeel word en voëltjies weer terugkeer na hul neste. Hierdie aktiwiteit word uitgebrei deur die musiekelement 'toonkleur' te integreer wanneer Juffrou Jessica afwisselend op 'n houtblokkie en simbale speel. Sodra leerders die kort klanke van die houtblokkie hoor, moet hulle soos 'n voëltjie rondhop. Wanneer daar op die simbale gespeel word, dramatiseer die leerders vrye vliegbewegings en beweeg dan uit die klas, om die ruimte buite die klaskamer te benut. Juffrou Jessica speel op die tamboeryn en die leerders boots swaeltjies na wat wegvlieg. Sodra die tamboeryn vinnig speel, vlieg leerders vinnig en wanneer die tamboeryn stadig speel, vlieg die leerders stadiger. Skielik stop die tamboeryn en leerders maak asof die swaeltjies rus. Juffrou Jessica het ook 'n fluitjie byderhand. Elke keer wanneer sy op die fluitjie blaas, hop leerders op die grond rond en soek kos. Sodra die tamboeryn weer begin speel, vlieg die swaeltjies in die lug op. Luistervaardighede word so ontwikkel en die musiekelement 'tempo' word terselfdertyd ervaar.

'n Ander aktiwiteit waar dramatisering op musiek deur die tempo bepaal word, is 'n liedjie oor 'n seuntjie met die naam Johnny wat skrynwerk doen, een van hierdie klas se gunsteling. In die woorde van die liedjie, *Johnny works with one hammer*, word daar vertel hoe sy hamers vermeerder (en die tempo van die musiek al hoe vinniger gaan) totdat Johnny uiteindelik met vyf hamers werk. Leerders sing hartlik saam en gebruik verskillende liggaamsdele om die woorde van die liedjie te dramatiseer terwyl hulle deurgaans bewus bly van die tempoveranderinge.

Toonhoogte word beleef wanneer Juffrou Jessica twee klanksnitte speel: hoë musiek en lae musiek. Die leerders maak asof hulle blare is wat van bome afval, om by die tema "Herfs" aan te sluit. Die leerders se arms is hoog in die lug en hul vingers word gewikkel soos blare wat beweeg. Juffrou Jessica begelei die aktiwiteit deur aan die leerders te vertel hoe die blare by die tuinpaadjie afgewaai word en langs die heining beland. Aan die einde van die klanksnit en die storie gaan lê die leerders soos blare op die grond.

Graad R-klas D ontdek toonhoogte deur te dramatiseer dat hulle denkbeeldige pampoene op die dak pak. Wanneer hoë musiek speel, verbeel hulle vir hulle dat hulle Pa is wat 'n pampoen op die dak pak. Wanneer lae musiek speel, word die pampoen op die grond gepak.

4.1.2 Ontwikkeling van perseptuele vaardighede as gevolg van leer op musiek

Graad R-onderwysers implementeer 'n groot verskeidenheid aktiwiteite wat leerders op musiek uitvoer. Hierdie aktiwiteite dra by tot die leerders se ontwikkeling op musikale- sowel as nie-musikale vlakke. Alhoewel dit nie moontlik was om tydens die waarnemings presies te bepaal tot watter mate hierdie ontwikkeling plaasvind nie, is die onderwysers se lesplanne en beskikbare inligting ten opsigte van kinderontwikkeling in ag geneem vir die bespreking van die ontwikkeling van perseptuele vaardighede. Spesifieke maniere waarop ander vaardighede ontwikkel is deur leer op musiek is reeds in die voorafgaande onderafdelings genoem.

Die manier waarop luistervaardighede en die begrip van rigting in graad R-klas B ontwikkel is, is wanneer die kleuters 'n groot sirkel maak en ritmies stap op die liedjie *Kan jy dit glo?*. Wanneer Juffrou Linda op die tamboeryn slaan, verander die leerders van rigting. Die begrippe wat hier saam met die luistervaardighede ingeoefen word, is kloksgewys teenoor antikloksgewys. Hierdie aktiwiteit word dikwels in graad R-klas B waargeneem en geïntegreer met verskillende temas.

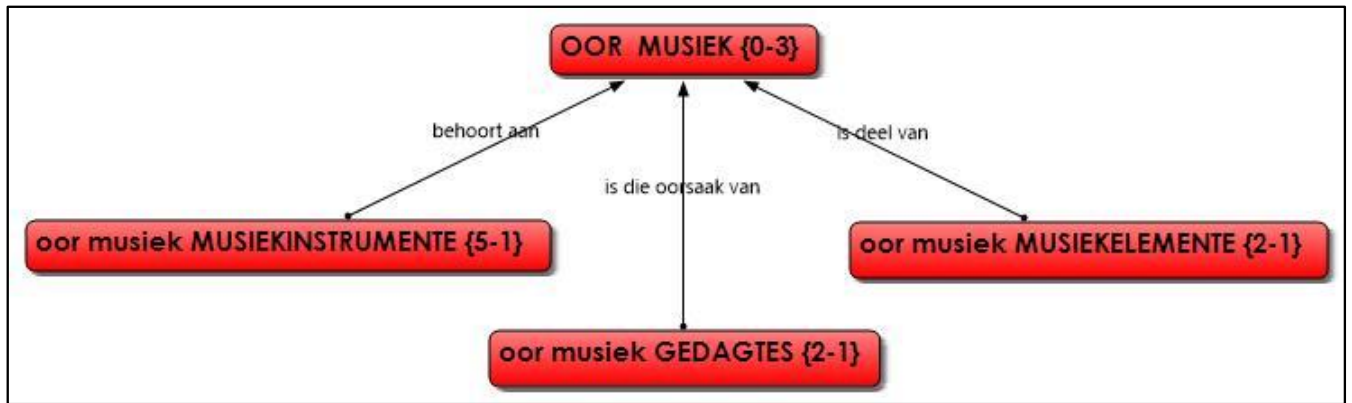
Die noodsaaklikheid van die ontwikkeling van perseptuele vaardighede is in graad R-klas C beklemtoon deur die implementering van sosiale interaksie tussen Juffrou Jessica en die leerders. Sy bied haar lesse op so 'n manier aan dat sintuie deurgaans gebruik word en die leerders eerder lyk asof hulle speel as leer, alhoewel leer outomaties plaasvind.

4.2 Leer oor musiek

Leer oor musiek vind plaas wanneer graad R-leerders meer te wete kom oor sekere aspekte van musiek. Hierdie kennis word teoreties aan leerders oorgedra en selde, indien ooit, direk musikaal ervaar. Waardeoordele oor tipes integrasie word in die volgende hoofstuk bespreek.⁹⁵

Die onderstaande breinkaart is 'n visuele voorstelling van die subtemas wat in Atlas.ti na vore gekom het tydens die analise van die tema "leer oor musiek".

⁹⁵ Kyk 5.1.1 Onderrig en leer oor musiek.

Figuur 26: Atlas.ti voorstelling van die tema "leer oor musiek"

4.2.1 Leer oor musiekinstrumente

Leerders leer oor musiekinstrumente in graad R-klas B wanneer 'n storie aan hulle voorgelees word wat handel oor 'n seuntjie wat 'n fluit as verjaarsdaggeskenk kry (37:1). In die storie word daar beskryf hoe hy die fluit ontdek en agterkom dat daar geen klank by die gaatjies uitkom nie. Hy gaan dan buite toe en vra 'n paar verskillende voëls of hy hul fluite in sy fluit mag vasvang, onder meer 'n vink en 'n kookkewiet. Na vele intriges besef hy dat hy op die fluit moet blaas sodat die instrument musiek kan maak.

'n Ander storie oor 'n blinde fluitspeler word ook aan die kleuters voorgelees (52:1). Dit handel oor Jannie en sy ma wat winkel toe gaan en 'n paar muntstukke in die blinde fluitspeler se hoed gooi. Jannie verduidelik aan sy ma hoe die verskillende klanke by die fluit uitkom wanneer die fluitis se vingers oor die verskillende gaatjies beweeg en hoe hartseer die weemoedige liedjie wat hy speel vir Jannie laat voel.

Graad R-klas D leer oor musiekinstrumente wanneer Juffrou Simoné 'n plakkaat met illustrasies van musiekinstrumente bespreek ten opsigte van die instrumente waarvoor 'n mens wind nodig het om te kan speel, naamlik 'n fluit, trompet, saksofoon, mondfluitjie, klarinet en selfs partytjiefluitjies.

Graad R-klas E kom meer te wete oor die werking van die kitaar terwyl Juffrou Beulah haar kitaar stem en aan die leerders verduidelik hoe dit werk en die redes waarom mens 'n kitaar moet stem. Die liedjie *Months of the year* word met kitaarbegeleiding gesing.

4.2.2 Leer oor musiekelemente

Juffrou Linda onderrig die leerders in graad R-klas B oor ritme deur die ritme van *Een, Twee, Drie, Pappa is hier* vir leerders visueel te demonstreer deur middel van 'n klappatroon. Leerders boots nie die patroon na nie en luister bloot hoe die ritme klink.

In 'n ander les word die leerders bewus gemaak van toonhoogte (hoog en laag) deurdat Juffrou Linda ter inleiding oor die tema "Herfs" met 'n pyl teken hoe die toonhoogte van die musiek hoër en laer beweeg. Hierdie konsep word vergelyk met 'n herfsboom wat sy blare afgooi sodat die herfsblare van hoog na laag grond toe val.

4.2.3 Gedagtes oor musiek

Tydens 'n gesprek met die leerders van graad R-klas C, is daar aan hulle gevra wat hulle oor musiek dink. Die een leerder antwoord dat sy "aan 'n liedjie dink van Jesus en Dawid" en daarom "vir Jesus sing"(121:9). Volgens haar sit dit haar brein aan die gang vir verdere denke oor musiek.

In dieselfde gesprek sê 'n leerder in graad R-klas D dat hy na sy "oupa verlang wat oorsee woon"(122:7) en 'n ander leerder sê dat hy net aan "Superman-musiek"(122:7) dink.

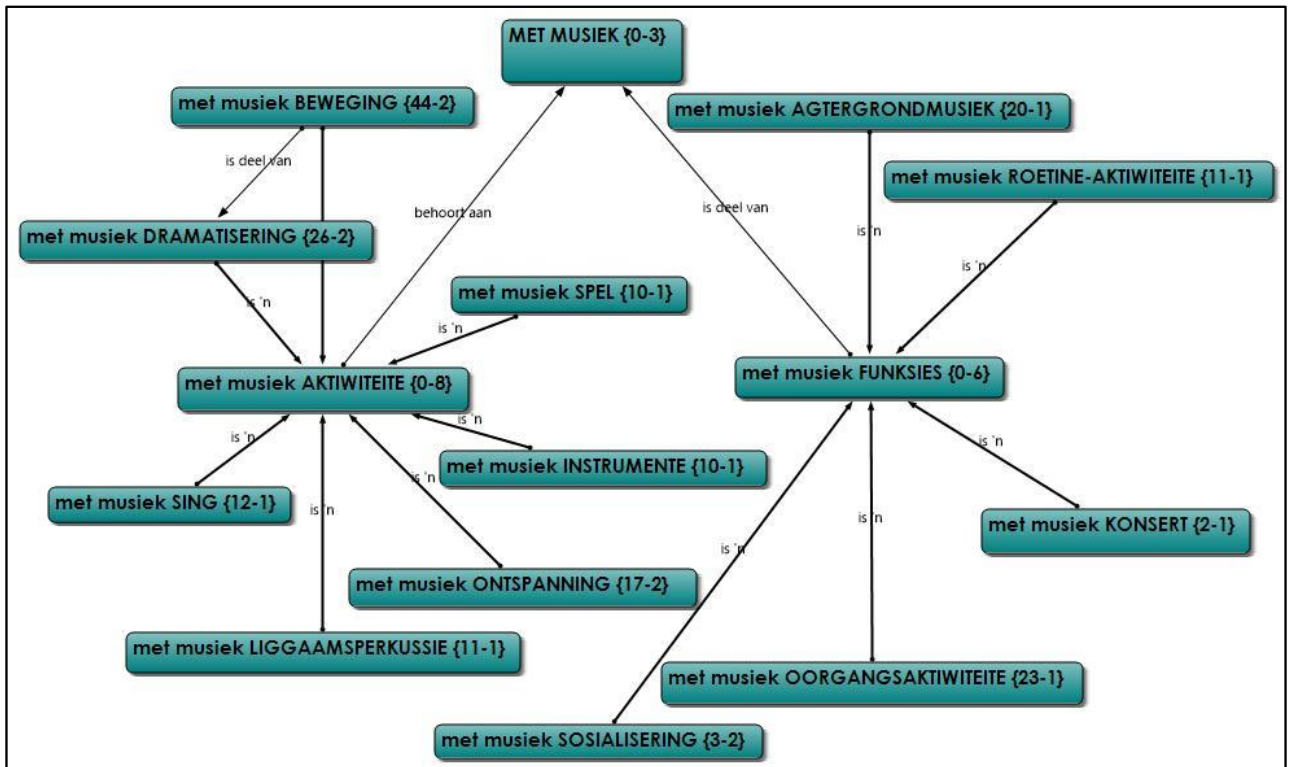
4.3 Leer met musiek

Vandag is Woensdag: Poppekasdag. Terwyl ek op die stoeptrap wag vir die groot gebeurtenis, kom 'n groep voorgespeelde kleuters verbygestap met hul waslappe op hul koppe en grasgroen waterbekers in die hand...al singende op hul eie wysies. Die woorde hoofsaaklik onhoorbaar op 'n verskeidenheid melodieë wat deur die gange weerklink.⁹⁶

Leer met musiek is wanneer musiek gebruik word as begeleiding vir leer. In die vignette hierbo is die funksie van musiek dat dit 'n roetine-aktiwiteit begelei. Leer met musiek vind in hierdie geval spontaan plaas, aangesien leerders hul eie musiek improviseer wat die roetine-aktiwiteit begelei.

Die volgende breinkaart is 'n visuele voorstelling van die subtemas wat in Atlas.ti na vore gekom het tydens die analise van die tema "leer met musiek".

⁹⁶ Hierdie aktiwiteit is 'n voorbeeld van leer met musiek en is op die 6e Maart 2013 buite Graad R-klasse D en E rondom 9:30 die oggend waargeneem.

Figuur 27: Atlas.ti voorstelling van die tema "leer met musiek"

Die doelwitte van leer met musiek is nie-musikaal van aard. Die woorde van die betrokke liedjies, eerder as die musikale inhoud, gee aanleiding tot die aktiwiteite wat daarmee saam uitgevoer word. In sommige gevalle hou selfs die woorde van die liedjie nie eens verband met die aktiwiteite nie. 'n Voorbeeld uit die data is waar fynmotoriese ontwikkeling (’n nie-musikale doelwit) deur sang en beweging saam met musiek plaasvind. Wanneer die *Vingerliedjie* deur graad R-klas B gesing word, word verskillende bewegings saam met die woorde deur die vingers uitgevoer:

*Dit is my Mammie lief en goed (beweging van die duim),
dit is my Pa met sy manne-moed (beweging van die wysvinger).
Dit is my boetie fris en groot (beweging van die middelvinger),
dit is my sussie met haar poppie op haar skoot (beweging van die ringvinger).
Dit is die baba lief en klein (beweging van die pinkie),
dis my familie goed en rein (beweging van die al die vingers)!*

4.3.1 Aktiwiteite vir leer met musiek

Die aktiwiteite wat waargeneem is vir leer wat saam met musiek plaasvind, is dramatisering, instrumentale spel, luisteraktiwiteite vir ontspanning, spel, beweging, sang en liggaamsp perkussie.

4.3.1.1 Dramatisering met musiek

Dramatisering met musiek vind plaas wanneer ’n opname van ’n liedjie of instrumentale werk gespeel word, of wanneer kleuters of die graad R-onderwyser self sing. ’n Voorbeeld van

kleuters wat hul eie dramatisering deur hul sang begelei, is graad R-klas A wat 'n nuwe liedjie, *Die Hen*, aanleer. Telkens wanneer die woorde *Kekkeleke, kekkeleke, ek het 'n eier gelê!* gesing word, moet die kleuters hul armpies gebuig klap soos 'n hoender. Daarteenoor word musiek aan die leerders in graad R-klas B voorgespeel waarop hulle spesifieke verbeeldingsituasies moet uitbeeld. Die instruksies vir hierdie lesse lui: "Opwarming – Improviseer lewenservaringe/fantasie deur beweging, mimiek, ander tegnieke"(75:2) en "Dramatiseer liedjies (vrye vertolking)"(80:3). *Winter* uit *Die Vier Seisoene* (A. Vivaldi) word gebruik sodat kleuters spesifieke instruksies kan volg vir dramatisering. Hulle is honde wat gaan slaap, hulle uitstrek, wakker word en weer 'n sonkolletjie gaan soek om aan die slaap te raak, terwyl die musiek in die agtergrond speel.

Leerders smelt soos 'n groot blok ys in die son op die liedjie *You are my sunshine*. Hulle staan aanvanklik regop met uitgestrekte arms, waarna hulle stadig smelt tot 'n plassie water op die mat. Op die liedjies *Sonbrillettjies*, *Vorms* en *Kleure* dramatiseer leerders vrylik hul ervarings met die konsepte waaroor die woorde van die liedjies handel.

Later in die kwartaal sing Juffrou Linda en haar kleuters die *Treintjie-liedjie*,⁹⁷ terwyl hulle mekaar se elmboë vashou en die bewegings van 'n stoomtrein uitbeeld. Hierdie dramatisering is nie op die maat van musiek nie, maar word bloot saam *met* die musiek uitgebeeld. Daarom word hierdie aktiwiteit geklassifiseer onder dramatisering *met* musiek en nie dramatisering *op* musiek nie. Die voorste kleuter is die lokomotief en die ander kleuters die treintrokke. Hulle gaan kuier by ouma en loop in 'n sirkel. Die treintrokke begin na 'n rukkie uitwyk van die sirkel terwyl kleuters *tjoek-tjoek*-geluide maak. Dit is 'n prettige aktiwiteit wat almal baie geniet.

Op die melodie van *Here we go round the Mulberry bush* sing leerders 'n liedjie waarop hulle 'n rolspel uitvoer van verskillende karakters wat verskillende boeke lees, tydens die tema "Boeke". Die dramatiserings hou nie verband met die elemente van musiek nie, omdat musiek slegs die dramatiserings begelei terwyl die woorde uitgebeeld word. Die kernteks bestaan uit die woorde "*Pa* lees graag in *sy koerant*, *sy koerant*, *sy koerant*. *Pa* lees graag in *sy koerant*, *elke liewe môre*"(12:1). Die woorde wat onderstreep is, word telkens vervang deur ander lede van die gesin en die boeke wat hulle lees:

Ma lees die resepteboek, *Ouma* lees haar tydskrif, *Sus* lees haar bladmusiek,
Ek lees my storieboek, *Boet* lees sy diereboek en *Oupa* lees sy tuinbouboek.

'n Ander aktiwiteit waar die verskillende lede van die gesin uitgebeeld word, is 'n opwarmingsaktiwiteit op die *Pappa/Mamma-medley* en die liedjie *Spieëltjie*. Terwyl die

⁹⁷ 'n Ander liedjie wat ook vir hierdie aktiwiteit gebruik word, is *Tjoek-tjoek trein*.

musiek speel, moet leerders die handelinge soos volg dramatiseer: Pappa sny gras, bestuur of was die motor; terwyl Mamma kos maak, die baba voer of stofsuig. Die kleuters interpreteer en dramatiseer die ander lede van die gesin (boetie/sussie/grootouers) se handelinge vrylik.

Kleuters geniet dit om woorde te dramatiseer. Taal speel in hierdie geval 'n groter rol as musiek omdat die woorde gedramatiseer word. Daarom word hierdie aktiwiteit geklassifiseer onder dramatisering *met* musiek in plaas van dramatisering *op* musiek. Liedjies wat hiervoor gebruik word in graad R-klas B, is *Gryp jou boontjiesakkie* (met instruksies van wat leerders alles met die boontjiesakkie moet doen), *Dorstyd* (waar hulle na die klank van die dorsmasjien luister en die bewegings namaak) en *Pannekoek bak* (waar kleuters hul liggaamsdele gebruik om die aksies in die liedjie uit te beeld terwyl hulle saamsing).

Die tema van die week is "Die weer" en leerders moet spesifieke bewegings uitvoer op 'n stuk musiek waarin dinamiese kontraste voorkom. Op die sagte musiek moet leerders 'n blaartjie aan sy punt optel en hul arm in die rondte swaai met groot bewegings, waarna hulle hande ruil. Daarna kyk hulle hoe ver hulle 'n wiel rondom hulle met die blaartjie kan trek. Die derde aksie is dat leerders bo-oor die blaartjie spring om voor, agter, aan die een kant en aan die ander kant van die blaartjie te staan. Laastens sit leerders die blaartjie op hul hande, strek hul arms en draai in die rondte sonder dat dit afval. Op die harder musiek moet leerders die blaartjie op hul koppe en dan hul skouers sit en rondbeweeg sonder dat dit afval. Die aktiwiteit word afgesluit waar leerders op hul rûe gaan lê, 'n boontjiesakkie op hul voete sit en hul bene reguit in die lug hou sonder dat dit afval. Alhoewel dinamiese kontraste in die musiek voorkom, hou die bewegings nie daarmee verband nie en is dit bloot riglyne vir die volgorde waarin verskillende bewegings op mekaar volg. Ruimtelike oriëntasie word in hierdie aktiwiteit ontwikkel terwyl musiek speel, met ander woorde saam *met* musiek.

Graad R-klas C moet 'n spesifieke verbeeldingsituasie op die liedjie *On the high wire* uitbeeld. Juffrou Jessica verduidelik aan die leerders hoe party mense op toue of drade kan loop wat hoog bokant die grond gespan is. Daarna nooi sy 'n leerder uit om te demonstreer hoe hy of sy op so 'n tou of draad sou loop terwyl die musiek speel. Al die leerders kry nou die geleentheid om te dramatiseer hoe hulle teen 'n leer opklim, op 'n tou of draad loop tot aan die ander kant en weer by die leer afklim terwyl die musiek speel.

Soggens begin die kleuters van graad R-klas D hul dag met die *Goeiemôre-liedjie* wat hulle saam met die CD sing. Tydens die verloop van die liedjie dramatiseer leerders hoe hulle slaap en wakker word soos wat in die liedjie gesing word. Liggaamsdele word daarna gebruik om die aksies van die liedjie *Kyk hoe was ek my gesig* uit te beeld. Leerders sing die liedjie saam met Juffrou Simoné en doen die aksies, byvoorbeeld deur gesig te was, tande te borsel en

skoene te poets. Die instruksies vir dramatisering met musiek in Juffrou Simoné se lesplanne lees: "Kan leerders luister en naboots deur middel van hul gehoor?"(97:4) en "Vrye beweging"(103:1).

Die ontwikkeling van luistervaardighede word deur middel van dramatisering met musiek verbeter. Tydens een van hierdie lesse speel Juffrou Simoné op die tamboeryn en moet leerders rondhardloop en maak asof hulle popklere optel wat 'n babahondjie rondgedra het, na afloop van 'n storie wat aan hulle voorgelees is. Wanneer die tamboeryn geslaan word, beweeg die kleuters. Sodra die tamboeryn ophou speel, moet hulle afbuk en die denkbeeldige popklere optel. Die konsepte wat hierdeur aan kleuters oorgedra word, is die kontras tussen musiek (klank) en stilte.

Vroeg een oggend doen hierdie klas bewegings na aanleiding van Juffrou Simoné se choreografie terwyl 'n opname van die lied *Houtkruis* gespeel word. 'n Ander keer sing hulle *Die wyse man bou sy huis op die rots* met toepaslike bewegings wat die woorde uitbeeld. Daarna sing die kleuters *Loof Hom met die tromme*, met bewegings wat die woorde dramatiseer. Die liedjie word herhaal, en hierdie keer doen hulle net die bewegings en "sing sonder klanke". Indien laasgenoemde aktiwiteit dikwels geoefen word, sou die internalisering van musiekmaak vasgelê kon word, maar ek is onseker oor die moontlikhede en sinvolheid van hierdie aktiwiteit ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R.

4.3.1.2 Instrumentale spel met musiek

Die tema "Sintuie" word in graad R-klas B bespreek. Elke leerder ontvang 'n slaginstrument. Terwyl die liedjie *Daar kom die roomysman* in die agtergrond speel, speel die groep met hul instrumente wat hulle drie keer onder mekaar ruil. Later in die kwartaal word die tema "Voel" ontdek. Juffrou Linda staan agter die kleuters met verskillende instrumente. Wanneer die leerders klockies of 'n ratel hoor, moet hulle plat sit. Wanneer hulle die simbaal of trom hoor, spring hulle regop. Instrumentale spel word in hierdie aktiwiteit deur Juffrou Linda gebruik om luistervaardighede te verbeter deur middel van 'n reaksie op seine, asook die kleuters se onderskeidingsvermoë van verskillende toonkleure.

Tydens die bespreking van die tema "Somer" word slagwerk saam met twee relevante liedjies (*Dum die liedelie dum* en *Somer in Afrika*) ervaar. Die instruksies vir die aktiwiteit lui "om met houtblokkies slagwerk te doen terwyl saam met lied gesing en beweeg word in drie groepe" (70:3). Hierdie aktiwiteit is dus 'n integrasie tussen instrumentale spel met musiek (sang), asook beweging saam met die musiek (sang). Een van die doelwitte van die les waar *Dum die liedelie dum* uitgevoer word, is dat leerders by 'n vaste polsslag hou, alhoewel vrye vertolking met beskikbare slaginstrumente ook kan geskied. Die instruksies vir die liedjie *Somer in Afrika*, lui: "Gebruik lyfie, slagwerk en 'n trom of twee" (75:5). Daar is dus geen voorskrifte

ten opsigte van hoe die elemente van musiek by die aktiwiteit geïntegreer word nie, omdat daar slegs aangedui word dat die lyf en slagwerk vrylik saam met die liedjie gebruik moet word.

"Vorms en Kleure" is die tema vir een van die weke. Beskikbare slaginstrumente word deur die kleuters gebruik vir vrye vertolking saam met 'n opname van die *Can Can* (Van Aswegen & Vermeulen, 1999). Hierdie aktiwiteit verhoog kleuters se aangename assosiasies wat hulle met musiek maak, asook die genot wat ervaar word tydens die speel van musiekinstrumente.

Graad R-klas D word in twee groepe verdeel. Elke leerder in groep 1 ontvang 'n stel ritmestokkies, terwyl groep 2 se leerders klokkies kry. Juffrou Simoné bespreek die verskillende instrumente en demonstreer hoe om elkeen te gebruik. Die hele klas sing *Die Wyse Man* en albei groepe speel die eerste keer saam met die liedjie. Daarna sing en speel die eerste groep die eerste vers alleen, wanneer die tweede groep die refrein sing en met hul klokkies begelei. Hierdie aktiwiteit is instrumentale spel saam met musiek, omdat daar nie vooraf spesifieke instruksies aan leerders gegee is ten opsigte van ritme, tempo of dinamiek wat hulle moet uitvoer nie. Die instrumentale spel met die slaginstrumente is die leerders se eie, vrye vertolkings. Onbewustelik ervaar kleuters egter die musiekelement 'vorm', deurdat die instrumente tussen die verse en refrein afgewissel word.

4.3.1.3 Luisteraktiwiteite vir ontspanning met musiek

Op die vraag "Wat gebeur in en rondom die klas wanneer musiek betrokke is?", antwoord Juffrou Johanna dat "leerders ontspan"(116:13). Daarom word luisteraktiwiteite en ontspanning as 'n enkele aktiwiteit bespreek, aangesien die doelwit van luisteraktiwiteite tydens leer met musiek is dat leerders ontspan.

Asemhalingsoefeninge terwyl musiek speel word dikwels in graad R-klas B gebruik as 'n ontspanningsaktiwiteit. Aan die einde van 'n les oor "Herfs" luister hulle na die musieksnit *Bella Notto* en verbeel hulle dat hulle 'n blaartjie of saadjie in die lug blaas. Hierdie aktiwiteit is 'n afsluitings- of ontspanningsaktiwiteit waarop leerders speel-speel asemhalingstegnieke kan oefen.

Die repertorium van luisteraktiwiteite vir ontspanning wanneer die tema "Somer" bespreek word, is *Vier Seisoene* en *You are my sunshine*. Leerders "lê op die mat en luister na musiek" (73:1) terwyl Juffrou Linda *Vier Seisoene* speel. Met die tema "Vorms en Kleure" "luister die leerders na rustige musiek"(78:2). Die liedjie wat hiervoor gebruik word, is *Little Boy Blue*. Aan die einde van hierdie week "lê (leerders) met toe oë en luister"(80:4) na 'n opname van die *Can-Can*, ter afsluiting.

Wanneer luisteraktiwiteit met ontspanning gekombineer word, word dit in graad R-klas B se lesplanne beskryf as “Kleuters lê op hul rûe en luister na musiek vir ontspanning”(103:5) of “Kleuters lê en luister na kalmerende musiek”(63:3). 'n Voorbeeld van die laaste beskrywing is waargeneem waar leerders 'n serpie oor hul gesigte plaas wat hulle probeer inasem en wegblaas. Die serpies word op leerders se borsies gehou totdat Juffrou Linda dit kom haal.

Graad R-klas C ontspan gereeld terwyl musiek speel na afloop van 'n les: “Asem in en uit en luister na kalm musiek”(141:4), terwyl graad R-klas D se lesplanne hierdie aktiwiteit onder meer beskryf as “Leerders luister na musiek met toe oë terwyl hulle op die mat lê”(108:2). Die repertorium wat hiervoor gebruik word, word bepaal deur die weeklikse temas. Die liedjies *Little Boy Blue*, *Vier Seisoene* en *You are my sunshine* is voorbeelde hiervan. Leerders sit op die mat of staan in 'n kring en swaai hul serpe heen en weer terwyl 'n opname van *Vier Seisoene* speel. Die herhalende heen- en weer bewegings van die serpe is baie terapeuties en daarom so ontspannend. Terwyl leerders na dieselfde liedjie luister, lê hulle op die mat en verbeel hulle hulle is by die see, langs 'n dam of 'n rivier op 'n lekker warm dag.

Met rustige musiek wat in die agtergrond speel aan die einde van 'n skooldag in graad R-klas E, herinner Juffrou Beulah die leerders deurgaans om op hul asemhaling te fokus en op hul arms wat hulle doelbewus moet ontspan. Elke dag in Juffrou Beulah se klas word op hierdie manier afgesluit.

4.3.1.4 Spel met musiek

*Speeltyd het uiteindelik aangebreek. Die son is die warmste wat hy gaan wees op hierdie wintersdag in die middel van Junie. Ek gaan sit op 'n yskoue sementbankie onder 'n koelteboom en spits my ore. Twee kleuters kom al singende in my rigting aangestap terwyl hulle 'n klapspeletjie speel. Ek staan nader en trek my oë op skrefies soos wat ek die woorde probeer uitmaak. Die kleuters merk dadelik my belangstelling en sing 'n bietjie harder terwyl hulle ongestoord met hul speletjie voortgaan. Uit verskillende kante staan kleuters een vir een nader en wag om genooi te word om saam te speel. Ek haal my rooi serp af, gaan sit weer op die bankie en aanskou die spontane kleuterkonsert wat vir die duur van speeltyd eksklusief vir my opgevoer word. Liedjies, ritmes, kontrasterende tempo's, dinamiese verskille, danse, bewegings en die klokhelder lag van kinders wat speel saam met musiek, vul my gedagtes lank nadat die magiese speeluur ten einde geloop het.*⁹⁸

Die omvang van die repertorium van die deelnemers wat in hierdie vignette beskryf word, is noemenswaardig. Dit was relatief maklik om onderskeid te tref tussen speletjies met musiek wat in die klas aangeleer word (gestruktureerde spel), teenoor speletjies met musiek wat leerders in hul gemeenskappe en/of in hul vrye tyd aanleer (ongestruktureerde of gestruktureerde spel) weens die inhoud van die woorde. Omdat leer egter plaasvind tydens

⁹⁸ Hierdie aktiwiteit is 'n voorbeeld van leer met musiek deur middel van spel en is op 7 Junie 2013 om 11:00 op graad R-klas C se speelgrond waargeneem.

gestruktureerde sowel as ongestruktureerde spel in graad R, word beide tipes in ag geneem vir die bespreking van spel *met* musiek.

Tydens informele gesprekke met graad R-klas C se leerders is daar aan hulle gevra of hulle musiek maak saam met hul vriende. Een van die leerders het geantwoord dat sy en haar klein sussie blokkies speel terwyl hulle 'n Tswana-liedjie sing. Sy begin spontaan die liedjie in haar moedertaal sing ter illustrasie. Die leerders van graad R-klas A speel 'n speletjie, *Juice Kaskadela*, waar hul grootmotoriese-vaardighede speel-speel ontwikkel word saam met die ritme van die spraakrympie.

Neuriegeluide word gehoor terwyl die kleuters van graad R-klas E besig is met vryspel. Die eienaars van die stemme en melodieë van die toonhoogtes is egter onidentifiseerbaar. Ietwat later in die dag bind 'n dogtertjie 'n pop op haar rug vas, waarna ek haar vra of sy die baba aan die slaap kan sing. Sy sing 'n tradisionele slaapliedjie terwyl ek myself met iets anders besig hou en sy haarself in haar spel verloor. Met speeltyd beweeg die leerders buitentoe. Ek sit ongemerk agter twee dogtertjies op die swaie en luister geamuseerd na hul spontane, uitbundige sang.

Graad R-klas C ervaar 'n gestruktureerde spelaktiwiteit met musiek. Juffrou Jessica en die leerders gesels oor hansworse, wat hulle doen en watter klere hulle aantrek. Sy sit 'n hansworshoed op haar kop en sing die eerste vers van die liedjie *Puncinello*. Wanneer die tweede vers aanbreek, doen sy 'n ritmiese beweging en nooi die leerders uit om die beweging na te boots. Die aktiwiteit word 'n paar keer herhaal en die bewegings word met elke herhaling verander. Sodra die leerders die speletjie snap, word een van hulle uitgenooi om die hoed op te sit en *Puncinello* te word wat die voortou neem met die bewegings wat saam met die musiek uitgevoer word. Voorbeelde van aktiwiteite is balansering op 'n tou wat bokant die grond gespan is, om snaakse gesigte te trek en 'n bal te vang.

Die volgende speletjie word gespeel terwyl 'n opname van die liedjie *Come and follow me* gehoor word. Juffrou Jessica vertel vir die leerders dat hulle in die park gaan stap. Een van die leerders word aangesê om haar te volg terwyl sy die liedjie sing. Wanneer die woorde *we will stop like this* gesing word, vries Juffrou Jessica op 'n sekere manier en die leerder gaan staan op dieselfde manier. Juffrou Jessica nooi ander leerders om in die ry te gaan staan en die speletjie word herhaal totdat elkeen 'n beurt gehad het. Die geluide wat in die park gehoor kan word, word ook bespreek. Juffrou Jessica doen moeite dat die leerders se sintuie betrek word tydens onderrig en leer en slaag daarin dat leerders voel asof hulle deurentyd speel wanneer hulle waardevolle vaardighede en begrippe bemeester.

'n Sangspeletjie deur die leerders van graad R-klas A behels 'n ritmiese klap aan die einde van elke frase wat gesing word:

Vlieg, Vlieg (klap-klap, klap). I want to see (klap-klap klap).
Huise loop (klap-klap, klap). Want huise kan nie loop nie (klap-klap, klap).

Alhoewel die woorde nie logies betekenis het nie, geniet die kleuters hierdie speletjie en word hul ritmesin in die groep speel-speel ontwikkel deur die ritmiese patroon wat geklap word.

4.3.1.5 Beweging met musiek

Alhoewel beweging met musiek hier in isolasie bespreek word, is daar tog altyd 'n mate van leer op musiek betrokke, omdat die liggaam die elemente van musiek ervaar en toevallige leer plaasvind. Selfs al staan nie-musikale doelwitte voorop, is daar altyd musikale doelwitte wanneer beweging deur musiek begelei word. Dis veral beweging wat integrasie verseker.

Tydens semi-gestruktureerde onderhoude is daar aan die onderwysers gevra waarom en waarvoor hulle musiek buite die klas gebruik. Juffrou Johanna antwoord dat dit gebruik word "om liggaamsoefening te leer"(116:12), terwyl Juffrou Jessica vertel het hoe hulle musiek en beweging gebruik tydens een van hul jaarlikse fondsinsamelings, 'n modeparade. Sy beskryf ook 'n aktiwiteit in 'n suksesvolle musiekles as leerders wat met 'n lappie op klassieke musiek dans. Op die vraag hoe musiek binne-in die klaskamer gebruik word, antwoord Juffrou Johanna dat dit gebruik word om "lessies te onderrig wanneer dit pas by die lesie"(116:5). Sy gebruik die aanleer van die begrippe links en regs met behulp van liedjies as voorbeeld, en sê dat leerders hul vingers gebruik om die aantal bene en hande saam met musiek te tel.

Die instruksies in Graad R-klas B se lesplanne lees dikwels: "Gebruik verskillende liggaamsdele om liedjies uit te beeld", "Spontane gebruik van stem en beweging"(16:3), "Vrye, spontane bewegings saam met musiek"(66:2), "Sing aksieliedjies en gebruik liggaamsdele om liedjies uit te beeld"(71:2), "Doen aksies soos in liedjie"(22:1), "Ontdek musiek, beweging en klank"(79:2) en "Beweeg volgens musiek"(44:3). Leerders voer dan bewegings saam met musieksnitte uit, byvoorbeeld *Ek lees graag 'n storieboek*, *Sing 'n lekker liedjie*, *There you are*, *sleeping* (kleuters maak asof hulle 'n baba aan die slaap wieg), *Kom ons loop*, *Ek het 'n huisie by die see* (leerders doen strekoefeninge en eindig waar hulle op hul rûe lê), *Ek het hande*, *Strek my armpies*, *My twee beentjies*, *Teddy Bears' Picnic*, *Kleure*, *Vorms*, *Ek is so groot/klein/hoog/laag*, *Die wiele van die bus* (gebruik handbewegings om rigting aan te dui) en *Roer die vingers*. In laasgenoemde liedjie is dinamiek aangespreek, aangesien leerders hul vingers harder en sagter moes beweeg soos wat die dinamiese kontraste in die liedjie gewissel het.

Musiek word dikwels deur Juffrou Linda gebruik om die visuele persepsie van rigting te versterk en vas te lê. Serpe⁹⁹ word aan die leerders uitgedeel vir die liedjie *Vorentoe en*

⁹⁹ Waslappe en ander lappe kan ook gebruik word vir hierdie aktiwiteit.

Agtertoe by die tema “Herfs”. Leerders moet hulle verbeel die wind waai hul serp vorentoe en agtertoe terwyl die musiek speel. ’n Ander keer staan die kleuters op een plek en swaai hul uitgestrekte arms om te wys hoe die wind saam met die liedjie *Voel hoe waai die wind* waai. Die arms word *bokant* die kop, *aan weerskante* van die lyfie en *laag op die grond* geswaai. Dieselfde liedjie is gebruik sodat kleuters hul vingers voor hul lyf, *agter* hul kop, ensovoorts kan klap. Vir ’n aktiwiteit saam met ’n opname van Vivaldi se *Die vier seisoene* pak Juffrou Linda ’n sirkel met boontjiesakkies. Die kleuters loop in ’n kring bo-oor die boontjiesakkies. Hulle luister wanneer die tamboeryn slaan en moet dan van rigting verander. Aan die einde van die musiek gaan sit die kleuters by hul boontjiesakkie en luister rustig met toe oë na die musiek.

Graad R-klas B se leerders hardloop met hul serpe in die lug. Sodra die musiek ophou en die kleuters Juffrou Linda se hand sien wat wys “stop”, staan hulle in enige posisie (vries). Hierdie aktiwiteit word ’n paar keer herhaal. Die laaste keer hou Juffrou Linda ’n prent van ’n hoepel in die lug en moet die kleuters by ’n hoepel wat op die mat uitgepak is gaan staan. Visuele sowel as ouditiwe vaardighede word deur hierdie aktiwiteit bevorder, aangesien leerders deurentyd moet *luister* na en *kyk* vir spesifieke instruksies wat hul bewegings bepaal.

By die tema “Klanke” sing die kleuters saam met die liedjie *Die windpomp*. Die bewegings wat hulle uitvoer, behels dat hulle hul liggaamsdele gebruik om die liedjie uit te beeld, byvoorbeeld deur hul arms in die rondte te swaai soos ’n windpomp se lemme. In die week wat die tema “Veiligheid” behandel word, word die *Konstabelliedjie* met bewegings uitgevoer, terwyl ’n opname van die musieksnit speel. Bewegings saam met musiek beslaan ’n groot deel van hierdie leerders se dag. Terwyl *Opruimtyd* gesing word en ’n groep leerders begin opruim, dans ’n ander groep leerders spontaan op die liedjie terwyl die res van die klas opruim!

Die leerders van graad R-klas C speel ’n vingerspeletjie saam met die liedjie *One elephant*. ’n Stukkie tou word rondom elke leerder se wysvinger gebind. Hierdie vinger beweeg by die toutjie af terwyl die liedjie gesing word. Elke keer wanneer die liedjie herhaal word; moet die leerders nog vingers byvoeg om addisionele olifante voor te stel.

Sosiale vaardighede word ontwikkel wanneer graad R-klas B die liedjie *Kom nou maatjie* sing terwyl hulle in pare saamdans en bewegings uitvoer na aanleiding van die woorde van die liedjie:

*Kom nou maatjie, dans met my. Vat my hande wat ek gee:
Een maal links, Een maal regs. Sien jy nou, dit is nie sleg!*

Dieselfde liedjie is in Engels gesing met die woorde *Come along and dance with me* tydens ’n les in graad R-klas C, waarop daar op dieselfde manier gesing en gedans is.

Walsmusiek word in graad R-klas C gebruik, waar leerders hulle moet verbeel hulle luister hoe die wind waai. Daarvolgens moet hulle op hul tone hardloop, terwyl hulle hul arms op en af waai soos die wind. Daar word egter nie instruksies gegee dat die armbewegings enigsins verband moet hou met die metrum van die musiek nie en die fokus is eerder op die spontane hardloop en waai-bewegings. Hierdie aktiwiteit sou toepaslik wees vir beweging op musiek indien die ritme en metrum van die musiek die leerders se bewegings bepaal het, maar omdat dit nie die geval is nie, word dit onder beweging *met* musiek geklassifiseer.

Die doel van 'n ander aktiwiteit is musiekbeluistering van 'n stuk musiek wat beskryf word as "Swaai-musiek" (63:1). Hier staan die graad R-leerders in 'n hoepel, terwyl hulle 'n serp in hul regterhand in groot sirkelbewegings voor die gesig swaai. Die beweging word herhaal. Met die serp voor die bors vasgehou, loop die leerders solank die musiek speel – al in die rondte van die hoepel. Sodra die musiek ophou, sit hulle die serpe op hul koppe en loop anderkant om. Die aktiwiteit word met die linkerhand herhaal, waarna die hoepels gebêre word. 'n Soortgelyke aktiwiteit waar leerders ook moet beweeg en stop na aanleiding van die musiek, word in graad R-klas C waargeneem wanneer leerders op die liedjie *Walk and Freeze* rondloop en stop sodra die woorde dit vereis.

Spesifieke bewegings word aan graad R-klas C se kleuters bekendgestel deur middel van die liedjie *Sh! Sh!*. Hulle moet luister na wat Juffrou Jessica sing en die bewegings uitvoer wanneer sy dit sing. Die woorde van die liedjie is:

*Sh! Sh! Be as quiet as can be, Sh! Sh! Watch and follow me.
Sh! Sh! Can you touch your toes? Sh! Sh! Can you touch your nose?
Sh! Sh! Stretch your hand up high. Sh! Sh! Reach for the sky!*

Graad R-klas D se tema vir een van die weke is "My land". Hiervoor sing hulle *This is my land* op die wysie van *Vader Jakob*. Die liedjie word eers hard en dan sag gesing. Die bewegings wat saam met liedjie uitgevoer word, is om die verskillende lengtes en groottes van mense met hul hande te wys terwyl hulle sing. Alhoewel dinamiek ervaar word tydens die sing van die liedjie, is daar nie 'n musiekelement betrokke wat die bewegings stimuleer nie en is die nie-musikale begrippe van groot teenoor klein en vet teenoor maer ontdek.

Juffrou Jessica sit 'n CD aan en die liedjie *Hello everybody, how do you do?* begin speel. Terwyl die leerders die liedjie sing, word hulle aangemoedig om die bewegings uit te voer soos wat dit in die liedjie uitgestip word: klap hande en tik op die bene. 'n Alternatiewe aktiwiteit wat saam met hierdie liedjie uitgevoer word, verbeter leerders se luistervaardighede. Tydens die aktiwiteit moet die kleuters opstaan wanneer Juffrou Jessica hul name uitroep. Hierdie kleuters loop dikwels in die klas rond met dieremaskers aan terwyl musiek gespeel word vir beweging met musiek. Juffrou Jessica het nie gespesifiseer of hulle hierdie diere uitbeeld of nie.

4.3.1.6 Sang met musiek

Weens die belangrikheid van sang in die kleuterskool, word daar meestal verwag dat graad R-leerders saam met al die aktiwiteite wat verwant is aan musiek, ook moet sing. Omdat daar egter nie soveel aandag geskenk word aan die aanleer van die liedjies as die aktiwiteite wat daarmee gepaardgaan nie, word hierdie noodsaaklike aktiwiteit dikwels afgeskeep. Dit was my ervaring dat leerders eerder nabetragting sal hou oor die nuwe bewegings wat saam met 'n liedjie aangeleer word, as dat hulle die liedjie self sal loop en sing. Instruksies op graad R-klas B se lesplanne, lees "Samesang met bekende *Vingerliedjie*. Gebruik stem en handjies"(43:1), "Sing saam met musiek en beweeg op musiek"(66:1), "Saamklap en sing"(70:1), "Spontane gebruik van stem en beweging"(79:1), "Saamsing en vrylik dans"(79:1).

Met die bespreking van die tema "Voel" neurie kleuters die liedjie *Voel hoe waai die wind* saam met die musiek. In graad R-klas A word musiek as agtergrondmusiek gebruik waarmee leerders saamsing terwyl hulle werk. Spesifieke instruksies op Juffrou Johanna se lesplanne, is: "Speel die *Oupa-liedjie* op die CD terwyl julle werk en laat die kleuters saamsing!"(117:4).

Terwyl 'n opname van die liedjie *Mister Robin* voorgespeel word, is die leerders van graad R-klas C gevra om Juffrou Jessica te eggo deur hul hande om hul monde te hou en na te boots wat sy sing. So is die illusie van 'n denkbeeldige mikrofoon geskep. Die liedjie word herhaal totdat elke leerder 'n beurt gehad het om te sing. Leerders sing dikwels saam met die karakters in spesifieke stories waarin daar musiek voorkom, soos in graad R-klas C waargeneem. In graad R-klas B lees Juffrou Linda vir die kleuters 'n storie, *Ouma Ruby se Geheim*, met die tema "My familie". Die kleuters sing aan die einde van die storie *Veels geluk, Ouma Ruby* saam met die hoofkarakter wat sy oma gelukwens met haar verjaarsdag.

4.3.1.7 Liggaamsperkussie met musiek

Wanneer leerders liggaamsperkussie met musiek doen, is die fokus van die liggaamsperkussie-aktiwiteite nie die musiekelemente, byvoorbeeld ritme en tempo nie. Die funksie van hierdie aktiwiteite is eerder om 'n bewussyn te skep van sekere liggaamsdele en hoe dit saam met musiek kan beweeg, byvoorbeeld "saamklap en sing"(70:1) of "saamsing en klap"(77:1) op die liedjies *Bly uit die son*, *Sonbrilletjies*, *Kleure en Vorms* in graad R-klas B. Daar word nie van leerders verwag om ritmies te klap nie, maar om saam met die liedjie te klap terwyl hulle sing. Juffrou Linda klap byvoorbeeld die ritme van die liedjie *1-2-3*. Die leerders sing nou die *1-2-3* liedjie en klap hande, maar nie op die ritme van die liedjie nie. Sensoriese leer vind wel deurgaans plaas, terwyl die leerders saggies saamsing en die aktiwiteit terdeë geniet.

Graad R-klas B sing *Mamma en Pappa* met die bespreking van die tema “My familie”. Die leerders maak ’n kring. Wanneer hulle van Pappa sing, klap hulle hard hande. Wanneer hulle van Mamma sing, klap hulle saggies hande. Deur bewus te wees van die woorde, maak die kleuters verskillende assosiasies met hul ouers wat hulle uitbeeld deur die volume van hul handeklap. Met die liedjies *Bly uit die son* en *Kleure en Vorms* sit kleuters in pare en klap oorkruis. Oorkruising van die middellyn, asook sosialisering word deur hierdie aktiwiteit ontwikkel. Op die liedjie *Allermooiste seisoen* moet die leerders hande klap wanneer daar van die Herfs gesing word. Luistervaardighede en begrip van seisoene word hierdeur versterk. Liggaamsperkussie word ook gebruik om leerders se begrip van die maande van die jaar te versterk wanneer graad R-klas E die liedjie *Months of the year* sing, terwyl Juffrou Beulah hulle op haar kitaar begelei. Die leerders klap hande wanneer hulle sing van die huidige maand waarin die waarneming plaasvind, naamlik April. Luistervaardighede word ontwikkel wanneer leerders hande klap sodra musiek speel en ophou sodra stilte aanbreek. Die begrippe *klank* teenoor *stilte* word hierdeur vasgelê. Tydens ’n ander les word ’n opname van die liedjie *Little Teeth* gespeel, terwyl die leerders saam met die liedjie klap.

4.3.2 Funksies van leer met musiek

Die funksies van leer met musiek wat uit die data-analise na vore gekom het, is konserte, roetine-aktiwiteite, oorgangsaktiwiteite, agtergrondmusiek en sosialisering.

4.3.2.1 Konserte

Die eindproduk van ’n groot hoeveelheid leer wat deur die loop van ’n skooljaar met musiek plaasgevind het, is dikwels ’n kleuterkonsert. Graad R klasse D en E, wat aan dieselfde kleuterskool behoort, se konsertprogram vir 2013 bestaan uit godsdienstige liedjies wat met gechoreografeerde bewegings uitgevoer word. ’n Opname van die liedjies word gespeel en alhoewel sommige kleuters saamsing, is die bewegings die kern van die konsert. Tydens die voorbereidings vir hierdie konsert leer die kleuters ook konsertetiket deurdat die verskillende klasse in die skool gedissiplineerd vir mekaar sit en kyk gedurende die laaste kleedrepetisie.

4.3.2.2 Roetine-aktiwiteite

Terwyl die leerders van graad R-klas A hande was, sing hulle *Kom kyk na al my maters, op die boereplaas*. Juffrou Johanna maak die dieregeluide na. Hierdie liedjie wat gesing word by hierdie spesifieke roetine-aktiwiteit staan byvoorbeeld bekend as ’n handewasliedjie.

’n Roetine-aktiwiteit wat by verskeie kleuterskole waargeneem is en saam met musiek uitgevoer is, is die aanleer van die maande van die jaar.¹⁰⁰ In graad R-klas C word die roetine-

¹⁰⁰ Kyk 4.3.1.5 Beweging en 4.3.1.7 Liggaamsperkussie.

aktiwiteite se liedjies op dieselfde wysie gesing met verskillende woorde, byvoorbeeld op die wysie van *Clementine* sing die leerders *There are seven days ... in a week, There are four seasons ... in a year* en selfs *There are twelve months ... in a year*. Die refrein van *Clementine* word gebruik in graad R-klas E, waar die leerders die name van die dae van die week sing, terwyl Juffrou Beulah hulle op haar kitaar begelei: *Sunday, Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday*. Aanvanklik sing die hele klas die lied, maar wanneer dit herhaal word, sing die dogters die eerste keer en die seuns die tweede keer.

By al vyf kleuterklasse wat aan die studie deelgeneem het, word groetliedjies soggens en aan die einde van die dag gebruik. Graad R-klas C se groetliedjie is *Hello*. Juffrou Jessica moedig die leerders aan om die bewegings te doen soos wat dit in die liedjie aangekondig word. Die leerders se luistervaardighede word hierdeur ontwikkel omdat hulle luister wanneer hulle moet hande klap of op hul knieë moet tik. Hierdie bewegings is nie ritmies van aard nie, maar spontaan. Graad R-klas D sing *Goeiemôre* saam met 'n klankopname. Terwyl die liedjie gesing word, maak leerders asof hulle slaap en wakker word soos wat die liedjie verloop.

Net voor etenstyd sing graad R-klas D 'n gebed op die melodie van *Vader Jakob*. Die lied is aanvanklik deurmekaar (soos 'n ongeorganiseerde rondelied) maar met die herhaling wel gestruktureerd:

Dankie, Jesus. (herhaal) Vir ons kos. (herhaal)
Ons gaan lekker eet. (herhaal) A-men. (herhaal)

4.3.2.3 Oorgangsaktiwiteite

Opwarmingsaktiwiteite, afsluitingsaktiwiteite en aktiwiteite wat plaasvind tussen leersessies word beskou as oorgangsaktiwiteite. Tydens oorgangsaktiwiteite sing die leerders van graad R-klas A spontaan. Aangesien hulle weet musiek is iets wat ek en hulle in gemeen het, kom staan hulle op 'n keer tussen aktiwiteite in 'n groep voor my en dans baie trots terwyl hulle twee gunsteling sing: *Liewe Jesus het my mooi gemaak en Doen dit, my lyfie, doen dit*. Aan die einde van 'n les rondom die "Paasfees"-tema sing Juffrou Johanna en die leerders *Ver in die wêreld*, Kitty voor hulle met die volgende les begin.

Die leerders van graad R-klas C sing spontaan terwyl hulle wag vir hul kos om opgeskep te word: Die *Johnny*-liedjie en die *Colours*-liedjie, waarop geïmproviseer word om die letters van die alfabet te inkorporeer. Tussen aktiwiteite sing die leerders onderskeidelik die nuwe liedere wat hulle op daardie betrokke dag aanleer, of 'n spesifieke liedjie wat hulle dramatiseer. Juffrou Jessica gebruik hierdie liedjie om orde te skep en leerders se aandag te fokus op die daaropvolgende les:

I wiggle my ears/fingers etc...
Now that I don't have wiggles in me,
I sit down!

As opwarmingsaktiwiteit met "Sig" as tema van die week, hardloop die leerders van graad R-klas B al singende op die maat van die liedjie *Blinkoogsterretjie* tussen hoepels. Sodra die liedjie klaar gesing is, moet hulle in 'n sekere posisie staan. Die posisie word elke keer verander wanneer die liedjie klaar gesing is. "Opwarming deur alledaagse handeling" (59:1) word uitgevoer op die liedjie *Pale Moonlight*. Aangesien die week se tema "Voel" is, vryf leerders met hul hande oor hul arms, maag, bene en hare.

Opruimtyd in graad R-klas B word aangedui deur die klank van 'n tamboeryn. Tydens hierdie aktiwiteit hoor ek hoe 'n paar dogtertjies *Stapsoldaatjie* sing. Aan die einde van 'n musiekles in graad R-klas D waar leerders op instrumente gespeel het, vind 'n gestruktureerde opruimtyd met musiek plaas. Juffrou Simoné speel ritmiese musiek. Die leerders beweeg in 'n sirkel terwyl hulle op hul instrumente speel. 'n Houer is vir die instrumente neergesit, waarin leerders hul instrumente bêre wanneer hulle daar verby beweeg. Opruimtyd in graad R-klas E word aangedui deur Juffrou Beulah wat die note G-D-G-D; g-d-g-d; G-D¹⁰¹ op die metallofoon speel.

Afsluitingsaktiwiteite met musiek in die graad R-klasse is "Sing 'n bekende psalm of gesang" (30:1), "Sing 'n paar liedjies saam ter afsluiting" (27:1), "Kleuters lê en luister na musiek" (65:6) en "Luister na musiek vir afsluiting/kalmering" (28:1). Met die bespreking van die tema "My Gesin", word *Mommy's Little Angel* as afsluitingslied aan die einde van die skooldag gesing. Leerders dramatiseer vir hersiening die wieg-aksie terwyl hulle sing. 'n Lied oor paddas word gesing met die bespreking van die tema "Sintuie" en 'n opname van *Eine Kleine Nachtmusik* word aan die einde van 'n dag in dieselfde week vir die leerders voorgespeel. Graad R-klas C se afsluitingslied is *Good-bye, goodbye it was music time today*. In graad R-klas D is 'n gewilde afsluitingsaktiwiteit "Kleuters lê op hul rug en luister na musiek" (98:6).

4.3.2.4 Agtergrondmusiek

Ek arriveer een oggend vroeg terwyl die kleuters op die mat sit en legkaarte bou. Met sagte stemmetjies sing hulle "He's got the whole world, in His hands, He's got the whole world, in His hands..."¹⁰²

Die kort vignette hierbo beklemtoon Juffrou Johanna se uitgangspunt ten opsigte van die belangrikheid van agtergrondmusiek in haar klas. Tydens die semi-gestruktureerde onderhoud word daar aan haar gevra wat die invloed is van musiek op haar graad R klas en watter betekenis musiek vir die leerders het. Sy antwoord dat musiek leersaam is en

¹⁰¹ Die hoofletters dui die lettername vir kwartnote aan, terwyl die kleinletters die lettername vir agstenote aandui.

¹⁰² Hierdie aktiwiteit is 'n voorbeeld van leer met agtergrondmusiek en is op 30 Januarie 2013 om 10:00 in graad R klas A waargeneem.

leerders help om hul werk te doen. Sy verduidelik: "Leerders sing terwyl hulle besig is met skeppende aktiwiteite, byvoorbeeld knip, ryg, bak en brou of speel"(116:21). Tydens 'n waarneming sing die leerders van graad R-klas A die *Links-Regs*-liedjie terwyl hul handjies en voetjies geveer word. Hierdie leerders produseer as't ware hul eie agtergrondmusiek terwyl Juffrou Johanna die verwerk doen! Sy produseer weer die agtergrondmusiek wanneer sy saggies die liedjie *Opruimtyd* sing terwyl die kleuters skeppende werk doen en vra ook terloops hul insette. Die tema "Oupa en Ouma" word later in die kwartaal bespreek en die *Oupa*-liedjie word op die CD gespeel terwyl die kleuters werk en hartlik saamsing. Tydens hersiening van die vorige dag se bespreking en aktiwiteite rondom die tema "Paasfees", sing Juffrou Johanna die liedjie *Trek hulle uit* en die kleuters begin een vir een saam met haar sing. Terwyl die instruksies vir die skeppende aktiwiteite gegee word, sing 'n dogterstemmetjie saggies ... *bly in jou hartjie* ... uit die betrokke liedjie.

Juffrou Linda maak dikwels gebruik van agtergrondmusiek wanneer leerders skeppende aktiwiteite doen. 'n Rustige klasatmosfeer word bewerkstellig met die musiek van die CD's *Gentle Moods*, *Enya* en 'n opname van klaviermusiek terwyl die leerders van graad R-klas B by verskillende leerstasies sit en werk. 'n Ander keer dien die musiek as kalmering terwyl leerders 'n aktiwiteit doen waar hulle in pare agter mekaar sit. Een leerder teken die syfers 0, 1 en 'n plus-simbool op 'n ander se rug, wat dan moet raai wat hy voel. Leerders maak beurte om te teken en te raai. "Sintuie" word bespreek en leerders kry die geleentheid om spontaan te speel deur vrye vertolking terwyl 'n opname van *Die tandarts* in die agtergrond speel. Hulpmiddele vir hierdie spontane spel is 'n blik met sand, bokse en plastiese emmertjies of bakke.

In graad R-klas D speel Juffrou Simoné 'n werk van die komponis Vivaldi tydens etenstyd. Dieselfde rustige atmosfeer heers in graad R-klas E, waar Juffrou Beulah tydens die voorbereidings vooraf en gedurende etenstyd agtergrondmusiek speel.

Die tema wat een van die weke in graad R-klas E ondersoek word, is "My tande". Juffrou Beulah speel kitaarmusiek op die CD-speler terwyl die leerders as inleidende aktiwiteit op die mat lê en aangesê word om aan 'n tandartsbesoek te dink. Hierdie leerders is gewoond aan musiek in die agtergrond, aangesien hulle aan die einde van die dag ook rus terwyl agtergrondmusiek speel.

Tydens die aanvangsonderhoude wat hierdie studie voorafgegaan het, het een van die betrokke onderwysers verduidelik dat daar agtergrondmusiek speel wanneer haar graad R-leerders in die klas instap. Die klem val hier op *agtergrondmusiek*, wat sy definieer as rustige, kalmerende, instrumentale musiek, aangesien bekende kinderkunstenaars se musiek die klas onrustig stem. Wanneer die leerders na afloop van speletyd by die klas instap, is dit gewoonlik

op- en-wakker instrumentale musiek wat speel, byvoorbeeld Marsmusiek of Duitse volksmusiek.

4.3.2.5 Sosialisering

Tydens die aanvangsonderhoude sê h'n onderwyser dat hoe meer h'n mens die alledaagse met musiek integreer, hoe meer baat pa's en seuns daarby, deurdat hul musiekkennis verbreed word sonder dat hulle eens bewus is daarvan. Deur musiek as hulpmiddel vir sosialisering te gebruik in die klassituasie, word dit deel van al daardie leerders se leefwêreld.

"Veiligheid" word in Graad R-klas B van alle kante af beskou. Juffrou Linda sing 'n liedjie *It's my body* wanneer sy na haarself wys en laat die kleuters sing wanneer sy na hulle wys. Luistervaardighede sowel as sosialisering tussen Juffrou Linda en haar klas word deur hierdie aktiwiteit bewerkstellig. Musiek word ook spontaan deur kleuters gebruik om te sosialiseer. Aan die einde van hierdie les sing een kleuter vir h'n ander: "Tong uitsteek is soentjies vra" (4:12) op die melodie van die kleuterdreun.¹⁰³ Dit gebeur dikwels in hierdie klas dat die kleuters in pare sit en oorkruisklap doen of ander liggaamsperkussie-aktiwiteite wat in die hoofstuk beskryf word. Wanneer twee of meer leerders as h'n span aan h'n aktiwiteit deelneem, word sosialiseringvaardighede in h'n mindere of meerdere mate ontwikkel, afhangende van die intensiteit van die samewerking. 'n Voorbeeld hiervan is wanneer leerders saamsing en oorkruisklap saam met die liedjie *Bly uit die son* wanneer "Die Seisoene" bespreek word.

4.4 Leer uit musiek

Ek soek 'n sonkolletjie in Juffrou Beulah se kleurvolle klaskamer. Die enigste oop kinderstoel is reg onder die oop venster – waar 'n ysige winterwindjie inwaai. Ek besluit om eerder aan die beweeg te bly en loop 'n ruk in die klas rond terwyl 'n paar kleuters se opgewonde stemmetjies my na hul groepie toe lok. Die rede vir die vrolike atmosfeer is die vorige dag se uitstappie na die Konservatorium, waar studente 'n musiekproduksie vir kleuters¹⁰⁴ op die planke gebring het. Die konsert is voorafgegaan deur 'n demonstrasie en verduideliking van al die musiekinstrumente wat gedurende die opvoering gebruik word. Dit het 'n groot indruk op 'n spesifieke klein seuntjie gelaat. "Juffrou!" roep hy saggies toe die kleuters hulle met vryspel-aktiwiteite besig hou. "Kom gou hier...", sê hy trots en neem plek in agter sy boublokkies. Op die mat lê 'n netjiese houtkonstruksie wat saamgestel is uit gekleurde blokkies van verskillende groottes. "Kyk hoe lyk my marimba!" sê hy met 'n groot glimlag. Toe tel hy twee lang, dun houtjies op en begin speel.¹⁰⁵

¹⁰³ Die kleuterdreun bestaan uit 3 note, in die solfa-sisteem bekend as so, mi, la, so, mi.

¹⁰⁴ Die naam van hierdie produksie, wat opgevoer is deur die Tweedejaar Musiekopvoedingstudente van 2013, is KIRTS!, geskryf deur Gerrit Jordaan, met musiek deur Mignon van Vreden.

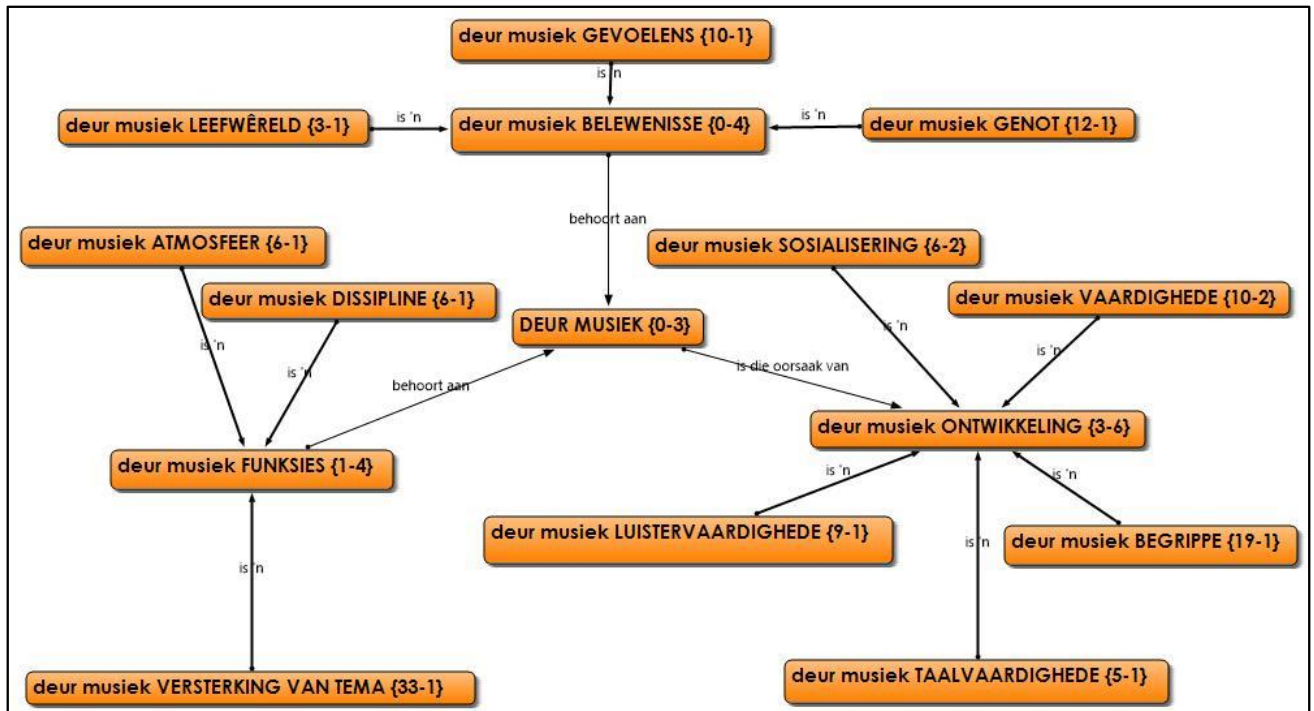
¹⁰⁵ Hierdie aktiwiteit, 'n voorbeeld van leer as gevolg van musiek, is op 28 Mei 2013 om 8:15 in graad R-klas E waargeneem.

Die gebeurtenis wat in die vignette hierbo beskryf word, is die enigste voorbeeld in my gevallestudie wat voorgehou kan word vir leer *uit* musiek. Ongelukkig moes Juffrou Beulah direk na hierdie gesprek tussen my en die kleuter met die dag se lesse begin en was dit nie moontlik om verder uit te vra na die spesifieke gewaarwordinge wat tot die konstruksie van die marimba gelei het nie. Die afleiding wat ek egter kon maak, is dat die ervaringe rondom musiek (byvoorbeeld die toonkleur van 'n musiekinstrument, asook die ontwerp en materiaal wat verantwoordelik is vir daardie spesifieke toonkleur) gelei het tot 'n sekere denkpatroon wat hierdie kleuter geïnspireer en gestimuleer het om iets anders met sy nuwe kennis te doen, naamlik om sy eie musiekinstrument te bou. Vervolgens is dit ook belangrik om in ag te neem dat leer in hierdie geval geskied het deur middel van ongestruktureerde vryspel, 'n onontbeerlike aspek van leer in graad R. Hierdie aspek van leer, waar musiek die inspirasie is vir 'n ander aktiwiteit, maar nie noodwendig meer deel is van die aktiwiteit soos wat dit in sy oorspronklike formaat beleef is nie, kan verder ontgin word in graad R-onderlig en leer.

4.5 Leer deur musiek

Leer *deur* musiek beteken dat musiek gebruik word sodat nie-musikale leer plaasvind. Nie-musikale leer sluit verskeie belewenisse in wat verband hou met die graad R-leerder se leefwêreld, gevoelens en genot, asook aspekte van ontwikkeling, waaronder sosialisering, bekendstelling en vaslegging van begrippe, luistervaardighede, taalvaardighede en algemene vaardighede. Ek bespreek die tema vanuit 'n Suid-Afrikaanse perspektief en die maniere waarop leer *deur* musiek in die Potchefstroom-area geïmplementeer word.

Die onderstaande breinkaart is 'n visuele voorstelling van die subtemas wat in Atlas.ti na vore gekom het tydens die analise van die tema "leer *deur* musiek".

Figuur 28: Atlas.ti voorstelling van die tema “leer deur musiek”

4.5.1 Funksies

Verskeie funksies van leer deur musiek is deur die data-analise beklemtoon, naamlik die versterking van die tema, atmosfeer en dissipline.

4.5.1.1 Versterking van die tema

Die oorgrote meerderheid van liedjies en instrumentale klanksnitte wat in graad R-onderig gebruik word se doel is om die tema van die week te versterk. Alhoewel daar deurgaans na liedjies verwys word ter versterking van sekere temas wat in die graad R-klasse behandel word, word hier etlike voorbeelde genoem waar leer deur musiek plaasgevind het weens die versterking van die tema deur middel van spesifieke musiek.

Tydens graad R-klas A se tema “Voëls” word die liedjie *Eendjies, eendjies, stap in 'n ry* gesing. Met die bespreking van die tema “Visse” sing die kleuters 'n liedjie met die woorde:

*Die vissie die swem deur die water
Hy swem so al wat hy kan!*

*Kyk die diere op die grond
Hul hardloop lekker rond!*

Wanneer verkeersligte bespreek word, sing die leerders 'n liedjie wat verwant is aan hierdie tema:

*“Stop”, sê die rooi lig
“Ry”, sê die groen lig
“Oppas”, sê die geel lig
“Oppas wat jy doen!”*

Juffrou Linda vertel tydens die aanvangsonderhoude hoe sy een Junie-vakansie daaraan spandeer het om CD's te sny vir elke tema waarop liedjies saamgegroepeer word wat verband hou met die verskillende temas wat deur die loop van die jaar in graad R-klas B bespreek word (10:22). Voorbeelde van spesifieke liedjies wat uitgekies is om by die temas te pas, word in die onderstaande tabel gelys.

Tabel 3: Temas en liedjies in graad R-klas B

Tema	Liedjie(s)
Veiligheid	<i>Huis</i>
Boeke	<i>Dit is lekker om te lees</i> <i>Sing 'n lekker liedjie</i> <i>Kom ons loop</i> <i>Ek het hande</i> <i>Gryp jou boontjiesakkie</i> <i>Ons orkes</i>
My gesin	<i>Pappa/Mamma 'medley'</i> <i>My Pappa/my Mamma</i> <i>Spieëltjie</i> <i>Mommy's angel</i> <i>Glimlag</i> <i>Net soos Mamma</i> <i>As jy lief is vir...</i> <i>Ouma se keteltjie</i>
My Sintuie	<i>Pannekoek bak</i> <i>Potjiekos</i> <i>Kaboemielies</i> <i>Dorstyd</i> <i>Die tandarts</i> <i>Wals</i> <i>Hongaarse dans</i> <i>Wiegelied</i> <i>Teddy bear's picnic</i> <i>Daar's 'n lekker lappie mielies</i> <i>Klokke</i> <i>Daar kom die roomysman</i> <i>Eine kleine Nachtmusik</i>
Sig	<i>Twee ogies om Gods werk te sien</i>
Voel	<i>Voel hoe waai die wind</i> <i>Strek my armpies</i> <i>My twee beentjies</i> <i>Pale moonlight</i> <i>Friend like me</i> <i>Rugrats</i>
Klanke ¹⁰⁶	<i>Brakke van Turffontein</i> <i>Dapper Muis</i> <i>Tingeling-Tingeling</i> <i>Tok-Tok</i> <i>Somewhere over the rainbow</i> <i>Die windpomp</i>

¹⁰⁶ Let op na die klanknabootsing wat in die titels van hierdie liedjies voorkom om die tema te versterk.

	<i>Riekie-tiekie trein</i> <i>Sjakadoem</i> <i>Kokkewiet</i> <i>Kombuisorkes</i> <i>On my Father's wings</i> <i>Ou Oom Klasie het 'n plaas</i> ¹⁰⁷
Herfs	<i>Roer die vingers</i> <i>Almal klap nou hande</i> <i>Allermooiste seisoen</i> <i>Sunshine</i> <i>Vorentoe en Agtertoe</i> <i>Vier Seisoene</i> ¹⁰⁸

Dit gebeur ook dat nuwe woorde vir bekende melodieë geskryf word, sodat dit die tema versterk en die leerders die liedjie vinnig kan aanleer. 'n Voorbeeld hiervan is *Blaartjies* op die wysie van *O, die liewe Martatjie*.¹⁰⁹ Die nuwe woorde is deur A. Van Straaten (17:1):

Ons is blaartjies geel en rooi, oranje, bruin en goud.
Herfs is in die lug en ons val op die grond.
Fladder nou, rond en bont. Draai en swaai oral rond.
Ons is blaartjies geel en rooi. Ai tog, hoe mooi!

Pieter van Zyl het nuwe woorde geskryf op die melodie van *Dis julle wat die wind* vir die tema "Seisoene" (18:1):

Die somer is die tyd vir buitekant jolyt, want dan is dit heerlik groen.
Maar later word dit herfs en blare word geverf met helder rooi en geel pampoen.

Die winter is so koud. Ons maak 'n vuur van hout
wat warm in die kaggel brand.
*Maar lente kom ook terug met bloeisel in die lug. Dit ruik so soet van hoek tot kant.*¹¹⁰

In summer we go out to run and play about, for everywhere is green and lush.
Later in the year with autumn in the air: the red and yellow great to watch.

In wintertime so cold we gather young and old around a cosy fireplace.
*Soon the spring will come with lovely bloom and sun to put a smile on ev'ry face.*¹¹¹

Juffrou Linda het haar eie woorde geskryf op die melodie van *Vader Jakob* wat die leerders vinnig aangeleer het met die bespreking van "Die Weer" (82:1):

I hear thunder, I hear thunder. Oh don't you? Oh don't you?
Pitter Patter Raindrops, Pitter Patter Raindrops. I'm wet through. So are you!

¹⁰⁷ Hierdie liedjie word gesing met die instruksie: "Laat kinders lekker saamsing en geluide maak van diere op die plaas" (34:1).

¹⁰⁸ Die woorde van Vier Seisoene is: *Dis weer Herfs, al die blare word geverf. Dis weer Herfs en die blaartjies is geverf. Rooi, groen, geel en bruin is pragtig in die tuin.*

¹⁰⁹ *O die liewe Martatjie* is 'n oorspronklike Weense volkswysie, *Ach du lieber Augustin*.

¹¹⁰ Afrikaanse weergawe.

¹¹¹ Engelse weergawe.

*Ek hoor donderweer, Ek hoor donderweer. Hoor jy ook? Hoor jy ook?
Kyk hoe val die druppels, Kyk hoe val die druppels. Ek word nat. Papsopnat!*

In graad R-klas B word die liedjie wat gebruik word om die tema te versterk dikwels aan die einde van die dag herhaal tydens die afsluiting. Met die bespreking van die tema "Paddas" word daar byvoorbeeld aan die einde van die lesbeskrywing beveel: "Sing 'n liedjie oor paddas"(29:1).

Leer deur musiek vind dikwels in graad R tydens Wiskunde plaas wanneer telliedjies gebruik word om syferbegrip vas te lê. 'n Voorbeeld hiervan is die liedjie *Een, Twee, Drie, Vier – Hoedjies van papier*. Die liedjie *Vorms* word gesing wanneer Juffrou Linda verskillende vorms aan graad R-klas B verduidelik.

Graad R-klas C besoek 'n denkbeldige sirkus, waarvoor hulle die liedjie *I went to the Circus* aanleer. Hulle sing die liedjie, waarna Juffrou Jessica die leerders vra om klanke voor te stel wat by 'n sirkus gehoor kan word. Om hul verbeelding te prikkel, het sy 'n paar prente gereed van die diere wat in 'n sirkus gesien kan word. Aan die einde van die lesreeks oor "Die Sirkus" haal Juffrou Jessica haar "song bag"(147:1)¹¹² uit. Ten einde die tema te versterk, trek die leerders elke keer aan die einde van 'n les 'n liedjie wat in die vorige les oor "Die Sirkus" aangeleer is. Hierdie liedjie word dan gesing en die bypassende aktiwiteite word daarmee saam uitgevoer. Leerders sing *I drive in my red motorcar* met die bespreking van die tema "Vervoer".

Die tema "Higiëne" word in graad R-klas D bespreek. Juffrou Simoné sing 'n lied op die wysie van *Vanaand gaan die Volkies Koring Sny*, wat die leerders herhaal:

*Vanaand gaan die kinders lekker bad, lekker bad.
Ja, vanaand gaan die kinders lekker bad, lekker bad.
Hare was en voete skrop, trek nou gou-gou uit die prop!
Ja, vanaand gaan die kinders lekker bad, lekker bad.*

Tydens die bespreking van die tema "Ons huis" word *Die wyse man* en *Dit ons ons huisie* gesing. Laasgenoemde is op die melodie van *Die Vingerliedjie*:¹¹³

*Dit is ons huisie lief en skoon, waar ons gesin in liefde woon.
Pappa se kamer het 'n groot bed, langsaan is myne en die toilet.
Van al die vertrekkies in ons huis, is ek die liefste vir die kombuis.*

Die tema "My land" word in Graad R-klas E bespreek. Leerders sing 'n liedjie *This is my land* op die melodie van *Vader Jakob*.

¹¹² Die "song bag" kan vertaal word deur 'n "sing-sak", wat enige sak of houer kan wees met die titels van 'n verskeidenheid liedjies wat op aparte papiertjies geskryf is.

¹¹³ Die woorde van *Die Vingerliedjie* is uiteengesit in 4.3 *Leer met musiek*, waar die betrokke liedjie deur graad R klas B gesing is.

4.5.1.2 Atmosfeer

Op 'n reënerige oggend in Januarie sit ek tussen 'n groep kleuters toe Juffrou Johanna die klas verlaat om iets te gaan uitvind by die ander Graad R-juffrou. Terwyl sy stap, sing sy. Die ander Graad R-juffrou kry haar halfpad en die liedjie 'Glory Train' weerklink op die stoep. Die kleuters werk rustig voort, die strelende klanke van die bekende liedjie en die reëndruppels wat saggies op die grond val is die enigste geluide wat ons hoor.¹¹⁴

Die atmosfeer in enige graad R-klas word direk beïnvloed deur die musiek wat in daardie klas gehoor word. Juffrou Beulah noem op 'n keer dat “die eerste liedjies van die dag wat gesing word, moet gewoonlik volgens Maslow se hiërargie onder liefde en veiligheid ressorteer, sodat kleuters veilig kan voel”(135:2). Gedurende 'n waarneming in graad R-klas E kom 'n paar jonger kleuters uit 'n ander klas, waarvan die juffrou afwesig is, die klas binne. Om hulle welkom te heet en te laat veilig voel, sing almal *Jesus loves me* en daarna *Teddy Bear, Teddy Bear*.

Die liedjies *Somewhere over the rainbow* en *On my Father's Wings* word in graad R-klas B gespeel met die spesifieke doel om 'n ontspanne atmosfeer te skep, met verwysing na die aanvangsonderhoude, waar Juffrou Linda beklemtoon het dat “musiek kinders rustig maak”(151:27).¹¹⁵ Die kleuters lê om hierdie rede op hul rûe en luister na bovermelde musieksnitte tydens 'n lesreeks oor “Klanke”.

4.5.1.3 Dissipline

Op die vraag “Waarom en waarvoor gebruik u musiek buite die klas?”, antwoord Juffrou Johanna dat sy “dissipline”(116:10) vaslê deur musiek in graad R-klas A. Sy verduidelik dat musiek leerders motiveer om “hul samewerking te gee”(116:11). Volgens haar is musiek ook leersaam en “help (musiek) leerders om hul werk te doen”(116:20).

Vir graad R-klas B hou die ritme klap-klap-klap-rus, wat herhalend uitgevoer word, 'n spesifieke betekenis in. Sodra die klok lui om die einde van speletyd aan te kondig, gaan sit die leerders op die stoep en klap hierdie ritme totdat die hele skool op hul plekke sit en stilbly sodat hulle na die dag se afkondigings kan luister.

Juffrou Jessica gebruik die liedjies wat sy soggens vroeg vir graad R-klas C se leerders aanleer deur die loop van die dag as oorgangsaktiwiteite, wat volgens haar dissipline bevorder. Die dissipline wat deur musiek aangeleer word, is oordraagbaar. Soos 'n onderwyser in die

¹¹⁴ Hierdie gebeurtenis is 'n voorbeeld van leer deur musiek met behulp van atmosfeer en is op 30 Januarie 2013 in graad R-klas A om 10:00 die oggend waargeneem.

¹¹⁵ Hierdie aspek ten opsigte van 'n rustige klasatmosfeer, toon raakpunte met 4.3.2.4 Agtergrondmusiek, waar leer met musiek gebruik word om graad R-leerders rustig te stem.

aanvangsonderhoude genoem het: "Musiek kan 'n leerder dissipline leer wat hy of sy weer in sport kan toepas"(151:24).

4.5.2 Belewensisse deur musiek

Wanneer kleuters *deur* musiek leer, het daar uit die waarnemings spesifieke reaksies na vore gekom wat hul belewensisse aan my as waarnemer oordra. Hierdie belewensisse is verwant aan leer *deur* musiek, of 'n uitvloeisel daarvan.

4.5.2.1 Genot

Alhoewel die aktiwiteite wat in die volgende paragrafe beskryf en uitgevoer word *met* musiek, *oor* musiek en *op* musiek, is musiek die medium *waardeur* die leerders genot ervaar. Musiek is dus die oorsaak van die genot wat ervaar word, vandaar die beskrywing genot *deur* musiek. Ek kon sien dat die leerders hierdie aktiwiteite geniet uit hul vreugdevolle reaksies tydens en na afloop van die aktiwiteite wat beskryf word.

Graad R-klas B geniet aktiwiteite wanneer hulle kan saamsing. Leerders beleef dus genot *deur* sang. Spesifieke aktiwiteite sluit in dramatisering *met* musiek, waar hulle 'n treintjie is terwyl hulle die *Treintjie*-liedjie sing en 'n ander keer waar 'n baba aan die slaap gewieg word op die liedjie *There you are sleeping*.

Die entoesiasme van graad R-klas D beklemtoon hoeveel genot hulle uit aktiwiteite put waar musiek betrokke is. Doelwitte vir lesse oor onderskeidelik die temas "Ons huisie" en "Persoonlike Higiëne" word beskryf as "om luistervaardighede te verbeter en vir genot"(107:1) en "nuwe liedjie word aangeleer met die doel om woordeskat uit te brei, begrip van struktuur vas te lê, luistervaardighede te verbeter en genot van musiek te ervaar"(109:1).

Die tema "Mondjie" word bespreek in graad R-klas A. Die lesplan lees: "Vandag is 'n goeie kans om laf te wees met rympies, liedjies, baie lag, enigiets om hierdie belangrike orgaan te oefen!"(117:1). Dit is deur hierdie beskrywing duidelik dat leer *deur* musiek baie genot verskaf aan kleuters. Terwyl die *Links-Regs*-liedjie gesing word, word die kleuters se linker- en regtervoetjies en linker- en regterhandjies geverf. Juffrou Johanna is van mening "... al is dit ook 'n honderd keer, solank dit gesing word en die kleuters dit geniet!"(117:5). Terwyl die leerders deur musiek die begrippe links en regs leer onderskei, is die hoofdoel van die liedjie volgens die lesplan dat leerders dit moet geniet om te sing.

Wanneer die verjaarsdaglied vir die verjaarsdagmaat in graad R-klas C gesing word, is dit duidelik hoeveel leerders dit geniet. Hulle is baie entoesiasties om *deur* musiek in hul maatjie se verjaarsdagvreugde te deel. Later in die dag lees Juffrou Jessica vir hierdie leerders 'n

musiekstorie, wat beskryf is in beweging op musiek.¹¹⁶ In die semi-gestruktureerde onderhoude is daar aan Juffrou Jessica gevra wat die invloed van musiek is op haar graad R klas. Sonder om te aarsel, het sy geantwoord: “Graad R-leerders geniet musiek”(161:15) en daarom kan dit gebruik word om hul leer genotvol te maak.

4.5.2.2 Gevoelens

Gevoelens ressorteer onder nie-musikale leer wanneer dit vanuit die konteks van die graad R-vak Lewensvaardighede beskou word. Die studie-area wat met hierdie aspek van leerders se ontwikkeling verband hou, is Persoonlike en Sosiale Welsyn.

Graad R-leerders beleef spesifieke gevoelens deur musiek. Op die vraag aan leerders van graad R-klas B hoe musiek hulle laat voel, was die antwoorde uiteenlopend.¹¹⁷ Een leerder se antwoord was “gelukkig”(124:1) en ’n ander leerder het beskryf hoe dit hom “hartseer maak wanneer mense aaklige liedjies sing”(124:1). Wat liedjies betref wat gesing word wanneer leerders hartseer is, is *Wielie Walie* een leerder se uitkoms om “minder hartseer te voel”(128:3), aangesien sy nie sing wanneer sy hartseer is nie, maar wel aan ’n spesifieke liedjie dink. ’n Leerder van graad R-klas D sing bloot “’n liedjie oor Jesus”(126:3) wanneer hy hartseer is en begin met die liedjie *Daar’s vissies in die water*. Liedjies wat graad R-klas B se leerders sing wanneer hulle gelukkig is, is onder meer *Spieëltjie, Spieëltjie*, “enigiets wat hulle by die Kinderkerk leer”(128:2) en *Twinkle, twinkle, little star*.

Musiek skep ook vir kinders van hierdie ouderdom maniere om hul gevoelens te verwerk. Daar is aan graad R-klasse D en E se leerders gevra wat hulle sing wanneer hulle kwaad is. Die eerste leerder het dit duidelik gestel dat hy “nie sing wanneer (ek) kwaad is nie”, terwyl ’n ander leerder beskryf het hoe hy dadelik aan ’n liedjie dink wat gaan oor maniere om sy “tong te keer om lelike dinge kwyd te raak”¹¹⁸(126:4). Een van die leerders sê dat musiek hom kwaad maak, maar hy weet nog nie wat die rede daarvoor is nie. Dit is onbekend of hierdie leerder na ’n spesifieke lied verwys het, of na musiek in die algemeen. ’n Liedjie wat een van hierdie leerders graag sing wanneer hy gelukkig is, is *Lees jou Bybel, bid elke dag* (126:2).

Tydens ’n musiekles waar graad R-klas E op instrumente speel, glimlag die leerders wanneer hulle die instrumente bespeel. Vir enige waarnemer is dit duidelik dat hulle gelukkig lyk. Later begin hulle entoesiasties sing toe Juffrou Hazel na sang verwys. Almal sing uit volle bors. Die tema van hierdie week is “Die dokter”. Oor die algemeen lag hierdie kleuters deurentyd

¹¹⁶ Kyk 4.1.1.2 Beweging.

¹¹⁷ Die vrae en graad R-leerders se antwoorde daarop is uit gesprekke waar die leerders uit hul eie uit met my kom gesels het en hoegenaamd nie omdat hulle genader is vir formele onderhoude nie.

¹¹⁸ Hierdie liedjie staan bekend as *Keer jou tong* deur Jan de Wet.

tydens musieklesse, en wanneer beweging betrokke is, hardloop hulle opgewonde rond wanneer musiek speel.

4.5.2.3 Leefwêreld

Musiek word gebruik om leerders se leefwêreld uit te beeld, te verstaan en te verwerk. Aktiwiteite wat *deur* musiek plaasvind en verband hou met leerders se leefwêreld, kan informeel en formeel wees deurdat dit in die klassituasie plaasvind of tydens speletyd. Hierdie aktiwiteite verskil van aktiwiteite *op* musiek, wat verband hou met die elemente van musiek, terwyl aktiwiteite wat *deur* musiek uitgevoer word, nie-musikale uitkomst tot gevolg het en die uitkomst daarom nie verband hou met die elemente van musiek nie.

Graad R-klas A dra gedurende klastyd 'n musiekspeletjie voor wat hulle in hul vrye tyd speel. Die elemente waarop hierdie speletjie berus, is ritmiese spraak en metrum. Die speletjie se woorde is:

*Tamatiesô-lie, sô-lie, lê-lê, lê. Ek het jou gesien met 'n ander man!
Toe maak jy so, en so, en so, so, so!*

Die kleuters wikkel hul heupe tydens die laaste frase. Vir die res van die liedjie staan hulle in 'n kring en maak beurt om in die middel rond te loop en uit te wys "wie hulle met 'n ander man gesien het". Sodra daardie persoon uitgewys word, is dit sy of haar beurt om in die middel te gaan staan. Hierdie musiekspeletjie is 'n uitbeelding van 'n groep leerders in graad R-klas A se leefwêreld. Omdat leerders die speletjie in hul vrye tyd speel, sou dit vir hulle van waarde wees indien Juffrou Johanna die inhoud van die woorde in 'n les uit die studie-area Persoonlike en Sosiale Welsyn integreer ten einde morele waardes te ondersoek. Haar reaksie op die onderstaande kletsrym-klapspeletjie is 'n goeie voorbeeld hiervan.

"Paasfees" is graad R-klas A se tema vir 'n bepaalde week. Tydens 'n oorgangsaktiwiteit begin die leerders spontaan met 'n kletsrym-klapspeletjie:

*Ek het 'n man (klap-klap-klap-klap). Hom naam is Jan (klap-klap-klap-klap).
Hy skop my hier, Hy skop my daar, Hy skop my binne-in die hospitaal!*

Juffrou Johanna luister verbaas saam met my en sien die geleentheid raak vir 'n Persoonlike en Sosiale Welsyn-les en verduidelik aan die kleuters dat hulle nie hulle en ander mag seermaak nie – hetsy met woorde en/of dade. Leer het dus *deur* musiek plaasgevind, alhoewel dit gefokus het op 'n aspek van iets wat leerders nie mag doen nie.

4.5.3 Ontwikkeling deur musiek

Wanneer leer *deur* musiek plaasvind, vind ontwikkeling ten opsigte van spesifieke aspekte van die kleuter se vaardighede plaas. Die aspekte wat hieronder bespreek word, is die ontwikkeling van algemene vaardighede, luistervaardighede, taalvaardighede, sosialiseringvaardighede en nie-musikale begrippe. Een van die doelwitte van musiek in

graad R-klas C is "om leerders te help om ouditiewe persepsie, koördinasie en ritme te ontwikkel" (141:1). Die doel vir die aanleer van 'n nuwe lied in graad R-klas D is "om woordeskat uit te brei, begrip van struktuur vas te lê, luistervaardighede te verbeter en die genot van musiek te ervaar"(109:1).

Godsdienstige ontwikkeling vind plaas deur musiek, wanneer godsdienstige liedjies gesing word tydens Godsdienst-periodes, wat gewoonlik aan die begin van die dag in graad R-klasse voorkom. Graad R-klas C se dagroetine begin soggens tussen 7:00 en 7:45 waartydens leerders buite speel sodra hulle arriveer. Om 7:45-8:00 sing hulle Bybelliedjies en word die dag se verrigtinge met skriflesing geopen. Hierdie aktiwiteite dien as geestelike ontwikkeling vir die leerders.

4.5.3.1 Konsentrasie en Geheue

Leerders se konsentrasievermoëns word onder leiding van Juffrou Simoné ontwikkel wanneer hulle slagwerkinstrumente speel en terselfdertyd die opname van 'n musieksnit sowel as haar dirigeeraksies moet volg. Die verbetering van leerders se konsentrasie en geheue is ook doelwitte van leer deur musiek in graad R-klas A, waar Juffrou Johanna tydens die semi-gestruktureerde onderhoude verduidelik het dat sy musiek buite die klas gebruik omdat dit die leerders kans gee "om te onthou wat hulle leer in musiek"(116:8). In die aanvangsonderhoude het die onderwysers saamgestem dat rympies vir voordrag dikwels gesing word, aangesien die leerders die woorde beter kan onthou wanneer dit getoonset is en só makliker memoriseer.

4.5.3.2 Luistervaardighede

Luistervaardighede word deur musiek ontwikkel wanneer graad R-klas B hul "ore as sintuig gebruik om na musiek te luister en liedjies te identifiseer"(15:2). *Dit is lekker om te lees* word hiervoor gebruik tydens die tema "Boeke". Die tema "Voel" skep ook geleentheid vir die ontwikkeling van luistervaardighede wanneer leerders die rigting moet identifiseer waaruit 'n spesifieke geluid kom. Die kleuters sit met toe oë en luister. Juffrou Linda slaan op 'n tamboeryn terwyl sy om die hoek van die klas staan. Die kleuters wys met hul arms uit watter rigting die geluid kom. Die aktiwiteit word 'n paar keer herhaal. Luistervaardighede en ruimtelike oriëntasie word deur hierdie aktiwiteit verbeter. 'n Ander aktiwiteit wat 'n paar keer herhaal word, is uitgevoer in die week waar "Die Weer" as tema behandel is. Blare (wat verteenwoordig word deur boontjiesakkies) lê verspreid op die grond. Die kleuters hardloop tussen hulle rond. Wanneer Juffrou Linda op die simbaal slaan, gaan staan elke kleuter by 'n boontjiesakkie. Luistervaardighede word hier speel-speel deur 'n musiekinstrument ontwikkel.

In graad R-klas C begin 'n gunsteling liedjie speel. Dit is duidelik dat die leerders bekend is met die liedjie en die aktiwiteite wat daarmee gepaard gaan, aangesien hulle onmiddellik in 'n sirkel gaan sit toe die inleiding begin speel en hulle gereed maak vir die aktiwiteit. Musiek is dus 'n teken of 'n sein wat 'n nuwe aktiwiteit aandui en leerders se luistervaardighede en reaksies uitdaag. Wanneer dramatisering op musiek¹¹⁹ in 'n klas geïmplementeer word, word luistervaardighede daardeur ontwikkel, aangesien die leerders dikwels na die woorde van die betrokke lied moet luister om te weet wat hulle moet dramatiseer.

Die ontwikkeling van luistervaardighede deur musiek word in Juffrou Simoné se lesplanne beskryf as "Ontwikkel luistervaardighede en gehoordiskriminasie" (97:3), "Ontwikkeling van ouditiewe diskriminasie en geheue" (102:1), "Om luistervaardighede te verbeter en vir genot" en "Leerders moet kan luister, naboots en herhaal deur luistervaardighede" (107:1). Wanneer speelyd vir graad R-klasse D en E verby is, word elke klas in die kleuterskool verteenwoordig deur 'n spesifieke instrument: simbale, tromme en 'n tamboeryn word onder meer gebruik. Die leerders se luistervaardighede word ontwikkel, omdat hulle reeds weet na watter instrument hulle moet luister, wat die teken is dat hul groep terug klas toe moet beweeg.

4.5.3.3 Taalvaardighede

Die leerders in graad R-klas B se taalvaardighede word ontwikkel deur musiek wanneer 'n Tswana-sprekende werker soggens na die klas toe kom en die liedjies in Tswana vertaal wat hulle aangeleer het. Die leerders het *Vader Jakob* (vertaal as *Bana ba sekolo*) en *Head and Shoulders, Knees and Toes* in Tswana (3:4) gesing in die tyd wat ek daar waargeneem het. Die kleuters het ook graag handbewegings saam met die liedjies uitgevoer.

Omdat liedjies aangeleer word in die graad R-vak Huistaal, word die ontwikkeling van taalvaardighede deur musiek op hierdie manier in die KABV beklemtoon. Wanneer die woorde van 'n nuwe lied aangeleer word, word leerders se uitspraak verbeter, omdat hulle oefen om die woorde duideliker uit te spreek tydens die aanleer van 'n lied.

Juffrou Beulah is deeglik bewus van hoe taalvaardighede ontwikkel word deur musiek wanneer 'n lied in twee tale gesing word. Omdat haar koor uit 'n groep leerders bestaan wat onder mekaar 'n groot verskeidenheid tale magtig is, maak sy seker dat elke lied wat in die koor gesing word in ten minste twee tale uitgevoer word.

Vorbereiding tot lees word ontwikkel deur musiek waar die lettergrepe van woorde uit 'n bekende liedjie in graad R-klas D ritmies geklap word deur die woorde te spreek terwyl die kleuters dit klap. Ander woorde wat ooreenstem met die tema "My Huis" word ook geklap,

¹¹⁹ Kyk 4.1.1.4 Dramatisering.

byvoorbeeld kom-buis, bad-ka-mer, slaap-ka-mer. Daarna word die lied in sy geheel gesing terwyl die ritme saamgeklap word. Die aktiwiteit word verder uitgebrei deurdat die kleuters die lettergrepe op verskillende liggaamsdele klap.

4.5.3.4 Sosialisering

Tydens die semi-gestruktureerde onderhoude is daar aan Juffrou Johanna gevra waarom en waarvoor sy musiek buite die klaskamer gebruik. Sy antwoord dat leerders daardeur geleer word om “om te gee vir mekaar”(116:9) en “musiek help om leerders op te voed en vir kommunikasie”(116:19). Wanneer leerders omgee vir mekaar, beweeg hul verhoudings verder as die grense van oppervlakkige sosialisering en kan dit verreikende gevolge hê vir die wisselwerking en samewerking tussen graad R-leerders.

Graad R-klas B beweeg spontaan saam met 'n musieksnit sonder dat die ritme van die musiek die aktiwiteit bepaal. Die kleuters geniet hierdie aktiwiteit vreeslik, lag lekker en het goeie interaksie wanneer hulle bymekaar verbybeweeg. Dit is 'n manier waardeur sosialisering plaasvind en die kleuters kan hul sosialiseringvaardighede op 'n informele manier ontwikkel deur beweging saam met musiek.

Graad R-klas C hou 'n jaarlikse atletiekbyeenkoms, waar die toeskouers sportliedjies sing om spangees te bou. Hierdie ondersteuningsgroep bestaan uit die drie afsonderlike sportspanne wat deur musiek en sang met mekaar sosialiseer en hul spanne ondersteun. Terug in die klas gebruik Juffrou Jessica 'n vriendelike handpop vir informele sosialisering met die leerders deur musiek. Die handpop sing 'n frase, wat Juffrou Jessica eggo. Die doel van die sosialisering is om die instruksies en agtergrond vir sommige lesse op 'n speelse manier aan die leerders oor te dra. Die handpop groet en kielie 'n paar kinders in 'n sangstem.

4.5.3.5 Begrippe

Begrippe in Huistaal, Lewensvaardighede asook Wiskunde word bekendgestel, ervaar en vasgelê deur musiek. Tydens die semi-gestruktureerde onderhoude is daar aan Juffrou Jessica gevra watter voorbeelde sy kan voorhou van suksesvolle musieklesse in graad R. Haar antwoord dui op die manier waarop sy musiek in bykans al haar lesse gebruik: “Integreer musiek met die aanleer van kleure, getalle (telympies), ensovoorts. Daar is baie moontlikhede vir nie-musikale leer in 'n gespesialiseerde musiekles”(161:13). In die onderstaande paragrawe word voorbeelde uitgewys van spesifieke begrippe wat deur musiek ontwikkel is tydens my waarnemings, naamlik ruimtelike oriëntasie, funksies van sekere toestelle (byvoorbeeld verkeersligte), letters, stilte, vorms, dae van die week, maande van die jaar, struktuur en woordeskat.

Ruimtelike oriëntasie word *deur* musiek ontwikkel. Die leerders in graad R-klas A word bekendgestel aan die begrippe regs en links wanneer die *Links-Regs*-liedjie gesing word. Die eerste vers van die liedjie verwys na die linker- en regtervoet, terwyl die tweede vers leerders bewus maak van die regter- en linkerhand. Hierdie begrippe word ook vasgelê deur *Eendjies, eendjies, stap in 'n ry* wanneer die leerders met hul handjies op mekaar se skouers stap. Juffrou Johanna maak deurentyd seker dat “links” en “regs” korrek uitgevoer word. Leerders in graad R-klas B se begrip ten opsigte van rigting word ontwikkel wanneer *Die Wiele van die Bus* gesing word en die leerders handbewegings gebruik om rigting aan te dui. Verskillende toonhoogtes op 'n xilofoon word gebruik om die begrippe hoog, medium en laag vas te lê. Die leerders demonstreer hierdie vlakke deur hul arms hoog, medium en laag te hou.

Ek ry in my rooi motorkar word gesing met die bespreking van verkeersligte. Hier word musiek gebruik om die leerders se begrip te ontwikkel van die funksies van die verskillende ligte van 'n verkeerslig:

*Stop sê die rooi lig, ry sê die groen lig.
Oppas sê die geel lig, oppas wat jy doen!*

In graad R-klas B word *Hoedjies van Papier* gesing om die begrip van die letter H te versterk. Later in die dag sing die leerders en Juffrou Linda die Skoollied. Daarna rig Juffrou Linda die leerders se gedagtes op die woord ‘tuis’ wat in die skoollied voorkom. Dit skakel met 'n spreekwoord wat relevant is vir die tema “Huise”: “Oos Wes, Tuis Bes!”. Leerders se woordeskat word hierdeur uitgebrei.

In graad R-klas D word die begrip “stilte” ontwikkel deurdat leerders tydens die herhaling van die liedjie *Kop en skouers* sekere woorde nie-verbaal uitbeeld deur na 'n spesifieke liggaamsdeel te wys, maar nie saamsing nie – in kontras met die eerste uitvoering waar die lied in sy geheel gesing is.

In die afdeling Roetine-aktiwiteite¹²⁰ word die funksies van leer *met* musiek bespreek. Hier is verduidelik hoe die roetine-aktiwiteite in graad R-klas C se liedjies op dieselfde wysies gesing word, alhoewel die woorde verskil. Hierdie liedjies handel oor die dae van die week, maande van die jaar en die vier seisoene, byvoorbeeld *Days of the week*. Laasgenoemde is 'n abba-liedjie wat bloot gesing word met die doel om die dae van die week aan te leer en vas te lê. Net so verander graad R-juffrouens ook dikwels die woorde van bekende liedjies om by sekere begrippe te pas sodat leerders *deur* musiek kan leer. Juffrou Jessica het byvoorbeeld 'n liedjie geskryf op die melodie van *Vader Jakob* om die leerders se begrip te versterk van die geometriese vorms wat in graad R herken moet word:

*This is a triangle (x2) It has three corners (x2)
Look and you will see now (x2)*

¹²⁰ Kyk 4.3.2.2 Roetine-aktiwiteite.

*It also has three sides: One, two, three!*¹²¹

Die woord *triangle* (driehoek) word vervang met *square* (vierkant), en die res van die woorde word dan dienooreenkomstig aangepas. Ander voorbeelde van integrasie van musiek met Wiskunde sodat leer daardeur plaasvind, is waar dirigeeraksies vir maatslae deur graad R-leerders uitgevoer word en visuele ritmepatrone leerders se belangstelling in nootwaardes kan bevorder. Getalleliedjies word dikwels in al die graad R-klasse gebruik om getalbegrip vas te lê, soos in graad R-klas E waar die leerders dit geniet om die liedjies *Five little monkeys, jumping on the bed* en *One, two, three, four, five* te sing tydens Wiskunde:

*1,2,3,4,5. Once I caught a fish alive.
6,7,8,9,10. Then I let it go again.
Why did I let it go?
Because it bit my finger so!"*

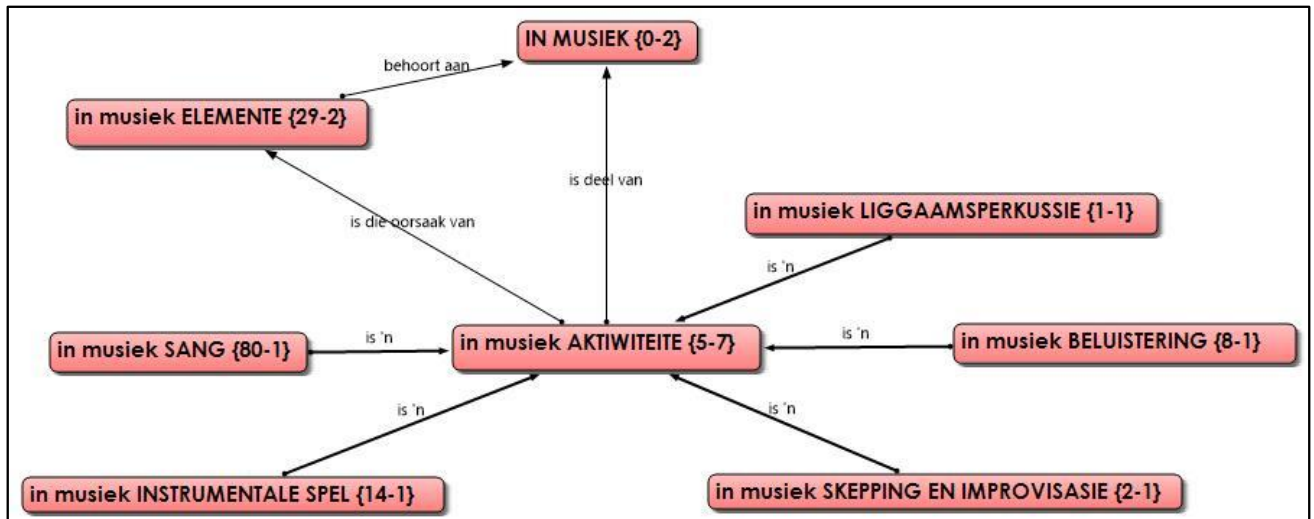
Juffrou Beulah speel 'n paar polsslae op die metallofoon en dan 'n hele aantal daaropvolgende polsslae. Daar word dan van die leerders verwag om die verskil te verwoord ten opsigte van wat hulle gehoor het. Op hierdie manier word die begrip "min" teenoor "baie" versterk deur instrumentale spel.

4.6 Leer in musiek

Leer *in* musiek vind plaas wanneer die hoofrede vir leer is om leerders bekend te stel aan die musiekelemente, deurdat hulle dit direk ervaar, kan toepas en dit sodoende vasgelê word ten einde hul musikale verwysingsraamwerk te vergroot. Musiek is dus die kern van die leersituasie wat die aktiwiteite bepaal. Die hoofdoelwit van leer *in* musiek, is musikale ontwikkeling, alhoewel ander vaardighede ook ontwikkel kan word wat sekondêr is tot die musikale leer wat plaasvind. 'n Groot hoeveelheid van die aktiwiteite wat in die gevallestudie waargeneem is, kan onder leer *in* musiek sowel as onder leer *op* musiek gekategoriseer word, alhoewel die doelwitte van die aktiwiteite verskil. Die musiek wat gebruik word tydens leer *op* musiek, is in die meeste gevalle 'n volwaardige lied of instrumentale opname wat uit 'n paar mate bestaan. Wanneer leer *in* musiek plaasvind, kan die klank van 'n enkele instrument of selfs net 'n paar note of ritmes gebruik word om musikale leer te bewerkstellig. Dit is dikwels onnodig dat hierdie aktiwiteite deur musiek begelei word, aangesien musiek die produk is van die aktiwiteite.

Die volgende breinkaart is 'n visuele voorstelling van die subtemas wat in Atlas.ti na vore gekom het tydens die analise van die tema "leer *in* musiek".

¹²¹ Hierdie liedjie handel oor 'n driehoek se drie hoeke en drie sye.

Figuur 29: Atlas.ti voorstelling van die tema "leer in musiek"

4.6.1 Musiekelemente

Ten opsigte van hul huidige onderrig- en leerstrategieë van musiek in die graad R-klaskamer, het die onderwysers tydens die aanvangsonderhoude verduidelik dat nadenke oor en vaslegging van musiekelemente plaasvind deurdat "vragies gevra word in terme van musiekelemente, byvoorbeeld hard en sag, hoog en laag" (151:11). Die musiekelemente wat tydens die waarnemings in graad R-klasse na vore gekom het, is dinamiek, toonhoogte, toonkleur, tempo, artikulasie, ritme en toonduur.

4.6.1.1 Dinamiek

Ten einde die bewussyn van dinamiese verskille te versterk, sing graad R-klas B die *Vingerliedjie*. Die eerste keer sing hulle die lied sag en die tweede keer effens harder. Juffrou Linda maak hulle deurentyd bewus daarvan dat hulle met hul sangstemme moet sing, ten spyte van die dinamiese verskille.

4.6.1.2 Toonhoogte en Toonkleur

Toonhoogte en toonkleur word ontdek tydens die tema "Klanke" waardeur graad R-klas B se luistervaardighede verskerp word. Juffrou Linda maak drie glase vol water in verskillende hoeveelhede. Sy tik liggies met 'n vurk teen die glase en die leerders luister na verskillende klanke. Daarna gooi sy water in 'n glas. Sy trek met haar vinger oor die glas se rand en die leerders luister na die klank wat geproduseer word.

Die tema "My Gesin" hou baie moontlikhede in vir die ontdekking van toonhoogte en toonkleur in graad R-klas D. Daar word 'n "begrip vir verskil in toonhoogte gevestig" (43:3) wanneer Juffrou Linda die xilofoon gebruik om Pappa se stem na te boots deur lae note te speel en Mamma se stem na te boots deur hoë note te speel. Sy maak ook gebruik van ander instrumente. Deur middel van gehoordiskriminasie dui die kleuters aan dat hulle weet

wie 'praat' deur die gebruik van hul hande. Die lae klanke is Pa, aangetoon deur die trom wat beteken dat kleuters laag moet wys met hul hande. Die hoër klanke is Ma, aangetoon deur 'n klokke wat beteken dat die kleuters boontoe moet wys met hul hande. Die *Vingerliedjie* word gebruik om toonkleur vas te lê in graad R-klas B deurdat die leerders op verskillende tye in die liedjie die klanke van klokkes en stokkes teen 'n klavieragtergrond moet identifiseer. Instruksies vir aktiwiteite wat verband hou met toonkleur word in graad R-klas D se lesplanne beskryf as "maak leerders bewus van verskillende klankwaliteite"(97:1).

4.6.1.3 Tempo

Graad R-klas B fokus op die musiekelement 'tempo' deur vinnig en stadig met verskillende dele van die liggaam te beweeg, volgens die tempo van die musiek. Leerders lê op hul rûens en sit 'n boontjiesakkie op hul ribbes en kyk hoe dit op en af beweeg soos wat hulle asemhaal. Juffrou Linda speel vinnige musiek, wat beteken dat die leerders vinnig moet asemhaal en daarna stadige musiek waartydens hulle stadig asemhaal. Om die aktiwiteit af te sluit, lê die leerders rustig met toe oë tot Juffrou Linda die boontjiesakkie kom afhaal. Graad R-klas D ervaar tempo terwyl Juffrou Simoné op 'n trom speel. Die kleuters gee groot treë soos Pa wanneer die trom stadiger speel en kleiner treë soos Boet wanneer die trom vinniger speel. Liggaamsperkussie word in graad R-klas E gebruik om tempo te demonstreer, wanneer daar van elke leerder verwag om individueel hande te klap om die begrippe stadig en vinnig aan te bied volgens Juffrou Beulah se instruksies.

4.6.1.4 Artikulasie

Leerders van graad R-klasse D en E wat in Juffrou Beulah se koor sing, word bewus gemaak van artikulasie deurdat sy 'n vloeiende *legato*-lyn met haar hande demonstreer terwyl hulle sing.

4.6.1.5 Ritme

Ritmes word ingeoefen deur kombinasies van handeklap, voetestamp en vingers klap wanneer Juffrou Simoné 'n patroon demonstreer wat graad R-klas D herhaal tydens die tema "My Huis". Ritmiese patrone word deur graad R-klas E ervaar wanneer Juffrou Beulah 'n ritme klap wat die leerders herhaal. Daarna stamp sy haar voete ritmies, wat die leerders ook moet herhaal. Die tema "My tande" word bespreek en die leerders luister weer na klappatrone deur Juffrou Beulah wat hulle deur vingerklap moet naboots.

Die ritmes van leerders se name word soggens in graad R-klas E tydens roetine-aktiwiteite geklap, byvoorbeeld Bo-no-lo en Na-le-di. Juffrou Jessica gebruik ook hierdie aktiwiteit wanneer sy graad R-klas C se name uitroep tydens die teenwoordigheidsregister, maar sy begelei dit met 'n trom. Elke leerder kry die kans om sy of haar naam ritmies uit te spreek,

terwyl Juffrou Jessica die ritme op die trom dupliseer, byvoorbeeld "*My name is Tsho-lo-fe-lo*".

Die tema "Persoonlike Higiëne" word in graad R-klas D ondersoek. Juffrou Simoné verduidelik hoe wasgoed eers uitgeskud word nadat dit uitgespoel is. Voor die leerders die uitspoel en uitskud-bewegings naboots, klap hulle die ritme-patroon van die lettergrepe *At times like this* waarna hulle elke aksie demonstreer.

4.6.1.6 Toonduur

Toonduur word in graad R-klas E aan die leerders verduidelik aan die hand van vinnige groepies agstenote wat Juffrou Beulah klap, waarna sy vir die leerders vra of dit klink soos loop- of hardloopnote. Nadat sy die verskil in nootwaardes verduidelik en demonstreer het, naamlik dat die vinnige klappies beteken die leerders moet hardloop en die stadiger klappe dat hulle moet loop, hardloop hulle wanneer Juffrou Beulah agstenote klap en loop hulle wanneer sy kwartnootpatrone klap. Deur gehoordiskriminasie en die gepaardgaande aksies toon die leerders dat hulle die verskil tussen langer en korter nootwaardes begryp.

4.6.2 Aktiwiteite

Navorser: "Verkies jy vinnige of stadige musiek?"

Kleuter: "Vinnige musiek: Chris Brown, Justin Bieber."

Die kleuter spring op en af en dans spontaan terwyl hy sing "I like to move it, move it..."¹²²

Die reaksie op my aanvanklike vraag toon dat die kleuter bewus is van die betekenis agter die musiekelement 'tempo' en dit in sy alledaagse lewe kan toepas deur te onderskei tussen vinnige en stadige musiek en met watter van sy gunsteling sangers vinnige musiek geassosieer word.

Die musikale aktiwiteite wat in die graad R-klas tydens leer *in* musiek uitgevoer word, word bepaal deur 'n verskeidenheid musiekelemente. Die graad R-onderwysers is egter nie altyd bewus van die onderliggende elemente waaruit musiek bestaan nie. Juffrou Linda het geantwoord op die vraag: "Watter voorbeelde kan u voorhou van suksesvolle musieklesse in graad R?" Sy beskryf hierdie aktiwiteite as: "slagwerk, bewegings, aksies en dramatisering. Afwisseling van seuns en dogters. Alles verwant aan musiek." (10:18). Daar is ook aan Juffrou Jessica gevra om te verduidelik wat in en rondom die klas gebeur wanneer musiek betrokke is. Sy antwoord: "Kleuters sing (ook) dikwels en doen liggaamsperkussie" (161:10).

Die onderrig van musiek as dissipline word verskillend benader by die verskillende kleuterskole en die hoeveelheid onderrig wat graad R-leerders ontvang waar musiek die kern is, verskil

¹²² Hierdie kort gesprek was nie 'n onderhoud nie en het op 26 April 2013 om 11:00 in graad R-klas B plaasgevind.

van kleuterskool tot kleuterskool. Musiek is "in die môre"(116:3) deel van graad R-klas A se dag, terwyl graad R-klas B twee tot drie keer per week "Musiek en Beweging"(10:4) doen. Alhoewel musiek as dissipline Vrydae deel is van die dagprogram in graad R-klas C, is musiek deur die loop van die dag deel van onderrig en leer. Kerngedagtes van 'n bestaande musiekprogram word gebruik, maar omdat die uitgewerkte lesse te lank is, word die lesse aangepas en slegs gedeeltelik gebruik. Die onderrig van musiek as dissipline in graad R-klas D vind drie maal per week plaas, en staan bekend as "musiek en beweging", "bekendstelling van 'n nuwe liedjie" en "musiekinstrumente"(106:1). In graad R-klas E word musiek as vak ook drie maal per week aangebied. Maandae word nuwe liederes aangeleer, Woensdae doen die leerders beweging en Donderdae slagwerk.

Die aktiwiteite wat waargeneem is in al die graad R-klasse in die gevallestudie word gegroepeer as liggaamsperkussie, instrumentale spel, sang, luisteraktiwiteite en skepping en/of improvisasie. Voorbeelde wat in elke afdeling waargeneem is, word kortliks beskryf.

4.6.2.1 Liggaamsperkussie in musiek

Juffrou Simoné spandeer die eerste kwartaal in graad R aan liggaamsperkussie, of "lyfieslagwerk"(94:5) soos wat daar na hierdie aktiwiteit verwys word in graad R. Aangesien liggaamsperkussie selde sonder musiek uitgevoer word tydens leer *in* musiek, is dit vroeër in hierdie hoofstuk breedvoerig bespreek.¹²³ Daar is 'n enkele voorkoms van liggaamsperkussie *in* musiek waargeneem in graad R-klas E toe die leerders na klappatrone geluister het wat hulle deur vingerklap moes naboots.

4.6.2.2 Instrumentale spel in musiek

Ten opsigte van instrumentale spel verduidelik die Graad R-onderwysers tydens die aanvangsonderhoude dat "die speel van slaginstrumente veral lekker werk wanneer leerders reeds van 'n vroeë ouderdom af daaraan blootgestel word. Dissipline is dan beter, omdat die leerders weet wat om te verwag"(151:2). Vroeë blootstelling aan musiekinstrumente word vergemaklik deur die beskikbaarheid en/of toeganklikheid daarvan. 'n Groot aantal skole het toegang tot Orff-instrumente, alhoewel sommige kleuterskole geen musiekinstrumente besit nie. Juffrou Johanna beskryf 'n suksesvolle musiekles in graad R waar leerders op tamboeryne speel, gemaak van plastiekbottels met boontjies of rys binne-in. Dit is nie noodsaaklik om duur instrumente aan te koop nie. Leerders kan handgemaakte instrumente, bestaande implemente en ook hul eie lyfies gebruik as instrumente, byvoorbeeld tydens graad R-klas B se bespreking van die tema "Klanke", waar

¹²³ Kyk 4.1.1.3 Liggaamsperkussie (op musiek) en 4.3.1.7 Liggaamsperkussie (met musiek).

die leerders spontaan speel en vrye vertolking van instrumentale spel doen op kombuisinstrumente wat hulle van die huis af gebring het.

Shake the rattles word in graad R-klas C gesing. Juffrou Jessica verduidelik die woorde en die gebruik van verskillende instrumente wat in die liedjie voorkom alvorens die liedjie uitgevoer word deur slaginstrumente te gebruik:

I like things that rattle (leerders skud marakkas)
I like things that shake (leerders skud ritme-eiertjies)
I like things that jangle (leerders skud klokkies of tamboeryne)
and the happy sounds they make (al die slaginstrumente word geskud).

Graad R-klas D "leer om slagwerkinstrumente te hanteer en daarmee te speel"(99:1) met die bespreking van die temas "My Huis" en "Persoonlike Higiëne"(104:1). Juffrou Simoné beklemtoon dat haar leerders "mal is oor tromme"(94:4).

Vrydae is instrumentedag is in Graad R-klas E. Daar is twintig Afrika-tromme, 'n hele paar stelle ritme-stokkies, tamboeryne, 'n *guiro*, driehoekies en klokkies tot hul beskikking. Met die bespreking van "Die Dokter" demonstreer Juffrou Beulah eers die korrekte speltegnieke voor die leerders op hul instrumente begin speel. Die leerders sit in rye en elke ry kry 'n spesifieke musiekinstrument. Deur die loop van die les glimlag die leerders sodra hulle kans kry om die instrumente te bespeel. Hulle lyk gelukkig tydens die musiekles. Die instrumente word uitgeruil totdat dit weer gebêre word.

4.6.2.3 Sang in musiek

Die dakwaaiers bring lafenis op 'n warm sonskynoggend vroeg in Maart. Die begin van 'n nuwe dag word gevier deur vrolike kinderstemme wat die goeiemôre-liedjie sing en dramatiseer. Aan die einde van die liedjie stel 'n seun voor dat die klas 'n sangkompetisie hou, waar vrywilligers die geleentheid kry om alleen voor die klas te sing. Juffrou Simoné stem dadelik in en die leerders neem met oorgawe aan hierdie aktiwiteit deel.¹²⁴

Bogenoemde beskrywing is 'n voorbeeld van hoe kleuters selfvertroue ontwikkel deur alleen te sing in 'n veilige, ondersteunende omgewing. Hierdie aktiwiteit is nie 'n geïsoleerde geval in graad R-klas D nie, aangesien ek 'n ander oggend arriveer terwyl 'n graad R-dogtertjie kordaat voor die res van die klas staan en hulle laat sing. Selfvertroue om voor ander te sing, gebeur nie vanself nie. Dit is as gevolg van Juffrou Simoné se voorbeeld en ondersteuning dat haar leerders oor die nodige selfvertroue beskik om alleen voor 'n groep mense te sing. Sy vertel hoe sy dikwels in die klas sing, alhoewel sy glo dat sy glad nie op die noot sing nie. Sy beskryf hoe 'n kollega soms giggel omdat sy nie die regte melodie sing nie, maar sê "dat die kinders ten minste iets sing, al is dit op 'n ander wysie!"(94:10). Tydens die kleedrepetisie

¹²⁴ Hierdie aktiwiteit, 'n voorbeeld van leer *in* musiek, is op 6 Maart 2013 in Graad R-klas D om 9:30 die oggend waargeneem.

van graad R-klasse D en E se konsert, het ek waargeneem dat die kleuters wie se juffrouens saamsing, uit volle bors sing. Dit beaam Juffrou Simoné se opmerking dat 'n juffrou se selfvertroue om te sing direk aan die leerders oorgedra word.

Sang is die aktiwiteit wat die meeste waargeneem is tydens leer *in* musiek.¹²⁵ Graad R-leerders sing nie net in die klaskamer nie, maar enige plek waar hulle hulle bevind. Liedjies word by die skool aangeleer, maar ook tuis. Graad R-leerders sing graag saam met hul familie en maats. Hierdie repertorium sluit in *Die Borrelliedjie*; *'n Monsterliedjie*; *My God is so big*; *Batman, Superman, Spiderman, Iron Man*; *Baby Tjoklits*; *Ek sal jou in die donker oppas en jou Here wees*; *Tjoeke, tjoeke, af, af*; *My B-Y-B-E-L*; *Stapsoldaatjie*; *Loof Hom met die tromme*; *Vissies in die water*; *Who is the King of the Jungle*; *As ek opstaan en ek gaan slaap*; *Sweet Dreams Baby*; *My God is so groot*; *Bessuka Bella Mella* en *Don't be afraid*.

Party kleuters besit reeds hul eie CD's en DVD's wat baie repertorium bevat. Tydens informele gesprekke met die leerders van graad R-klas C, sê hulle dat hulle CD's het met Barbie-musiek, musiek van God en Jesus, musiek wat hul eie name bevat en liedjies oor Jesus se liefde vir hulle, asook hul juffrouens, ouers en babas. Hulle noem die name van 'n aantal liedjies wat hulle by die skool sing, naamlik *London Bridge*; *Autumn leaves are falling down, take a rake and rake it up*; *My God is so big*; *It's me, oh Lord – standing in the need of prayer*; *God, remember me when I'm in trouble*; *Jesus loves the little children of the world*; *Elephant Walk*; *I've got a great, big love in my heart*; *Hey, Lord – I receive your mercy*; *Come into my heart, Lord Jesus*; *Oh Father, thou art in Heaven* en *I drive in my red motorcar*, *My B-I-B-L-E* en 'n lied waarvan die woorde bestaan uit onder meer *Mary, who was a mother/ a cook/ a father/ a driver/ a daughter/ a teacher/ a brother/ a smoker/ a doctor*. Om die leerders se repertorium uit te brei, maak Juffrou Jessica gebruik van 'n sing-sak, waar leerders die titel van 'n liedjie uit 'n sak trek wat die hele klas aan die einde van 'n aktiwiteit sing. Graad R-klas D se repertorium sluit in *Batman*; *Visvang vir Jesus*; *Loof Hom met die tromme*; *Lees jou Bybel* en *Stapsoldaatjie*. Hierdie leerders besit CD's van Carike Keuzenkamp, Hasie Hop, Tjokkerplaas en liedjies uit die Bybel. Graad R-klas B se repertorium bestaan onder meer uit *1-2-3 Pappa is hier*; *Vader Abraham*; *Ek is 'n huis*; *Borrel, borrel, borrel*; *Dit is my mamma*.¹²⁶ In Graad R-klas A is die leerders se repertorium egter beperk. Juffrou Jessica beweer: "Die kinders ken groetliedjies en sing ook koortjies van Bybelliedjies wat hulle in die Sondagskool leer. Hulle sing soms ook soggens *Die Onse Vader*. Dis al" (116:1). Verskillende sosio-ekonomiese omstandighede het 'n invloed op die repertorium van Graad R-leerders, alhoewel vooraf opgeneemde musiek nie noodsaaklik is vir 'n wye musikale repertorium nie. Mondelinge oordrag van liedjies is 'n

¹²⁵ 'n Aantal aktiwiteite waar leer *in* musiek plaasvind deur middel van sang, word ook beskryf in 4.3.2.2 Roetine-aktiwiteite en 4.5.1.1 Versterking van die tema.

¹²⁶ Hierdie uittreksel is heel waarskynlik deel van die *Vingerliedjie*, ook bekend as *My familie*.

groot bron van leerders se musikale liedereskat. Juffrou Jessica sê egter “selfs al is musikale hulpbronne nie volop nie, kan leerders steeds sing – sonder elektrisiteit!”(152:8).

Tydens die aanvangsonderhoude vir hierdie studie is daar aan die graad R-onderwysers gevra op watter maniere integrasie met musiek toegepas word. Een van die onderwysers het verduidelik hoe hulle die melodie van *Twinkle, twinkle, little star* gebruik om byna enige liedjie te toonset. Weens die klein omvang van die toonhoogtes, is dit 'n relatief maklike melodie wat vinnig deur kleuters nageboots kan word.

“Paasfees” is graad R-klas A se tema een van die weke. Die leerders sing spontaan *Maak my toe, Heer, onder U bloed*. Daarna is *Building up a temple for the Lord* in verskillende tale op die repertoriumlys. Nou kom staan die leerders in 'n groepie voor my en dans baie trots terwyl hulle twee gunsteling sing: *Liewe Jesus het my mooi gemaak* en *Doen dit, my lyfie, doen dit!* Al die leerders sing lekker saam. Die kleuters geniet dit om liedjies te sing waarvan hul juffrou baie hou. *Vrou van Samaria* is een van Juffrou Johanna se gunsteling en die kleuters sing dit uit volle bors wanneer sy daarvoor vra. *Ver in die wêreld Kitty* word tydens 'n waarneming gesing aan die einde van 'n les. Omdat musiek 'n groot deel van graad R-klas A se dagprogram beslaan, sing hierdie leerders spontaan wanneer die lesse minder gestruktureerd is. Hulle begin tydens een van hierdie geleenthede met *Kyk hoe waai al die vlaggies* uit die liedjie *Glorytrain* en sing dan *Roering op die waters*. 'n Dogtertjie met twee bollatjies begin saggies *Daar's vissies in die water* sing, waarna die kleuters *Hasie in die holte* sing en begin rondhop. Die liedjie *Eendjies, eendjies, stap in 'n ry* word gesing terwyl die leerders marsjeer met hul hande op mekaar se skouers. Die liedjies *Head and shoulders* en *Ring o' Ring o' Rosies* word aangeleer en uitgevoer met die bespreking van die tema “Ek is belangrik”.

Etenstyd is om die draai en graad R-klas B sit by hul tafels en wag vir hul versnapering. Die kinders by die tafel naaste aan die waarnemingstafel, waar ek sit, sing saggies die vorige week se liedjies wat hulle in die klas geleer het. Die gesiggies is vreugdevol. Die musikale onderrigruimte laat graad R-klas B se leerders toe om spontaan te musiseer wanneer die geleentheid hom voordoet. Tydens die semi-gestruktureerde onderhoude vra ek vir Juffrou Linda wanneer musiek deel is van haar graad R-leerders se dag. Sy antwoord: “Sing kom dikwels deur die dag voor en vorm ook deel van spel. Alhoewel dit dikwels onbewustelik en spontaan is, is dit integraal tot die graad R-leerders se skooldag.”(10:7) Juffrou Linda doen gereeld artikulasieoefeninge vir suiwer sang met haar leerders. Om hulle lippe te oefen, maak die kleuters asof hulle kersies doodblaas en sing dan *doe-doe* met getuite monde terwyl hulle 'n denkbeeldige baba sus. Om hul tonge te oefen, boots hulle 'n kat na wat melk

drink. Juffrou Linda begin op 'n keer die dag deur te gesels oor hoe om vir God te werk en versoek dat die leerders haar gunsteling Bybelliedjie, *Kyk hoedat die voëltjies vlieg*, sing.

Met die bespreking van die tema "Veiligheid" word *It's my body* sonder die CD gesing. Selfs wanneer die leerders saggies sing, geniet hulle die aktiwiteit. Ter inleiding van die tema "Sintuie" lui die instruksies in Juffrou Linda se lesplan: "Sing enige bekende liedjie van kleuters se keuse saam"(65:1). Ander liedjies wat tydens spesifieke temas aangeleer en uitgevoer word, is *Blinkoogsterretjie* met die tema "Sig", asook *Pannekoekbak* en *My Slim Sintuie*¹²⁷ met die tema "Sintuie". Die woorde van *My Slim Sintuie* (64:1) is:

*Ore, ogies, mondjie, en tonge wat kan proe.
Koud en warm, grof en glad, kan my handjies voel.
So kan ek dit alles goed leer ken.
Dit is my slim sintuie om my wêreld te verken.*

Die liedjie *Winter* word vir die leerders aangeleer. Hulle voer bewegings uit terwyl hulle die liedjie aanleer en weer uitvoer. Bewegings vergesel ook die *Vingerliedjie*, beter bekend as *My familie*, tydens die tema "My Gesin", alhoewel die sang die kern is van die aktiwiteit en nie die bewegings nie. Aanvanklik beweeg die leerders elke vinger terwyl hulle daarvan sing. Dan beweeg hulle hul lywe vorentoe en agtertoe en laastens sing hulle afwisselend vinnig en stadig. Deur die toevoeging van die laaste aktiwiteit word die musiekelement 'tempo' inge oefen.

Vir Juffrou Beulah is korrekte sang in graad R essensieel. Die hoofdoelwit van haar kleuterskoolkoor¹²⁸ is "koordissipline en om kleuters te leer hoe om met 'n sangstem te sing sonder om te skree"(88:5). Tydens een van die kooroefeninge wat ek bywoon, gesels sy met die leerders oor die redes waarom 'n mens regop sit wanneer jy sing: sodat suurstof in die lyfie kan rondbeweeg. Sy demonstreer hoe suurstof na die longe moet beweeg met behulp van handbewegings. Opwarmingsoefeninge bestaan uit asemhalingsoefeninge en deur *noh* te sing op die noot G reg bokant middel C.

Sang is ook 'n belangrike aktiwiteit binne en buite die klaskamer vir graad R-klas C. Een van die leerders verduidelik: "Wanneer ons nie vir Jesus sing nie, gaan Hy nie lief wees vir ons nie. Wanneer ons vir Hom sing, sal Hy ons liefhê"(121:1). Juffrou Jessica se ervaringe van musiek in die graad R-klaskamer is: "Kinders is almal lief vir sing"(152:2). In hierdie klas hou die liedjies nie noodwendig verband met die tema van die week nie. Tydens die semi-gestruktureerde onderhoud met Juffrou Jessica verduidelik sy die moontlike rede hiervoor: "Daar is min liedjies in die handleiding wat die kleuterskool gebruik, maar baie rympies. Dit verg dus ekstra

¹²⁷ *My Slim Sintuie* is 'n toonsetting van 'n Tsjeggiese volkswysie waarvoor Belinda Latsky-Campbell die woorde geskryf het.

¹²⁸ Op die dag van waarneming word die kooroefening bygewoon deur 36 leerders, wat saamgestel is uit 20 swart kleuters, 14 blanke kleuters en 2 bruin kleuters.

beplanning om liedjies in te werk. Omdat die meeste liedjies wat wel in die handleiding voorkom van Amerikaanse oorsprong is, sing dit moeilik in die Suid-Afrikaanse konteks in 'n multikulturele skool wat hoofsaaklik bestaan uit etniese Afrika-leerdertjies"(161:11). Wanneer liedjies wat gesing word in 'n leerder se moedertaal is, is hulle baie gemakliker daarmee. *Who's afraid of the big bad wolf?* en *Down by the river, where nobody goes* word deur hierdie klas gesing tydens die bespreking van die tema "Vervoer".

Aan die begin van 'n les sing die leerders in graad R-klas D dikwels "liedjies van hul eie keuse"(107:2). Nuwe liedjies word, waar moontlik, in Engels en Afrikaans aangeleer. Die prosedure vir die aanleer van 'n nuwe lied is: Juffrou Simoné sing die lied as geheel en wys prente terwyl sy sing. Die lied word herhaal en die leerders neurie saam terwyl Juffrou Simoné sing. Vervolgens begin die leerders saamsing of spreek hulle die woorde saam, terwyl aksies uitgevoer word as die lied gesing word. Ten slotte herhaal leerders die lied 1) as groep 2) as seuns of meisies 3) as individue. Die liedjie *Brandweerman* by die tema "Brandweer" word as 'n groep gesing en weer as individue wanneer die leerders dit so verkies. Tussendeur word die liedjies hersien wat die leerders reeds ken. Hulle doen ook bewegings waar van toepassing. Ander liedjies wat hierdie leerders tydens my waarnemings aangeleer en uitgevoer het, is die *Windpompliedjie* met die tema "Wind", en *Dit is ons huisie* by die tema "My Huis".

Graad R-klas E geniet dit om met kitaarbegeleiding te sing. Hulle sing ook op die korrekte toonhoogte en begin entoesiasies sing wanneer Juffrou Beulah na sang verwys. Omdat sy baie selfvertroue het om voor die klas te sing, neem die hele klas deel aan sangaktiwiteite. 'n Liedjie wat hulle tydens "My land" sing, is *This is my land*.

4.6.2.4 Luisteraktiwiteite in musiek

Luisteraktiwiteite in graad R fokus nie in so 'n groot mate op die musiekelemente nie en word dikwels met ontspanning gekombineer, wat verband hou met leer *met* musiek.¹²⁹ Daar word soms verkeerdelik op lesplanne aangedui dat "beluistering" plaasvind, terwyl daar eintlik bloot na musiek geluister word.

Die leerders het in informele gesprekke gesels oor hul voorkeure aangaande luisteraktiwiteite. Een van die leerders in graad R-klas C vertel hoe sy by die skool na "God se musiek" (121:3) luister, terwyl 'n leerder van graad R-klas E vertel hoe sy na musiek luister "elke oomblik wat ek kan"(122:1). 'n Leerder in graad R-klas A luister graag na musiek "van die fliks en alles"(123:1) en 'n leerder uit graad R-klas B luister na musiek by haar balletklas en "oor die motorradio"(124:2). Hieruit het ek afgelei dat musiekbeluistering binne sowel as buite die

¹²⁹ Kyk 4.3.1.3 Ontspanning.

klaskamer 'n gewilde aktiwiteit is. 'n Sinvolle aktiwiteit in die klaskamer sou wees om aan leerders eenvoudige riglyne te gee ten opsigte van luisteraktiwiteite in enige situasie.

Instruksies vir luisteraktiwiteite in graad R-klas B is "inskerping/fokus op gehoorsintuig" (83:2). 'n Aktiwiteit wat waargeneem is tydens die bespreking van die tema "Weer" behels dat Juffrou Linda 'n aantal bekende liedjies neurie. Die kleuters identifiseer die verskillende liedjies. Daarna sing hulle 'n nuwe liedjie *Vier Seisoene* saam. Juffrou Linda herhaal nou die liedjie en laat gedeeltes daarvan uit, wat die kleuters moet voltooi. Die integrasie met musiek tydens die tema "Voel" vind plaas deurdat die leerders luisteraktiwiteite doen op die eerste deel van 'n liedjie wat met die tema verband hou.

4.6.2.5 Skepping en/of Improvisasie in musiek

Eenvoudige aktiwiteite wat verband hou met skepping en improvisasie is in graad R-klas B waargeneem. "Vervoer" word bespreek en die leerders sing die liedjie *Wiele van die Bus*. Hierna vra Juffrou Linda vir idees oor die verskillende dele van die bus waarop 'n mens sou kon improviseer om nuwe versies te skep, byvoorbeeld *die ruitveërs van die bus gaan links en regs, die ligte van die bus gaan aan en af*, en so meer.

Wanneer die tema "Herfs" bespreek word, skep die kleuters hul eie, oorspronklike herfsliedjie. Die proses behels dat Juffrou Linda sing: *Ek sien baie blare, wat sien jy?* Hierop antwoord 'n kleuter: *Ek sien baie (akkers/sade), wat sien jy?* Elke kleuter kry 'n beurt om te antwoord. Die melodie word deur Juffrou Linda bepaal, aangesien die kleuters op dieselfde melodie antwoord as waarop sy die vraag gesing het.

4.7 Liedjies vir leer

Die volgende tabelle lys al die liedjies wat tydens die waarnemings in die graad R-klasse gehoor en aangeteken is. Die CD's en DVD's waarop dit voorkom, is volledig in die diskografie opgeneem. Hierdie materiale is egter die eiendom van die betrokke graad R-onderwysers wat hulle met verloop van tyd versamel het en kan daarom nie deur die navorser beskikbaar gestel word nie.

Tabel 4: Liedjielys

Liedjie	Skrwyer (s) /Kunstenaar (k)/Netwerker (v)	Bundel (b)/CD (cd)/DVD (dvd)	Bl./Snit
Allemooiste seisoen (Allemooiste ding)	Chris Lambrecht (s)	FAK Sangbundel (b) (Cillie et al., 2007)	p. 362
Almal klap nou hande	Tradisioneel	Kindertreffers vir die langpad volume 3 (cd)	snit 23
As ek opstaan en ek gaan slaap	Machiel Roets/Pieter van Jaarsveld (s)	Liefing Klankbaan (cd)	snit 1
(My lewe draai om jou)			
As jy lief is vir... (die Here)	Tradisioneel/D.T. Anthi (v)	70 Afrikaanse Kinderliedjies (cd 2)	snit 1
Autumn leaves are falling down	Diane Chancy (s)		
Baby Tjokits	Gerhard Steyn (k)	Breekbaar (cd)	snit 4
Bana ba sekolo/Vader Jakob/This is a triangle	Tradisioneel/Nuutskoppings	Vrolike Liedjies Volume 1 (b) (Greyson, 2013)	p. 2
Batman/Ek sal jou in die donker oppas (Superhero)	Eden (k)	Afrikaans is Groot vol. 5 (cd)	snit 1
Bella Noite	Alan Menken (s)	Lady and the Tramp Klankbaan (cd)	
Bessuka Bella Mella	Onbekend		
Blarfljes	A. van Straaten (s)	Ongepubliseer	
Blinkoogsterretjie	Elizabeth Fourie (k)	Lekkerliedjekonseert (cd)	snit 3
Bly uit die son	Riana van Wyk (k)	Reg vir Groot Skool (cd 1)	snit 1
Brakke van Tuifontein	Al Debbo (k)	Afrikaans se 60 Grootste Treffers (cd)	snit 18
Can Can	Jacques Offenbach (s)	Orpheus in the Underworld (cd)	
Colours (of the rainbow)	G. Storm (s)	Carke in kinderland (cd)	snit 20
Come along and dance with me/Kom nou maatljie (Donsliedjie)	Duitse volkswysie/P. McLachlan (v)	FAK Sangbundel (b) (Cillie et al., 2007)	p. 437
Come and follow me	Traditional		
Come into my heart, Lord Jesus	Traditional		
Daar kom die roomysman	A. Greyling/H. Engelbrecht (s)	Carke in kinderland (cd)	snit 13
Daar's 'n lekker lappie mielies	Chris Bignaut (k)	Legendes van Suid-Afrika (cd)	snit 8
Daar's vissies in die water	J. Jacobs/A. van der Merwe (s)	Liedboek van die kerk (b) (Carstens et al., 2010)	lied 549
Dapper Muis	B. Mischeke (s)	Carke in kinderland (cd)	snit 3
Die borrelliedjie (Borrel, borrel, borrel)	Tradisioneel	Jan de Wet en die Loftadities versameling (cd 1)	snit 41
Die brandweerman	Hetta Potgieter (s)	Singgoed vir Kleingood (b) (Potgieter, 2004)	p. 14
Die dorslied (Dorstyd)	Anna Rudolph (s)	Singende kinders is Gelukkige kinders (b) (Rudolph, 2011)	p. 26
Die hen (Ou Hen)	Anna Rudolph (s)	Liedjies vir Kinders (cd)	snit 2
Die seisoene	Pieter van Zyl (skrywer)	Ongepubliseer	
Die tandarts	J. Groenewald (s)	Carke in kinderland 4 (cd)	snit 6
Die wiele van die bus	Tradisioneel	Die ABC van Afrikaanse Kinderliedjies (cd 1)	snit 29

Liedjie	Skyrwer (s) /Kunstenaar (k)	Bundel (b)/CD (cd)/DVD (dvd)	Bl./Snit
Die windpomp	Doris Brasch/Dawie Couzyn (k)	Betty Mismeiker Liedjies Tingeling (cd)	snit 7
Die wyse man bou sy huis op die Rois	Trodisioneel	Jan de Wet en die Lotbaaites v ersameling (cd 1)	snit 37
Dit is lekker om te lees	Elizabeth Fourie (k)	Olke Bolke (cd)	snit 9
Dit is ons huisjie	F. Wilkens/M. v an Zijl/E.de Meyer/M. Grobbelaar (s)	ACE Gracod R Leerprogram (b) (Wilkens et al ., 2003)	p. 136
Doen dit, my lyfie, doen dit (Jesus het my mooi gemaak)	Soekie Krog (k)	Karos Die Klank v an die grond (cd)	snit 2
Don't be afraid	Traditionaal		
Dum diedelie dum	Preiss/J. Stemmet (s)	Carike en Ghoempie in kinderland 5 (cd)	snit 6
Een Twee Drie, Pappa is hier	Trodisioneel		
Eendjies, eendjies, stap in 'n ry (Mars v an die Eende)	Rhoda Barry (s)	FAK Sangbundel (b) (Cillie et al ., 2007)	p. 447
Eine Kleine Nachtmusik	W. A. Mozart (s)		
Ek het hande	Elizabeth Fourie (k)	Lekkerliedjekonsert (cd)	snit 15
Ek het 'n huisie by die see	H. A. Fagan/C. Torr (s)	19 Treffers v an 21 Jaar (cd)	snit 18
Ek is 'n huis	Soekie en die Radikids (k)	70 Afrikaanse Kinderliedjies (cd 3)	snit 13
Ek is so groot/klein/hoog/lag	Trodisioneel		
Ek lees graag 'n storieboek	F. Wilkens/M. v an Zijl/E.de Meyer/M. Grobbelaar (s)	ACE Gracod R Leerprogram (b) (Wilkens et al ., 2003)	p. 273
Ek ry in my rooi motorkar/I drive in my red motorcar	Trodisioneel		
Elephant walk	Traditionaal		
Fiv e little monkeys	Traditionaal	The best of Kindemusik v olume 2 (cd)	snit 11
Friend like me	Alan Menken (s)	Aladdin Klankbaan (cd)	snit 6
(Eke dag 'n) Glimlag	Elizabeth Fourie (k)	Heel lekkerste 33 kinderliedjies (cd)	snit 24
Glory Train	C. Barny Robertson (v)	Tiny Tot Pwaisel Toddler Songs 2 (dvd)	snit 4
God, remember me when I'm in trouble	Traditionaal		
Goetie, goetie	Rykje Pienaar (s)	Ons kleinste maatjies sing (b) (Pienaar, 1979)	p. 5
Goetiemêre	Hetta Potgieter (s)	Singgoed vir Kleingoed (b) (Potgieter, 2004)	p. 1
Goodbye, Goodbye, it was music time today	Traditionaal	Kindemusik (cd)	
Gryp jou boonjiesakkie	Sonia Herholdt (k)	Sonia en Tjokker Sing Kinderliedjies (cd)	snit 18
Head and shoulders, knees and toes	Trodisioneel		
Hello everybody	Charity Bailey (s)	Gelineau	p. 14
Heft's	Rykje Pienaar (s)	Ons kleinste maatjies sing (b) (Pienaar, 1979)	p. 26
Heftslid (Mer Seisoene)	A. Joubert/M. Burger (s)	My naam is Lollos! (dvd)	snit 16
Hey, Lord (oh) - I receive your mercy (Mercy is falling)	David Ruis (k)		

Liedjie	Skyrwer (s) /Kunstenaar (k)	Bundel (b)/CD (cd)/DVD (dvd)	Bl./Snit
Hoedjies van papier	Tradisioneel (Nederlondse v olkswysie)	FAK Sangbundel (b) (Cillie et al., 2007)	p. 438
Hongarese dans	Johannes Brichms (s)	21 Hungarian Dances (cd)	snit 1
Houtkruis	Koos van der Merwe (s)	Die Houtkruis (cd)	snit 1,8
(Bou 'n) Huus	Tradisioneel	Rympleland (b)	p. 18
It's me, oh Lord - standing in the need of prayer	Jimmy Dean (s)		
It's my body	Nuutskopping	Ongepubliseer	
I've got a great big love in my heart	L. Bussan/B. Doerken/B. Lefone (s)	Faithful Father (cd)	snit 10
I've got peace like a river	Tradisioneel	100 Bible songs for kids v olume 2 (cd)	snit 10
Jesus loves me	C. Barry Robertson (verwerking)	Tiny Tot Pwaisel! Toddler Songs 1 (dvd)	snit 5
Jesus loves the little children of the world	St. John's Children's Choir (k)	100 Bible songs for kids v olume 1 (cd)	snit 1
Johnny works with one hammer	Philip Wilcher (s)	The Wiggles (cd)	snit 19
Kaboemielies	David Fourie (k)	Huisgenoot Top 20 v olume 1 (cd)	snit 18
Keer jou tong	Jan de Wet (s)	Lofliedies 3 & in Aanbidding (cd)	snit 19
Kleure	Carlike Keuzenkamp (k)	Carlike en Ghoempie 6 (cd)	snit 9
Klokke (en diere)	Rykje Pienaar (s)	Ons kleinste maajies sing (b) (Pienaar, 1979)	p. 13
Kokkewiete	Carlike Keuzenkamp (k)	Carlike in kinderland v olume 2 (cd)	snit 10
Kom ons loop	Sonja Herholdt (k)	Kinderliedies (cd)	snit 26
Kombuisorkes	Carlike Keuzenkamp (k)	Carlike in kinderland v olume 3 (cd)	snit 3
Konstabellejie (Konstabel Abel)	L. Baskind (s)	Die Goeie Gawe Groep (cd 2)	snit 4
Kyk hoe was ek my gesig	F. Wilkens/M. v an Zijl/E. de Meyer/M. Grobbelaar (s)	ACE Graad R Leerprogram (b) (Wilkens et al., 2003)	p. 109
Kyk noedat die v oëljies vlieg	J.W. Peterson/A.P. van der Colf (s)	Jeugsangbundel (b) (Smuts, 1986)	p. 111
(Die) Lappop	Doris Brasch/Dawie Couzyn (k)	Betty Mismeiker Liedjies Sal jy dit glo? (cd)	snit 7
Lees jou Bybel, bid elke dag	Clemens Mans (k)	Clemens en die Kruiskyk Kewers (cd)	snit 11
Lekker losliefdjie	Gert en Magda (k)	Wieke Walle Liedjies (cd)	snit 39
Lekkerliedjies(land)	Elizabeth Fourie (k)	Lekkerliedjies(land (cd)	snit 1,15
Liewe Jesus het my mooi gemaak	Paulson, B. (s)	Karos - Die klank van die grond (cd)	snit 1
Links, Regs	Anna Rudolph (s)	Singende kinders is Gelukkige kinders (b) (Rudolph, 2011)	p. 34
Little Boy Blue	Kindermusik Village (k)	Cock-a-doodle-MOO! (cd)	snit 18
Little Teeth	Hetta Potgieter (s)	Singgoed vir Kleingoed (b) (Potgieter, 2004)	p. 2
London Bridge	Kindermusik Village (k)	Dew Drops (cd)	snit 4
Loof Hom met die Tromme	Tradisioneel/A.P. van der Colf (v erw.)	Jeugsangbundel (b) (Smuts, 1986)	p. 11

Liedjie	Skywer (s) /Kunstenaar (k)	Bundel (b)/CD (cd)/DVD (dvd)	Bl./Snit
Look at me (now)	Chris Brown (k)	F.A.M.E. (cd)	snit 4
Lord of the Dance	Sydney Carter (s)	Psalms ..en ander liedere (cd)	snit 1
Mock my toe Heer, onder U bloed	Soekie Krog (k)	Karos - Die klank van die grond (cd)	snit 8
Mamma en Pappa/My Pappa, My Mamma	Anna Rudolph (s)	Singende kinders is Gelukkige kinders (b) (Rudolph, 2011)	p. 6
Mister Robin (Little Robin Redbreast)	Kindermusik Adventures (k)	Crectures in my backyard (cd)	snit 4
Mommy's little Angel	G. Storm (s)	Carike en Ghoempie in kinderland 5 (cd)	snit 19
Monsterliedjie	C-Kruis Kidz (k)	70 Afrikaanse Kinderliedjies (cd 3)	snit 16
Months of the year	Tradisioneel		
My B-I-B-L-E/My B-Y-B-E-L	Tradisioneel	VeggieTales Sing-Along (cd)	snit 5
My familie/Vingerliedjie (My Mense)	Walter Spiethoff (s)	FAK Sangbundel (b) (Cillie et al., 2007)	p. 446
My God is so big	Tradisioneel	VeggieTales Sing-Along (cd)	snit 4
My God is so groot	Clemens Mans (k)	Jesus is naby (cd)	snit 8
My Slim Sirtuie	Belinda Latsky-Campbell (s)	Ongepubliseer	
My twee beenjies	Louis du Preez	Kom speel en sing saam : aksieliedjies en sangspeletjies (b) (Du Preez, 1986)	p. 7
Net soos mamma	Elizabeth Fourie (k)	Heel lekkente 33 kinderliedjies (cd)	snit 29
Oh Father, thou art in Heaven	Tradisioneel		
On my Father's Wings	The Cors (k)	Quest for Camelot Klankbaan (cd)	
On the high wire	Tradisioneel		
One elephant	Kindermusik (k)	The best of Kindermusik volume 2 (cd)	snit 12
One,two,three,four,fiv e	Tradisioneel		
Ons Orkes	Rykje Pienaar (s)	Ons kleinste maatjies sing (b) (Pienaar, 1979)	p. 23
Ons Orkes	Anna Rudolph (s)	Singende kinders is Gelukkige kinders (b) (Rudolph, 2011)	p. 25
Opruimtyd	Tradisioneel/Ria Raath (bygewerk) (s)	Kreatiewe KABV/CAPS Eerste kwartaal (b)	
Ou oom Kasia het 'n plaas/Old MacDonald had a farm	Tradisioneel	(Raath & Van Veden, 2013a)	p. 31
Ouma se keteltjie	Tradisioneel	Die ABC van Afrikaanse Kinderliedjies (cd 3)	snit 7
Oupa-liedjie (Oupa/Ouma medley)	Riana van Wyk (k)	Reg vir Groot Skool (cd 1)	snit 11
Pale Moonlight	Stephen Marley		
Pannekoek pock	Elizabeth Fourie (k)	Lekkerliedjekonsert (cd)	snit 3
Pappa/Mamma medley	Riana van Wyk (k)	Reg vir Groot Skool (cd 1)	snit 15

Liedjie	Skyrwer (s) /Kunstenaar (k)	Bundel (b)/CD (cd)/DVD (dvd)	B./,Snit
Poljekos	Anton Goosen (k)	Grootste Treffers v an die Liedjieboer (cd 2)	snit 9
Punchinello	Susan Cock/Marilyn Wood (s)	Spot on Songbook (b) (Cock & Wood, 1995)	p.49
Riekie-tieke trein	Carike Keuzenkamp (k)	Carike in kinderland v volume 3 (cd)	snit 11
Ring o' ring o' rosies	Tradisioneel		
Roer die vingers	Tradisioneel		
Roering op die waters	Tradisioneel		
Rugrats Theme Song	The Hit Crew (k)		
Sh! Shi	Traditional		
Shake the rattles	Traditional		
Sing 'n lekker liedjie	Sonja Herholdt (k)	Kinderliedjies (cd)	snit 24
Siakadoem	Anton Goosen (s)	Carike in kinderland v olume 2 (cd)	snit 8
Smooth and Jagged	Traditional		
Somer in Afrika	Elizabeth Fourie (k)	Heel lekkerste 33 kinderliedjies (cd)	snit 20
Somewhere over the rainbow	Tradisioneel		
Sonbrilletjies	Cora Marie (k)	Sing vir die Kinders (cd)	snit 4
Speëlflie	Pieter van Jaarsveld (s)	Liefling Krankebaan (cd)	snit 19
Stapsoldaatjie	Clemens Mans (k)	Clemens en die Kruiskyk Kewers (cd)	snit 1
Strek my amples	Tradisioneel		
(You are my) Sunshine	Kindermusik Village (k)	Cock-a-doodle-MOO! (cd)	snit 32
Sweet Dreams, Baby	Karlien van Jaarsveld (k)	Afrikaans is Groot (cd)	snit 7
Teddy Bear, Teddy Bear	Tradisioneel		
Teddy Bears' Picnic	Bigfian/Kennedy/B. Feldman (s)	Carike in kinderland 4 (cd)	snit 19
There you are, sleeping	Traditional		
This is my land/Dit is my land	F.Wilkins/M. v an Zijl/E.de Meyer/M. Grobbelaar (s)	ACE Graad R Leerprogram (b) (Wilkins et al., 2003)	p.114
Tik-Tok/Tok-Tok	Carike Keuzenkamp (k)	Carike in kinderland v volume 3 (cd)	snit 17
Tingeling-tingeling	Doris Brasch/Dawie Couzyn (k)	Betty Misker Liedjies Tingeling (cd)	snit 8
Tioeke, tioeke, af, af (Babatrein)	Tradisioneel	Rympleland (b)	p.30
Tioek-tioek trein (Tioeke Stoomtrein)	Riana v an Wyk (k)	Reg vir Groot Skool (cd 2)	snit 25
Treinflie-liedjie	Tradisioneel		
Trek hulle uit	Clemens Mans (k)	Clemens en die Kruiskyk Kewers (cd)	snit 13
Twée ogies om Gods werk te sien	C.C. Kerr/A.P. van der Colf (s)	Jeugsongbundel (b) (Smuts, 1986)	p.97

Liedjie	Skyrwer (s) /Kunstenaar (k)	Bundel (b)/CD (cd)/DVD (dvd)	B./Snit
Twinkle, twinkle, little star	W.A. Mozart (s)	Baby Mozart (cd)	snit 4
Vader Abraham	Oom Karolus en Lente (k)	Bekende Jesus kinderliedjies (cd)	snit 7
Vanaand gaan die kinders lekker bad	Nuutskeping	Ongepublseer	
Veels geluk, liewe maatjie	Tradisioneel		
Ver in die wêreld, Kity	Tradisioneel/P.McLachlan (s)	FAK Sangbundel (b) (Cillie et al., 2007)	p.329
Wsv ang vir Jesus/Builing up a temple for the Lord	Clemens Mans (k)	Clemens en die Kruisryk Kewers (cd)	snit 15
Voel hoe wai die wind	Verna Vels/Gert van Tonder (k)	Stories en liedjies vir kleuters (cd 2)	snit 2
Vorentoe en Aftertoë	Tradisioneel		
Vorms	Elizabeth Fourie (k)	Die heel lekkerste kinderliedjies (cd)	snit10
Vorms en Kleure	Tradisioneel		
Vrou van Samoaia	Soekie Krog (k)	Karos - Die klank van die grond (cd)	snit 3
Waka, Waka, Waka	Tradisioneel/T. Sampson (verwerking)	Simeon en Tjommies (cd)	snit 11
Walk and Freeze	Traditionaal		
Wals	Onbekend		
Wasdag	Rykje Pienaar (s)	Ons kleinste maatjies sing (b) (Pienaar, 1979)	p.21
When I'm marching	Traditionaal		
Who is the King of the jungle?/Koning van die Oerwoud	Tradisioneel	70 Afrikaanse Kinderliedjies (cd 1)	snit 25
Wiegelied	Doris Brasch/Dawie Couzyn (k)	Betty Mshelaker Liedjies Sal jy dit glo? (cd)	snit 12
Winter	Rykje Pienaar (s)	Ons kleinste maatjies sing (b) (Pienaar, 1979)	p.27
Winter	E. Griesel (s)	Carike en Ghoempie in kinderland 5 (cd)	snit 20
Winter	A. Vivaldi (s)	The Four Seasons (cd)	
Wouter Kabouter	Van Rensburg/Van der Westhuizen (s)	Carike in kinderland (cd)	snit 5

4.8 Samevatting

Die ses temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R is leer op musiek, leer oor musiek, leer *deur* musiek, leer *in* musiek, leer *met* musiek en leer *uit* musiek. Hierdie temas word geklassifiseer volgens die aktiwiteite (instrumentale spel, beweging, luisteraktiwiteite, liggaamsperkussie, dramatisering, spel, sang, skepping en improvisasie) wat in graad R-klasse waargeneem is, waarin spesifieke vaardighede ontwikkel word deur die integrasie van musiek. Die elemente van musiek word op verskillende maniere in die ses temas ontgin en die funksies van elke tema onderskei hulle van mekaar, hoewel daar ook raakpunte is. Die funksies van die integrasie van musiek wat uit die data na vore gekom het, is die ontwikkeling van perseptuele vaardighede, luistervaardighede, taalvaardighede, ontspanning, konserte, roetine-aktiwiteite, oorgangsaktiwiteite, agtergrondmusiek, sosialisering, versterking van die weeklikse tema, atmosfeer, dissipline, verbetering van konsentrasie en geheue en die vaslegging van begrippe.

Heelwat graad R-leerders sing nie net in die klaskamer nie, maar enige plek waar hulle hulle bevind en 'n groot verskeidenheid kinderliedjies word deur die graad R-onderwysers in hul dagprogramme gebruik.

HOOFSTUK 5: GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Die data wat in hoofstuk 4 geanaliseer is, word in hierdie hoofstuk gesintetiseer ten einde 'n teoretiese raamwerk te genereer in die konteks van bestaande benaderings tot die integrasie van musiek in graad R¹³⁰ en huidige onderrigpraktyke waarin integrasie met musiek in graad R voorkom. Die hoofnavorsingsvraag wat in hierdie hoofstuk ondersoek word, is:

WATTER TEORETIESE RAAMWERK VERDUIDELIK HOE MUSIEK IN GRAAD R GEÏNTEGREER KAN WORD?

Hierdie hoofnavorsingsvraag het aanleiding daartoe gegee dat 'n teoretiese raamwerk¹³¹ ontwikkel is deur die temas wat uit die data-analise gegenereer is in verband te bring met die benaderings tot integrasie in die literatuur.

5.1 Gevolgtrekkings

Kristallisasie word deur Ellingson (2009:4) beskryf as die kombinasie van veelvoudige analisemetodes en verteenwoordigings om 'n geheelbeeld saam te stel. Hierdie term is toepaslik omdat 'n kristal volgens Richardson (1994:522) 'n prisma is wat eksternaliteite reflekteer terwyl interne ligbreking plaasvind sodat verskillende kleure, patrone en versierings in verskillende rigtings gestuur word. Daarom is die gevolg van kristallisasie 'n dieper en meer komplekse, hoewel gedeeltelike begrip van 'n onderwerp. Die gevolgtrekkings wat gemaak is aangaande onderrig en leer in graad R, word daarom bespreek aan die hand van die temas wat uit die data-analise gekristalliseer het en die relevante literatuur wat met hierdie temas verband hou.

Praktiese maniere waarop die belewenis van die graad R-leerder deur onderrig en leer as gevolg van die integrasie van musiek verryk kan word, word in hierdie hoofstuk uitgelig. 'n Kort beskrywing van elke tema, asook die outeurs wat ooreenstem met hierdie temas soos wat dit betrekking het op die integrasie van musiek, word in die onderstaande tabel uiteengesit. Hierdie tabel is 'n opsomming van die teoretiese raamwerk wat verduidelik hoe musiek in graad R geïntegreer kan word deur die temas wat uit die data-analise gegenereer is in verband te bring met die geïntegreerde literatuuroorsig.

¹³⁰ Kyk 2.3.2 Benaderings tot integrasie van musiek in graad R.

¹³¹ Die noodsaaklikheid van 'n *teoretiese raamwerk* vir die integrasie van musiek is tydens die onderhoude met die graad R-onderwysers beklemtoon, aangesien "iets wat vir een skool of klas werk, nie noodwendig vir alle graad R-klasse sal werk nie" (94:9).

Tabel 5: Integrasie van musiek met betrekking tot onderrig en leer in graad R

Tema	Beskrywing	Outeurs wat oor hierdie onderwerp geskryf het
Onderrig en leer oor musiek	Onderrig en leer oor musiek vind plaas deur die teoretiese oordrag van musikale kennis aan leerders deur die graad R-onderwyser. Die aktiwiteite is gerig op musiek.	Gronski (2012) Elliott (1995)
Onderrig en leer uit musiek	Onderrig en leer uit musiek kan nie noodwendig vooruit bepaal word deur 'n spesifieke onderrigmetode of musikale aktiwiteit nie, maar wanneer die graad R-onderwyser geleenthede skep vir ongestruktureerde spel en bewus is van die leerders se benutting van daardie tyd. Musiek is die oorsaak van die aktiwiteite.	Huijsamer (2012) Van der Linde (1999)
Onderrig en leer op musiek	Onderrig en leer op musiek vind plaas wanneer die aktiwiteite direk verband hou met die elemente van musiek. Musiek bepaal die aktiwiteite.	Russell-Bowie (2009a, 2009c) Snyder (1996)
Onderrig en leer met musiek	Wanneer aktiwiteite deur musiek begelei word, alhoewel dit nie verband hou met die elemente van musiek nie, vind onderrig en leer met musiek plaas. Musiek is dus die begeleiding vir die aktiwiteite.	Uibel (2012) Russell-Bowie (2009a, 2009c) Snyder (1996) Freyberger (1985) Winslow (1939)
Onderrig en leer in musiek	Onderrig en leer in musiek vind plaas wanneer die musiekelemente beleef en vasgelê word en musiek die produk is van die aktiwiteite.	Brewer (1995) Campbell & Scott-Kassner, (2014) Cane (2009) Elliott (1995) Forrai (1990) Grobler (1987) Hackett & Lindeman (2004) Hallam & Creech (2010) McLachlan (1986) McPherson (2006) Moog (1976) Nye (1975)
Onderrig en leer deur musiek	Onderrig en leer vind deur (middel van) musiek plaas wanneer musikale aktiwiteite as geheel gebruik word om 'n nie-musikale doelwit te bereik. Musikale aktiwiteite lei hier tot onderrig en leer.	Elliott (1995) Russell & Zembylas (2007) Russell-Bowie (2009a, 2009c) Elster (2001) Snyder (1999,1996)

5.1.1 Onderrig en leer oor¹³² musiek

Uit die data-insameling het dit na vore gekom dat leer oor musiek in graad R plaasvind deur die teoretiese oordrag van musikale kennis aan leerders deur die graad R-onderwyser. Die funksies van leer oor musiek is dat dit leerders se musikale kennis verbreed sonder dat musiek en die aspekte daarvan eerstehands ervaar word. 'n Internasionale tendens wat met hierdie metode ooreenstem, word in die literatuur beskryf as onderrig *gerig op* musiek,¹³³ omdat musikale inhoud, -konsepte en/of sangvaardighede nie betekenisvol aangeleer word nie (Gronski, 2012:6), maar leerders se wêreldbeskouing deur hierdie onderrigmetode verryk word.

In die praktyk kan musikale ervarings ook soms uit teoretiese kennis ontwikkel word deurdat die teoretiese beginsels prakties toegepas word. Wanneer leerders byvoorbeeld oor komponiste leer, kan hulle na die musiekinstrumente in sy of haar komposisies luister (luisteraktiwiteite) en die toonkleur van elkeen bespreek (Raath & Van Vreden, 2013b:273). Op hierdie manier word leer oor musiek gekombineer met leer *in* musiek en word die leerervaring verryk. In plaas daarvan om ritme aan leerders te verduidelik met die demonstrasie van 'n klappatroon (leer oor musiek), word dit 'n musikale aktiwiteit wanneer leerders die patroon naboots en op hierdie manier liggaamsperkussie uitvoer (leer *in* musiek). Dit is noodsaaklik dat musiek musikaal onderrig word en dat graad R-leerders holisties betrek word sodat musikale ervarings teoretiese kennis vooraf kan gaan.

5.1.2 Onderrig en leer *uit*¹³⁴ musiek

'n Enkele voorbeeld van leer *uit* musiek is tydens die data-insameling waargeneem na aanleiding van 'n gebeurtenis tydens vryspel.¹³⁵ Soos in die vorige hoofstuk verduidelik, was die aanvanklike doel van onderrig in hierdie situasie nie die uiteindelijke produk wat deur die leerder gedemonstreer is nie en is sy kreatiwiteit gestimuleer deur voldoende geleentheid vir ongestruktureerde spel waardeur hy sy kreatiwiteit kon ten toon stel. Huijsamer (2012:iv) verduidelik die aktiewe rol wat voorskoolse kinders in hul eie ontwikkeling speel deur hul interaksie met die omgewing deur middel van ongestruktureerde spel. Sy definieer ongestruktureerde spel as "n kreatiewe uitdrukking van voorskoolse kinders se fisiese, kognitiewe, sosiale en emosionele self" (Huijsamer, 2012:iv), waar geleenthede geskep word

¹³² Sinonieme vir oor volgens Odendal & Gouws (2005:810) is "aangaande".

¹³³ Kyk 2.3.2.2 Onderrig *gerig op* musiek.

¹³⁴ *Uit* word deur Odendal & Gouws (2005:1215) verklaar as "Ter aanduiding van bron, oorsprong".

¹³⁵ Kyk 4.4 Leer *uit* musiek.

vir noodsaaklike vaardighede en waardes wat hulle help om betekenis te gee aan hul leefwêreld.

Hieruit maak ek die gevolgtrekking dat leer *uit* musiek nie vooraf bepaal kan word deur 'n spesifieke onderrigmetode of musikale aktiwiteit nie, maar dat die graad R-onderwyser voldoende geleentheid moet skep vir ongestruktureerde spel na afloop van onderrig en leer wat met musiek verband hou en deurgaans bewus moet wees van die leerders se benutting van daardie tyd. Jeanneret en DeGraffenreid (2012:400) beklemtoon dat die kennis wat graad R-onderwysers van hul leerders en hul belangstellings opdoen deur interaksie op 'n daaglikse basis, geleenthede skep om die leerders se spontane en deurlopende spel te kan waarneem en daarop te kapitaliseer. Die graad R-onderwyser hoef daarom nie altyd 'n fasiliteerder te wees vir die integrasie van musiek in onderrig nie, maar wel ontvanklik wees daarvoor dat leerders dikwels self musiek integreer in leer, veral deur middel van spel.

5.1.3 Onderrig en leer op¹³⁶ musiek

Tydens die data-insameling het leer op musiek plaasgevind wanneer leer bepaal word deur die aktiwiteite sang, instrumentale spel, beweging, liggaamsperkussie en dramatisering. Dit is egter noodsaaklik vir die analise dat hierdie aktiwiteite direk verband hou met die elemente van musiek om in hierdie tema gekategoriseer te word.

Die internasionale tendens wat hiermee verband hou, is *simmetriese korrelasies* (Russell-Bowie, 2009a:258; Snyder, 1996),¹³⁷ waar twee vakke dieselfde leermateriaal gebruik om hul eie afsonderlike doelstellings te bereik. Musikale ontwikkeling sowel as nie-musikale ontwikkeling vind plaas deur onderrig en leer op musiek. Die meerderheid aktiwiteite word *op die maat van* musiek uitgevoer, weens die groot rol wat ritme speel in hierdie wyse van onderrig en leer. Onderrig en leer op musiek kan maklik verwar word met onderrig en leer *met* musiek. Die oorhoofse verskil is egter dat musiek in eersgenoemde geval die aktiwiteit bepaal en in laasgenoemde geval die aktiwiteit begelei.

5.1.4 Onderrig en leer met musiek

Ten opsigte van integrasie het dit uit die data-analise na vore gekom dat die graad R-onderwysers leer *met* musiek bo al die ander temas verkies om in hul klasse te implementeer. Aktiwiteite wat waargeneem is tydens leer *met* musiek is dramatisering, instrumentale spel, luisteraktiwiteite vir ontspanning, spel, beweging, sang en liggaamsperkussie. Leer *met*

¹³⁶ Die mees relevante definisie van op is "ondersteun deur iets" (Odendal & Gouws, 2005:820).

¹³⁷ Kyk 2.3.2.1 Onderrig deur musiek.

musiek word in graad R gebruik vir die samestelling van konserte, roetine-aktiwiteite, oorgangsaktiwiteite, agtergrondmusiek en sosialisering.

Uibel (2012:53) definieer onderrig *met* musiek as onderrig waar musiek die medium van onderrig is en geïsoleerd is van die onderrig. Die beskrywing van die integrasiemodel *konneksies wat in diens van mekaar staan*¹³⁸ (Russell-Bowie, 2009a; Snyder, 1996) is dat musikale leermateriaal gebruik word om 'n doelstelling in 'n ander, nie-musikale vak te bereik. Wanneer musiek egter gebruik word as begeleiding vir leer, is ek van mening dat musikale ontwikkeling ook kan plaasvind, selfs al is die doelwit van onderrig nie-musikaal. Ek verduidelik dit aan die hand van leerders wat 'n liedjie aanleer en sing om 'n spesifieke begrip vas te lê,¹³⁹ waar 'n leerder sy sangstem gebruik en ontwikkel om verskillende toonhoogtes uit te voer en te herken. Elke keer wanneer die lied herhaal word, vind musikale ontwikkeling plaas, tensy die leerder op die nie-musikale begrip fokus en nie op 'n musiekelement, byvoorbeeld 'toonhoogte' nie.

5.1.5 Onderrig en leer in musiek

Aktiwiteite wat leer *in* musiek tydens die waarnemings bewerkstellig het, is sang, instrumentale spel, liggaamsperkussie, luisteraktiwiteite, skepping en improvisasie. Die funksie van leer *in* musiek is om die musiekelemente direk te ervaar en vas te lê waar musiek die produk van die aktiwiteite is. Daar is baie raakpunte tussen leer *in* musiek en leer op musiek, met die onderskeid dat die musiek wat tydens leer op musiek gebruik word 'n volwaardige lied is, terwyl die klank van 'n enkele instrument of 'n nootpatroon leer *in* musiek kan verteenwoordig.

Internasionaal word onderrig en leer *in* musiek onder meer beskryf as dissipline-gedrewe musiekonderrig¹⁴⁰ (Brewer, 1995; Campbell & Scott-Kassner, 2014; Cane, 2009; Forrai, 1990; Grobler, 1987; Hackett & Lindeman, 2004; Hallam & Creech, 2010; McLachlan, 1986; McPherson, 2006; Moog, 1976; Nye, 1975), waar die kundigheid en kennis van musiek as kunsvorm vermeerder word deur dit te beoefen of uit te voer (Overland, 2013:31). Musiek is die leerdoelwit wanneer leerders bekend gestel word aan die elemente van musiek deur middel van 'n verskeidenheid musiekaktiwiteite.

¹³⁸ Kyk 2.3.2.4 Onderrig *met* musiek.

¹³⁹ Cornett (2006:237) noem hierdie liedere *abba-liedjies*, soos in Hoofstuk 2 beskryf.

¹⁴⁰ Kyk 2.3.2.3 Onderrig *in* musiek as vak.

5.1.6 Onderrig en leer deur musiek

Die hoofdoelwit van leer deur musiek wat uit die data-analise na vore gekom het, is dat musiek gebruik word vir nie-musikale leer. Alhoewel dit die hoofdoelwit is van hierdie tipe onderrig, kan musikale ontwikkeling ook plaasvind wanneer integrasie met integriteit geïmplementeer word (Snyder, 1999:1). Die graad R-onderwyser kan 'n positiewe rol speel ten einde die musikale integriteit van die leermateriaal te behou, deur die leerders bewus te maak van hul stemme en die manier waarop dit gebruik word om byvoorbeeld verskillende toonhoogtes te produseer.

In die literatuur is daar verwantskappe tussen *konneksies wat in diens van mekaar staan*,¹⁴¹ *simmetriese korrelasies*¹⁴² (Snyder, 1996), *sintegrasie*¹⁴³ (Russell-Bowie, 2009c) en leer deur musiek. *Learning Through The Arts (LTTA)* is 'n program waar onderrigmateriaal, hulp met programkoördinerings, programmevaluering, lesbeplanning asook opgeleide musikante aan skole verskaf word (Elster, 2001:12; Russell & Zembylas, 2007:292).

Alhoewel daar baie ooreenkomste is tussen onderrig en leer deur musiek en onderrig en leer met musiek, is die onderskeid: musiek is die *begeleiding* vir onderrig en leer (saam) met musiek, terwyl 'n musikale aktiwiteit in sy geheel die *medium* is waardeur onderrig en leer deur (middel van) musiek plaasvind.

5.2 Musiekintegrasie in graad R: 'n teoretiese raamwerk gebaseer op 'n gevallestudie

In die literatuurstudie word daar hoofsaaklik gefokus op *onderrig* wanneer daar na die integrasie van musiek verwys word, met die uitsondering van die *Learning through the Arts*-beweging waar leer as invalshoek gebruik word. Daarenteen het ek die data geanaliseer met 'n fokus op die moontlikhede vir leer tydens die integrasie van musiek. Daarom word die integrasie van musiek in die teoretiese raamwerk beskryf deur onderrig en leer te kombineer, aangesien die ontwikkeling van die graad R-leerder die gevolg is van hierdie twee komponente. Musikale leer, ook in hierdie teoretiese raamwerk, is leerdergesentreerd en bou voort op die leerders se verwysingsraamwerk – in hierdie milieu die ervaringe van 'n graad R-leerder (Jeanneret & DeGraffenreid, 2012:402).

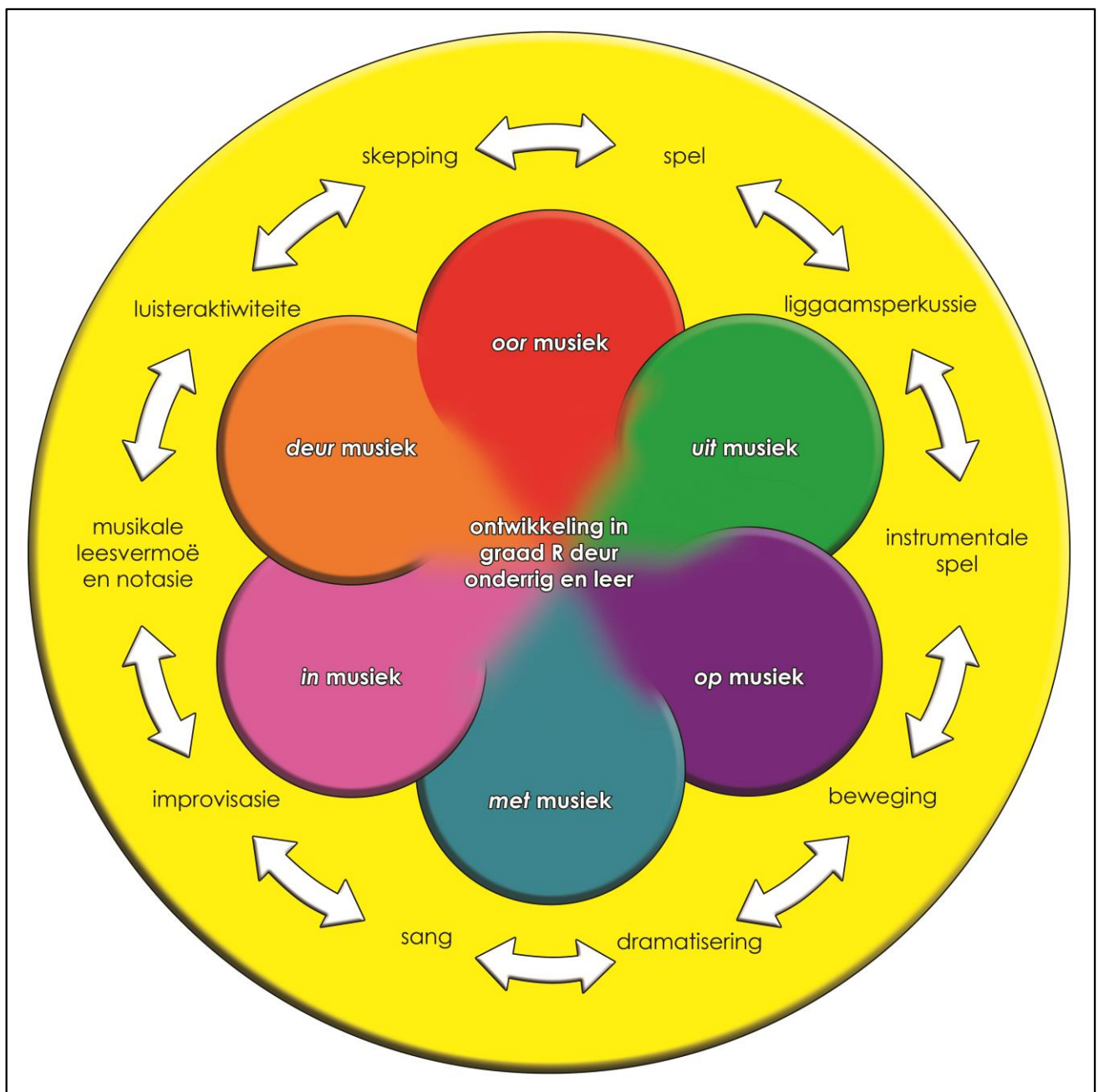
Die volgende diagram is die visuele voorstelling van 'n teoretiese raamwerk wat verduidelik hoe musiek in graad R geïntegreer kan word. Die kleure van die verskillende aspekte van

¹⁴¹ Kyk 2.3.2.4 Onderrig met musiek.

¹⁴² Kyk 2.3.2.1 Onderrig deur musiek.

¹⁴³ Kyk 2.3.4 Sintegrasie.

integrasië stem ooreen met die kleure van die temas in die voorstellings van die *netwerkdigramme*¹⁴⁴ in ATLAS.ti.

Figuur 30: Musiekintegrasië in graad R: 'n teoretiese raamwerk gebaseer op 'n gevallestudie

Die buitenste siklus verteenwoordig die aktiwiteite wat in graad R-klasse in die Potchefstroom-omgewing waargeneem is en wat benut word om musiek in die klas te integreer. Die uitsondering, **musikale leesvermoë en notasie**, is nie in enige van die graad R-klasse waargeneem nie. Daar bestaan egter 'n groot aantal moontlikhede in die literatuur vir die

¹⁴⁴ 'n Netwerkdigram is die Afrikaanse vertaling vir *networkview*. Hierdie diagram word deur die navorser self geskep tydens die interpretasie van die data en is 'n uiteensetting van die kodes wat aan die inligting in die data toegeken word.

ontwikkeling van musikale leesvermoë en notasie deur voorskoolse leerders,¹⁴⁵ byvoorbeeld grafiese notasie (McLachlan, 1980),¹⁴⁶ Kodály se beginsels vir musikale notasie en musikale leesvermoë (Jacobi, 2011), kreatiewe notasie as gevolg van musikale vryspel (Lau & Grieshaber, 2010) en 'n musieknotasiesisteem op 'n enkele melodielyn deur middel van kleur (Kuo & Chuang, 2013). Wat **luisteraktiwiteite** betref, beveel Mills (2009) aan dat leerders gehelp moet word om 'n groter repertorium van musiek te verstaan deur middel van aktiewe beluistering, terwyl hul voorkeure en musieksmaak deur die integrasie van musiek erken en ingekorporeer word. **Skepping** verwys na musiek wat leerders self komponeer. Hulle geniet geleenthede om liedjies te verwerk (**improvisasie**) en te konstrueer (Jeanneret & DeGraffenreid, 2012:405) of op musiek wat hulle hoor te reageer met 'n geïmproviseerde begeleiding (Campbell & Scott-Kassner, 2014:239). **Spel** sluit musiekspeletjies sowel as vryspel in, waar musiek in die agtergrond speel. **Liggaamsperkussie** is verwant aan **beweging**, wat verbind word met aktiewe beluistering (**luisteraktiwiteite**) (Jeanneret & DeGraffenreid, 2012:406; Campbell & Scott-Kassner, 2014:244). **Beweging** is 'n aanduiding van die mate waartoe leerders op musiekelemente gefokus is. Kinders se bewegingsvaardighede hou verband met hul fisiese ontwikkeling en koördinasie. Die bewegingskomponent tydens integrasie van musiek is die effektiwste wanneer dit nie geïsoleer word van **luisteraktiwiteite**, **skepping**, **sang** en **spel** nie (Jeanneret & DeGraffenreid, 2012:406). Voorbeelde van klankbronne vir **instrumentale spel** sluit instrumente in asook alledaagse voorwerpe uit die klaskamer, materiaal wat op die speelgrond opgetel is, voorwerpe van die huis af en selfgemaakte instrumente. **Sang** is een van die gunsteling musiekaktiwiteite in graad R, hetsy dit begelei word deur 'n CD, 'n instrument of die onderwyser se eie stem. **Dramatisering** is 'n gewilde aktiwiteit wat dikwels in graad R-klasse waargeneem is. Spontane sowel as gestruktureerde dramatisering kom gereeld voor terwyl musiek speel.

Die buitenste siklus is roterend, aangesien die meerderheid aktiwiteite deur graad R-onderwysers geïmplementeer kan word vir onderrig en leer oor, uit, op, met, in en deur musiek, wat deur die gekleurde sirkels voorgestel word. Hierdie aspekte van onderrig en leer is verwant aan mekaar, aangesien oorleueling en interaksie dikwels plaasvind wanneer musiek op verskillende maniere in die graad R-klaskamer geïntegreer word. Die geel sirkel in die middel stel die doelwit van onderrig en leer oor, uit, op, met, in en deur musiek voor, naamlik die ontwikkeling van die graad R-leerder. Vir effektiewe integrasie van musiek in graad R is musiekkennis of selfvertroue nie voldoende nie. Jeanneret en DeGraffenreid

¹⁴⁵ Kyk 5.3.7 Musikale leesvermoë en notasie in graad R vir aanbevelings om die leemte aan hierdie aktiwiteit in graad R aan te spreek.

¹⁴⁶ Sien wat jy hoor I & II is twee stelle illustrasiekaarte met die oog op leesgereedheidsaktiwiteite wat spesifiek gerig is op die voorskoolse kind.

(2012:410) beveel aan dat kennis en selfvertroue geïntegreerd moet wees met 'n leerdergesentreerde pedagogie, waar die graad R-onderwyser bewus is van die veelvoudige maniere waarop leer plaasvind asook van die leefwêreld van elke leerder.

Die onderstaande tabelle is saamgestel uit musiekaktiwiteite wat ek geskep het in hulpbronne vir onderwysers, "Kreatiewe KABV/CAPS vir Graad R Kwartaal 1", "Kreatiewe KABV/CAPS vir Graad R Kwartaal 2" (Raath & Van Vreden, 2013a en b) en "Kreatiewe KABV/CAPS vir Graad R Kwartaal 3" (Raath & Van Vreden, 2014). Hierdie hulpbronne bevat drie musieklesse per week volgens 'n oorkoepelende tema. Vir elke tema het ek ten minste een nuwe kleuterlied gekomponeer, 'n aktiwiteit uitgewerk vir musiek en beweging, asook 'n aktiwiteit vir liggaamsperkussie en/of slagwerk geskryf. 'n Praktiese verwysing vir elke moontlikheid vir die integrasie van musiek deur die implementering van verskillende aktiwiteite soos wat dit in die teoretiese raamwerk wat deur hierdie studie ontwikkel is voorkom, word in die tabel aangedui:

Tabel 6:

Verwysings na praktiese voorbeelde van aktiwiteite vir die integrasie van musiek in graad R

Integrasie van musiek in onderrig en leer	Kreatiewe KABV/CAPS Graad R Praktiese hulpbron vir onderwysers
oor musiek	
musikale lees & notasie	Kwartaal 2 Week 18, Dag 86, Les 4 Die son
luisteraktiwiteite	Kwartaal 1 Week 7, Dag 33, Les 4 Wie bly in bome?
skepping	Kwartaal 3 Week 25, Dag 125, Les 4 Melkskommel
improvisasie	Kwartaal 3 Week 91, Dag 95, Les 4 Winterkos
spel	Kwartaal 1 Week 7, Dag 33, Les 4 Wie bly in bome?
liggaamsperkussie	Kwartaal 1 Week 6, Dag 29, Les 5 Ek kan voel
beweging	Kwartaal 2 Week 18, Dag 86, Les 4 Die son
dramatisering	Kwartaal 1 Week 8, Dag 38, Les 4 Die brandweer
instrumentale spel	Kwartaal 3 Week 91, Dag 95, Les 4 Winterkos
sang	Kwartaal 2 Week 18, Dag 86, Les 4 Die son
uit musiek	
musikale lees & notasie	Kwartaal 3 Week 25, Dag 125, Les 4 Melkskommel
luisteraktiwiteite	Kwartaal 2 Week 10, Dag 46, Les 4 Dit word koeler
skepping	Kwartaal 1 Week 6, Dag 30, Les 5 Ek kan proe
improvisasie	Kwartaal 1 Week 4, Dag 20, Les 4 Ek eet gesond
spel	Kwartaal 1 Week 5, Dag 21, Les 4 Ek
liggaamsperkussie	Kwartaal 1 Week 2, Dag 9, Les 4 Ek hou van bou
beweging	Kwartaal 1 Week 9, Dag 41, Les 4 Hoendereiers
dramatisering	Kwartaal 1 Week 5, Dag 21, Les 4 Ek
instrumentale spel	Kwartaal 1 Week 5, Dag 23, Les 4 My ouers
sang	Kwartaal 1 Week 9, Dag 41, Les 4 Hoendereiers
op musiek	
musikale lees & notasie	Kwartaal 1 Week 6, Dag 30, Les 4 Ek kan proe
luisteraktiwiteite	Kwartaal 1 Week 3, Dag 15, Les 4 Ek beskerm my lyf
skepping	Kwartaal 2 Week 18, Dag 90, Les 4 'n Ruimtetuig
improvisasie	Kwartaal 2 Week 10, Dag 48, Les 4 Verandering in die natuur
spel	Kwartaal 1 Week 7, Dag 33, Les 4 Wie bly in bome?
liggaamsperkussie	Kwartaal 1 Week 1, Dag 1, Les 4 Ek is spesiaal
beweging	Kwartaal 1 Week 1, Dag 5, Les 4 Ons hou partytjie
dramatisering	Kwartaal 1 Week 2, Dag 6, Les 4 My klaskamer
instrumentale spel	Kwartaal 1 Week 3, Dag 13, Les 4 My lyfie
sang	Kwartaal 3 Week 19, Dag 91, Les 4 Wintersklere

Integrasie van musiek in onderrig en leer	Kreatiewe KABV/CAPS Graad R Praktiese hulpbron vir onderwysers
<i>met musiek</i>	
musikale lees & notasie	Kwartaal 3 Week 19, Dag 91, Les 4 Wintersklere
luisteraktiwiteite	Kwartaal 1 Week 1, Dag 5, Les 4 Ons hou partytjie
skepping	Kwartaal 1 Week 2, Dag 6, Les 3 My klaskamer
improvisasie	Kwartaal 1 Week 1, Dag 1, Les 4 Ek is spesiaal
spel	Kwartaal 1 Week 1, Dag 1, Les 4 Ek is spesiaal
liggaamsperkussie	Kwartaal 1 Week 1, Dag 3, Les 4 Ek help graag
beweging	Kwartaal 1 Week 2, Dag 7, Les 4 So lyk die skool
dramatisering	Kwartaal 1 Week 1, Dag 4, Les 4 My verjaarsdag
instrumentale spel	Kwartaal 2 Week 11, Dag 55, Les 4 Lawwe skoene
sang	Kwartaal 1 Week 5, Dag 21, Les 4 Ek
<i>in musiek</i>	
musikale lees & notasie	Kwartaal 1 Week 5, Dag 23, Les 4 My ouers
luisteraktiwiteite	Kwartaal 1 Week 8, Dag 38, Les 4 Die brandweer
skepping	Kwartaal 3 Week 19, Dag 93, Les 4 Diere in die winter
improvisasie	Kwartaal 2 Week 12, Dag 60, Les 4 Die veearts
spel	Kwartaal 2 Week 13, Dag 65, Les 4 Koekies bak
liggaamsperkussie	Kwartaal 1 Week 2, Dag 9, Les 4 Ek hou van bou
beweging	Kwartaal 1 Week 3, Dag 11, Les 4 My gesig
dramatisering	Kwartaal 1 Week 3, Dag 11, Les 4 My gesig
instrumentale spel	Kwartaal 1 Week 3, Dag 13, Les 4 My lyfie
sang	Kwartaal 1 Week 1, Dag 3, Les 4 Ek help graag
<i>deur musiek</i>	
musikale lees & notasie	Kwartaal 1 Week 4, Dag 20, Les 4 Ek eet gesond
luisteraktiwiteite	Kwartaal 1 Week 4, Dag 19, Les 1 Slaap en oefening
skepping	Kwartaal 2 Week 12, Dag 60, Les 4 Die veearts
improvisasie	Kwartaal 2 Week 11, Dag 55, Les 1 Lawwe skoene
spel	Kwartaal 2 Week 11, Dag 53, Les 4 Nuwe skoene
liggaamsperkussie	Kwartaal 1 Week 4, Dag 20, Les 4 Ek eet gesond
beweging	Kwartaal 1 Week 4, Dag 16, Les 4 Ek help graag
dramatisering	Kwartaal 1 Week 4, Dag 18, Les 4 Borsel, borsel, borsel
instrumentale spel	Kwartaal 1 Week 5, Dag 23, Les 4 My ouers
sang	Kwartaal 1 Week 4, Dag 18, Les 4 Borsel, borsel, borsel

5.3 Aanbevelings

Die aanbevelings is saamgestel vanuit die behoeftes van graad R-onderwysers ten opsigte van die integrasie van musiek, asook ander leemtes wat uit die literatuurstudie en data-analise geïdentifiseer is.

5.3.1 Duidelike, eenvoudige en prakties uitvoerbare riglyne

Alhoewel graad R-onderwysers nie altyd weet presies wáár nie, weet hulle “ons kan meer doen ten opsigte van integrasie” (137:1). Daarom benodig hulle duidelike, eenvoudige en prakties uitvoerbare riglyne ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R. ’n Tekort aan riglyne vir die integrasie van musiek, is “in die meeste kleuterskole in ons omgewing duidelik, omdat kleuters net doenig is met speel, koortjies en slaap!” (116:14). Navorsing oor hoe hierdie riglyne toepaslik is op die KABV, is noodsaaklik.

Die teoretiese raamwerk wat uit hierdie studie gekristalliseer het, kan as vertrekpunt gebruik word vir verdere navorsing ten opsigte van prakties-uitvoerbare voorbeelde vir elke aktiviteit en manier van integrasie wat relevant is vir onderrig en leer in graad R, en wat voortbou op die praktiese voorbeelde waarna in Tabel 6 verwys word.

5.3.2 Musiekgerigte opleiding

Musiekonderrig is ’n uitdaging vir graad R-onderwysers (Russell-Bowie, 2009b:23; De Vries, 2014) en onderwysstudente is “bang om musiek te onderrig”(151:18). Daarom moet daar ondersoek ingestel word aangaande die huidige onderrigtendense aan toekomstige graad R-onderwysers wat gerig is op musiek en hoe dit verbeter kan word ten einde die studente beter toe te rus om musiek met selfvertroue in die klas te integreer (Berke & Colwell, 2004:27). Ondersoek sal ingestel moet word om te bepaal wat praktiese, taakgeoriënteerde opleiding vir onderwysstudente behels, om hulle te kan toerus om slaginstrumente, musiekbeluistering, die aanleer van ’n lied en ander basiese musikale beginsels vir graad R-leerders aan te bied. Indien hierdie opleiding suksesvol is, sal toekomstige graad R-onderwysers dit geniet om musiek aan te bied en nie daarvan wegstroom nie.

5.3.3 Toepaslikheid van die KABV

Musiekopdragte in die KABV is dikwels “onduidelik” (152:9) en “musiekkomponente is nie duidelik uiteengesit nie; dis meer gedetailleerd in handboeke vir die grondslagfase” (151:12). ’n Ondersoek rakende die relevansie van die musiekopdragte in die KABV en hoe dit geïmplementeer en verbeter kan word in verskillende onderrigsituasies en -omgewings, is noodsaaklik. Een van die onderwysers stel voor dat “huidige musiekprogramme¹⁴⁷ hul

¹⁴⁷ Voorbeelde van huidige musiekprogramme wat in die Potchefstroom-omgewing aangebied word, is *Kindermusik*, *Kiddi Beat* en *Musiekboks*.

kurrikula aanpas om die KABV se vereistes vir musiek in te sluit" (151:37). Navorsing waar die inhoud van hierdie programme ontleed word, sal bepaal watter raakpunte daar tussen hierdie programme en die KABV vir Musiek is, asook die lewensvatbaarheid van hierdie programme as hulpmiddel in graad R-onderdig wat met die integrasie van musiek verband hou. Om hierdie behoefte aan te spreek, het ek musieklesse uitgewerk in 'n pakket vir graad R-onderwysers, "Kreatiewe KABV vir Graad R Kwartaal 1" en "Kreatiewe KABV vir Graad R Kwartaal 2" (Raath & Van Vreden, 2013a en b), wat onlangs verskyn het. Hierdie pakket bestaan uit 'n handleiding en musiek-CD, "Kreatiewe Klank" met nuwe, eenvoudige, oorspronklike Afrikaanse kleuterliedjies. Die handleiding is gebaseer op die KABV vir graad R wat Huistaal, Wiskunde en Lewensvaardighede insluit. Die CD bevat klanksnitte wat as hulpbronne gebruik kan word, byvoorbeeld marsmusiek, rustige musiek, vinnige musiek en musiek vir poppekas. Die kort, kleutervriendelike liedere wat ek geskryf en gekomponeer het, leer maklik aan en stem ooreen met elke kwartaal se temas wat in graad R aangespreek word.

5.3.4 Hulpbronne

Graad R-onderwysers sonder musiekopleiding "waardeer enige betroubare hulpbronne ten opsigte van musiek"(94:8), omdat hulle onseker is of hulle musiek effektief onderrig. Alhoewel waardevolle bronne vir kletermusiekonderrig in Suid-Afrika beskikbaar is [byvoorbeeld "Junior Collage" (Van Aswegen & Vermeulen, 1999)], is daar 'n groot behoefte aan "CD's met liedjies wat gebaseer is op die graad R-temas" (10:13), musiek wat geskik is vir kleuters waar musiekelemente, byvoorbeeld "vinnig en stadig"(10:14) ontdek word en "musiek vir slagorkes" (10:15). 'n Deeglike studie sal gedoen moet word ten einde te bepaal watter weeklikse temas in graad R gebruik word, aangesien die KABV slegs 'n paar temas voorskryf en onderwysers hul eie temas kan byvoeg. "Liedjies volgens temas is nie algemeen beskikbaar nie. Onderwysers moet self liedjies soek en op CD's sny wat volgens temas gegroepeer is. Hierdie liedjies is dikwels nie kindervriendelik nie en word gebruik as agtergrondmusiek eerder as om nuwe liedjies vir leerders aan te leer en hul sangstemmetjies en repertorium te ontwikkel"(151:13). Omdat beskikbare liedjies vir graad R dikwels "van Amerikaanse oorsprong is, sing dit moeilik in die Suid-Afrikaanse konteks in 'n multikulturele skool wat hoofsaaklik bestaan uit etniese Afrika-leerdertjies"(161:11). Onderwysers wat van CD's gebruik maak om nuwe materiaal vir die leerders aan te leer, meen dat dit "dissipline-probleme veroorsaak wanneer die CD's geruil word. Dit is dus wesenlik dat al die liedere wat oor 'n spesifieke tema op een CD gesny word" (151:16).

'n Databasis wat voorstelle bevat van beskikbare liedjies, instrumentale musiek en bladmusiek wat gerig is op al die moontlike graad R-temas,¹⁴⁸ sal nuttig wees. Die diskografie aan die einde van hierdie proefskrif lys die CD's en DVD's met liedjies wat deur die graad R-onderwysers in die gevallestudie gebruik is. Hierdie liedjies word ook afsonderlik gelys aan die einde van Hoofstuk 4.¹⁴⁹ Dit kan as 'n beginpunt gebruik word vir die samestelling van 'n bruikbare databasis vir graad R. Liedjies, instrumentale musiek en bladmusiek moet die eienskappe bevat van musiek wat geskik is vir die voorskoolse kind. 'n Musikale repertorium wat Jeanneret en DeGreeff (2012:404) voorstel, sluit 'n verskeidenheid musiekstyle in. 'n Repertorium wat uiteenlopende *genres* weerspieël, bestaan uit inheemse tradisionele en populêre musiek, kunsmusiek van verskillende tradisies en tydperke, volksmusiek, kontemporêre populêre musiek, wêreldmusiek (multikultureel en populêr) en musiek deur en vir kinders (byvoorbeeld kleuterrympies, sangspeletjies en oorspronklike kinderliedjies).

Die insameling van bruikbare musikale hulpbronne wat van toepassing is op 'n multikulturele Suid-Afrika moet gereedlik beskikbaar gestel word aan graad R-onderwysers. Die prosedures wat hiervoor gevolg kan word, moet deeglik nagevors word. Dit sluit die verspreiding en metodes vir die implementering van hierdie materiaal in. Bladmusiek is nie vir almal van waarde nie, omdat onderwysers "nie noodwendig note kan lees nie" (151:14). "Woorde vir toepaslike liedjies is ook beskikbaar, maar die bladmusiek word nie altyd ingesluit nie" (151:15). Indien hierdie woorde se bladmusiek opgespoor kan word en aan graad R-onderwysers versprei word, sal dit onderrig vergemaklik. Soos vroeër vermeld, kan die CD "Kreatiewe Klanke" wat saam met "Kreatiewe KABV vir Graad R" (Raath & Van Vreden, 2013a en b) uitgegee word, hierdie leemtes doeltreffend aanspreek.

Daar is 'n behoefte aan "instrumente waarmee graad R-leerders musiek kan maak" (116:15). Dit is egter nie altyd noodsaaklik om duur musiekinstrumente te gebruik nie. Navorsing kan gedoen word wat fokus op alternatiewe, maklik bekombare of handgemaakte musiekinstrumente wat geskik is vir graad R-leerders. Projekte waar onderwysers in die grondslagfase toegerus word om self instrumente te vervaardig en te speel, word reeds aan die Noordwes-Universiteit vir BEd-studente aangebied (Erasmus, 2013). Erasmus (2012:213) beveel werkwinkels vir onderwysers aan met demonstrasies waar hulpmiddels van natuurlike en herwinbare materiale gemaak word om hulle te bemagtig om leerders se kreatiwiteit te stimuleer.

Verskillende sosio-ekonomiese omstandighede het 'n invloed op die repertorium van graad R-leerders. Die implikasies hiervan kan deur verdere studies ondersoek word, deur

¹⁴⁸ Kyk Tabel 3: Temas en liedjies in graad R-klas B.

¹⁴⁹ Kyk Tabel 4: Liedjielys.

verskillende sosio-ekonomiese omstandighede met mekaar te vergelyk ten einde die impak daarvan te bepaal.

5.3.5 Inklusiewe onderrig

Alhoewel navorsing wat gerig is op die integrasie van musiek in inklusiewe onderrig besig is om toe te neem, is gespesialiseerde navorsing nodig wat fokus op die Suid-Afrikaanse graad R-leerder met spesiale behoeftes, en hoe musiek geïntegreer kan word ten einde hierdie leerders se behoeftes in ag te neem.

5.3.6 Ontwikkeling van selfvertroue

Ten spyte van die fokus op akademiese prestasie (wat beperk is tot geletterdheid en gesyferdheid), bied musiek as kunsvorm 'n bruikbare en kreatiewe leersisteem. Spesifieke vaardighede in hierdie leersisteem is van toepassing op die daaglikse lewe en dit kan leerders se selfvertroue verbeter (Russell-Bowie, 2013:1) wanneer dit deur ervare onderwysers onderrig word.

Tydens die aanvangsonderhoude het een van die respondente genoem dat graad R-leerders se selfvertroue deur musiek ontwikkel word. Daar was egter slegs enkele praktiese voorbeelde hiervan tydens die waarnemingsperiode, en daarom is ek van mening dat hierdie aspek van leer deur musiek verder ondersoek kan word in toekomstige studies.

5.3.7 Musikale leesvermoë en notasie

Die ontwikkeling van musikale leesvermoë en notasie is nie tydens die data-insameling in enige van die graad R-klasse waargeneem nie. McLachlan (1986:85) is van mening dat musikale leesvermoë die weg baan tot 'n baie meer aktiewe deelname aan en uitlewing deur middel van musiek. Campbell en Scott Kassner (2014:275) beskryf hoe kinders se vaardigheid om aspekte van musieknotasie te benut geleidelik toeneem soos wat hulle aanvanklik ikone en dan simbole gebruik om ritme en toonhoogte voor te stel. Navorsing op die gebied van musieknotasie en musikale leesvermoë in graad R is noodsaaklik om onderwysers toe te rus om leerders met die nodige pedagogiese insig by suksesvolle musiekaktiwiteite te betrek. Huidige tendense ten opsigte van graad R-leerders se leesvermoë en begrip kan verder ondersoek word (Bear, 2005), sodat verwantskappe gevorm kan word met musieknotasie en musikale leesvermoë, en bepaal kan word hoe dit suksesvol in graad R geïmplementeer sou kon word.

5.4 Implikasies van 'n teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

Power en Klopper (2011:22), asook Wiggins en Wiggins (2008) beveel aan dat meer navorsing gedoen word om die aard van onderrig in die uitvoerende kunste te ondersoek en hoe dit

deur die klasonderwyser geïmplementeer word (De Vries, 2014:3). My teoretiese raamwerk hou direk hiermee verband, omdat dit ontstaan het uit navorsing waarin die aard van integrasie met musiek deur graad R-onderwys ondersoek is. Daarom is dit betekenisvol en belangrik vir beleidsbepalers, navorsers, opleidingsinstansies, graad R-leerkragte, ouers van graad R-leerders en graad R-leerders.

5.4.1 Beleidsbepalers: Die Suid-Afrikaanse Departement van Basiese Onderwys

Om die kwaliteit van graad R-onderwys te verbeter, voer Louw (2013) aan dat die Departement van Basiese Onderwys 'n poging sal moet aanwend om onderwysers van hulp te wees deur beter hulpbronne en opleiding beskikbaar te stel – bykomend tot beter befondsing, monitering, evaluasie, wetgewing en beleide. Daarom kan 'n teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R deur die beleidsbepalers van die KABV benut word indien dit as verwysing gebruik kan word vir die moontlikhede wat die integrasie van musiek inhou vir dissipline-gedrewe musiekonderrig wat deel is van die vak Lewensvaardighede, asook vir onderrig in die ander twee vakke, Huistaal en Wiskunde.

5.4.2 Navorsers en Vroeë kinderontwikkeling-musiekopvoedkundiges

Praktiese voorbeelde vir elke aktiwiteit wat verband hou met die ses moontlikhede vir die integrasie van musiek soos wat dit in die teoretiese raamwerk uiteengesit is, word beskikbaar gestel in Tabel 6. Aangesien die hoofdoel van hierdie navorsing was om 'n teoretiese raamwerk te verduidelik betreffende die integrasie van musiek in graad R, is hierdie verwysings slegs ter illustrasie en kan aanvullende praktiese en werkbare voorbeelde deur verdere navorsing ondersoek word.

Hierdie teoretiese raamwerk sou ook aangepas kan word vir ander ouderdomsgroepe, hetsy voorgraad-R of later in die grondslagfase vir graad 1, 2 en 3.

5.4.3 Opleiding

Onderrig in die uitvoerende kunste in Australië en internasionaal voldoen nie aan verwagtinge nie, omdat daar dikwels nie voldoende geleenthede vir voorbereiding of ondersteuning aan klasonderwysers gebied word tydens onderwyser- en indiensopleiding nie (Power & Klopper, 2011:22).

5.4.3.1 Onderwysersopleiding

Die hoeveelheid tyd (kwantiteit) wat aan musiek spandeer word tydens onderwysersopleiding is onvoldoende, ten spyte van die kwaliteit van die opleiding (Hallam *et al.*, 2009; Jeanneret & DeGraffenreid, 2012:401).

Tersiêre onderriginstellings kan die teoretiese raamwerk as grondslag gebruik vir opleiding aan toekomstige graad R-onderwysers ten opsigte van die integrasie van musiek. Die raamwerk in sy geheel kan oor 'n tydperk bespreek word deur elke aspek van integrasie oor, uit, op, met, in en deur musiek apart te ondersoek en die implementering daarvan deur graad R-onderwysers te benader deur die verskillende moontlikhede vir aktiwiteite met elke aspek in verband te bring.

5.4.3.2 Indiensopleiding

Hierdie teoretiese raamwerk kan 'n praktiese hulpmiddel wees vir graad R-onderwysers wat hul eie onderrigmetodes wil verryk deur die integrasie van musiek. Onderwysers kan na aanleiding van die moontlike aktiwiteite wat verband hou met die integrasie van musiek (die buitenste siklus van die raamwerk) verskillende voorbeelde in hul graad R-klasse gaan uittoets en nadink oor watter aktiwiteite meer of minder geskik is vir hul leerders.

5.4.4 Graad R-onderwysers

Jeanneret en DeGraffenreid (2012:400) beweer dat musiekmetodiek-modules vir toekomstige grondslagfase-onderwysers (wat graad R insluit) met beperkte ervaring in musiekonderrig die onderwysers onvoldoende voorberei. Volgens hulle is die verwagtinge wat op hierdie onderwysers geplaas word om die kompleksiteit van musiek te onderrig te hoog en kan dit nie gelykgestel word aan die kundigheid waarmee hulle hul ander vakke onderrig nie.

Omdat die teoretiese raamwerk egter saamgestel is uit data wat ingesamel is in graad R-klasse en huidige onderrigpraktyke verteenwoordig, benewens huidige tendense in die literatuur ten opsigte van graad R-onderrig en leer, is die inligting wat daarin vervat is, prakties uitvoerbaar. Die raamwerk kan deur die graad R-onderwyser benut word tydens lesbeplanning wat betrekking het op al die vakke in die KABV vir graad R, aangesien dit eenvoudige aktiwiteite voorstel wat gebruik kan word om musiek in die klas te integreer, deur minimale aanpassings van hul onderrigmetodes en lesbeplanning. Daar word gespekuleer dat sekere eienskappe van 'n graad R-onderwyser, naamlik 'n bereidheid om inisiatief te neem en doelgerigtheid, 'n groter invloed op leerders se musikale ontwikkeling het as die musikale agtergrond van die onderwyser (Jeanneret & DeGraffenreid, 2012:401).

5.4.5 Ouers van graad R-leerders

Die implikasies wat hierdie teoretiese raamwerk vir die ouers van graad R-leerders inhou, is dat hulle kan voortbou op dit wat in die klas gedoen word betreffende die integrasie van musiek. Indien die teoretiese raamwerk tot die ouers se beskikking gestel word, kan dit gebruik word vir aanvullende idees om musiek in die graad R-leerder se alledaagse lewe te

integreer. Uit die raamwerk is dit ook duidelik dat die ontwikkeling van die graad R-leerder deur die integrasie van musiek verryk word, en indien hierdie kennis aan die ouers oorgedra kan word, kan dit hulle meer ontvanklik maak vir praktiese maniere om musiek speel-speel in die alledaagse te integreer.

5.4.6 Graad R-leerders

Indien die rolspelers wat verantwoordelik is vir graad R-leerders se opvoeding die teoretiese raamwerk korrek benut, sal musiek hierdie leerders se ontwikkeling op alle gebiede bevorder.

5.5 Koda

Die volgende liedjie, *Musiek vir kleuters*, is 'n musikale samevatting van die teoretiese raamwerk wat in hierdie proefskrif gegenereer is. Die ses maniere vir die integrasie van musiek in graad R soos verkry uit die literatuur en data word gedefinieer deur 'n kort, praktiese voorbeeld van elkeen te gee.

Musiek vir kleuters

Mignon van Vreden

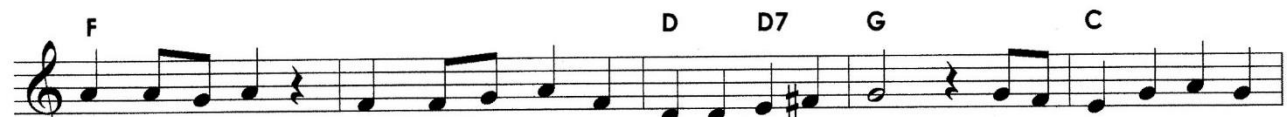
Ek's 'n kleu - ter wat mus - siek wil maak el - ke dag soos wat ek
(klap ritmies hande) (stamp ritmies voete) (strek op die tone)

gro - ter raak. Ek kan leer oor mu - siek in my graad R - klas as Juf - frou ver - tel wie Mo - zart was.
(wys boontoe) (skulp hande om ore) (speel denkbeeldig klavier)

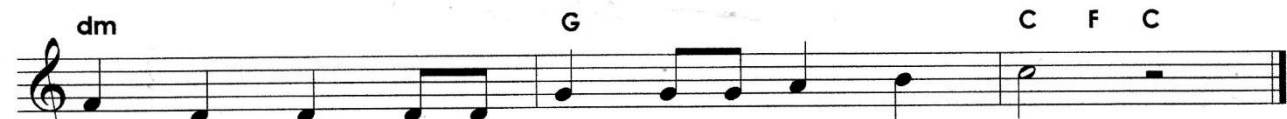
Mars op mu - siek: links, regs, links, regs. Leer deur mu - siek: een, twee, drie, vier.
(marsjeer ritmies) (tel met vingers)

Dans met mu - siek: staan voor jou maat - jie; - lek - ker tie - kie draai! In mu - siek leer ek van
(hou maat se hande vas en draai in die rondte)

hard en sag en ek sing lek - ker lied - jies el - ke dag. Uit mu - siek leer ek in - stru -
(skree) (fluister) (tel musiekinstrumente op)

men - te bou; hoor hoe mooi klink my - lied - jie nou!
(maak spontaan musiek op selfgemaakte instrumente)

BRONNELYS

- Addo, A.O., Miya, F. & Potgieter, H. 2003. Integrating the Arts. (In Herbst, A., Nzewi, M. & Agawu, K., eds. *Musical Arts in Africa*. Pretoria: Unisa Press. p. 236-260).
- Almodovar, M. 2010. Integrating music, drama, and the visual arts in the early childhood curriculum: A Study of Early Childhood Teachers in a Metropolitan Area of Puerto Rico. Amherst: University of Massachusetts. (Thesis – PhD).
- Andrews, M. 2012. *Exploring Play for Early Childhood Studies*. London: Sage.
- Andrews, S.K. 2011. An Examination of the Integration of Traditional Core Content Areas in a Kindergarten Music Classroom: A Music Specialist's Rationale, Understandings, and Perceptions. Austin: The University of Texas. (Thesis – PhD).
- Anzalone, C. 2013. Study Finds Link between Music and Preschoolers Reading Readiness. *Official UB News and Information for The Media*: 1-2, 23 Jan.2013.
- Bainger, L. 2010. A Music Collaboration with Early Childhood Teachers. *Australian Journal of Music Education*, (2):17-27.
- Barrett, J.R. 2001. Interdisciplinary Work and Musical Integrity. *Music Educators Journal*, 87 (5):27-31.
- Bear, J.R. 2005. The relationship between teaching kindergarten students' reading, writing, and performance of rhythmic notation and increased spatial skills. Wayne: Wayne State University. (Thesis – PhD).
- Benson, L.F. 2000. Using music to develop language arts skills in the classroom: A guide for the classroom teacher. Los Angeles: Pepperdine University. (Thesis – PhD).
- Berke, M. & Colwell, C.M. 2004. Integration of music in the elementary curriculum: Perceptions of pre-service elementary education majors. *Update: Applications of Research in Music Education*, 23(22):22-33.
- Bloomfield, A. & Childs, J. 2000. *Teaching Integrated Arts in the Primary School*. London: David Fulton.
- Bogdan, R.C. & Biklen, S.K. 2006. *Qualitative Research for Education*. 5th ed. Boston: Pearson.
- Bohannon, R.L. & McDowell, C. 2010. Art, Music, and Movement Connections for Elementary Education Teacher Candidates. *General music today*, 24(1):27-31.
- Botha, A., Van Eede, D.M. & Piek, J.P. 1990. Die Kleutertydperk. (In Louw, D.A., red. *Menslike Ontwikkeling*. 2de uitg. Pretoria: HAUM-Tersiêr).
- Bresler, L. 1993. Music in a Double-Bind: Instruction by Non-Specialists in Elementary Schools. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 116:1-13.
- Bresler, L. 1994. Teacher Knowledge: A Framework and Discussion. *Update: Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 123:26-30.

- Bresler, L. 1995. The Subservient, Co-Equal, Affective, and Social Integration Styles and their Implications for the Arts. *Arts Education Policy Review*, 96(5):31-37.
- Brewer, C.B. 1995. Music and Learning: Integrating Music in the Classroom. (In Brewer, C.B., ed. Music and Learning: Seven Ways to Use Music in the Classroom. Brookline: Zephyr Press. p. 1-8).
- Brewer, J. 2007. Introduction to Early Childhood Education. 6th ed. Boston: Pearson.
- Burnafor, G. 1993. The Challenges of Integrated Curricula. *Music Educator's Journal*, 79(9):44-47.
- Burton, L.H. 2001. Interdisciplinary Curriculum: Retrospect and Prospect. *Music Educator's Journal*, 87(5):17-21, 66.
- Campbell, P.S. 2010. Songs in their Heads: Music and its Meaning in Children's Lives. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- Campbell, P.S. & Scott-Kassner, C. 2010. Music in Childhood: From Preschool through the Elementary Grades. 3rd ed. Boston, MA: Schirmer Cengage Learning.
- Campbell, P.S. & Scott-Kassner, C. 2014. Music in Childhood: From Preschool through the Elementary Grades. 4th ed. South Melbourne: Shirmer Cengage Learning.
- Cane, S. 2009. Collaboration with Music: A Noteworthy Endeavor. *Music Educators Journal*, 96(1):33-39.
- Cardany, A.B. 2013. Nursery Rhymes in Music and Language Literacy. *General Music Today*, 26(2):30-36.
- Carstens, J.C., Strydom, W.M.L. & Troskie, A.J.J., eds. 2010. Liedboek van die Kerk. Wellington: Lux Verbi.
- Cillié, G.G., De Villiers, D.I.C., Hartman, A.C., Lamprecht, C.E., Malan, J.P., Mclachlan, P., Pauw, J.J., Van Den Berg, A.M. & Van Der Westhuizen, H.P., eds. 2007. FAK-Sangbundel. 4de uitg. Pretoria: Federasie van Afrikaanse Kultuurvereniginge.
- Cock, S. & Wood, M. 1995. Spot On Songbook. London: Penguin.
- Corn, A.E. 1993. Arts integration and curricular change: A case study of five first and second grades. Columbia: University of Missouri. (Thesis – PhD).
- Cornett, C. 2006. Center Stage: Arts-based Read-alouds. *Reading Teacher*, (60):234-240.
- Creswell, J.W. 2007. Qualitative Inquiry & Research Design. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J.W. 2013. Qualitative Inquiry & Research Design. 3rd ed. Los Angeles: Sage.
- Cslovjecsek, M. 2007. Flashes on Research and Practice in Integrated Music Education in German-Speaking Europe. (In Bresler, L., ed. International Handbook of Research in Arts Education. Volume 16. Dordrecht: Springer. p. 311-312).

- Curtis, L. 2007. The Role of Music in Early Literacy Learning: A Kindergarten Case Study. Manhattan: Kansas State University. (Thesis – PhD).
- DeMoss, K. & Morris, T. 2002. How Arts Integration Supports Student Learning: Students Shed Light On The Connections. *Arts Integration And Learning*. <http://www.capeweb.org/wp-content/uploads/2011/05/support.pdf> [Date of access: 16 May 2013].
- De Vries, P.A. 2014. Music without a music specialist: A Primary school story. *International Journal of Music Education*. <http://ijm.sagepub.com/content/early/2014/01/06/0255761413515818> [Date of access: 8 Jan. 2014].
- De Witt, M.W. 2011. The Young Child in Context. 5th ed. Pretoria: Van Schaik.
- Du Preez, L. 1986. Kom Speel en Sing Saam: Aksieliedjies en Sangspeletjies. Pretoria: Van Schaik.
- Dzansi, M.P. 2002. Some Manifestations of Ghanaian Indigenous Culture in Children's Singing Games. *International Journal of Education & the Arts*, 3(7):1-12.
- Eady, I. & Wilson, J.D. 2004. The Influence of Music on Core Learning. *Education*, 125(2):243-248.
- Ellingson, L.L. 2009. Engaging Crystallization in Qualitative Research. Los Angeles: Sage.
- Elliott, D.J. 1995. Music Matters: A New Philosophy of Music Education. New York: Oxford University Press.
- Elster, A. 2001. Learning Through the Arts: Program Goals, Features and Pilot Results. *International Journal of Education And The Arts*, 2 (2). <http://ijea.asu.edu/v2n2> [Date of access: 12 July 2006].
- Erasmus, M. 2012. Riglyne vir 'n perseptueel-motoriese intervensieprogram om die leergereedheid van Graad R-leerders te verhoog. Potchefstroom: Noordwes-Universiteit. (Tesis - PhD).
- Erasmus, M. 2013. From Waste to Music with Foundation Phase Students. Paper presented at Music And Well-Being International Conference, Potchefstroom, 9 August.
- Excell, L. & Linington, V. 2010. Will Grade R Really Improve the Quality of SA Education? Paper presented at CEPD & Wits Seminar: Will Grade R Really Improve The Quality of SA Education?, Umalusi, 16 April. <http://www.cepdpd.org.za/files/pictures/Final%20ReportApril%202010%20CEPD%20Umalusi%20Seminar%20%20Will%20Grade%20R%20really%20improve%20the%20quality%20of%20SA%20education.pdf>. [Date of access: 8 Jan. 2014].
- Feierabend, J.M. 1995. Music and Intelligence in the Early Years. http://www.giamusic.com/music_education/feier_musicandintelligence.cfm [Date of access: 6 June 2013].
- Folu, J. & Amuah, I. 2003. An Introduction to Music Education in Ghana for Universities & Colleges. Accra: Black Mask.

- Forrai, K. 1990. Music in preschool. 2nd ed. Budapest: Corvina.
- Freyberger, R.M. 1985. Integration: Friend or foe of art education. *Art education*, 38(6):6-9.
- Friese, S. 2012. Qualitative Data Analysis with ATLAS.ti. London: Sage.
- Gardner, H. 1993. Introduction to the Tenth-Anniversary Edition. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. 2011. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. 2nd ed. New York: Basic Books.
- Goodkin, D. 2008. *Intery Mintery Nursery Rhymes for Body, Voice and Orff Ensemble*. San Fransisco: Pentatonic Press.
- Gray, C. & Macblain, S. 2012. *Learning Theories in Childhood*. Los Angeles: Sage.
- Greyling, S. 2011. Neurological Development 3-6 Years. Paper presented at SAOU Early Childhood Development Seminar, Potchefstroom, 23 May.
- Greyson, A. 2013. *Vrolike Liedjies Volume 1*. 7de uitg. Germiston: Phambili.
- Grobler, R. 1987. *Musiek in die Pre-primêre Skool*. Pinetown: Owen Burgess.
- Gronski, S. 2012. *Music Integration in the Kindergarten Classroom: An Ethnographic Case Study*. Fredonia: State University of New York. (Dissertation – MEd).
- Gutierrez, C. 2000. Making Connections. The Interdisciplinary Community of Teaching and Learning History. (In Stearns, P. Seixas, P. Wineburg, S., eds. *Knowing Teaching and Learning History: National and International Perspectives*. New York: New York University Press. p. 353-374).
- Hackett, P. & Lindeman, C.A. 2004. *The Musical Classroom*. 6th ed. London: Prentice-Hall.
- Hall, S.N. & Robinson, N.R. 2012. Music and Reading: Finding Connections from Within. *General Music Today*, 26(1):11-18.
- Hallam, S., Burnard, P., Robertson, A., Saleh, C., Davies, V., Rogers, L. & Kokatsaki, D. 2009. Trainee Primary-School Teachers' perceptions of their Effectiveness in Teaching Music. *Music Education Research*, 11 (2):221-240.
- Hallam, S. & Creech, A, eds. 2010. *Music education in the 21st Century in the United Kingdom: Achievements, analysis and aspirations*. London: Institute of Education.
- Hansen, D. & Bernstorf, E. 2002. Linking Music Learning to Reading Instruction. *Music Educators Journal*, 88(5):17-21,52.
- Heiberg, D. & Steyn, M. 1982. *Die Eerste Treë in Musiek*. 1ste uitg. Kaapstad: Maskew Miller.
- Henning, E. 2010. *Finding Your Way in Qualitative Research*. Pretoria: Van Schaik.

- Huijsamer, Y. 2012. Ouers se persepsie van die waarde van ongestruktureerde spel vir voorskoolse kinders in die Paarl. Potchefstroom: Noordwes-Universiteit. (Verhandeling – MEd).
- Jacobi, B.S. 2011. Kodály, Literacy, and the Brain: Preparing Young Music Students to Read Pitch on the Staff. *General Music Today*, 25(2):11-18.
- Jacobs, H.H., Ed. 1989. Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Janse van Rensburg, O. 2011. Die Belangrikheid van Musiek in die Voorskoolse Jare. *SAOU Preprimêr Inligtingstuk*, 8:1-5.
- Jeanneret, N. & DeGraffenreid, G.M. 2012. Music Education in the Generalist Classroom. (In McPherson, G.E. & Welch, G.F. eds. *The Oxford Handbook of Music Education*. Oxford: Oxford University Press. p. 399-416).
- Jentschke, S., Koelsch, S. & Friederici, A.D. 2005. Investigating the Relationship of Music and Language in Children. *Annals New York Academy of Sciences*, 1060: 231-242.
- Joseph, D., Van Aswegen, R. & Vermeulen, D. 2008. Jack of All Trades, Master of Some ... Or None? Training Teachers in Integrated Arts. *Australian Online Journal Of Arts Education*, 4 (2). <http://www.deakin.edu.au/arts-ed/education/teach-research/arts-ed/aojae/4-2.pdf> [Date of access: 3 Feb. 2014].
- Kain, D.L. 1993. Cabbages and Kings: Research Directions in Integrated/Interdisciplinary Curriculum. *The Journal of Educational Thought*, 27(3):312--331.
- Kelly, S.N. 1998. Preschool Classroom Teacher's Perceptions of Useful Music Skills and Understandings. *Journal of Research in Music Education*, 46(3):374-383.
- Kron-Sperl, V., Schneider, W. & Hasselhorn, M. 2008. The Development and Effectiveness of Memory Strategies in Kindergarten and Elementary School: Findings from the Wurzburg and Gottingen Longitudinal Memory Studies. *Cognitive Development*, 23:79-104.
- Kuo, Y. & Chuang, M. 2013. A Proposal of a Color Music Notation System on a Single Melody for Music Beginners. *International Journal of Music Education*, 31 (4):394-412.
- Lau, W.C.M. & Grieshaber, S. 2010. Musical free play: A case for invented musical notation in a Hong Kong kindergarten. *British Journal of Music Education*, 27(2):127-140.
- Le Roux, A. 2011. MUSIC in Early Childhood Development and the Foundation Phase (0-9 years). 4th ed. Pretoria: le Roux.
- Leseman, P., Rollenberg, L. & Rispen, J. 2001. Playing and Working in Kindergarten: Cognitive Co-Construction in Two Educational Situations. *Early Childhood Research Quarterly*, 16:363-384.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. 1985. Naturalistic Inquiry. California: Sage.
- Loepp, F.L. 1999. Models of Curriculum Integration. *Journal of Technology Studies*, 25(2):21-25.

Longley, L. 1999. Gaining the Arts Advantage: Lessons from School Districts that Value Education. Retrieved from http://aep-rts.org/publications/info.htm?publication_id=12. [Date of access: 3 Feb. 2014].

Louw, P. 2013. Grade R is likely to be made compulsory. *TimesLIVE*, 22 August. <http://www.timeslive.co.za/thetimes/2013/08/22/grade-r-is-likely-to-be-made-compulsory> [Date of access: 18 Jan. 2014].

MacGregor, H. & Chadwick, S. 2005. *Singing English*. London: A&C Black.

MacGregor, H. & Chadwick, S. 2011. *Singing Spelling*. London: A&C Black.

Mans, M. 1997. *Ongoma! Notes on Namibian Musical Instruments*. Windhoek: Gamsberg Macmillan.

Maritz, A. 2011. *The Dilemma of ECD*. Garsfontein: South African Teacher's Union.

Maxim, G.M. 1989. *The Very Young: Guiding Children from Infancy through the Early Years*. 3rd ed. London: Merrill.

May, B.N. 2012. Arts integration: What's the problem? *General music today*, 26(2):5-8.

McKean, B. 2001. Concerns and Considerations for Teacher Development in the Arts. *Arts Education Policy Review*, 102(4):27-32.

McLachlan, P. 1980. *Sien wat jy hoor I & II*. Goodwood: Oudiovista.

McLachlan, P. 1986. *Klasonderrig in Musiek*. Kaapstad: Nasou.

McPherson, G. 2006. *The Child as Musician: A Handbook of Musical Development*. New York: Oxford University Press.

McPherson, G. & Welch, G.F. 2012. *The Oxford Handbook of Music Education*. New York: Oxford University Press.

Merriam, S.B. 1989. *Qualitative Reserach and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass.

Merriam, S.B. 2009. *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass.

Mills, J. 1989. The Generalist Primary Teacher of Music: A Problem of Confidence. *British Journal of Music Education*, 6(2):125-138.

Mills, J. 2009. *Music in the primary school*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.

Mills, S.W. 2001. The Role of Musical Intelligence in a Multiple Intelligences Focused Elementary School. *International Journal of Education and the Arts*, 2(4).

Miranda, M.L. 2002. The Implications of Developmentally Appropriate Practice for the Kindergarten General Music Classroom. *Journal of Research in Music Education*, 52(1):43-63.

- Moog, H. 1976. *The Musical Experience of the Preschool Child*. London: Schott.
- Moyles, J. 2010. *The Excellence of Play*. 3rd ed. Maidenhead: Open University Press.
- Nel, Z. 2007. *Implementing a Western Classical Music Programme for Teacher Training through Integrated Arts in Early Childhood Development*. Pretoria: University of Pretoria. (DMus).
- Nye, V. 1975. *Music for Young Children*. Iowa: Wm. C. Brown.
- Odendal, F.F. & Gouws, R.H. 2005. *Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Pinelands: Pearson Education South Africa.
- Okongo, B.C.O. 2009. *Promoting Child Development through Music: A Comparison of Preschool Teachers' perspectives in Kenya and United States*. Kenya: Kenyatta University. (Dissertation – MEd).
- Oreck, B. 2006. Artistic Choices: A Study of Teachers who Use Arts in the Classroom. *International Journal of Education and the Arts*, 7(8):1-26.
- Overland, C.T. 2013. Integrated Arts Teaching: What Does it Mean for Music Education? *Music Educator's Journal*, 100(31):31-37.
- Paquette, K.R. & Rieg, S.A. 2008. Using Music to Support the Literacy Development of Young English Language Learners. *Early Childhood Education Journal*, 36: 227-232.
- Pienaar, R. 1979. *Ons Kleinste Maatjies Sing*. 3de uitg. Parow: Studio Holland.
- Potgieter, H.M. 2004. *Singgoed vir Kleingoes Volume 1*. Potchefstroom: HM Potgieter.
- Potgieter, H.M. & Grové, P. 2006. Research Result: I can Sing, Move and Play. [In Schoeman, S. & Potgieter, H., eds. *Musical Arts Education Research and Practice*. Potchefstroom: HM Potgieter. p. 3(19)-3(30)].
- Power, B. & Klopper, C. 2011. The Classroom Practice of Creative Arts Education in NSW Primary Schools: A Descriptive Account. *International Journal of Education and the Arts*, 12(11):1-26.
- Purnell, P. G., Ali, P., Begum, N., & Carter, M. 2007. Windows, Bridges and Mirrors: Building Culturally Responsive Early Childhood Classrooms through the Integration of Literacy and the Arts. *Early Childhood Education Journal*, 34(6):419-424.
- Raath, R. & Van Vreden, M. 2013a. *Kreatiewe KABV/CAPS Graad R Eerste kwartaal*. 2de uitg. Potchefstroomkampus: Noordwes-Universiteit.
- Raath, R. & Van Vreden, M. 2013b. *Kreatiewe KABV/CAPS Graad R Tweede kwartaal*. Potchefstroomkampus: Noordwes-Universiteit.
- Raath, R. & Van Vreden, M. 2014. *Kreatiewe KABV/CAPS Graad R Derde kwartaal*. Potchefstroomkampus: Noordwes-Universiteit.

Ray, K. & Smith, M.C. 2010. The Kindergarten Child: What Teachers and Administrators Need to Know to Promote Academic Success in All Children. *Early Childhood Education Journal*, 38:5-18.

Richardson, L. 1994. Writing: A method of enquiry. (In Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S., eds. *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage. p. 516-529).

Rudolph, A. 2011. Singende Kinders is Gelukkige Kinders. Johannesburg: Gallo.

Rule, P. & John, V. 2011. *Your Guide to Case Study Research*. 1st ed. Pretoria: Van Schaik.

Russell-Bowie, D. 2009a. *Mmadd about the Arts: An Introduction to Primary Arts Education*. 2nd ed. Frenchs Forest: Pearson.

Russell-Bowie, D. 2009b. What Me? Teach Music to my Primary Class? Challenges to Teaching Music in Primary Schools in Five Countries. *Music Education Research*, 11(1):23-36.

Russell-Bowie, D. 2009c. Syntegration or Disintegration? Models of Integrating the Arts across the Primary Curriculum. *International Journal of Education & the Arts*, 10(28):1-23.

Russell-Bowie, D. 2013. Wombat Stew: Enhancing Self-Concept through an Integrated Art Project. *International Journal of Education and the Arts*, 14(17).

Russell, J. & Zembylas, M. 2007. Arts Integration in the Curriculum: A Review of Research and Implications for Teaching and Learning. (In Bresler, L., ed. *International Handbook of Research in Arts Education*. New York: Springer. p. 287-312).

Scott-Kassner, C. 1999. Developing Teachers for Early Childhood Programs. *Music Educator's Journal*, 86(1):19-25.

Shepard, J.S. 2004. Multiple Ways of Knowing: Fostering Resiliency through Providing Opportunities for Participating in Learning. *Reclaiming Children and Youth*, 12(4):210-216.

Siebenaler, D. 2006. Training Teachers with Little or No Music Background: Too Little, Too Late? *Applications of Research in Music Education*, 24(14):14-20.

Smith, W. 2008. Learning a Music Instrument in Early Childhood: What Can We Learn from Professional Musicians' Childhood Memories? *Australian Journal of Early Childhood*, 33(4):54-62.

Smuts, M. 1986. *Jeugsangbundel*. Bloemfontein: Algemene Jeugkommissie Van Die Ned. Geref. Kerk.

Snyder, S. 1996. Integrate with Integrity. <http://www.amuse.vic.edu.au/articles.html> [Date of Access: 18 Sep. 2006].

Snyder, S. 1999. Integrate with Integrity: Music across the Curriculum. <http://www.aeideas.com/text/articles/integratewithintegrity.cfm> [Date of Access: 15 Jan. 2014].

South Africa. 2011a. *Kurrikulum- en Assesseringsbeleidsverklaring Graad R-3 Lewensvaardigheid*. 1ste uitg. Pretoria: Department of Basic Education.

- South Africa. 2011b. Kurrikulum- en Assesseringsbeleidsverklaring Graad R-3 Afrikaans Huistaal. 1ste uitg. Pretoria: Department of Basic Education.
- South Africa. 2011c. Curriculum and Assessment Policy Statement Foundation Phase Mathematics Reception Year. 1st ed. Pretoria: Department of Basic Education.
- Spies, B. & Groenewald, M. 2005. Musiek in Diens van Menslike Kapasiteitsbou. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 45(3):412-421.
- Stake, R.E. 1995. *The Art of Case Study Research*. California: Sage.
- Trinick, R.M. 2011. Sound and Sight: The Use of Song to Promote Language Learning. *General Music Today*, 25(2):5-10.
- Torraco, R.J. 2005. Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples. *Human Resource Development Review*, 4:356-367.
- Uibel, S. 2012. Education through Music – The Model of the Musikkindergarten Berlin. *The Neurosciences and Music*, 1252(1):51-55.
- Van Aswegen, R. & Vermeulen, D. 1999. Junior Collage: Musiekaktiwiteite vir Klein Karnallies. Moreleta Plaza: Collage.
- Van der Linde, C.H. 1999. The Relationship between Play and Music in Early Childhood: Educational Insights. *Education*, 119(4):610-615.
- Verkler, K.W. 2003. Idea: Simulations: Interdisciplinary Instruction at its Best. *Hispania*, 86(2):322-325.
- Vermeulen, D. 2009. Implementing Music in an Integrated Arts Curriculum for South African Primary Schools. Pretoria: University of Pretoria. (Thesis - PhD).
- Vermeulen, D., Klopper, C. & Van Niekerk, C. 2011. South-South comparisons: A Syntegrated Approach to the Teaching of the Arts for Primary School Teacher Preparation in South Africa and Australia. *Arts Education Policy Review*, 112(4):199-205.
- Warrener, J.J. 1985. Applying Learning Theory to Musical Development: Piaget and Beyond. *Music Educator's Journal*, 72 (3):22-27.
- Webster, P. 1990. Creativity as Creative Thinking. *Music Educator's Journal*, 76(9):22-28.
- Wheat, B.M. 2005. The arts-infused curriculum: A case study of art, music and drama in an exemplary elementary school. Austin: The University of Texas. (Thesis – PhD).
- Wheeler, C. 2006. *Lessons for Music and Language Arts Integration*. Iowa: Kendall/Hunt.
- Whitaker, N.L. 1996. Elusive Connections: Music Integration and the Elementary Classroom. *Update: Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 130:89-99.
- Wiggins, R.A. & Wiggins, J. 2008. Primary Music Education in the Absence of Specialists. *International Journal of Education and the Arts*, 9(12):1-26.
- Wilcox, E. 1994. Teaching the Whole Child. *Teaching Music*, 2 (2):42-43, 62.

- Wilkens, F., Van Zijl, M., De Meyer, E. & Grobbelaar, M. 2003. ACE Graad R Leerprogram: Geletterdheid, Gesyferdheid, Lewensvaardighede. Lansdowne: Juta Gariep.
- Winslow, L.L. 1939. The Integrated School Art Program. New York: McGraw Hill.
- Wolcott, H. 1990. Writing Up Qualitative Research. California: Sage.
- Yim, H.Y.B., Abd-El-Fattah, S. & Maria Lee, L.W. 2007. A Rasch Analysis of the Teachers Music Confidence Scale. *International Education Journal*, 8(2):260-269.
- Yim, H.Y.B. & Ebbeck, M. 2011. Early Childhood Teachers' Professional Development in Music: A Cross-Cultural Study. *Australian Journal of Early Childhood*, 36 (3):74-81.
- Yin, R.K. 2009. Case Study Research. 4th ed. Los Angeles: Sage.
- Youm, H. 2007. Processes Used by Music, Visual Arts, Media, and First-Grade Classroom Teachers for Developing and Implementing an Integrated Curriculum: A Case Study. *Update: Applications of Research in Music Education*, 26(1):41-52.

DISKOGRAFIE

- Alward, R. 2008. Tiny Tot Pwaise! Toddler Songs 1. California: Maranatha! Music. MM9-35043. [DVD].
- Alward, R. 2008. Tiny Tot Pwaise! Toddler Songs 2. California: Maranatha! Music. MM9-35044. [DVD].
- Baskind, L. 1982. Die Goeie Gawe Groep. Johannesburg: Music for Pleasure. 664584609. [CD].
- Botha, D. 1996. Die Houtkruis. Menlyn: Maranatha. X8T-Q7Q-0FH-4. [CD].
- Brahms, J., Lendvay, J. & Ökrös, O. 2001. 21 Hungarian Dances. Oakhurst: Musical Heritage Society. 46914282. [CD].
- Brasch, D. & Couzyn, D. 2003. Betty Misheiker Liedjies Tingeling. Johannesburg: Gallo. CDTGE 96. [CD].
- Brasch, D. & Couzyn, D. 2003. Betty Misheiker Liedjies Sal jy dit glo. Johannesburg: Gallo. CDTGE 95. [CD].
- Brittz, L. 2011. Psalms ... en ander liedere. Pretoria: Merchant. LBMD052. [CD].
- Brown, C. 2011. F.A.M.E. New York: Jive. 698774965. [CD].
- Burger, M. & Joubert, A. 2011. My naam is Lollos!. Strijdom Park: Select Musiek. LOLL 005/1. [DVD].
- Bussani, L. Doerksen, B. & LeFane, B. 1996. Faithful Father. Brentwood: Vineyard Music. 51261812. [CD]
- Davis, C. 2002. Bob & Larry's Sunday Morning Songs. Nashville: Big Idea. 50276961. [CD].
- De Wet, J. 2007. Loflaaities 3 & In Aanbidding. Menlyn: Maranatha. XF8-R7Q-0FH-2. [CD].
- De Wet, J. 2009. Jan de Wet en die Loflaaities Versameling. Menlyn: Maranatha. MARD463-1. [CD].
- Foster, D. & Bayer, C. 1998. Quest for Camelot Original Soundtrack. Nashville: Curb. 83097. [CD].
- Fourie, E. 1996. Lekkerliedjieland. Strijdom Park: Select Musiek. SELKPCD1000. [CD].
- Fourie, E. 2000. Olke Bolke. Strijdom Park: Select Musiek. SELKPCD 1014. [CD].
- Fourie, E. 2008. Elizabeth Fourie se Lekkerliedjie Konsert. Strijdom Park: Select Musiek. EF7/2008/0884. [CD].
- Fourie, E. 2012. Heel lekkerste kinderliedjies. Strijdom Park: Select Musiek. X7R-3T5-9FH-3. [CD].
- Goosen, A. 2008. Grootste Treffers van die Liedjieboer. Centurion: Fantasia. 468960954. [CD].
- Hamman, S. 1995. Simeon en Tjommies. Menlyn: Maranatha. XMS-Q7Q-0FH-7. [CD].
- Herholdt, S. 2012. Sonja en Tjokker sing Kinderliedjies. Boksburg: Vonk Musiek. [CD]
- Heystek, J. 2010. Liefeling die Film Klankbaan. Silver Lakes: Coleske Artists. CDJUKE35. [CD].
- Keuzenkamp, C. 2001. Carike in Kinderland. Johannesburg: BMG. CDVAT(CBD)6123. [CD].
- Keuzenkamp, C. 2002. Carike in Kinderland 2. Johannesburg: BMG. CDVAT(CBD)6143. [CD].
- Keuzenkamp, C. 2004. Carike in Kinderland 3. Johannesburg: BMG. CDVAT(CBD)6161. [CD].

- Keuzenkamp, C. 2006. Carike in Kinderland 4. Johannesburg: Sony BMG. CDVAT6181. [CD].
- Keuzenkamp, C. 2007. Carike en Ghoempie in Kinderland 5. Johannesburg: Sony BMG. CDVAT6204. [CD].
- Keuzenkamp, C. 2009. Carike en Ghoempie kuier saam met Ghoeghoe in Kinderland 6. Johannesburg: Sony. CDVAT 6226. [CD].
- Krog, S. 2011. Karos - Die klank van die grond. Pretoria: Perisos. CD2011PP010. [CD].
- Mans, C. 2011. Clemens en die Kruiskyk Kewers. Boksburg: Vonk Musiek. VONK080 CD. [CD].
- Mans, C. 2013. Jesus is Naby. Alphen Park: Kruiskyk. EF7/2013/0600. [CD].
- Marie, C. 2008. Sing vir die kinders. Milpark: EMI 6009509331817. [CD].
- Menken, A., Rice, T. & Afanasieff, W. 1992. Aladdin Original Motion Picture Soundtrack. California: Walt Disney. 29311284. [CD].
- Negus, J. & Negus, J. 1998. Cock-a-doodle-moo!: Baby's Home CD. Greensboro: Kindermusik. 244445637. [CD].
- Offenbach, J. & Christensen, J. 1987. Orpheus in the Underworld. Delevan: Kendor. 57077870. [CD].
- Rauch, L. 1999. 19 Treffers van 21 Jaar. Strijdom Park: Select Musiek. SELBCD312. [CD].
- Rudolph, A. 2007. Liedjies vir Kinders. Johannesburg: Gallo. 870138577. [CD]
- Steyn, G. 2009. Breekbaar. Boksburg: Vonk Musiek. [CD].
- St. John's Children's Choir. 100 Bible Songs for Kids. Smithfield: Prelude Music. 55629747. [CD]
- The Wiggles. 1991. The Wiggles. Sydney: ABC Music. 173216975. [CD]
- Uys, C. & Uys, L. 2005. Oom Karoolus & Lente sing 80 bekende JESUS-kinderliedjies. Johannesburg: Brettian. CDBRT343. [CD].
- Van Biljon, M. & Van Tonder, G. 1999. Wielie Walie Liedjies. Strijdom Park: Select Musiek. SELKPCD 1004. [CD].
- Van Tonder, G. & Vels, V. 1999. Stories en Liedjies vir Kleuters. Decibel. 664573833. [CD].
- Van Wyk, R. 2004. Reg vir Groot Skool. Strijdom Park: Select Musiek. XFR-3T5-9FH-1. [CD]
- Various Artists. 1997. Creatures in my Backyard: Home CD. Greenboro: Kindermusik. 612331821. [CD].
- Various Artists. 1998. DewDrops: Baby's Home CD. Greensboro: Kindermusik. 302054337. [CD].
- Various Artists. 2007. The Best of Kindermusik Volume 2. Minneapolis: AlMedia. 19149/21000739. [CD].
- Various Artists. 2009. Majors for Minors Vol.4: Baroque for Babies. Strijdom Park: Select Music. X2G-QAY-EFH-2. [CD].

- Various Artists. 2009. Majors for Minors Vol.4: Bee Gees for Babies. Strijdom Park: Select Music. XJC-QAY-EFH-2. [CD].
- Various Artists. 2012. Lady and the Tramp Soundtrack. California: Walt Disney. B000056QDU. [CD].
- Various Performers. 2006. Huisgenoot Top 20 Vol.1. Strijdom Park: Select Musiek. 191044806. [CD]
- Verskeie Kunstenaars. 2003. Kindertreffers vir die langpad Volume 6. Strijdom Park: Select Musiek. XER-3T5-9FH-3. [CD].
- Verskeie Kunstenaars. 2008. 70 Afrikaanse Kinderliedjies. Johannesburg: Brettian. CDBRT395. [CD].
- Verskeie Kunstenaars. 2008. Afrikaans 60 Grootste Treffers. Strijdom Park: Select Musiek. XLP-4T5-9FH-7. [CD].
- Verskeie Kunstenaars. 2008. Die ABC van Afrikaanse Kinderliedjies. Strijdom Park: Select Musiek. XUR-3T5-9FH-3. [CD].
- Verskeie Kunstenaars. 2011. Afrikaans is Groot. Wierda Park: Mozi. 745364235. [CD].
- Verskeie Kunstenaars. 2012. 60 Beste Kinderliedjies. Strijdom Park: Select Musiek. XN2-3T5-9FH-3. [CD].
- Verskeie Kunstenaars. 2012. Kindertreffers vir die langpad Volume 3. Strijdom Park: Select Musiek. XCR-3T5-9FH-7. [CD].
- Vivaldi, A. 1982. The Four Seasons. Cleveland: Telarc. 12913037. [CD].
- Weisbach, B. 1998. Baby Mozart. California: Buena Vista Records. CDDIS(WM)071094635101928. [CD].

Private Bag X8001, Potchefstroom
South Africa, 2520

Tel: (018) 299-1111/2222
Web: <http://www.nwu.ac.za>

School of Music
Tel: (018) 299 1692
E-mail: hetta.potgieter@nwu.ac.za
liesl.vandermerwe@nwu.ac.za

5 June 2013

Dear Dr Mvula

**REQUEST FOR PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH AT SELECTED GRADE R CLASSES
IN THE NORTH-WEST PROVINCE**

I hereby request permission for Mrs Mignon van Vreden to do research at the following grade R classes in the North-West Province:

- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]

Mrs van Vreden (Student number 21047288) is enrolled as a PhD student in the School of Music at North-West University (Potchefstroom Campus). The title of her dissertation is: *A Theoretical Framework for the Integration of Music in Grade R*.

Mrs van Vreden would like to conduct her research study's research at the above-mentioned grade R classes, since they represent the multicultural nature of South African schools. Her research deals with the integration of music in grade R. Her research will require the participation of learners and their grade R teacher. She will attend five full school days during the course of 2013 at each grade R class. She will observe the normal, everyday activities and conduct a few interviews with the classroom teacher beforehand as well as after the observations. The learning and teaching process will not be compromised at all.

The aim of this research is to explore the nature of music in grade R at multicultural schools in the Potchefstroom area in order to explain a theoretical framework for the integration of music in grade R.

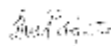
The motivation for this study is to accentuate the value of music on the holistic development of grade R learners and to emphasize the importance of the inclusion of music in the curriculum.

The information obtained from the observations and teachers will be handled confidentially within the ethical rules of research determined by the North-West University. Informed consent, voluntary participation and respect for anonymity will be adhered to when consulting with the grade R teachers and principals of the participating schools. The necessary information related to the evaluation process will be shared with the schools.

Any publication of information pertaining to the Department of Education will be done with the permission from the department. The department will also be furnished with the outcomes of the research.

I hope that you will be able to accommodate Mrs van Vreden. Your assistance is greatly appreciated in this respect.

Yours sincerely,

Prof Hetta Potgieter

Dr Liesl van der Merwe

¹⁵⁰ Die oorspronklike titel van hierdie proefskrif was "'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R". Weens die omvang van die navorsing, moes die titel na afloop van eksaminering verander word na "Musiekintegrasie in graad R: 'n teoretiese raamwerk gebaseer op 'n gevallestudie". Die oorspronklike titel verskyn op al die korrespondensie wat in die Bylae vervat is.

BYLAE A2: Toestemming van die Noordwes Onderwysdepartement

education

Lefapha la Thuto la Bokone Bophirima
Noord-Wes Departement van Onderwys
North West Department of Education
NORTH WEST PROVINCE

Temane Building
8 O.R. Tambo Street, Potchefstroom
Private Bag X1256,
Potchefstroom 2520
Tel.: (018) 299-8216
Fax: (018) 294-8234
Enquiries: Mr H. Motara
e-mail: hmotara@nwpg.gov.za

DR KENNETH KAUNDA DISTRICT

SENIOR PROFESSIONAL SUPPORT MANAGER

05 June 2013

Ms M van Vreden
Student Number: 21047286
North West University
Potchefstroom Campus

PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH AT SELECTED GRADE R CLASSES AT EDCs - TLOKWE AREA OFFICE – DR KENNETH KAUNDA DISTRICT

The above matter refers.

Permission is hereby granted to you to conduct your research at [REDACTED] kleuterskool and [REDACTED] ECD at Tlokwe Area Office - Dr Kenneth Kaunda District under the following provisions:

- the activity you undertake at the school should not tamper with the normal process of learning and teaching;
- you inform the principal of your identified schools of your impending visit and activity;
- you provide my office with a report in respect of your findings from the research; and
- you obtain prior permission from this office before availing your findings for public or media consumption.

Wishing you well in your endeavour.

Thanking you

MR H MOTARA
DISTRICT DIRECTOR
DR KENNETH KAUNDA DISTRICT

cc Ms S S Yssel – Area Manager: Tlokwe

BYLAE B1: Versoek aan Graad R-leerkragte (Afrikaans)

NORTH-WEST UNIVERSITY
YUNIBESITHI YA BOKONE-BOPHIRIMA
NOORDWES-UNIVERSITEIT
POTCHEFSTROOMKAMPUS

Privaatsak X6001, Potchefstroom
Suid-Afrika, 2520

Tel: (018) 299-1111/2222

Web: <http://www.nwu.ac.za>

Skool vir Musiek

Beste Programleier/Skoolhoof/Graad R-juffrou

Ek is tans besig met 'n PhD proefskrif oor die integrasie van musiek in Graad R. Hiermee nooi ek u uit om deel te neem aan die ondersoek. Die rede waarom ek u graad R klasse uitgesoek het vir hierdie studie, is omdat die multikulturaliteit van die Suid-Afrikaanse konteks hier verteenwoordig word. Die data-insameling gaan in (en moontlik buite) u klaskamer plaas vind, met ander woorde die natuurlike leeromgewing waaraan u en u leerders gewoond is.

Ek beplan om onderrigmetodes en leerstrategieë in Graad R te observeer en wil graag video-opnames van ongeveer vier lesse wat musiek insluit, maak. Ek versoek om aanvanklik twee volle skooldae in u klas te spandeer. Gedurende hierdie twee dae, wil ek data insamel van onderrig- en leeraktiwiteite deur middel van:

1. Veelvoudige bronne -
 - audio- en video-materiaal
 - die bestudering van u onderrigleërs
 - besigtiging van fisiese artefakte (byvoorbeeld graad R leerders se klaswerk)
2. Veelvoudige metodes -
 - waarneming van die klasaktiwiteite
 - informele, semi-gestruktureerde onderhoude met u as graad R onderwyser

My teenwoordigheid sal u klas minimaal, indien enigsins ontwrig, omdat ek as buitestander gaan notas neem van die klasaktiwiteite en sporadies video- en klankopnames maak sonder dat die leerders of u, die graad R onderwyser, presies weet wanneer dit plaasvind.

Alle inligting sal vertroulik hanteer word en die skool sowel as u en die kinders se identiteite sal anoniem bly. U kan enige tyd van die projek onttrek sonder verdere implikasies. Sodra die ondersoek afgehandel is, sal ek u in kennis stel.

Die resultate van hierdie studie sal aan u beskikbaar gestel word om te kontroleer sodat ek kan bepaal of my gevolgtrekkings en interpretasies verteenwoordigend is van die waarheid. Die finale resultate en gevolgtrekkings word in my proefskrif vasgelê, getiteld "'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R". Ek is ook van voorneme om van die inligting te publiseer in artikels.

Uself sal by die studie baat vind deurdat u onderrigmateriaal sal ontvang om in u klasse te implementeer wat u onderrig kan verryk. Die leerders wat aan hierdie studie deelneem, sal eenvoudige slagwerkinstrumente (byvoorbeeld ritme-stokkies) ontvang waarmee hulle kan musiek maak. Op die langtermyn sou u die teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in u toekomstige graad R klasse kon toepas.

Indien u enige verder navrae het, is u welkom om my studieleiers, prof. Hetta Potgieter by 082 877 1866 of hetta.potgieter@nwu.ac.za en dr. Liesl van der Merwe by 0834679469 of liesl.vandermerwe@nwu.ac.za te kontak.

Baie dankie vir u deelname.

Mev. Mignon van Vreden

Navorsingsprojek: *'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R*

082 049 0814

minimusici@gmail.com

TOESTEMMINGSBRIEF

Hiermee gee ek, _____, toestemming aan Mignon van Vreden om lesse waarin musiek voorkom, te observeer en video-opnames van die lesse te maak. Ek stel myself ook beskikbaar vir semi-gestruktureerde onderhoude deur die loop van die tweede kwartaal 2013.

.....

Handtekening

.....

Datum

BYLAE B2: Versoek aan Graad R-leerkragte (Engels)

Private Bag X6001, Potchefstroom
South Africa, 2520

Tel: (018) 299-1111/2222

Web: <http://www.nwu.ac.za>

School of Music

Dear Principal/Grade R Teacher/Head of
Department/Programme Leader

I am currently working on my PhD about the integration of music in grade R. This letter is a friendly invitation to participate in the research. Five grade R classes from various schools in the Potchefstroom area are participating. One of the reasons why I have chosen your grade R class after the pilot study in 2012, is because it supports the multicultural context in the South African schooling system. The data collection will take place wherever the learners are being taught, whether inside or outside your class in their natural learning environment.

I plan to observe the teaching methods and learning strategies in grade R and will appreciate your permission to make a few video recordings of moments relevant to my research. I will limit the video recordings and mostly spend my time making notes while documenting your teaching approach, learner activities and learner reactions. I do not intend to record all my observations as I am aware that having a video recorder as constant companion in a class might prohibit the natural progression of events. I would like to spend 5 days in your class. Should any of the dates be inconvenient, please let me know so we can reschedule. The current dates are:

- Thursday, the 25th of April
- Tuesday, the 30th of April
- Wednesday, the 29th of May
- Friday, the 7th of June
- Monday, the 12th of August

I would like to collect the data of teaching methods and learning strategies through:

3. Multiple sources –

- Audio and visual materials
- Browsing through your teaching files and planning
- Looking at physical artefacts e.g. grade R learner projects

4. Multiple methods –

- Observation of class activities
- Informal, semi-structured interviews with the grade R teacher
- Observation of play at recess

My presence in your classroom will not disrupt your class in any way, neither is it my intention to disturb your normal class atmosphere. I will document my observations sporadically make audio and/or video recordings.

The information I am going to collect is confidential and the identities of the school, teacher(s) and learners will stay anonymous. You are free to withdraw from the project at any time without further implications. I will let you know when the project is completed.

The results of this study will be available to you in order to determine whether my conclusions and interpretations are a true representation of the truth. The final results and conclusions will be documented in my thesis, titled "A theoretical framework for the integration of music in grade R". Results from this study will also be published in articles.

To thank you for taking part in this study, you will receive resource material from our new CAPS manual, containing programmes for the grade R subjects based on the Curriculum and Assessment Policy. This manual will be launched at the International Music and Wellbeing Conference in August 2013 at the School of Music, North-West University. The learners in your class will also receive a percussion instrument, depending on availability (for example rhythm sticks). In the long run you would be able to apply the theoretical framework for the integration of music in your future grade R classes.

If you have any further questions, please contact my study leaders, prof. Hetta Potgieter on 082 877 1866 or hetta.potgieter@nwu.ac.za and dr. Liesl van der Merwe on 0834679469 or liesl.vandermerwe@nwu.ac.za.

Thank you in advance for your willingness to participate.

Mrs Mignon van Vreden

Research project: "A theoretical framework for the integration of music in grade R"

082 049 0814

minimusici@gmail.com

LETTER OF ACCEPTANCE

I, _____ (name and surname), _____ (role) ,
give permission to Mignon van Vreden to observe lessons in my grade R class and make video recordings of activities (inside and outside the classroom) applicable to her research.

I am also available for semi structured interviews during the course of the second term 2013.

.....
Signature

.....
Date

BYLAE B3: Graad R-klas A

TOESTEMMINGSBRIEF

Hiermee gee ek, [REDACTED], [REDACTED] Organiseerder, toestemming aan Mignon van Vreden om lesse waarin musiek voorkom, te observeer en video-opnames van die lesse te maak. Ek stel myself ook beskikbaar vir semi-gestruktureerde onderhoude deur die loop van die tweede kwartaal 2013.

11 Februarie 2013

.....

.....

Handtekening

Datum

NOTHING BUT UNIVERSITY
 WITH FACULTY AND RESEARCHERS IN THE
 HIGHEST AND MOST ADVANCED
 POTENTIAL ROOMS AND SPACES

Tel: 001 299 111 2222

Web: <http://www.oxfordjournals.org/>

Second of 54:26h

3030 Superior Ave., Grand Rapids, MI 49503

de relatieve belangstelling van de verschillende groepen is.

erendinvalidele căsătorie în viață.

- [illegible]

My personal digression is thus pertinent. When English arrived, almost all the children were given names that reflected the Christian religion. In the process, the children were told that the gods of the world's religions were all wrong and that only the Christian God was right.

de huidige stroomkwaliteit wordt niet meer geëxamineerd in de kinderschool. Dit kan ertoe leiden dat de kwaliteit van de stroom niet wordt gecontroleerd en dat de stroomkwaliteit daardoor kan dalen.

Die erste von diesen Studien ist von A. Benschke, Gastwissenschaftler an der Universität von Gießen, durchgeführt worden. Benschke hat sich mit der Frage beschäftigt, inwieweit die von ihm als „Kontaktschmerz“ bezeichnete, bei Berührung der Haut auftretende Schmerzempfindung mit der Schmerzempfindung bei Verletzung der Haut zusammenhängt. Er hat festgestellt, dass die Schmerzempfindung bei Verletzung der Haut nicht nur von der Art der Verletzung, sondern auch von der Art der Berührung abhängt. So ist die Schmerzempfindung bei Verletzung der Haut bei Berührung mit einem scharfen Gegenstand (z. B. einem Nagel) stärker als bei Berührung mit einem stumpfen Gegenstand (z. B. einem Finger). Diese Ergebnisse sind von großer Bedeutung für die Forschung über die Schmerzempfindung und die Schmerzbehandlung.

Leef je bij een club, door middel daarvan is een belangrijke rol te spelen bij de ontwikkeling van je sportieve kwaliteiten. Het is belangrijk dat je weet dat je bij een club niet alleen maar gaat spelen, maar dat je ook gaat leren. Het is belangrijk dat je weet dat je bij een club niet alleen maar gaat spelen, maar dat je ook gaat leren. Het is belangrijk dat je weet dat je bij een club niet alleen maar gaat spelen, maar dat je ook gaat leren.

men a large virtual network of a web site on my side even, put Herzog at the top of the list of the virtual community, in d. Use von der Website by 2005/09/09 of the virtual network and so on.

you can be at your doctor's

John

ISBN: 97814051 5105 4

© 2000 Blackwell Science Ltd *Journal of Internal Medicine* 247: 161–168

5:02:47:24:

[illegible]

TOESTELWINGSERIE

James was de ... verandering van richting van het Amerikaanse beleid, te beginnen met economische liberalisatie. En het "first step" was de verandering van de richting van de Amerikaanse buitenlandse politiek in 1913.

2013 - CHA - 10

BYLAE B5: Graad R-klas C

LETTER OF ACCEPTANCE

I, [redacted] (name and surname), Grade R teacher (role),
give permission to Mignon van Vreden to observe lessons in my grade R class and make video recordings of
activities (inside and outside the classroom) applicable to her research.

I am also available for semi structured interviews during the course of the second term 2013.

[Signature]

Signature

25/4/2013

Date

PORTLAND UNIVERSITY
10000 N. VA. HIGHWAY 100
HOOVER, ALABAMA 36044
POTCHESTROD@MAIL.PU.EDU

Tel: 0181 299 1116/2222
Website: <http://www.dorset.gov.uk>

Bestie Program/lehrs: 13 Show Proof/Good Full on

[illegible]

- statische vs. dynam. Methoden
- die Bedeutung von Unvollständigkeit
- Bedeutung von Isolierte vs. Interdepend. Flankensatz & Umwelt
- klassische Methoden
- klassische vs. neue klassische
- Probleme, wenn qual. & quant. in der Analyse nicht als Ganzes & Teil gesehen werden

Als bijdrage aan een beter begrip van de relatie tussen de leerprofielen van de leerlingen en de leerprofielen van de leerkrachten, wordt in dit artikel de relatie tussen de leerprofielen van de leerlingen en de leerprofielen van de leerkrachten onderzocht. Het doel van het onderzoek is om te achterhalen welke leerprofielen van de leerlingen het meest overeenkomen met de leerprofielen van de leerkrachten. Het onderzoek is uitgevoerd op basis van de leerprofielen van 100 leerlingen en 100 leerkrachten. De resultaten van het onderzoek zijn als volgt:

that said by culture-based and scientific approaches to events can be to know the difference between what is and what is not. The barriers were not made alone by individuals, but by a complex system of forces, including economic, political, and cultural ones. On the long run, we can develop a framework of the response and react to the disaster, which is good. But we can't ignore the barriers that we have.

the on a large white envelope, to be used on my subpoena, put, "Hilda P. Gasser by DCS 877
1865 of Bellevue Hospital on d. 1861 von der Avenue by 004679427 of
Hilda P. Gasser to be made

Date des données : 15/06/2014

Stylus

H. van Veen

Newspapers: 7. In these countries, we included 1,200 newspapers.

032 049 0014

www.mhhe.com/1409

TOESTEMMINGSBUREAU

sternne ges. en [redacted] transformering een afspoor van 'Verden ten Noorden' muziek worden, is abstract en meta-cognitief van de hand te maken. En zo myself ontdekken: ik stem 'geïnspireerde' orkeststukken die ik heb van de tweede helft van 2012.

Edgewise

Harold Krentz

24-04-2013

BYLAE C: NWU Navorsingsetiekverklaringvorm

Fakulteit Lettere en Wysbegeerte

NORTH-WEST UNIVERSITY
YUNIBESITHI YA BOKONE-BOPHIRIMA
NOORDWES-UNIVERSITEIT
POTCHEFSTROOMKAMPUS

Verklaringvorm oor navorsingsetiek

Hierdie is 'n vorm oor navorsingsetiek vir 'n skripsie, verhandeling, tesis of navorsingsprojek.

Die betrokke student of navorser moet hierdie vorm as bylae tot die navorsingsvoorstel voltooi.

Dui met 'n kruisie (X) aan vir watter soort navorsing jy die hierdie verklaringvorm voltooi:

Voorgaadse projek	☐
Hons-skripsie	☐
M-skripsie	☐
M-verhandeling	☐
PhD-proefskrif	☒
Navorsingsprojek	☐

Merk by elk van die 10 vrae hieronder deur 'n kruisie (X) bo-oor die **Ja** of **Nee** binne die blokkie te trek soos dit op jou navorsing van toepassing is.

Vrae oor die hantering van deelnemers:

1. Betrek die navorsing kwesbare deelnemers wat tot deelname verplig word of wat nie ingeligte instemming daartoe kan gee nie? (Bv. minderjarige kinders, mense met leer- of ander psigiese of fisieke gebreke, gevangenes, ekonomiese of opvoedkundig benadeelde mense, of ander kwesbare mense wat moet reageer op vrae.)	<table border="1"><tr><td></td><td>X</td></tr></table>		X
	X		
2. Sal die navorsing deelnemers blootstel aan intieme en/of sensitiewe onderwerpe? (Bv. seksuele gedrag, seksuele oriëntasie, dwelmgebruik, drankgebruik, teistering, slagofferskap, mishandeling.)	<table border="1"><tr><td></td><td>X</td></tr></table>		X
	X		
3. Sal die navorsing fisieke, psigologiese of sosiale stres of angstigheid veroorsaak; of kan dit leed of negatiewe resultate tot gevolg hê bo die risiko's wat in die normale gang van die lewe ervaar word? (Bv. inbreuk op privaatheid, verlies van vertroulikheid, psigologiese trauma, indirekte fisieke benadeling, verleentheid, etikettering, stigmatisering, groepstereotipering, waardesbevraagtekening.)	<table border="1"><tr><td></td><td>X</td></tr></table>		X
	X		
4. Sal die navorsing deelnemers blootstel aan ingrypende, indringende of potensieel skadelike prosedures van enige aard of aan enige fisieke of psigologiese intervensie? (Bv. weens eksperimentele navorsingsontwerpe met ingrypende intervensies.)	<table border="1"><tr><td></td><td>X</td></tr></table>		X
	X		
5. Betrek die navorsing deelnemers sonder hulle wete en toestemming? (Bv. om mense waar te neem sonder dat hulle daarvan bewus is.)	<table border="1"><tr><td></td><td>X</td></tr></table>		X
	X		

Vrae oor die navorsingsproses:

6. Sal die navorsing die samewerking van 'n hekwagter nodig (soos 'n skoolhoof, inrigtingshoof, departementshoof, bestuurder, tradisionele leier, gemeenskapsleier) om die aanvanklike toegang te kry tot die groepe of individue wat jy wil betrek?

X	
---	--

7. Sal die navorsing deelnemers se persoonlike inligting (naam en kontakbesonderhede) aanteken sodat dit vir opvolggebruik beskikbaar is? (Bv. wanneer opvolgonderhoude deel van die navorsingsplan uitmaak.)

	X
--	---

8. Gaan jy finansiële instrumente (benewens die aanvaarbare uitgawes en vergoeding vir tyd) of enige soort oorreringsmiddele aan deelnemers aanbied?

	X
--	---

Vrae oor die impak op die NWU en betrokke instellings:

9. Betrek die navorsing enige NWU-studente of NWU-personeel?

	X
--	---

10. Bestaan die gevaar dat die beeld van die NWU, die relevante akademiese entiteit, jou werkgewer, of enige ander instelling wat betrokke is of aan die navorsing deelneem, negatief deur die navorsing geraak of in 'n slegte lig gestel kan word?

	X
--	---

Indien jy op al hierdie vrae **Nee** geantwoord het, teken die verklaring hieronder en handig die voltooide en getekende vorm in as bylae tot jou navorsingsvoorstel.

Indien jy op enige van hierdie vrae **Ja** geantwoord het, teken dan die verklaring hieronder. Handig daarna die voltooide en getekende vorm in as bylae tot jou navorsingsvoorstel. Omdat etiese aspekte by jou navorsing ter sprake is, sal dit nodig wees dat jy in meer besonderhede verduidelik hoe jy beplan om die etiese aspekte aan te spreek wat dalk uit jou voorstel kan voortspruit. Jy sal hierdie etiese aspekte moet verduidelik op die *Navorsingsetiek aansoekvorm* wat jy kan bekom by die volgende webadres van die universiteit:

<https://intranet.nwu.ac.za/opencms/export/intranet/html/af/in-im-rs/researchethics/index.html>.

Die betrokke navorsings-etiekkomitee sal dan jou uiteensetting oorweeg. Indien die komitee jou voorstel met die uiteensetting goedkeur, kan jy met jou navorsing voortgaan. Andersins sal jou navorsingsvoorstel terugverwys word sodat jy regstellings kan aanbring. Jou voorstel kan ook afgekeur word.

Let asseblief daarop dat dit jou persoonlike verantwoordelikheid bly om die NWU se riglyne vir etiese navorsing uit te voer wat in die *Handleiding vir nagraadse studie* uiteengesit is. Dit geld ook vir enige akademiese of professionele riglyne wat op jou navorsing van betrekking mag wees. Dit behels byvoorbeeld dat jy aan respondente toepaslike dokumentasie vir inligting sal verskaf en, waar van toepassing, toestemmingsbriewe sal laat voltooi. Dit verg ook dat jy sal verseker dat volledige vertroulikheid of beskerming van identiteit gehandhaaf word wanneer jy die data berg.

Enige noemenswaardige verandering in die navorsingsvraag, -ontwerp of die uitvoer daarvan wat gedurende die verloop van die navorsing voorkom, moet jy aan die studieleier oordra. Hou in gedagte dat so 'n wysiging moontlik die invul van 'n nuwe vorm kan noodsaak.

Verklaring deur aansoeker:

Ek het die NWU se *Handleiding vir nagraadse studie* gelees en is bekend met die riglyne vir navorsingsetiek wat daarin vervat is. Ek verklaar in die lig daarvan dat ek my navorsing volgens eties aanvaarbare norme sal uitvoer. Ek onderneem dat waar ek navorsing onder my eie naam aanbied dit inderdaad my eie navorsing sal wees. Ook sal ek by elke aanhaling en bydrae wat ek van ander bronne bekom het, behoorlike verwysings in die navorsing invoeg (in die teks asook die literatuurlys).

Aansoeker:

Naam: Mignon van Vreden

Studentenommer/Personeelnummer: 21047286

Handtekening:

Datum: 28 Februarie 2012

Studieleier/Promotor/Navorsingshoof

Naam: Prof HM Potgieter

Handtekening:

Datum: 28 Februarie 2012

Aanvangsonderhoude t.o.v. Graad R-onderwysers se gevoel jeens die

KABV¹⁵¹-dokumente

Skool:

Graad R onderwyseres:

Kontaknommer:

E-pos adres:

Datum en Tyd:

Agtergrond:

In die lig van die KABV-dokumente; die volgende vrae:

1. Het u die nuwe KABV-dokumente ontvang?
2. Het u sinvolle opleiding gekry oor hoe om die KABV te implementeer?
3. Het u al begin met die implementasie daarvan? Indien nie; wanneer beplan u om te begin?
4. Gaan u die beleid soos in die dokument uiteengesit in u onderrigsituasie gebruik?
5. Watter leemtes is daar na u mening in die dokument wat musiek betref?
6. Wat is u ervaringe van musiek in die Graad R-klaskamer?
7. Is u van mening dat musiek die onderrig van ander vakke in die KABV kan verbeter? Staaf u antwoord asseblief met voorbeelde.
8. Is u van mening dat die vakke Huistaal, Wiskunde en die ander leerareas van Lewensvaardighede (Musiek uitgesluit) die onderrig van Musiek kan verbeter? Staaf u antwoord met voorbeelde.
9. Het u al integrasie met musiek in u onderrig gebruik?
10. Sou u bereid wees om u kennis te deel deur die navorser toe te laat om 'n klas saam met u Graad R-leerders te kom ervaar?

Addisionele Opmerkings:

¹⁵¹ Akroniem vir die Suid-Afrikaanse **Kurrikulum- en Assesseringsbeleidsverklaring**, in Engels algemeen bekend as die CAPS-dokumente.

PROTOKOL VIR IN-DIEPTE ONDERHOUDE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

Semi-gestruktureerde onderhoud 1

Datum:

Tyd:

Plek:

Navorsingsterrein:

Graad R onderwyser(es) – SKUILNAAM:

Graad R klas/skool - SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van Musiek in Graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van Musiek in Graad R in geselekteerde skole is:

- om Musiek in Graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie
- Die brief vir ingeligte toestemming is bespreek, onduidelikhede uitgeklaar en onderteken.

JA

☐

NEE

☐

¹⁵² Die ingevulde protokolle vir in-diepte onderhoude is op die Atlas.ti CD beskikbaar.

1. Hoe sal u die *rol van musiek in graad R* beskryf?
2. Wanneer is musiek deel van graad R-leerders se dag?
3. Hoe onderig u musiek in graad R? Kies die beskrywing wat toepaslik is op u onderwysstyl:

a) As studie-area as deel van Skeppende Kunste, onder die vak Lewensvaardighede. Musiek word dus as dissipline op sy eie onderig. ☐

b) Ek gebruik musiek om ander vakke te onderig. ☐

c) Musiek word as dissipline op sy eie onderig, maar ook ☐

met ander vakke geïntegreer.

4. *Waarom en waarvoor* gebruik u musiek in die klas?
5. *Waarom en waarvoor* gebruik u musiek buite die klas?
6. Wat gebeur in – en rondom die klas wanneer musiek betrokke is?
7. Watter leemtes is daar in die onderrigmateriaal vir musiek in graad R?
8. Watter voorbeelde kan u voorhou van suksesvolle musieklesse in graad R?
9. Wat is die invloed van musiek op u graad R klas/Watter betekenis het musiek vir u graad R-leerders?
10. Watter betekenis het musiek vir u as graad R-onderwyser in die die onderrig- en leersituasie?

Baie dankie vir u bereidwilligheid om aan hierdie navorsingsprojek deel te neem. U insette word hoog op prys gestel. Kan ek u kontak indien 'n opvolgonderhoud nodig is?

JA

NEE

☐
☐

Tentatiewe datum en tyd vir opvolgonderhoud:

BYLAE E2: Protokol 2

PROTOKOL VIR IN-DIEPTE ONDERHOUDE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

ONDERWYSERS Semi-gestruktureerde onderhoud 2

Datum:

Tyd:

Plek:

Navorsingsterrein:

Graad R onderwyser(es) – SKUILNAAM:

Graad R klas/skool - SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van Musiek in Graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van Musiek in Graad R in geselekteerde skole is:

- om Musiek in Graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie
- Die brief vir ingeligte toestemming is bespreek, onduidelikhede uitgeklaar en onderteken.

JA

☐

NEE

☐

1. Wat, na u mening, is die rol van die graad R-onderwyser ten opsigte van musiekonderrig?
2. Watter wenke het u vir die integrasie van musiek in graad R?
3. Hoe belangrik dink u is musiek vir mense in die 21ste eeu?
4. Watter rol speel skole om leerders voor te berei om betekenisvol met musiek om te gaan in hul alledaagse lewe buite skoolverband?
5. Op watter maniere dink u kan leer oor en deur musiek die vaardigheid van kinders om te leer verryk?

Baie dankie vir u bereidwilligheid om aan hierdie navorsingsprojek deel te neem. U insette word hoog op prys gestel. Kan ek u kontak indien 'n opvolgonderhoud nodig is?

JA

NEE

☐☐

Tentatiewe datum en tyd vir opvolgonderhoud:

BYLAE E3: Protokol 3

PROTOKOL VIR IN-DIEPTE ONDERHOUDE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

ONDERWYSER Semi-gestruktureerde onderhoud 3

Datum:

Tyd:

Plek:

Navorsingsterrein:

Graad R onderwyser(es) – SKUILNAAM:

Graad R klas/skool - SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van Musiek in Graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van Musiek in Graad R in geselekteerde skole is:

- om Musiek in Graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie
- Die brief vir ingeligte toestemming is bespreek, onduidelikhede uitgeklaar en onderteken.

JA

☐

NEE

☐

1. Hoe word die atmosfeer in u graad R-klas geaffekteer deur die integrasie van musiek in die dagprogram? Verwys na die oggendroetine, Wiskunde en Huistaal.

2. Het musiek 'n bydrae gelewer om leerders se wiskundige- of taalvaardighede te verbeter? Indien wel, op watter maniere?

3. Hoe word die gedrag van leerders en u eie klaskamerkontrole beïnvloed deur musiek?

4. Het u al enige terugvoer van ouers gehad ten opsigte van die invloed van die musiek wat u in die klas gebruik op die graad R-leerders buite skoolverband?

5. Wat is u wenke vir onderwysers wat musiek in hul dagprogram wil begin integreer?

Baie dankie vir u bereidwilligheid om aan hierdie navorsingsprojek deel te neem. U insette word hoog op prys gestel. Kan ek u kontak indien 'n opvolgonderhoud nodig is?

JA

NEE

☐
☐

Tentatiewe datum en tyd vir opvolgonderhoud:

BYLAE E4: Protokol 4

PROTOKOL VIR IN-DIEPTE ONDERHOUDE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

ONDERWYSER Semi-gestruktureerde onderhoud 4

Datum:

Tyd:

Plek:

Navorsingsterrein:

Graad R onderwyser(es) – SKUILNAAM:

Graad R klas/skool - SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van Musiek in Graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van Musiek in Graad R in geselekteerde skole is:

- om Musiek in Graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie
- Die brief vir ingeligte toestemming is bespreek, onduidelikhede uitgeklaar en onderteken.

JA

☐

NEE

☐

1. Hoe onderrig u musiek in graad R? Kies die beskrywing wat toepaslik is op u onderrysstyl:

a) As studie-area as deel van Skeppende Kunste, onder die vak Lewensvaardighede. Musiek word dus as dissipline op sy eie onderrig. ☐

d) Ek gebruik musiek om ander vakke te onderrig. ☐

e) Musiek word as dissipline op sy eie onderrig, maar ook ☐

met ander vakke geïntegreer.

2. Watter leemtes is daar in die onderrigmateriaal vir musiek in graad R?

3. Watter voorbeelde kan u voorhou van suksesvolle musieklesse in graad R?

4. Wat is die invloed van musiek op u graad R klas/Watter betekenis het musiek vir u graad R-leerders?

5. Watter betekenis het musiek vir u as graad R-onderwyser in die die onderrig- en leersituasie?

Baie dankie vir u bereidwilligheid om aan hierdie navorsingsprojek deel te neem. U insette word hoog op prys gestel. Kan ek u kontak indien 'n opvolgonderhoud nodig is?

JA

☐

NEE

☐

Tentatiewe datum en tyd vir opvolgonderhoud:

BYLAE F: Protokol vir direkte waarneming¹⁵³

PROTOKOL VIR DIREKTE WAARNEMING:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

Waarnemingsessie

Datum:

Tyd:

Weer:

Plek:

Navorsingsterrein:

Graad R onderwyser(es) –SKUILNAAM WERKLIKE NAAM:

Graad R klas/skool –SKUILNAAM WERKLIKE NAAM:

Vak:

Wiskunde	Huistaal:	Lewensvaardighede:
	Afrikaans	• Kreatiewe Kunste
		Musiek/Visuele Kuns/Dans/Drama
	Engels	• Aanvangskennis
		• Liggaamlike Opvoeding
		• Persoonlike- en Sosiale Welsyn

Tema:

Ander relevante gebeurtenis/omstandighede (bv. verjaarsdag):

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van Musiek in Graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van Musiek in Graad R in geselekteerde skole is:

- om Musiek in Graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie

¹⁵³ Die ingevulde protokolle vir waarnemings is op die Atlas.ti CD beskikbaar.

- Die brief vir ingeligte toestemming is bespreek, onduidelikhede uitgeklaar en onderteken. JA NEE

Gevolgtrekkings vir toekomstige aktiwiteite:

Waarnemingkomponent	Beskrywend	Reflektief	
Onderrigruimte			
Klassamestelling van graad R leerders	Dogtertjies	Seuntjies	
Multikulturaliteit			
	Onderwyser Doelstellings	Leerders Vaardighede	
Lesuitkomste			
Hulpbronne Musikale hulpbronne (CD/liedjie/instrumente) - Aard van die klank			
	Onderwyser: Onderrigmetodes	Leerder: Leerstyle Intelligensies	
	- Behaviorisme - Kognitivisme (Resepsie/Ontdekking) - Humanisme	Ouditief Verbaal Sosiaal Kognitief Kinesteties	Musikaal Kinesteties Verbaal Ouditief Interpersoonlik Intrapersoonlik Naturalisties Visueel Spiritueel

Waarnemingkomponent	Onderwyser		Leerder	
	Beskrywend	Reflektief	Beskrywend	Reflektief
Aanloop				
Lesverloop				
Afloop				
Verwysings na • ander metodes en • tegnologie gedurende die les				
Reaksie(s) van deelnemers (leerders)	Verbaal		Nie-verbaal	
Integrasiemodelle • Tematies (tematies/ parallel-simmetriese korrelasies) • Integrasie van kennis (konneksies in diens van mekaar) • Leerder-geïnisieerde integrasie	Bewustelike integrasie		Onbewustelike/ Onderbewuste integrasie	

BYLAE G: Weeklikse temas

Graad R-klas A

OUPA & OUMA
PAASFEES
VOËLS
VISSE
WINTER
OP DIE PLAAS
VERKEERSLIGTE
MONDJIE

Graad R-klas B

SOMER
SINTUIE
VORMS EN KLEURE
MY GESIN
VOEL
BOEKE
SIG
VEILIGHEID
SEISOENE
WINTER

Graad R-klas C

EK IS BELANGRIK
HERFS
MY SINTUIE
DIE SIRKUS
VERVOER

Graad R-klas D

GESONDE LEEFWYSE
DIE DOKTER
BRANDWEER
ONS HUIS
PERSOONLIKE HIGIËNE

Graad R-klas E

MY TANDE
MY LAND
DIE DOKTER

BYLAE H1: Protokol 1 (Musiek)

PROTOKOL VIR GESPREKKE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

Informele gesprek 1: MUSIEK

Datum: Tyd:

Graad R klas/skool: SKUILNAAM:

Navorsingsterrein: Speelgrond/Klaskamer (informeel)

Graad R-leerder: SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van musiek in graad R in geselekteerde skole is:

- om musiek in graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie

1. Hou jy van musiek? Hoekom?
2. Hoe laat musiek jou voel?
3. Is musiek vir jou belangrik? Hoekom?
4. Luister jy musiek? Waar? Wanneer?
5. Dans jy op musiek? Hoe klink die musiek?
6. Maak jy musiek saam met jou familie?
7. Maak jy musiek saam met jou maatjies?
8. Raak jy aan die slaap terwyl jy musiek luister? Watter musiek is dit?
9. Hou jy van vinnige/stadige musiek? Harde/sagte musiek?
10. Dink jy partykeer oor musiek? Wat dink jy?
11. Het jy CD's met musiek op? Wat is daarop?
12. Hoe gebruik jy musiek in jou lewe?
13. As jy geld het om te gebruik vir musiek, wat sal jy koop?
14. Wat wil jy graag van musiek leer?

BYLAE H2: Protokol 2 (Sing)

PROTOKOL VIR GESPREEKE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

Informele gesprek 2: SING

Datum: Tyd:

Graad R klas/skool: SKUILNAAM:

Navorsingsterrein: Speelgrond/Klaskamer (informeel)

Graad R-leerder: SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van musiek in graad R in geselekteerde skole is:

- om musiek in graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie

1. Sing jy? Wat sing jy?
2. Wat sing jy as jy...
 - a. gelukkig is?
 - b. hartseer is?
 - c. kwaad is?
3. Sal jy jou gunsteling liedjie vir my sing?
4. Weet jy wat is die volgende persone se gunsteling liedjies:
 - a. mamma/pappa
 - b. boetie/sussie
 - c. oupa/ouma
5. Hoeveel liedjies ken jy?
6. Waar/by wie/hoe leer jy hierdie liedjies?
7. Kan hy/sy/hulle mooi sing?
8. Sing jou familielede? Wat sing hulle?
9. Wat sing jy by die...
 - a. Skool?
 - b. Kerk?
 - c. In die motor?

BYLAE H3: Protokol 3 (Musiekinstrumente)

PROTOKOL VIR GESPREKKE:

'n Teoretiese raamwerk vir die integrasie van musiek in graad R

Informele gesprek 3: MUSIEKINSTRUMENTE

Datum: Tyd:

Graad R klas/skool: SKUILNAAM:

Navorsingsterrein: Speelgrond/Klaskamer (informeel)

Graad R-leerder: SKUILNAAM:

Verwagte uitkomst van die navorsing

Die hoofdoel van hierdie navorsing is om die teoretiese raamwerk te ondersoek wat uit die literatuur en data na vore kom ten opsigte van die integrasie van musiek in graad R.

Die subdoelwitte ten opsigte van Musiek in Graad R in geselekteerde skole is:

- om Musiek in Graad R vanuit die literatuur te beskryf;
- **om die temas wat na vore kom uit die data-analise van musiek in graad R te verken;**
- om 'n teoretiese raamwerk vanuit die data en teorie te genereer in die lig van bestaande kurrikulummodelle wat op integrasie gebaseer is.

Etiese kwessies

- Alle inligting is vertroulik
- Skuilname word gebruik in die finale verslag van die gevallestudie

1. Wat is vir jou die lekkerste by die skool?
2. Waarvan hou jy die minste by die skool?
3. Wat doen jy graag wanneer jy nie by die skool is nie?
4. Wat kan jy goed doen?
5. Wat wil jy word as jy eendag groot is?
6. Kan enige van jou speelgoed musiek maak?
7. Kan jy 'n musiekinstrument speel? Watter een?
8. Kan jou familieledes musiekinstrumente speel? Watter instrumente?
9. Speel jy musiekinstrumente by die skool?
10. Speel jy musiekinstrumente wanneer jy nie by die skool is nie?

Bylae I1: Primêre Dokumente (Atlas.ti 7.1.6)

PD-Filter: All

HU: Integrasie van musiek in graad R
File: [C:\Users\Mignon\Desktop\Atlas.ti\Integrasie van musiek in graad R.hpr7]
Edited by: Super
Date/Time: 2014-08-14 01:31:23

P 1: Toffieheuwel OBS 1_1 10 April 2013.pdf {9} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 1_1 10 April 2013.pdf] text/pdf

P 2: Toffieheuwel OBS 1_2 10 April 2013.pdf {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 1_2 10 April 2013.pdf] text/pdf

P 3: Toffieheuwel OBS 2_1 18 April 2013.pdf {9} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 2_1 18 April 2013.pdf] text/pdf

P 4: Toffieheuwel OBS 2_2 18 April 2013.pdf {12} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 2_2 18 April 2013.pdf] text/pdf

P 5: Toffieheuwel OBS 3_1 26 April 2013.pdf {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 3_1 26 April 2013.pdf] text/pdf

P 6: Toffieheuwel OBS 3_3 26 April 2013.pdf {8} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 3_3 26 April 2013.pdf] text/pdf

P 7: Toffieheuwel OBS 4_1 10 Junie 2013.pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 4_1 10 Junie 2013.pdf] text/pdf

P 8: Toffieheuwel OBS 4_2 10 Junie 2013.pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 4_2 10 Junie 2013.pdf] text/pdf

P 9: Toffieheuwel OBS 5_3 18 Junie 2013.pdf {8} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel OBSERVASIES\Toffieheuwel OBS 5_3 18 Junie 2013.pdf] text/pdf

P10: Toffieheuwel Onderhoud 1 Juffrou Karmel.pdf {22} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Woelies\Toffieheuwel Onderhoud 1 Juffrou Karmel.pdf] text/pdf

P11: Toffieheuwel Werkskedule en Dagprogram.pdf {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Toffieheuwel Werkskedule en Dagprogram.pdf] text/pdf

P12: TH_BOEKE liedjie lirieke 1.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\BOEKE\TH_BOEKE liedjie lirieke 1.jpg] bmp

P13: TH_BOEKE liedjie lirieke 2.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\BOEKE\TH_BOEKE liedjie lirieke 2.jpg] bmp

P14: TH_Musiek CD BOEKE.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\BOEKE\TH_Musiek CD BOEKE.jpg] bmp

P15: TH_Musieklesse BOEKE 1.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\BOEKE\TH_Musieklesse BOEKE 1.jpg] bmp

P16: TH_Musieklesse BOEKE 2.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\BOEKE\TH_Musieklesse BOEKE 2.jpg] bmp

P17: TH_BLAARTJIES lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_BLAARTJIES lirieke.jpg] bmp

P18: TH_DIE SEISOENE lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_DIE SEISOENE lirieke.jpg] bmp

P19: TH_HERFS liedjie lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_HERFS liedjie lirieke.jpg] bmp

P20: TH_Musiek CD HERFS.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiek CD HERFS.jpg] bmp

P21: TH_Musiek en bewegingsles 1_1 HERFS.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiek en bewegingsles 1_1 HERFS.jpg] bmp

P22: TH_Musiek en bewegingsles 1_2 HERFS.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiek en bewegingsles 1_2 HERFS.jpg] bmp

P23: TH_Musiek en bewegingsles 2 HERFS.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiek en bewegingsles 2 HERFS.jpg] bmp

P24: TH_Musiek en bewegingsles 3_1 HERFS.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiek en bewegingsles 3_1 HERFS.jpg] bmp

P25: TH_Musiek en bewegingsles 3_2 HERFS.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiek en bewegingsles 3_2 HERFS.jpg] bmp

P26: TH_Musiekles 1 HERFS.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\HERFS\TH_Musiekles 1 HERFS.jpg] bmp

P27: TH_Aflsuitingsaktiwiteit SING 'N PAAR LIEDJIES SAAM.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\INTEGRASIE MET MUSIEK\TH_Aflsuitingsaktiwiteit SING 'N PAAR LIEDJIES SAAM.jpg] bmp

P28: TH_Afsluiting of Kalmering LUISTER NA MUSIEK.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\INTEGRASIE MET MUSIEK\TH_Afsluiting of Kalmering LUISTER NA MUSIEK.jpg] bmp

P29: TH_Lesafsluiting PADDALIEDJIE.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\INTEGRASIE MET MUSIEK\TH_Lesafsluiting PADDALIEDJIE.jpg] bmp

P30: TH_Lesafsluiting SING 'N BEKENDE PSALM OF GESANG.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\INTEGRASIE MET MUSIEK\TH_Lesafsluiting SING 'N BEKENDE PSALM OF GESANG.jpg] bmp

P31: TH_Musiekintegrasie Liggaamsopvoeding.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\INTEGRASIE MET MUSIEK\TH_Musiekintegrasie Liggaamsopvoeding.jpg] bmp

P32: TH_Wiskunde INTEGRASIE deur telliedjies.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\INTEGRASIE MET MUSIEK\TH_Wiskunde INTEGRASIE deur telliedjies.jpg] bmp

P33: TH_Musiek CD KLANKE.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek CD KLANKE.jpg] bmp

P34: TH_Musiek en bewegingsles 1_1 KLANKE.jpg {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek en bewegingsles 1_1 KLANKE.jpg] bmp

P35: TH_Musiek en bewegingsles 1_2 KLANKE.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek en bewegingsles 1_2 KLANKE.jpg] bmp

P36: TH_Musiek en bewegingsles 2 KLANKE.jpg {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD

VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek en bewegingsles 2 KLANKE.jpg] bmp

P37: TH_Musiek vir 'n fluit STORIE 1.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek vir 'n fluit STORIE 1.jpg] bmp

P38: TH_Musiek vir 'n fluit STORIE 2_1.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek vir 'n fluit STORIE 2_1.jpg] bmp

P39: TH_Musiek vir 'n fluit STORIE 2_2.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\KLANKE\TH_Musiek vir 'n fluit STORIE 2_2.jpg] bmp

P40: TH_Musiek CD MY GESIN 1.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiek CD MY GESIN 1.jpg] bmp

P41: TH_Musiek CD MY GESIN 2.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiek CD MY GESIN 2.jpg] bmp

P42: TH_Musiek CD MY GESIN.jpg {8} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiek CD MY GESIN.jpg] bmp

P43: TH_Musiekles (Vingerliedjie 1) MY GESIN.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles (Vingerliedjie 1) MY GESIN.jpg] bmp

P44: TH_Musiekles (Vingerliedjie 2) MY GESIN.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles (Vingerliedjie 2) MY GESIN.jpg] bmp

P45: TH_Musiekles (Vingerliedjie 3) MY GESIN.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles (Vingerliedjie 3) MY GESIN.jpg] bmp

P46: TH_Musiekles 1_1 MY GESIN .jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles 1_1 MY GESIN .jpg] bmp

P47: TH_Musiekles 1_2 MY GESIN.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles 1_2 MY GESIN.jpg] bmp

P48: TH_Musiekles 1_3 MY GESIN.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles 1_3 MY GESIN.jpg] bmp

P49: TH_Musiekles MY GESIN.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_Musiekles MY GESIN.jpg] bmp

P50: TH_MY FAMILIE liedjie lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\MY FAMILIE\TH_MY FAMILIE liedjie lirieke.jpg] bmp

P51: TH_Blinkoogsterretjie lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Blinkoogsterretjie lirieke.jpg] bmp

P52: TH_Die fluitspeler STORIE 1.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Die fluitspeler STORIE 1.jpg] bmp

P53: TH_Die fluitspeler STORIE 2.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Die fluitspeler STORIE 2.jpg] bmp

P54: TH_Integrasie met musiek SINTUIE 1.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Integrasie met musiek SINTUIE 1.jpg] bmp

P55: TH_Integrasie met musiek SINTUIE 2.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Integrasie met musiek SINTUIE 2.jpg] bmp

P56: TH_Musiek CD SINTUIE.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiek CD SINTUIE.jpg] bmp

P57: TH_Musiek CD VOEL.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiek CD VOEL.jpg] bmp

P58: TH_Musiek en Bewegingsles 2 & 3_1 VOEL.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiek en Bewegingsles 2 & 3_1 VOEL.jpg] bmp

P59: TH_Musiek en Bewegingsles 2 VOEL.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiek en Bewegingsles 2 VOEL.jpg] bmp

P60: TH_Musiek en Bewegingsles 3_2 VOEL.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiek en Bewegingsles 3_2 VOEL.jpg] bmp

P61: TH_Musiek en Bewegingsles VOEL.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiek en Bewegingsles VOEL.jpg] bmp

P62: TH_Musiekles 1 SIG.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiekles 1 SIG.jpg] bmp

P63: TH_Musiekles 2 SIG.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Musiekles 2 SIG.jpg] bmp

P64: TH_My slim sintuie liedjie lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_My slim sintuie liedjie lirieke.jpg] bmp

P65: TH_SINTUIE Musiek en Bewegingsles 1.jpg {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_SINTUIE Musiek en Bewegingsles 1.jpg] bmp

P66: TH_SINTUIE Musiek en Bewegingsles 2.jpg {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_SINTUIE Musiek en Bewegingsles 2.jpg] bmp

P67: TH_Twee ogies LIRIEKE.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Twee ogies LIRIEKE.jpg] bmp

P68: TH_Weeklikse beplanning VOEL integrasie met musiek 1.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Weeklikse beplanning VOEL integrasie met musiek 1.jpg] bmp

P69: TH_Weeklikse beplanning VOEL integrasie met musiek 2.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SINTUIE\TH_Weeklikse beplanning VOEL integrasie met musiek 2.jpg] bmp

P70: TH_Musiek CD SOMER.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SOMER\TH_Musiek CD SOMER.jpg] bmp

P71: TH_Musiek en Beweging Les 1 SEISOENE.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SOMER\TH_Musiek en Beweging Les 1 SEISOENE.jpg] bmp

P72: TH_Musiek en Beweging SOMER.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SOMER\TH_Musiek en Beweging SOMER.jpg] bmp

P73: TH_Musiekbeluistering SOMER (2).jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SOMER\TH_Musiekbeluistering SOMER (2).jpg] bmp

P74: TH_Musiekbeluistering SOMER.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SOMER\TH_Musiekbeluistering SOMER.jpg] bmp

P75: TH_TempoRitmeSlagwerk SOMER.jpg {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD

VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\SOMER\TH_TempoRitmeSlagwerk SOMER.jpg] bmp

P76: TH_1-2-3-4 Hoedjies van Papier lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\VORMS & KLEURE\TH_1-2-3-4 Hoedjies van Papier lirieke.jpg] bmp

P77: TH_Musiek CD VORMS & KLEURE 1.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\VORMS & KLEURE\TH_Musiek CD VORMS & KLEURE 1.jpg] bmp

P78: TH_Musiek CD VORMS & KLEURE 2.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\VORMS & KLEURE\TH_Musiek CD VORMS & KLEURE 2.jpg] bmp

P79: TH_Musiek en Bewegingsles 1 VORMS & KLEURE .jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\VORMS & KLEURE\TH_Musiek en Bewegingsles 1 VORMS & KLEURE .jpg] bmp

P80: TH_Musiek en Bewegingsles 2 VORMS & KLEURE.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\VORMS & KLEURE\TH_Musiek en Bewegingsles 2 VORMS & KLEURE.jpg] bmp

P81: TH_VORMS liedjie lirieke.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\VORMS & KLEURE\TH_VORMS liedjie lirieke.jpg] bmp

P82: TH_Musiek CD WEER.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\WEER\TH_Musiek CD WEER.jpg] bmp

P83: TH_Musiek en Beweging 1 WEER.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\WEER\TH_Musiek en Beweging 1 WEER.jpg] bmp

P84: TH_Musiek en Beweging 2 WEER.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\WEER\TH_Musiek en Beweging 2 WEER.jpg] bmp

P85: TH_WEER integrasie deur liedjies.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Toffieheuwel\Dokumente Toffieheuwel\WEER\TH_WEER integrasie deur liedjies.jpg] bmp

P86: RR Dagprogram 1.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\RR Dagprogram 1.jpg] bmp

P87: RR Dagprogram 2.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\RR Dagprogram 2.jpg] bmp

P88: Roomysrivier A OBS 1 6 Maart 2013.pdf {15} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A OBS 1 6 Maart 2013.pdf] text/pdf

P89: Roomysrivier A OBS 2_1 7 Mei 2013.pdf {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A OBS 2_1 7 Mei 2013.pdf] text/pdf

P90: Roomysrivier A OBS 2_2 7 Mei 2013.pdf {7} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A OBS 2_2 7 Mei 2013.pdf] text/pdf

P91: Roomysrivier A OBS 3 26 Julie 2013.pdf {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A OBS 3 26 Julie 2013.pdf] text/pdf

P92: Roomysrivier A OBS 4 12 Aug 2013.pdf {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A OBS 4 12 Aug 2013.pdf] text/pdf

P93: Roomysrivier A OBS 5 12 Sep 2013.pdf {10} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A OBS 5 12 Sep 2013.pdf] text/pdf

P94: Roomysrivier A Onderhoud 1 Juffrou Nita.pdf {10} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Roomysrivier A Onderhoud 1 Juffrou Nita.pdf] text/pdf

P95: RR (A) 10.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 10.jpg] bmp

P96: RR (A) 11.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 11.jpg] bmp

P97: RR (A) 12.jpg {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 12.jpg] bmp

P98: RR (A) 13.jpg {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 13.jpg] bmp

P99: RR (A) 14.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 14.jpg] bmp

P100: RR (A) 15.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 15.jpg] bmp

P101: RR (A) 2.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 2.jpg] bmp

P102: RR (A) 3.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 3.jpg] bmp

P103: RR (A) 4.jpg {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 4.jpg] bmp

P104: RR (A) 5.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 5.jpg] bmp

P105: RR (A) 6.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 6.jpg] bmp

P106: RR (A) 7.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 7.jpg] bmp

P107: RR (A) 8.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 8.jpg] bmp

P108: RR (A) 9.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR (A) 9.jpg] bmp

P109: RR(A) 1.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Kekkel en Kraai AFRIKAANS\Kekkel en Kraai DOKUMENTE 6 maart 2013\RR(A) 1.jpg] bmp

P110: SB 1.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\AbbAsorg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\SB 1.jpg] bmp

P111: SB 2.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\AbbAsorg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\SB 2.jpg] bmp

P112: SB 3.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\AbbAsorg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\SB 3.jpg] bmp

P113: SB 4.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\AbbAsorg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\SB 4.jpg] bmp

P114: SB 5.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\AbbAsorg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\SB 5.jpg] bmp

P115: SB Dagprogram.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\AbbAsorg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\SB Dagprogram.jpg] bmp

P116: Sjoladeberg Semi-gestruktureerde Onderhoude_ONDERWYSERS.pdf {23} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Sjoladeberg\Sjoladeberg Semi-gestruktureerde Onderhoude_ONDERWYSERS.pdf] text/pdf

P117: Sjoladeberg ONDERWYSERSPORTEFEULJE 2012&2013.pdf {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Sjoladeberg\Onderwyser Onderrigmateriaal en Dagprogram\Sjoladeberg ONDERWYSERSPORTEFEULJE 2012&2013.pdf] text/pdf

P118: Sjoladeberg OBS 1_1 30 Januarie 2013.pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Sjoladeberg\Sjoladeberg OBSERVASIES\Sjoladeberg OBS 1_1 30 Januarie 2013.pdf] text/pdf

P119: Sjoladeberg OBS 1_2 30 Januarie 2013.pdf {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Sjoladeberg\Sjoladeberg OBSERVASIES\Sjoladeberg OBS 1_2 30 Januarie 2013.pdf] text/pdf

P120: Sjoladeberg OBS 2 19 Maart 2013.pdf {12} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Sjoladeberg\Sjoladeberg OBSERVASIES\Sjoladeberg OBS 2 19 Maart 2013.pdf] text/pdf

P121: interview_MUSIC FUDGE FOUNTAIN.pdf {10} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_MUSIC FUDGE FOUNTAIN.pdf] text/pdf

P122: interview_MUSIC ROOMYSRIVIER.pdf {9} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_MUSIC ROOMYSRIVIER.pdf] text/pdf

P123: interview_MUSIC SJOKOLADEBERG.pdf {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_MUSIC SJOKOLADEBERG.pdf] text/pdf

P124: interview_MUSIC TOFFIEHEUWEL.pdf {7} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_MUSIC TOFFIEHEUWEL.pdf] text/pdf

P125: interview_SINGING FUDGE FOUNTAIN.pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_SINGING FUDGE FOUNTAIN.pdf] text/pdf

P126: interview_SINGING ROOMYSRIVIER.pdf {10} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_SINGING ROOMYSRIVIER.pdf] text/pdf

P127: interview_SINGING SJOKOLADEBERG .pdf {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_SINGING SJOKOLADEBERG .pdf] text/pdf

P128: interview_SINGING TOFFIEHEUWEL.pdf {11} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\interview_SINGING TOFFIEHEUWEL.pdf] text/pdf

P129: Roomysrivier E OBS 1_1 6 19 April 2013.pdf {10} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 1_1 6 19 April 2013.pdf] text/pdf

P130: Roomysrivier E OBS 1_2 19 April 2013.pdf {12} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 1_2 19 April 2013.pdf] text/pdf

P131: Roomysrivier E OBS 2_1 24 April 2013.pdf {8} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 2_1 24 April 2013.pdf] text/pdf

P132: Roomysrivier E OBS 2_2 24 April 2013.pdf {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 2_2 24 April 2013.pdf] text/pdf

P133: Roomysrivier E OBS 3_1 28 Mei 2013.pdf {5} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 3_1 28 Mei 2013.pdf] text/pdf

P134: Roomysrivier E OBS 3_2 28 Mei 2013.pdf {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 3_2 28 Mei 2013.pdf] text/pdf

P135: Roomysrivier E OBS 4_1 30 Mei 2013.pdf {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 4_1 30 Mei 2013.pdf] text/pdf

P136: Roomysrivier E OBS 4_2 30 Mei 2013.pdf {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Roomysrivier E OBS 4_2 30 Mei 2013.pdf] text/pdf

P137: Semi-gestruktureerde onderhoud ONDERWYSER Juffrou Hazel Roomysrivier [E].pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Roomysrivier\Roomysrivier ENGELS\Semi-gestruktureerde onderhoud ONDERWYSER Juffrou Hazel Roomysrivier [E].pdf] text/pdf

P138: FF_1.jpg {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_1.jpg] bmp

P139: FF_10.jpg {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_10.jpg] bmp

P140: FF_11.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_11.jpg] bmp

P141: FF_12.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_12.jpg] bmp

P142: FF_13.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_13.jpg] bmp

P143: FF_2.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_2.jpg] bmp

P144: FF_3.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_3.jpg] bmp

P145: FF_4.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_4.jpg] bmp

P146: FF_5.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_5.jpg] bmp

P147: FF_6.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_6.jpg] bmp

P148: FF_7.jpg {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_7.jpg] bmp

P149: FF_8.jpg {1} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_8.jpg] bmp

P150: FF_9.jpg {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\FF_9.jpg] bmp

P151: Verslag-Aanvangsonderhoude.pdf {37} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Integrasie van musiek deur graad R-leerders\Verslag-Aanvangsonderhoude.pdf] text/pdf

P152: Fudge Fountain aanvangsonderhoud.pdf {9} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain aanvangsonderhoud.pdf] text/pdf

P153: Fudge Fountain WAARNEMING VAN DOKUMENTE.pdf {3} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Dokumente\Fudge Fountain WAARNEMING VAN

DOKUMENTE.pdf] text/pdf

P154: Fudge Fountain OBS 1_1 25 April 2013.pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 1_1 25 April 2013.pdf] text/pdf

P155: Fudge Fountain OBS 2_1 30 April 2013.pdf {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 2_1 30 April 2013.pdf] text/pdf

P156: Fudge Fountain OBS 2_2 30 April 2013.pdf {4} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 2_2 30 April 2013.pdf] text/pdf

P157: Fudge Fountain OBS 3_1 8 Mei 2013.pdf {8} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 3_1 8 Mei 2013.pdf] text/pdf

P158: Fudge Fountain OBS 3_2 8 Mei 2013.pdf {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 3_2 8 Mei 2013.pdf] text/pdf

P159: Fudge Fountain OBS 4_1 7 Junie 2013.pdf {2} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 4_1 7 Junie 2013.pdf] text/pdf

P160: Fudge Fountain OBS 4_2 7 Junie 2013.pdf {6} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Fudge Fountain OBS 4_2 7 Junie 2013.pdf] text/pdf

P161: Semi-gestruktureerde onderhoud ONDERWYSER Juffrou Honey Fudge Fountain.pdf {15} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\PhD VELDWERK\Fudge Fountain\Semi-gestruktureerde onderhoud ONDERWYSER Juffrou Honey Fudge Fountain.pdf] text/pdf

P162: OP musiek.jpg {0} [Managed in My Library -> C:\Users\Mignon\Desktop\OP musiek.jpg] bmp

Bylae I2: Kodelys (Atlas.ti 7.1.6)

Code-Filter: All

HU: Integrasie van musiek in graad R
File: [C:\Users\Mignon\Desktop\Atlas.ti\Integrasie van musiek in graad R.hpr7]
Edited by: Super
Date/Time: 2014-08-14 23:19:13

AS GEVOLG VAN MUSIEK

as gevolg van musiek SPEL

DEUR MUSIEK

deur musiek ATMOSFEER

deur musiek BEGRIPPE

deur musiek BELEWENISSE

deur musiek DISSCIPLINE

deur musiek FUNKSIES

deur musiek GENOT

deur musiek GEVOELEN

deur musiek LEEFWÊRELD

deur musiek LUISTERVAARDIGHEDE

deur musiek ONTWIKKELING

deur musiek SOSIALISERING

deur musiek TAALVAARDIGHEDE

deur musiek VAARDIGHEDE

deur musiek VERSTERKING VAN TEMA

Graad R-leerders multikulturaliteit

IN MUSIEK

in musiek AKTIWITEITE

in musiek BELUISTERING

in musiek ELEMENTE

in musiek INSTRUMENTALE SPEL

in musiek LIGGAAMSPERKUSSIE

in musiek SANG

in musiek SKEPPING EN IMPROVISASIE

MET MUSIEK

met musiek AGTERGRONDMUSIEK

met musiek AKTIWITEITE

met musiek BEWEGING

met musiek DRAMATISERING

met musiek FUNKSIES

met musiek INSTRUMENTE

met musiek KONSERT

met musiek LIGGAAMSPERKUSSIE

met musiek ONTSPANNING

met musiek OORGANGSAKTIWITEITE

met musiek ROETINE-AKTIWITEITE

met musiek SING

met musiek SOSIALISERING

met musiek SPEL

met musiek VIGNETTE

Onderrig_behoeftes

Onderrig_ervaring

Onderrig_leemtes

Onderrig_musikale hulpbronne

Onderrig_opleiding

Onderrig_sang

OOR MUSIEK

oor musiek GEDAGTES

oor musiek MUSIEKELEMENTE

oor musiek MUSIEKINSTRUMENTE
op musiek AKTIWITEITE (met sang)
op musiek BEWEGING
op musiek DRAMATISERING
op musiek INSTRUMENTE
op musiek LIGGAAMSPERKUSSIE
op musiek ONTWIKKELING
op musiek PERSEPSIE
op musiek VAARDIGHEDE
OP MUSIEK: LEER
van musiek_FUNKSIES
van musiek_INTEGRASIE
van musiek_INVLOED